

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ENFORMASYON AKIŞIYLA MEKANA TAŞINAN POTANSİYELLER VE
ENFORMASYON KENTLERİ ÜZERİNE BİR OKUMA: İSTANBUL'UN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

SENEM KAYMAZ KOCA

**DOKTORA TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARİ TASARIM PROGRAMI**

**DANIŞMAN
PROF. DR. TÜLİN GÖRGÜLÜ**

İSTANBUL, 2012

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ENFORMASYON AKIŞIYLA MEKANA TAŞINAN POTANSİYELLER VE
ENFORMASYON KENTLERİ ÜZERİNE BİR OKUMA: İSTANBUL'UN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Senem KAYMAZ KOCA tarafından hazırlanan tez çalışması 05.03.2012 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Tülin GÖRGÜLÜ
Maltepe Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Tülin GÖRGÜLÜ
Maltepe Üniversitesi

Prof. Dr. Nur ESİN
Okan Üniversitesi

Prof. Dr. Bülent TANJU
Mardin Artuklu Üniversitesi

Prof. Dr. Emre AYSU
Maltepe Üniversitesi

Prof. Dr. Ayfer AYTUĞ
Yıldız Teknik Üniversitesi

ÖNSÖZ

‘Enformasyon’ kavramının belirleyiciliğinde günümüz kentini anlamak ve İstanbul'un bu anlamda taşıdığı mekansal potansiyeli tartışmak düşüncesi ile başlayan bu çalışma, teşekkür etmem gereken pek çok insanın desteği, inancı ve yardımlarıyla tamamlanmıştır.

İlk olarak, tecrübesiyle ve değerli düşünceleriyle çalışmamı zenginleştiren ve karşılaştığım tüm zorlukları aşabilmemi sağlayan, benim için çok değerli tez danışmanım Prof. Dr. Tülin Görgülü’ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Beraber çalıştığımız 6 yıl boyunca, etrafında yarattığı güzellikleri onunla paylaştığım kadar, YTÜ’den ayrılışıyla da nelerin yitip gittiğine son yılımda üzüntüyle tanık olduğum sevgili hocam, teşekkürlerimin en büyüğünü hak etmektedir.

Tez izleme jürilerimde yer alan hocalarımdan, deneyimleri ile yazdıklarına sürekli yeni anlamlar katan, sezgilerime güvenmemi sağlayan ve daha iyisini yapabileceğime beni inandırarak heyecanımı paylaştan Prof. Dr. Nur Esin’e ve her konuşmasıyla ufkumu açan, düşündüklerimi farklı bir yolla ve kelime dağarcığı ile anlatabileceğime inandırarak kendimi ifade edebilme sıkıntısından beni kurtaran Prof. Dr. Bülent Tanju’ya ayrıcalıklı olarak teşekkürlerimi sunmak isterim.

Ayrıca, YTÜ’deki araştırma görevliliğim süresince bana her konuda kolaylık, anlayış ve güleryüz gösteren sevgili hocam Prof. Dr. Bülent Tarım’a çok teşekkür ederim.

Diğer taraftan, yalnızca doktora sürecimde bana yaptığı yol arkadaşlığı ve akıl hocalığı için değil, karşılaştığım tüm zorluklarda her zaman bana destek olan sevgili arkadaşım Neslihan Aydın Yönet’e, en boğulduğum anlarda yardımına koştuğu ve bana ışık tuttuğu için öncelikle çok teşekkür ederim. Ayrıca, bütün yardımları, güleryüzü ve samimiyeti için, tüm kalbiyle bana destek olan, çok sevdiğim Öze Uluengin’e, çoğu zaman kendinden bile önce beni düşündüğü ve varlığıyla iyi hissetmemi sağladığı için teşekkürlerimi sunarım. Hayatımı en kritik anlarda değiştirdiğine ve bana uğur getirdiğine inandığım, hep yakınında olmak istediğim sevgili arkadaşım Nilay Ünsal Gülmez’e, çalışmamın en kritik anlarında önümü aydınlattığı için teşekkürlerimi ayrıcalıklı olarak sunmak isterim. Ayrıca, son güne kadar dertlerime ortak olan Selim Ökem’e; tezimin en karmaşık olduğu son dönemde üzerimdeki yükleri hafifleten Kunter Manisa’ya; YTÜ’de geçirdiğim en yalnız günlerde bana ilk dostluk elini uzatan Ezgi Tuncer Gürkaş’a ve benimle deneyimlerini ve fikirlerini paylaştan tüm diğer hocalarıma ve arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Ayrıca, sevgilerini her zaman yanımda hissettiğim, hayatımı hep kolaylaştırmaya çalışan annem Nilhan Kaymaz'a ve babam Ahmet Kaymaz'a, eğitimimin her aşamasında 'eğitim'e olan inançlarıyla beni destekledikleri için teşekkürlerim burada ifade edebileceklerimin çok ötesindedir. Zira, bu çalışmayı onların yardımları olmasaydı, tamamlayamayacaktım...

Tam da başta söz verdiğimiz gibi, iyi günde, kötü günde, hastalıkta ve sağlıkta hep yanımda olan sevgili eşim Murat Koca'ya, sabrı, inancı ve sevgisi için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Kendisi, bunca yıl süren öğrenciliğimin en özverili destekçisi, bu hummalı çalışmanın en yakın tanığı ve burada sayılamayacak kadar çok nedenle bu doktora sürecinin baş mimarıdır.

Son olarak, her an kalbimde yaşayan *abim* Burak'a ve kalbimin ta kendisi olan *minik bebeklerim* Nil ve Deniz'e bu çalışmayı armağan etmek isterim. Zira, bugüne kadar yaptıklarına ve bundan sonra yapacaklarına dair tüm inancımı, onlardan almaktayım...

Tüm bu insanların inancıyla, desteğiyle ve sevgisiyle tamamlanmış olan bu çalışmanın bana kattıkları, burada yazabileceklerimin çok ötesindedir. Benim için hayatımdaki en önemli düşünme pratiklerinden biri olan bu çalışmanın, yeni düşüncelerin önünü açması ve üzerine yapılacak başka çalışmalarla kendini hep yenileyebilmesi umuduyla...

Ocak, 2012

Senem KAYMAZ KOCA

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KISALTMA LİSTESİ	viii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
ÇİZELGE LİSTESİ	xi
ÖZET	xii
ABSTRACT	xiv
BÖLÜM 1	
GİRİŞ	1
1.1 Literatür Özeti	1
1.2 Tezin Amacı	3
1.3 Orijinal Katkı.....	4
BÖLÜM 2	
KURAMSAL ÇERÇEVE.....	17
2.1 Organizasyon Biçimi Olarak Enformasyon	17
2.1.1 Enformasyon Kavramı	18
2.1.2 Akış ve Enformasyon Üretimi	20
2.1.3 Enformasyonun Taşınırken Yeniden Üretimi: Analogdan Dijitale Geçiş	24
2.1.4 Enformasyon Akışı (<i>Kaza, Şans, Rastlantı</i>) Ölçülebilir mi?	34
2.1.5 <i>Parantez</i> : Enformasyon Toplumu ve Enformasyon Ekonomisini Anlamak	45
2.1.6 <i>Son Söz</i> : Enformasyon Akışı <i>Deformasyon</i> mu, <i>Transformasyon</i> mu?	55
2.2 Enformasyon Akışı Bağlamında Mekanın Yeniden Düşünülmesi	58
2.2.1 Dönüşümüne Dair Mekan Söylemleri.....	58
2.2.2 Enformasyonun Organize Ettiği Mekan: Enformasyon Mekanı	68
2.3 Enformasyonun Organize Ettiği Kent.....	78
2.3.1 Kentlerde Enformasyon Akışının Etkilerine Tarihsel Bir Bakış.....	78
2.3.2 Enformasyon Kenti Tanımını Diğer Kent Tanımlarından Ayırmak.....	84

2.3.3	Enformasyon Kenti	92
2.3.3.1	Mekan Üretiminin <i>Çeşitlilik</i> Potansiyeli	94
2.3.3.2	Mekanın <i>Çok Anlamlılık</i> Potansiyeli	97
2.3.3.3	Mekanın <i>Dönüşüm</i> Potansiyeli.....	99
2.3.3.4	Mekanın <i>Doluluk</i> Potansiyeli.....	102
2.3.3.5	<i>Sözlük</i> : Enformasyon Kentini Tanımak.....	104

BÖLÜM 3

ENFORMASYON KENTİ PERSPEKTİFİNDEN BAKARAK İSTANBUL ÜZERİNE: ' <i>İSTANBUL'UN ELİNDE NE VAR?</i> '	107
---	-----

3.1	İstanbul'da Enformasyon Üretme Potansiyeli Bağlamında Akışlar: Kentin Enformasyon Ekonomisi	108
3.1.1	İstanbul'un İnsan Akışı Bağlamında Enformasyon Üretme Potansiyeli	109
3.1.2	İstanbul'un Para ve Mal Akışları Bağlamında Enformasyon Üretme Potansiyeli	113
3.1.3	İstanbul'un Teknoloji Akışı Bağlamında Enformasyon Üretme Potansiyeli	118
3.1.4	İstanbul'un Politik Düşünce Akışları Bağlamında Enformasyon Üretme Potansiyeli	121
3.1.5	İstanbul'da Enformasyon Üreten ve Taşıyan Medyalar: İmaj Akışları	123
3.2	Enformasyon Kentinin Potansiyelleri Üzerinden İstanbul'un Mekanlarına Bakmak.....	125
3.2.1	İstanbul'da Mekan Üretiminin <i>Çeşitlilik</i> Potansiyeli: ' <i>Pratikler</i> ' Üzerinden	126
3.2.1.1	Mimarsız/Enformel Mimarlık Pratiği.....	127
3.2.1.2	Mimarlı/Yaratıcı(!) Mimarlık Pratiği	129
3.2.1.3	Anonim Mimarlık Pratiği	131
3.2.1.4	Kentsel Dönüşüm Pratiği.....	132
3.2.2	İstanbul'da Mekanın <i>Çok Anlamlılık</i> Potansiyeli: ' <i>Aktörler</i> ' Üzerinden	137
3.2.2.1	Karar Vericiler/Kamu Otoritesi: Merkezi Yönetim, Yerel Yönetim	137
3.2.2.2	Yatırımcı Aktörler: Kamu Otoritelerinin Yatırımcıları, Özel Sektörün/Piyanın Yatırımcıları.....	141
3.2.2.3	Bilgi Üreten Aktörler: Üniversite-Akademik	148
3.2.2.4	Kendiliğinden Dönüştürenler: -Sıradan- İnsan/Kullanıcı/İstanbul'lu	148
3.2.3	İstanbul'da Mekanın <i>Dönüşüm</i> Potansiyeli: ' <i>Mekanlar</i> ' Üzerinden	150
3.2.3.1	Gecekondular	151
3.2.3.2	Müdahale ile Dönüştürülenler	153
3.2.3.3	Kente Nakledilenler.....	154
3.2.3.4	Yarışarak Tasarlananlar	166
3.2.4	İstanbul'da Mekanın <i>Doluluk</i> Potansiyeli: ' <i>Vektörler</i> ' Üzerinden....	171
3.2.4.1	Ekonomik Vektörler	172
3.2.4.2	Kültürel Vektörler.....	175

3.2.4.3 Politik Vektörler	178
BÖLÜM 4	
SONUÇ VE ÖNERİLER	182
KAYNAKLAR.....	201
ÖZGEÇMİŞ.....	211

KISALTMA LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
<i>alm.</i>	Almanca
FDI	Foreign Direct Investment (<i>tr.</i> Doğrudan Yabancı Yatırım)
GAWC	The Globalization and World Cities Study Group and Network
GYO	Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İMP	İstanbul Metropolitan Planlama Merkezi
<i>ing.</i>	İngilizce
KİPTAŞ	İstanbul Konut İmar Plan Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development (<i>tr.</i> Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
TOKİ	Toplu Konut İdaresi
<i>tr.</i>	Türkçe

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. 1 Tezin strüktürü	15
Şekil 1. 2 Araştırmanın tasarımı ve kurgusu üzerine	16
Şekil 2. 1 Bilgi hiyerarşisi piramidi [13].....	19
Şekil 2. 2 ‘Düzenlenmemiş enformasyon’ ve ‘disipline edilmiş bilgi’ birbirlerine dönüşmektedir.....	20
Şekil 2. 3 Uzaklardan Ağlama Duvarı’na taşınan enformasyon (Rina Castelnovo’nun fotoğrafı) [21].....	27
Şekil 2. 4 Enformasyonun kaynağı, üretilmesi, taşınması	33
Şekil 2. 5 Thomas Kuhn’a göre bilimin ilerleyişi	36
Şekil 2. 6 Thomas Kuhn’a göre bilim tarihi ve 3 paradigma	36
Şekil 2. 7 Bilginin/Enformasyonun lineer akışına dair	37
Şekil 2. 8 Bilginin/Enformasyonun rastlantısal akışına dair: Sapmalar ve ayrılmalar ..	38
Şekil 2. 9 Dünya kentlerinin küresel bağlantılılıkları (<i>ing.</i> Global connectivity of the major nodes in the world city network) [37]	40
Şekil 2. 10 1988 yılında uluslararası ticaretin dünya üzerindeki yayılımını gösteren harita (Milyar olarak) [38]	42
Şekil 2. 11 1998 yılında uluslararası ticaretin dünya üzerindeki yayılımını gösteren harita (Milyar olarak) [38]	42
Şekil 2. 12 1980 ve 1998 yıllarında yabancı yatırımların dünya üzerindeki dağılımını milyon \$ cinsinden gösteren harita [38]	43
Şekil 2. 13 1995 senesine ait havayolu uçuş güzergahlarını gösteren şema ve haftalık uçuş sayıları [38]	44
Şekil 2. 14 1998 yılına ait dünya üzerindeki cep telefonu kullanımını gösteren şema (1000 sakin başına) [38]	44
Şekil 2. 15 1998 yılına ait dünya üzerindeki bilgisayar kullanımını gösteren şema (1000 sakin başına) [38]	45
Şekil 2. 16 Kriz anları	52
Şekil 2. 17 Toprağın organize ettiği toplulukta mekan kullanımı: Bir boşluk olarak mekan.....	71
Şekil 2. 18 Toprağın organize ettiği toplulukta zaman kullanımı: Organik doğal zaman	71
Şekil 2. 19 Seri üretimin organize ettiği toplumda mekan kullanımı: Mekanik dolu kutular	72
Şekil 2. 20 Seri üretimin organize ettiği toplumda zaman kullanımı: Saatin kenti	72

Şekil 2. 21	Seri üretimin ve enformasyonun organize ettiği dünyanın zaman-mekan ilişkisi meselesi	73
Şekil 2. 22	Enformasyonun organize ettiği çoklukta mekan kullanımı: İççe kullanım .	75
Şekil 2. 23	Enformasyonun organize ettiği çoklukta zaman kullanımı: Dağınık 24 saat	75
Şekil 2. 24	Mekan üretiminin <i>çeşitlilik</i> potansiyeli	97
Şekil 2. 25	Mekanın <i>çok anlamlılık</i> potansiyeli.....	99
Şekil 2. 26	Mekanın <i>dönüşüm</i> potansiyeli.....	102
Şekil 2. 27	Mekanın <i>doluluk</i> potansiyeli	104
Şekil 3. 1	İstanbul'un nüfus yoğunluğuna göre oluşturulmuş kentsel yoğunluk grafiği: İstanbul'da (pik noktada) km ² başına 68602 kişi düşüyor. [96]	111
Şekil 3. 2	Kearney'in 'insan sermayesi' değişkeni üzerinden yaptığı araştırmanın sonuçları [75]	112
Şekil 3. 3	2008 yılında Türkiye'nin bölgedeki diğer ülkelerle kurduğu ticaret hacimleri [98]	114
Şekil 3. 4	Türkiye'deki yabancı yatırımların artışını gösteren grafik (Milyon \$ cinsinden) [100]	116
Şekil 3. 5	Türkiye'deki yabancı yatırımların coğrafi dağılımını gösteren harita [101]	117
Şekil 3. 6	Kearney'in 'siyasal etkinlik' değişkeni üzerinden yaptığı araştırmanın sonuçları [79]	122
Şekil 3. 7	İlişkisel olarak çeşitli kombinasyonlara açık yatırımcı aktörler	146
Şekil 3. 8	Tulip Turkuaz projesinin künyesi.....	146
Şekil 3. 9	Kanyon projesinin künyesi	147
Şekil 3. 10	İstanbul'daki 82 gökdelenin kent içindeki dağılımı [147]	165
Şekil 3. 11	Zaha Hadid'in Kartal bölgesi için önerdiği projeye ait görseller [148]	168
Şekil 3. 12	Ken Yeang'ın Küçükçekmece bölgesi için önerdiği projeye ait görseller [151]	170
Şekil 4. 1	Lejand 1: Vektörlerin etki lejandı.....	183
Şekil 4. 2	'İstanbul'un elinde ne var?': Kentin 'kavramsal potansiyeller haritası': ilişkiler	184
Şekil 4. 3	'İstanbul'un elinde ne var?': Ekonomik vektörlerin kentin 'kavramsal potansiyeller haritası'na etkisi (Yol gösterici: Lejand 1)	185
Şekil 4. 4	'İstanbul'un elinde ne var?': Kültürel vektörlerin kentin 'kavramsal potansiyeller haritası'na etkisi (Yol gösterici: Lejand 1)	186
Şekil 4. 5	'İstanbul'un elinde ne var?': Politik vektörlerin kentin 'kavramsal potansiyeller haritası'na etkisi (Yol gösterici: Lejand 1)	187
Şekil 4. 6	Lejand 2: Yeniden yorumlanan 'kavramsal potansiyeller haritası'nın lejandı	193
Şekil 4. 7	İstanbul'un geleceğine dair yeniden yorumlanan 'kavramsal potansiyeller haritası' (Yol gösterici: Lejand 2).....	194
Şekil 4. 8	Enformasyon kentini yeniden düşünmek (J. Pollock, Eyes in the Heat, 1946) [50]	200

ÇİZELGE LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 2. 1	Analog ve dijital iletişim formlarında enformasyonun taşınması üzerine 34
Çizelge 2. 2	Toprak, seri üretim ve enformasyonun organize ettiği dünyaların karşılaştırılması-1 53
Çizelge 2. 3	Mekanın dönüşümüne dair söylemler: Söylemin sahibi, temel fikirler, başlıca tanımlar 67
Çizelge 2. 4	Toprak, seri üretim ve enformasyonun organize ettiği dünyaların karşılaştırılması-2 69
Çizelge 2. 5	Günümüz kentine dair literatür ve literatürde enformasyon kenti 91
Çizelge 2. 6	‘Enformasyon kenti’ sözlüğü 106
Çizelge 3. 1	‘Bilgi değişimi’ ve ‘kültürel deneyim’de İstanbul’un yeri [97].....113
Çizelge 3. 2	Türkiye’ye giren ve Türkiye’den çıkan doğrudan yabancı yatırımlar (<i>ing.</i> Foreign Direct Investment-FDI) [75].....116
Çizelge 3. 3	‘İş hareketliliği’ sıralamasında İstanbul’un konumu [97].....119
Çizelge 3. 4	OECD ülkelerinde 2004 yılına ait bilişim ve iletişim teknolojileri ticaret oranı (Milyon US \$) ([103]’den aktaran [104]).....120
Çizelge 3. 5	‘Siyasal etkinlik’ sıralamasında İstanbul’un yeri [97]..... 122
Çizelge 3. 6	‘Kente Nakledilenler’: Birbiri içinde de görülebilen karma kullanımlı yapılar..... 155
Çizelge 3. 7	İstanbul’daki 82 gökdelen için yapılan çalışmanın sonuçları: İlçelere göre dağılım [147].....165

**ENFORMASYON AKIŞIYLA MEKANA TAŞINAN POTANSİYELLER VE
ENFORMASYON KENTLERİ ÜZERİNE BİR OKUMA: İSTANBUL’UN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Senem KAYMAZ KOCA

Mimarlık Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Tülin GÖRGÜLÜ

Kentler ve mekanlar, tarih boyunca yaşanan toplumsal dönüşümlerin hem sonucu, hem de bu dönüşümlerin belirleyici dinamiklerinden olmuştur. Günümüzde yaşanan dönüşümü, dünya üzerinde, kentler ve mekanlar arasındaki enformasyon akışının doğurduğu hareketlilikle açıklamak mümkündür. Öyle ki, günümüzde enformasyon akışı, toplumu, toplumun dünyayı algılama biçimini, mekanı ve kenti organize etmekte ve dönüştürmektedir. Sürekli enformasyon akışının sebep olduğu dönüşüm, kentin ve mekanın içine yeni kavramlar ve potansiyeller katmaktadır.

Bu noktada, tarih boyunca her dönemde, kentlerin enformasyonun aktığı, kullanıldığı, üretildiği ve dağıtıldığı merkezler olarak çalıştığı ve mekanın potansiyellerle dolu olduğu söylenebilir. Ancak, bugün, -1980 sonrası analog iletişimden dijital iletişime geçişle yaşanan değişimlerin etkisiyle, kentlerin enformasyon akışıyla gelen her şeye – eskisinden daha da- açık hale geldiği ve mekanın farklı potansiyellerle dolduğu belirtilmelidir ki, bu çalışma, tam da bu potansiyeller etrafında gelişir. Enformasyon akışlarıyla mekana taşınan bu potansiyeller, çalışma içerisinde ‘çeşitlilik’, ‘çok anlamlılık’, ‘dönüşüm’ ve ‘doluluk’ olarak belirlenmiştir. Bu potansiyellerle yüklenen mekanlar, ‘enformasyon kenti’ olarak tanımlanan ‘günümüz kentini’ doğurmuştur. Bu kent, farklı insanların, paraların, malların, teknolojilerin, politik düşüncelerin ve imajların, kısacası farklı enformasyonların karşılaşma yeridir. Günümüzde yeni bir

kentin varolduğu, fakat bu kente dair kavramlar kümesinin henüz gömülü olduğu varsayımı üzerine gelişen bu çalışmanın başlıca amacı, enformasyon akışıyla mekana taşınan potansiyellerin içinde gelişen enformasyon kentine ait kavramlar kümesinin ortaya konması ve bu kentin bu potansiyelleri nasıl kullandığının tartışılmasıdır. Böylesi bir amacın ardında, enformasyon akışlarının içinde yer alan bir kent olan İstanbul'un, bu süreçten nasıl etkilendiğinin, bu potansiyelleri nasıl kullandığının ve İstanbul'un bir enformasyon kenti gibi biriktirdiğini açığa çıkarabilen bir kent olup olmadığının değerlendirilmesi yatmaktadır.

Bu noktada, çalışmanın, kendi karakteri tarafından belirlenen özgün bir araştırma yöntemiyle değerlendirildiği belirtilmelidir. Bu yöntem/bakış açısı, 'olumlayıcı bakış' olarak isimlendirilmiştir. 'Olumlayıcı Bakış', konuyu 'olumlu' ya da 'pozitif' bir perspektiften bakarak değil, tüm 'olumlu' ve 'olumsuz' sonuçlarıyla yüzleşerek değerlendirmektedir. Bu noktada, tezin amacının başka kentlerle karşılaştırma yapmak olmadığı, ancak ortaya atılan potansiyeller aracılığıyla enformasyon kenti üzerine bir sözlük ortaya koyan bir okuma biçimi önerildiği belirtilmelidir.

İstanbul'un mekanlarında bu potansiyellerin izi, kentin mekansal süreçlerinin içinde yer alan dört araç üzerinden sürülmüştür: İstanbul'da 'mekan üretiminin çeşitlilik potansiyeli', kenti oluşturan mimarlık '*pratikler*'i üzerinden, 'mekanın çok anlamlılık potansiyeli', kentsel süreçlerin içinde yer alan '*aktörler*' üzerinden, 'mekanın dönüşüm potansiyeli', kentin –seçilmiş- '*mekanlar*'ı üzerinden ve 'mekanın doluluk potansiyeli', kente giren '*vektörler*' üzerinden tartışılmaktadır. Bu araçlar aracılığıyla İstanbul'un mekansal süreçlerine dair gerçekleşen bu okuma, sonuçlar bağlamında, İstanbul adına bir 'kavramsal potansiyeller haritası' ortaya koymaktadır. Bu haritanın, başka kentler adına yapılacak benzer okumalar için de uygulanabilir bir zemin oluşturacağı varsayılmaktadır.

Çalışmanın sonuçları arasında, İstanbul'un farklı enformasyonların karşılaştığı bir yer olduğu; ancak, akışla gelen enformasyonu kullanabilen ve potansiyelleri kentte olumlu sonuçlar yaratacak şekilde aktüalize edebilen bir enformasyon kenti olmadığı yer almaktadır. Kentte, bu potansiyellerin açığa çıkarılması konusunda, gerilimler, çatışmalar ve tıkanmalar yaşanmaktadır.

Enformasyon akışlarının ve bu akışların taşıdığı potansiyellerin 'zaman'la doğrudan ilişkili olduğu düşünülerek gerçekleştirilen bu çalışmanın, İstanbul adına, bir zaman diliminde yapılan bir değerlendirme olduğu belirtilmelidir. Bugünün ara kesitinden bakılarak yapılan bu değerlendirmenin sonrasında, şüphesiz ki, gelişme devam edecektir. Ancak, gelişmelerin, ortaya atılan 'kavramsal potansiyeller haritası' ile tanımlanan çerçeveye eklenmesi ve okumanın tekrarlanması ile –yeniden- anlamlı sonuçların doğacağı ön görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Enformasyon, enformasyon akışı, enformasyon mekanı, enformasyon kenti, olumlayıcı bakış, İstanbul, mekansal potansiyeller

ABSTRACT

THE POTENTIALS ENDOWED UPON SPACE BY INFORMATION FLOWS AND AN ATTEMPT TO READ AN INFORMATION CITY: THE CASE OF ISTANBUL

Senem KAYMAZ KOCA

Department of Architecture

PhD Thesis

Advisor: Prof. Dr. Tülin GÖRGÜLÜ

Throughout history, cities have both been catalysts of social transformation, and also the products of these changes. The period of transformation we presently are in can be attributed to social mobility, which itself is the result of information flow between spaces and cities. This information flow has reached such levels as to affect changes in society, and its perception of the world. Indeed, information flow transforms and orders space, and by extension, the city. The transformation thus affected engenders new spatial paradigms, and endows the city with renewed potentials.

It must be emphasized, at this point, that cities have always been centers of information; information was created, used, and disseminated in and through cities. Thus, in some respects, space has always been endowed with the abovementioned potentials. However, with the advent of digital telecommunication (in lieu of analog telecommunication), cities have become ever more receptive to information flows. This, in turn, has endowed space with new and different potentials, and it is these potentials that the present study aims to uncover. An analysis of these potentials has revealed several repetitive themes: ‘diversity’, ‘multiple meanings’, ‘transformation’, and ‘compactness’. Spaces woven with these themes, and the potentials that they entail, have together created our contemporary cities, which may be referred to as ‘information cities’. This city is the melting pot for different people, finances, products, technologies, political views, and images. In short, cities are places where all sorts of information converge. The primary aim of this study—which hinges on the assumption

that while contemporary cities have emerged as new entities, their conceptual underpinnings have not yet made themselves manifest—is to identify these conceptual underpinnings and to uncover the ways in which information cities make use of information flows to realize their potentials. To do so, the study focuses on the city of Istanbul, which itself is at the center of information flows, and analyzes the ways in which Istanbul is affected by these flows, how the city makes use of its potential, and whether it is able to redistribute the information being accumulated, as an information city should.

The research method employed by this study is somewhat unorthodox, and is born of the unique character with which the study is imbued. This methodology/view is termed the ‘affirmative view’. It does not imply an unduly-positive viewpoint, but rather to evaluate the case at hand by attempting to come to terms with all views be they positive or negative. Thus, the aim of this study is not to compare Istanbul to other cities, but to propose a method through which the information city can be read with the help of an ‘urban dictionary’ and conceptual diagrams that the study aims to produce.

In the spaces of Istanbul, these potentials have been gauged using four tools, all of which are part of spatial processes: ‘*diversity* potential of the production of space’ as read through the ‘*practices*’ of architecture in the city; ‘the potential for *multiple meanings*’, as read through the actions of ‘*actors*’ who contribute to urban processes; ‘the *transformation* potential of space’, as read through the – chosen- spaces in Istanbul; ‘the space’s *compactness* potential’, as read through incoming ‘*vectors*’. Through a close reading of Istanbul’s spatial processes using these tools, we are able to produce a ‘conceptual potentials map’, the assumption being that this map provides the means for similar readings for other cities.

Among the findings of this study are: Istanbul is a city where many different information flows merge; however, the city is not conducive to an effective actualization of these incoming flows of information. Thus, Istanbul is not an ‘information city’ in the true sense. Among the reasons why the city’s potentials cannot emerge is because there are tensions, clashes, and blockages.

It goes without saying that this study, performed as it was at a particular point in the development of Istanbul, explicates the time-dependent nature of information flows and the potentials that these flows bring forth. No doubt, Istanbul will continue to evolve beyond that which is bracketed by this study. However, if the ‘conceptual potentials map’ developed herein is applied to Istanbul again in any point in the future, it is my contention that new, meaningful results will be gleaned once again.

Keywords: Information, information flows, informational space, information city, affirmative view, Istanbul, spatial potentials

1.1 Literatür Özeti

Kentler ve mekanlar, tarih boyunca yaşanan toplumsal dönüşümlerin hem sonucu, hem de bu dönüşümlerin belirleyici dinamiklerinden olmuştur. Günümüzde yaşanan dönüşümü, dünya üzerinde, ülkeler, kentler ve mekanlar arasındaki sürekli enformasyon akışının doğurduğu hareketlilikle açıklamak mümkündür. Öyle ki, günümüzde enformasyon akışı, toplumu, toplumun dünyayı algılama biçimini, mekanı ve kenti organize etmekte ve dönüştürmektedir. Bu yeni organize olma biçimi, 1970'li yıllara kadar, mekan ve kent üretimi konularında yol gösterici olan 'fonksiyon', 'yer' ve 'bağlam' gibi temel kavramların rehberliğinde, artık açıklanamaz haldedir. Akılcılık ve rasyonellik eğiliminin merkezinde yer alan bu kavramlar, enformasyon akışının yarattığı sürekli dönüşüm içinde, yerini farklı mekan ve kent olasılıklarına bırakmıştır. Sürekli enformasyon akışının sebep olduğu değişim ve hareket, mekansal ve kentsel süreçlerin içine yeni kavramlar, olasılıklar, potansiyeller katmaktadır. Enformasyon akışıyla mekanın içine yüklenen potansiyeller, mekanın ve kentin geleneklerini, referanslarını ve programını değiştirmektedir ki, bu çalışma tam da bu potansiyeller etrafında gelişir.

Bu noktada, tarih boyunca her dönemde mekanın potansiyellerle dolu olduğunu; ancak bugün, -enformasyon akışının özünden gelen- farklı araçlarla dolduğunu, çalışma boyunca yapılan literatür araştırmalarına dayanarak söylemek mümkündür. Günümüzde enformasyon akışı ile mekanın içine taşınan potansiyeller, mekanı çeşitlendirmekte, dönüştürmekte, doldurmakta ve mekana yeni anlamlar katmaktadır.

Enformasyonun potansiyelleriyle yüklenen mekanlar, çalışma içerisinde 'enformasyon kenti' olarak tanımlanan 'günümüz kentini' doğurmuştur ki, bu kent, farklı insanların, para kaynaklarının, malların, teknolojilerin, politik düşüncelerin ve imajların, başka bir ifadeyle, farklı enformasyonların karşılaşma yeridir. Enformasyon akışı, bu kente, enformasyonun özünde barınan potansiyelleri taşımakta, kentin mekanlarının içine bu potansiyelleri gömmektedir.

Bu anlamda, çalışma boyunca enformasyon akışının kente taşıdığı potansiyeller, günümüz kentini ve mekanlarını anlamının ve değerlendirmenin bir aracı olarak görülmüştür ki, çalışmanın önemi, tam da bu noktadan kaynaklanır. Zira, böylesi bir değerlendirmenin ardında, 'enformasyon akışlarının içinde yer alan bir kent olan İstanbul'un bu süreçten nasıl etkilendiğini ve bu potansiyelleri nasıl kullandığını anlamının gerekliliği' yer almaktadır. Dahası, bu gereklilik, tez çalışmasında işlenen konunun ele alınış nedeni olarak da açıklanabilir.

Diğer taraftan, bir kente giren ya da bir kentten çıkan enformasyonu saymanın ya da enformasyonun nelerden oluştuğu sorusunu cevaplamanın kolay olmadığını söylemek mümkündür. Bu noktada, '-kuramsal çerçeve bölümünde anlatılmakta olan, Appadurai [1] ve Knox'un [2] ortaya koyduğu- dünya üzerindeki altı akışın, enformasyon üretimine kaynak oluşturduğu' kabulüyle çalışmanın sınırlandırıldığını belirtmek gerekmektedir. Özetlemek gerekirse, çalışma boyunca 'enformasyonun, dünya üzerinde altı 'scape'de/ağda/mekanda taşındığı ve taşınırken yeniden üretildiği' kabul edilmiştir: Enformasyon, 'ethno' 'scape'de/ağlarda insan akışıyla, 'finance' 'scape'de/ağlarında para akışıyla, 'techno' 'scape'de/ağlarında teknoloji akışıyla, 'media' 'scape'de/ağlarında medya yoluyla, 'ideo' 'scape'de/ağlarında politik düşüncelerin akışıyla ve 'commodity' 'scape'de/ağlarında malların akışıyla taşınmakta ve taşınırken yeniden üretilmektedir.

Ek olarak, dünya üzerindeki enformasyon akışının çok boyutluluğu ve disiplinlerarası oluşu nedeniyle, akışın kentler ve mekanlar üzerindeki etkilerini değerlendirmenin güç olacağı söylenebilir. Dahası, enformasyon akışıyla mekana taşınan ve çalışma içerisinde 'çeşitlilik', 'çok anlamlılık', 'dönüşüm' ve 'doluluk' olarak tanımlanan mekansal potansiyelleri, hiç şüphesiz –daha da- çoğaltmak mümkündür. Bu noktada, çalışma

içerisinde ortaya konan ‘enformasyon kenti’nin, yalnızca bu dört potansiyel etrafında tanımlanmış olduğunu, çalışmanın başında, önemle belirtmek gerekmektedir.

Özetlemek gerekirse, ilk aşamada ‘enformasyon akışının günümüz mekanlarına ve kentlerine etkileri ve İstanbul’a özgü verilerin bu anlamda değerlendirilmesi’ olarak belirlenen araştırma alanı, literatür araştırması sonucunda daraltılmış, problem netleştirilmiştir. Bu anlamda:

‘Enformasyon akışının, tarih boyunca her dönemde mekan ve kent oluşumlarını etkilediği; ancak günümüzdeki akışın potansiyelinde yaşanan dönüşümler nedeniyle, mekanın ve kentin enformasyon akışıyla gelen her şeye –eskisinden daha da- açık hale geldiği; akışın mekana ve kente potansiyeller taşıdığı’ kabulünden hareketle;

- Enformasyon akışıyla mekanın -geçmişten farklı olarak- hangi potansiyellerle yüklendiği;
- Potansiyellerle dolu mekanların belirlediği günümüz enformasyon kentinin nasıl tanımlanabileceği;
- Bu çerçevede, İstanbul’a özgü verilerin nasıl değerlendirileceği

araştırmanın problemini oluşturmaktadır. Bu problem, günümüzde yeni bir kentin varolduğu, fakat bu kente dair kavramlar ve tanımlar kümesinin henüz gömülü olduğu varsayımı üzerine oturmaktadır.

1.2 Tezin Amacı

Yukarıdaki bölümde, yapılan literatür araştırmaları sonucunda kabullerin ortaya konduğu bu tez çalışmasının önermesi, ‘enformasyonun dünya çapında akması sonucunda günümüz mekanlarının –enformasyonun özünden gelen- potansiyellerle donatıldığı ve ‘enformasyonun organize ettiği kentlerin/enformasyon kentinin ortaya çıktığı’ şeklinde ifade edilebilir. Çalışmanın başlıca amacı, ‘enformasyon akışının mekanın içine taşıdığı/biriktirdiği potansiyelleri ortaya koymak, günümüz enformasyon kentinin mekanlarının bu potansiyelleri nasıl kullandığını tartışmak ve bu potansiyelleri İstanbul’un mekansal süreçleri içinde değerlendirmektir.’ Bu anlamda, enformasyon akışıyla mekana taşınan potansiyellerin içinde gelişen enformasyon kentine ait

kavramlar kümesinin ortaya konması ve bu kentin mekanlarının anlaşılması, çalışmanın diğer amaçları arasında sayılabilir.

Araştırmadaki kavramsal çözümlemeleri yönlendirecek temel sorular ise şöyle sıralanabilir:

- Günümüzün ‘Enformasyon Kenti’ nasıl tanımlanabilir? Enformasyon akışı ile bu kentin mekanlarına taşınan potansiyeller nelerdir?
- İstanbul’un akışlar bağlamında enformasyon üretme potansiyeli nasıl değerlendirilebilir?
- Enformasyon kentinin potansiyelleri üzerinden İstanbul’un mekansal süreçleri nasıl değerlendirilebilir?

Enformasyon akışının ürettiği ve kentlere taşıdığı potansiyeller üzerinden enformasyon kentinin mekanlarını anlamak ve İstanbul’u bu çerçevede değerlendirmek, kentin tarihsel bağlarıyla da ilişki kurmak konusunda çalışma için önem oluşturmaktadır. Bu anlamda, çalışma boyunca, enformasyon akışının işaret ettiği hız ve akışkanlığın, geçici ve anlık değerler/potansiyeller ürettiymiş gibi gösterilmesinden kaçınıldığı ve bu kavramların, kentlerin tarihsel/dönüşümsel olduklarına işaret etmesi bakımından önemle vurgulandığı en baştan belirtilmelidir.

1.3 Orijinal Katkı

Günümüz kentlerini konu edinen pek çok araştırmanın arasında, bu tez çalışmasının farkı ve önemi şu cümlelerle ortaya konabilir:

Sahip olduğu potansiyeller üzerinden günümüz kentlerine bakmayı ve onun mekanlarını değerlendirmeyi deneyen bu çalışma, ‘enformasyon’ kavramını temel alarak ortaya attığı yeni bir kent tanımıyla, günümüz kentlerine farklı bir perspektiften bakmayı önermektedir. Zira, bu çalışmada, -doğrudan ‘enformasyon kenti’ değil,- ‘mimar’ gözüyle enformasyon kentinden etkilenme biçimleri anlatılmaktadır. Tam da bu nedenle, günümüz kentine ve onun mekanlarına dair farklı bir söz söyleyebilmenin, farklı bir düşünce üretebilmenin yolunun açılacağı düşünülmektedir. Bu düşünce üretimine altlık oluşturan ve çalışmanın özgün ihtiyaçlarından doğan araştırmanın

yöntemi ise, yeni bir bakış açısı önermesiyle çalışmanın ortaya koyduğu diğer katkılar arasında sayılabilir.

Araştırmanın Özgün Yöntemi: Olumlayıcı Bakış

Sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalarda, araştırma yönteminin ne olacağı, problemin nasıl ele alınacağı ve bilginin nasıl üretileceği konusu uzun yıllardır çeşitli çalışmalara konu olurken, sosyal bilimlerin 'doğa ve fen bilimlerinin evrensellik anlayışı' çerçevesinde uygulanmaya çalışılması, beraberinde araştırma yöntemleriyle ilgili sorunları da gündeme getirmiştir. Pek çok araştırmacı tarafından doğa bilimlerine ilişkin çok sayıda yaklaşım ortaya atılmış; bu yaklaşımlar, 'pozitivizm', 'realizm' ve 'konvansiyonalizm' olmak üzere üç temel başlık altında toplanmıştır¹. Doğa ve fen bilimlerine ait bu üç yaklaşım, sosyal yaşamı inceleyen araştırmacıların yöntem sorunlarına da yol gösterici olmuş, farklı paradigmlar üzerine kurulu olan çalışmaların bilgi üretirken kullandıkları yöntemler hakkında çıkarımlar yapabilmeyi mümkün kılmıştır.

Diğer taraftan, 20. yüzyılın başına kadar doğa ve fen bilimlerinde yapılan çalışmalarda kullanılan araştırma yöntemleri niceliksel analizlere dayandırılıyorken, 20. yüzyılın başında sosyal bilimler alanında yapılan araştırmaların artmaya başlamasıyla, yeni bir analiz yöntemi gelişmeye başlamıştır. Niceliksel yaklaşımların, sosyal olayları açıklama konusundaki yetersizliğinden doğan bu yöntem, niteliksel araştırma yöntemidir [3]. İki yöntem arasındaki temel fark, ortaya atılan problemin çözümüne yönelik olarak kullanılacak veri, gözlem ve değerlendirme tekniklerinin farklılıklarına dayanır².

¹ Pozitivist bilim felsefesi, gözlenemeyen şeylere ait tüm kavramları reddetmekte, düzenliliği savunmaktadır. Pozitivist, dış dünyadaki düzenli ilişkileri ifade eden genel önermeler kurmakta ve bu önermeler yardımıyla olayları açıklamaktadır. Diğer taraftan, realizm, altta yatan yapıların ve mekanizmaların bilgisini elde ederek olaylar arasındaki zorunlu bağlantıları keşfetmektedir. Görüntünün ötesine geçerek, şeylerin doğasına ve özüne iner. Realist için bilimsel teori, gözlenebilir olayları nedensel olarak ortaya çıkaran yapı ve mekanizmaların bir betimlemesidir. Konvansiyonalistler ise, realist ve pozitivistlerin paylaştıkları noktaları kabul etmezler. Gözlemin tek başına teorinin doğru veya yanlışlığını belirleyemeyeceğini ileri sürerek, teorik inanç ve kavramlardan bağımsız bir dışsal gerçekliğin olduğu fikrini reddederler. Bilimin objektif olarak test edilebilecek teoriler yoluyla dışsal gerçekliğe ilişkin doğru betimleme ve açıklamalar getireceği görüşüne karşı çıkarlar [4].

² Niteliksel araştırmalar, köken olarak relativizme dayanmaktadır; bütüncül bir perspektiften bakarak, araştırdığı problemi etkileyen değişkenleri ortaya çıkarır. Yalnızca tanımlanan problemin bağlamıyla sınırlandırılmış duruma ilişkindir. Durumu, ilişki bağlantıları içinde açıklamaya çalışır [5]. Nitel araştırma

Niteliksel araştırmalarda durum, ‘nitelik’ler üzerinden kavranmaya çalışılırken, tematik analizlere dayanan sosyal gerçekler ve kültürel anlamlar yeniden kurulmaya çalışılır. Niteliksel araştırmalar, araştırmacının ‘nitelik’lerinden de izler taşıyabilir ve kişisel yorumlara dayanabilir. Niceliksel araştırmalar ise, objektif gerçekleri ölçen ‘nicelik’ler üzerine problemleri zer ki, bu zm yolu, araştırmacının niteliklerinden bağımsız olarak gerçekleşir.

Thomas Kuhn’a göre, analiz tekniğı ne olursa olsun, farklı paradigmalara sahip araştırmacıların kullandıkları kavramlar kadar, algıları da farklıdır. Araştırmacılar, araştırmanın hazırlanmasında ve sonuçlarının değerlendirilmesinde farklı yöntemler, farklı zihinsel ve fiziksel araştırma aletleri kullanırlar. Benzer şekilde Feyerabend de, her yeni çalışmanın bilim adamı tarafından belirlenmiş farklı standartlar ve farklı akılsallık ltleri temelinde ilerlemesi gerektiğini ifade eder. Bilimin dışsal standartlara uyması gerektiğı fikrine itiraz ederek, standartların araştırma sürecinin kendisi tarafından geliştirilip incelenmesi gerektiğini öne sürer [6].

“Tek bir önemli bilimsel fikir yoktur ki başka bir yerden alınmiş olmasın. Kopernik Devrimi buna kusursuz örnektir. Kopernik sahip olduğu fikirleri nereden edindi? Kendisinin de söylediğı gibi eski Yunan otoritelerinden [6].”

Feyerabend’e göre [6], Kuhn’un bilimsel ilerlemeye olan greliliki bakış açısı, bilim felsefesi tartışmalarına o güne dek egemen olmuş olan ‘teori’ anlayışının yerini, ‘eylem-halindeki-teori’nin alması anlamına gelmektedir. Bu yeni anlayış, bilgiyi özgürleştiren, bilimin dinamik yönlerini ortaya çıkaran, yeni bir tutum doğurmaktadır. ‘Alternatif bilgi’nin araştırılıp ortaya çıkarılması anlamında, alışageldiğı bilimsel yöntemler kullanılamaz haldedir. Öyle ki, pozitivist bilim felsefesinin temelini oluşturan ‘yöntembilim’, Feyerabend tarafından radikal bir tutumla eleştirilmektedir. O’na göre, bilimsel yöntem diye bir şey yoktur; her araştırmanın temelini oluşturan, bilimsel ve

yöntemlerinde kullanılan teknikler, yedi başlıkta toplanmıştır. Bunlar, ‘tarihsel/etnografik araştırma, gömülü teori/kuram oluşturma (*ing. grounded theory*), söylem özümlemesi (*ing. discourse analysis*), yorumlayıcı fenomenolojik analiz, hermeniotik yaklaşımlar, eylem araştırması (*ing. action research*), katılımcı veya serbest araştırma ve bilişsel yaklaşım’dır [7]. Diğer taraftan niceliksel araştırmalar, köken olarak pozitivist, analiz yöntemi olarak da istatistiksel analizlere dayanır [5].

güvenilir olmasını sağlayan tek bir kurallar dizisi yoktur. Her teori, kendi içinde ve ele aldığı süreçlere uyarlanmış standartlarla değerlendirilmelidir¹.

“Koşullar ne olursa olsun her büyüklüğü ölçen evrensel ve kalıcı bir ölçüm aleti fikri ne denli gerçekçi değilse, uygunluğun değişmez ölçüsü olan evrensel ve kalıcı bir yöntem fikri, hatta evrensel ve kalıcı bir akılsallık fikri de o denli gerçekçi değildir. ... Bu yanıtın ana savı tarihseldir: Mantık ve genel felsefede, ne denli kabul edilebilir ve ne denli sağlam temellendirilmiş olursa olsun tek bir kural yoktur ki şu ya da bu zamanda ihlal edilmemiş olsun. Bu gibi ihlaller rastlantısal olaylar, bilgisizliğin ya da dikkatsizliğin kaçınılabılır sonuçları değildir [6].”

Bu noktada önemle belirtmek gerekmektedir ki, bu tez çalışmasının çözüm yönteminin ne olacağı sorununa, bu noktaya kadar yapılmış olan yöntem araştırmaları şu anlamda yol gösterici olmuştur:

Çalışmanın, araştırmacının nitelikleri, süreç boyunca karşılaşılan zorluklar ve çalışmanın kendi karakteri tarafından belirlenen özgün bir araştırma yöntemiyle değerlendirilebileceği fikri doğmuş; bu anlamda, çalışmanın ihtiyacından doğan bir çözüm ‘yöntemi’ ortaya konmuştur.

Ancak bu noktada belirtilmelidir ki, tez çalışmasının değerlendirme sürecinde kişiselliğin/göreceliliğin bulunması, kavramlar arasındaki ilişkilerin ‘ölçülebilirlik’ anlamında doğurduğu sıkıntılar, farklı disiplinlerden gelen kavramların nasıl biraraya getirileceği, araştırmanın nerede bitmesi gerektiği ve çalışmanın literatüre ne zaman doyacağı araştırma sırasında karşılaşılan zorluklar arasında olup, bu zorluklar, çalışmanın değerlendirileceği zeminin oluşturulmasını ve çözüm ‘yönteminin’ belirlenmesini geciktirmiştir. Bu anlamda, çalışma, ortaya koyduğu zorlukları avantaja dönüştürebileceği bir bakış açısı ile kendi doğasına uygun özgün bir yöntem geliştirmiş; zorluklar çalışmanın karakteri tarafından belirlenen bu yöntemle aşılmıştır. Zira, mimari tasarım konusunda yapılmış pek çok araştırmada kullanılan niteliksel ve niceliksel yöntemler gözden geçirildiğinde, bu çalışma için en uygun yöntemin bilinen araştırma yöntemleri arasında olmadığı fark edilmiştir.

¹ Feyerabend [6], bilimi, insan çabasının bir ürünü olması sebebiyle birtakım hatalarının olduğu; sonuçlarının özerk olmadığı ve yöntembilime dayandırılmış savların bilimin kusursuzluğunu kanıtlamadığı yönünde eleştirir. O’na göre, biligibilim hastadır; iyileşmesi için anarşizmi bir ilaç olarak kullanması gerekmektedir. Eğer, ilaç bir süre alınır ve sonra bırakılırsa, biligibilim iyileşecektir.

Bu anlamda, çalışmanın değerlendirmeye çalıştığı probleme ilişkin bakış açısı/yaklaşım biçimi ‘Olumlayıcı Bakış’ olarak isimlendirilmiştir. Olumlayıcı bakış, çalışmanın probleminin sahip olduğu zorluklardan türemiş olup, tezin sorunsallaştırma biçimine uygun olarak kurgulanmıştır. Ancak, önemle hatırlatılması gereken bir konu vardır ki, ‘olumlayıcı’ bakışın, inglizcede ‘affirmative’ (*ing.* doğrulayıcı, olumlayıcı) kelimesinden gelmekte olduğu ve ‘konunun ‘olumlu’ ya da ‘pozitif’ perspektiften işlenmesi’ anlamında olmadığıdır. Bu anlamda, tez konusunun ele alınma biçiminin, ‘olumlayıcı bir perspektiften görebilmek’ (*ing.* affirmation) olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Bu perspektiften bakmak, içinde bulunulan her durumun bir transformasyon halinde olduğunu, bunun da olağan bir durumun parçası olduğunu kabul etmek demektir. Şüphe yoktur ki, transformasyon, farklı değerler açısından olumlu ya da olumsuz sonuçlar verebilmektedir. Ancak, ‘olumlu’ ve ‘olumsuz’ tüm sonuçları tartışılabilir ve değerlendirilebilir için gerekli olan ‘yüzleşme’, bu bakış açısıyla sağlanmaktadır. Bu noktada, olumlayıcı bakış açısının, mevcut duruma dahil olmanın, onunla yüzleşmenin bir aracı olarak görüldüğü belirtilmelidir. Bu anlamda, çalışma boyunca olumlayıcı bir perspektiften bakılarak, enformasyon kentinin sahip olduğu mekansal potansiyellerin izi sürülmekte, buradan elde edilen mimarlık bilgisi İstanbul üzerinden yapılan olgusal okumada –olumlu ve olumsuz sonuçlarıyla- yeniden değerlendirilmektedir. Olumlayıcı bakışla potansiyelleri değerlendirmenin, mevcut durumun avantajlarını ve dezavantajlarını keşfetmek için bir araç olduğu düşünülmektedir. Dahası, parametrik olmayan bir zeminde yapılacak değerlendirmeler sırasında, bu potansiyellerden faydalanmak, çalışma için geliştirilecek sınırları tanımlı bir hale getirmiştir.

Olumlayıcı bakışla değerlendirilen bu çalışmanın başlangıcında önyargılı bir hipotez olmaksızın literatür araştırması yapılmıştır. Ardından literatür sorgulanmış, çözümlenmiş, veriler ayıklanmış ve yorumlanmıştır. Çok sayıda kaynaktan ayrıntılı olarak toplanan veriler arasından, enformasyon akışı altındaki kentlerin içine gömülen potansiyeller keşfedilmiş/ortaya çıkarılmış, düzenlenmiş ve kavramsallaştırılmıştır. Literatürün içeriğinde sıklıkla tekrarlanan/karşılaşılan söylemler, tanımlamalar ve betimlemeler potansiyellerin belirlenmesinde rehber olmuştur. Sonuç olarak, buna bağlı bir teorik bağlam ortaya konmuştur.

Bu çalışma, kentlerin enformasyon akışı ile üzerine yüklenen mekansal potansiyelleri, olumlayıcı bir bakışla görerek keşfetmeyi amaçlamakta; bu potansiyeller aracılığıyla kentler üzerinde değerlendirme yapılabilecek/akıl yürütülebilecek özgün bir bakış açısı/zemin/okuma biçimi tanımlamaktadır. Çalışmanın mevcut durumu tüm yönleriyle anlamayı hedefleyen 'olumlayıcı' duruşu, potansiyellerin¹ ardından doğabilecek olumlu ve olumsuz sonuçlar hakkında konuşabilmeye imkan sunmaktadır. Diğer taraftan, bu bakış açısı ile, İstanbul'a özgü bir okuma denemesi yapılmakta, enformasyon kentinin mekansal potansiyellerinin dinamizmine, İstanbul'un nasıl cevap verdiği değerlendirilmektedir. Tezin amacının başka kentlerle bir karşılaştırma yapmak olmadığı, ancak enformasyon akışının mekana taşıdığı potansiyeller aracılığıyla enformasyon kenti üzerine, bir sözlük ve kavramsal şemalar ortaya koyan bir değerlendirme/okuma biçimi önerildiği, bu noktada açıkça belirtilmelidir.

Diğer taraftan, tez çalışmasının sonunda oluşturulan 'İstanbul'un kavramsal potansiyeller haritası', başka kentler adına yapılacak benzer bir sorgulamaya da altlık tanımlama amacını taşımaktadır. Zira, oluşturulan harita, 'İstanbul'un enformasyon akışlarıyla taşınan potansiyelleri nasıl aktüalize ettiği' sorusuna, kentin mekansal süreçlerinin içinde yer alan dört araç (*pratikler, aktörler, mekanlar, vektörler*) üzerinden cevap vermektedir. Şüphesiz ki, bu dört aracın, diğer kentler için tanımladığı olgular İstanbul adına tanımlananlardan farklı olabilir; ancak, her kentin bu araçlar altında ortaya koyduğu özgün olguların, benzer yolla değerlendirilmesi yoluyla, başka kentler için de anlamlı sonuçlar ortaya çıkacaktır. Kendi araçları altında mekansal ilişkilerinin görünür hale gelmesi yoluyla, her kent kendi özgün potansiyeller haritasını oluşturacaktır. Özetlemek gerekirse, istendiği takdirde, İstanbul adına yapılmakta olan

¹ 'Potansiyel' kelimesinin, Türk Dil Kurumu sözlüğünde yer alan anlamları aşağıdaki gibidir.

1. Gizli kalmış, henüz varlığı ortaya çıkmamış olan, gizli: "*Bu kişi bizim için birden potansiyel bir tehlike oldu.*"- O. Aysu.

2. Gelecekte oluşması, gelişmesi mümkün olan.

3. Kullanılmaya hazır (güç, yetenek).

Karşılıklarına bakıldığında, potansiyel kelimesinin anlam olarak, her zaman bir kavramın/olgunun 'olumlu' taraflarını anlatmadığı, yaratacağı 'olumsuz' durumlar için de kullanıldığı görülmektedir. Kelime, anlam olarak 'açığa çıkmamış, muhtemel olan, imkan, gizli olan' anlamlarına vurgu yapmaktadır. Bu anlamda, tez çalışmasında, potansiyellerin altında gömülü olan 'olumlu ve olumsuz' sonuçlar birarada değerlendirilmektedir.

bu olgusal okuma aracılığıyla, enformasyon kentinin potansiyellerinin izi, başka kentler için de sürülebilecektir. Bu anlamda, burada üretilen bilgi, kent-mekan okumalarına alternatif sunan bir yöntem/bakış açısı olarak da görülebilir.

Bu çalışma, sezgisel bir varsayım üzerine gelişen bir bilimsel araştırmanın nasıl tamamlanacağı ve kuramsal bir olaya nasıl bakılabileceğine dair bir denemedir. Bu deneme, araştırmacının niteliklerinden ve birikiminden izler taşımakta ve kişisel yorumlara dayanmaktadır. Bu çalışmanın yeniliklere ve dönüşümlere açık, çok disiplinli, devingen ve esnek olması amaçlanmıştır. Her yeni düşüncenin, başka üretimlerin önünü açacağı fikrinden hareketle, önseziler ve varsayımlarla yola çıkılan bu çalışmanın da, mimari tasarım alanında gerçekleşecek başka üretilere yön vermeyi hedefleyen bir deneme niteliğinde olduğu düşünülerek okunmalıdır.

Araştırmanın Tasarımı ve Kurgusu Üzerine

Araştırma alanının belirlenmesi ve alanın literatür taraması ile daraltılarak problemin açık bir biçimde ortaya konmasının ardından, problemin irdelenmesi iki ana adımda ilerlemektedir.

Birinci adım, '*kuramsal çerçevenin oluşturulması*' adımıdır ki, bu adım '*sorgulama*' ve '*verilerin ayıklanması, indirgenmesi ve düzenlenmesi*' alt adımlarından oluşmaktadır.

'*Sorgulama*' adımı, ilgili metinler sorgulayıcı ve eleştirel bir biçimde üç ana güzergahtan incelenmektedir. 'Enformasyon' kavramının çözümlemesi ile başlayan ilk sorgulama güzergahı, enformasyonun nasıl üretildiği ve aktığı/taşındığı sorularıyla devam etmektedir. Ardından -tarihsel olarak analog iletişimden dijital iletişime geçişle birlikte- iletişim ve ulaşım araçlarının niteliklerinde yaşanan değişimin, enformasyon akışını sağlayan zemine etkileri vurgulanmakta, daha sonra da, 'rastlantısal olarak akan enformasyonun kente taşıdığı potansiyelleri ölçmenin mümkün olup olmadığı' sorusu tartışılmaktadır. Bu tartışma sonunda, 'enformasyon toplumunun' ve 'enformasyon ekonomisinin' anlatıldığı büyük bir parantez açılmakta, son olarak da 'enformasyon akışının *deformasyona* mı, *transformasyona* mı neden olduğu' sorusu tartışılmaktadır. Bu ilk güzergahtaki sorgulamayı yürüten temel soru, 'enformasyon üreten kaynakların/hareketlerin/bileşenlerin üzerindeki potansiyellerin neler olabileceği'dir.

'*Sorgulama*'nın ikinci güzergahında 'mekan' kavramı üzerinde durulmaktadır ki, bu noktada temel amaç, enformasyon akışı bağlamında mekanın yeniden düşünülmesidir. Bu anlamda, mekanın içinde bulunduğu dönüşümü konu alan literatüre yer verilmekte; ardından da çalışma için önem oluşturan 'Enformasyonun Organize Ettiği Mekan/Enformasyon Mekanı' tanımı ortaya konmaktadır.

'*Sorgulama*' adımının üçüncü analiz güzergahında ise, 'Enformasyonun Organize Ettiği Kent' anlatılmaktadır. Bu sorgulamada, kentlerdeki enformasyon akışının etkilerine tarihsel olarak bakılmakta ve enformasyon kenti tanımını diğer günümüz kenti tanımlarından ayıran özellikler ortaya konmaktadır. Ardından, tez çalışmasının temeline oturan 'Enformasyon Kenti'nin tanımı, günümüzde yeni bir kentin var olmaya başladığı, fakat ona dair tanımların henüz net olmadığı görüşüyle, kendisini oluşturan mekanların potansiyelleri rehberliğinde yapılmaktadır. (Çalışma içerisinde geliştirilen 'Enformasyon Kenti' tanımının, dünya literatüründe yer alan 'Enformasyon Kenti' tanımından farklı olduğu; ancak onun referansları aracılığıyla geliştirildiği belirtilmelidir.) Bu noktada, 'enformasyon kentinin –kendinden önceki kentlerden farklı olarak- hangi potansiyellerle yüklendiği' sorusunun, bu bölüm için kritik bir soru olduğu belirtilmelidir. Zira, enformasyon kenti, çalışma içerisinde, bu potansiyelleri biriktiren ve biriktirdiğini gerçeğe dönüştürebilen bir kent olarak kabul edilmektedir.

Bu üç güzergahtan yürüyen '*sorgulama*' adımının sonunda, bir 'enformasyon kenti sözlüğü' hazırlanmıştır. Bu sözlük, enformasyon kentini ve sahip olduğu mekanları, 'mimar' gözüyle anlatmakta, bu kentten ve mekanlardan etkilenilme biçimleri üzerinde 'mimarca' bir söylem kümesi yaratmaktadır. Günümüz kentinin mekansal süreçlerinin anlaşılmasını kolaylaştırmayı amaçlayan bu söylem kümesinin oluşturulması süreci, aynı zamanda '*verilerin ayıklanması, indirgenmesi ve düzenlenmesi*' adımını tanımlamaktadır. Bu adımda, sorgulamadan elden edilen bilgiler ayıklanmakta ve düzenlenmektedir. Bu ayıklamanın sonunda ortaya konan potansiyeller, 'mekan üretiminin *çeşitlilik* potansiyeli', 'mekan *çok anlamlılık* potansiyeli', 'mekan *dönüşüm* potansiyeli' ve 'mekan *doluluk* potansiyeli' olmak üzere dört başlık altında sınırlandırılmakta olup, her bir potansiyel, enformasyon akışıyla mekan üzerine taşınan özelliklerin izinin sürülmesi sonucu ortaya çıkarılmıştır. (Ancak, bu noktada, ayrı başlıklar altında sınıflandırılmış olan bu dört potansiyelin, gerçekte birbiri içine geçmiş

nitelikte olduğunu belirtmekte fayda vardır.) Bu anlamda, çalışmanın yönteminden gelen 'olumlayıcı (*ing. affirmative*) bakış', enformasyon kentinin içindeki potansiyelleri ortaya çıkarmak ve mevcut durumla yüzleşmek için kullanılan bir araçtır. Zira, enformasyon kentinin potansiyelleri, kent için her zaman olumlu sonuçlar doğuracak mekansal organizasyonlarla açığa çıkarılamayabilir. Başka bir ifadeyle, kent, nitelikli olmayan bir *çeşitlilikle* donanabilir; olumlu olmayan çağrışımlar yaratacak *anlamlarla* yüklenebilir; olumsuz sonuçlar doğuracak bir *dönüşümün* içinde yer alabilir ya da gerilimler yaratacak bir *doluluğa* sahip olabilir. Bu anlamda, potansiyellerin ortaya koyduğu olumlu ve olumsuz sonuçları tartışabilmenin yolu, mevcut duruma, bu bakış açısıyla dahil olmaktan geçmektedir.

Bu noktada önemle belirtmek gerekmektedir ki, enformasyon kentinin potansiyelleri üzerinden yürütülecek olan bu tartışma, mimari ürünle ilişkili olarak değil, kuramsal düzeyde bir söylemle, olgusal bir bakışla gerçekleştirilmektedir. Zira, ürünün görece farklı algılar doğurabileceği ve kişisel görüşlerden etkilenebileceği görüşüyle, söylemi mimari örneklerle sabitlemenin, çalışmanın genel anlayışına aykırı olduğu düşünülmüştür. Olumlu olan şudur ki, enformasyon kentinin mekansal süreçlerindeki bu potansiyeller, mimari ürünün herkesçe farklı okunmasına imkan sunmaktadır. Dolayısıyla, örnek olarak sunulan ürünler, herkesçe aynı söyleme karşılık görülmeyebilir. Bu nedenle, tartışma, örnek sorunsalını aşabilmek amacıyla, kuramsal bir düzeyde, olgusal saptamalarla yürütülmektedir.

İki adımda ('*sorgulama*' ve '*verilerin ayıklanması, indirgenmesi ve düzenlenmesi*') oluşturulan '*kuramsal çerçeve*', çalışmanın İstanbul üzerinden yürütülecek olan sonraki adımı için bir bağlam ortaya koymaktadır. Bu bağlam, süreç boyunca kavramlarla oynanarak, ortak özellikler aracılığıyla kavramlar arasında geçişler oluşturularak, çeşitli şemalar ve çizelgeler yardımıyla bir kavramın ifade ettiği şeyleri, diğerlerinininkilerle karşılaştırarak oluşturulmuştur. Dahası, çalışma içerisinde ortaya konan soyut süreçler/kavramlar, bu bağlam üzerinden, kentler/mekanlar için bir düşünme/değerlendirme zemini tanımlar.

Kuramsal çerçevede ortaya konan bu bağlam temelinde ilerleyen ve problemin irdelenmesinin ikinci adımı olan *‘İstanbul üzerinden olgusal okuma’*, iki güzergahtan ilerler.

İlk güzergahta, İstanbul’un enformasyon üretme potansiyeli ve kentin yarattığı ‘Enformasyon Ekonomisi’ değerlendirilmektedir. Zira, enformasyon akışının taşıdığı potansiyellerin, İstanbul’un mekanlarına nasıl etki ettiğini değerlendirebilmek için, yalnızca kentin mekansal süreçlerine bakmak yeterli görülmemiş, İstanbul’un enformasyon üretme potansiyelinin kuramsal çerçevede ortaya konan altı akış (insan akışı, para akışı, mal akışı, teknoloji akışı, politik düşünce akışı ve medyalar) bağlamında da değerlendirilmesi gerekli görülmüştür. Bu akışların İstanbul’daki enformasyon üretme potansiyeli hakkında bu bölümde yürütülen tartışma, kentin mekanlarının ne ölçüde enformasyon akışının potansiyelleriyle yüklenmiş olabileceği hakkında da çalışmaya ön görüş sağlamaktadır.

Bu noktada, önemle belirtilmesi gereken bir konu da, İstanbul’un ‘Enformasyon Ekonomisi’ bağlamında akışlarla ilgili toplanan verilerin 2008 tarihine kadar yayınlanan kaynaklardan elde edildiğidir. Şüphe yoktur ki, o tarihten bugüne kadar, İstanbul’un sahip olduğu ‘Enformasyon Ekonomisi’ ve buna paralel olarak da mekansal potansiyelleri değişmeye devam etmiştir. Ancak, bu çalışmada yapılan değerlendirme, ulaşılan en geç tarihli (2008) kaynaklardan toplanan veriler üzerinden gerçekleştirilmiştir.

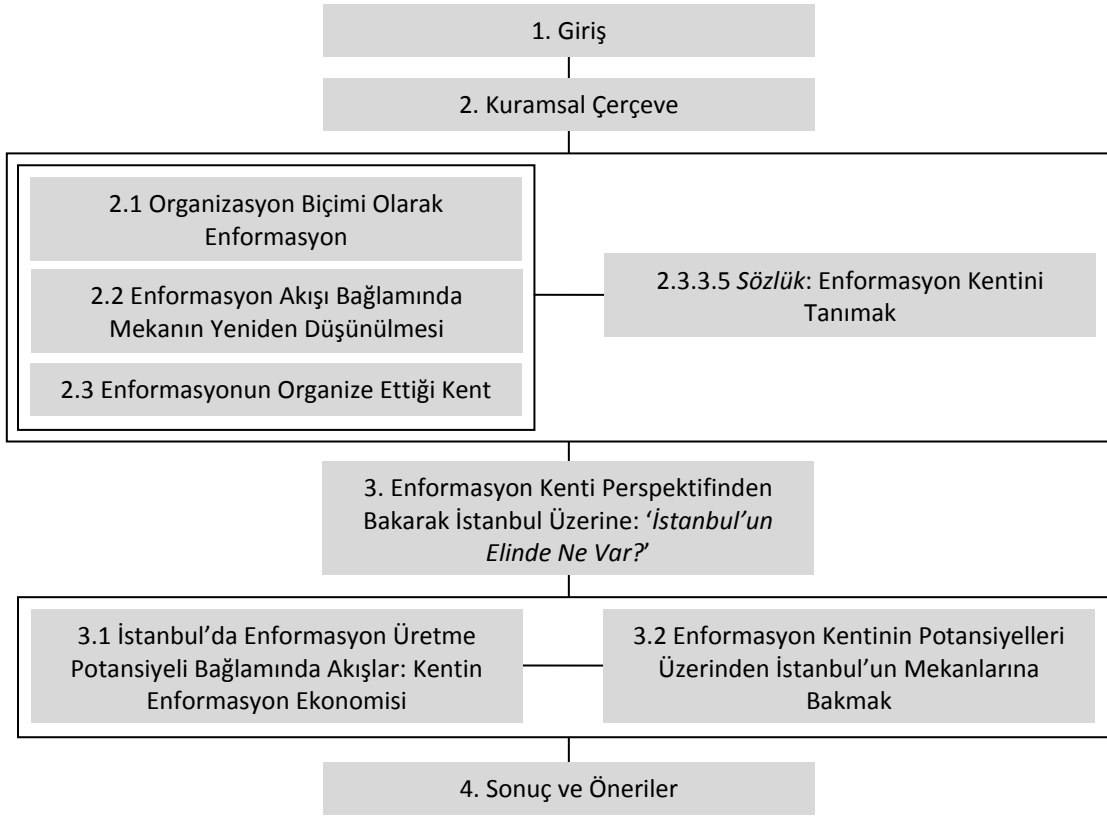
İkinci güzergahta ise, enformasyon kentinin mekanlarında yer alan *‘çeşitlilik’*, *‘çok anlamlılık’*, *‘dönüşüm’* ve *‘doluluk’* potansiyellerinin izleri, İstanbul’un mekansal süreçlerinin içinde yer alan dört araç üzerinden sürülmektedir. Bu anlamda, İstanbul’da ‘mekan üretiminin *çeşitlilik* potansiyeli’, kenti oluşturan mimarlık *‘pratikler’*i üzerinden, ‘mekanın *çok anlamlılık* potansiyeli’, kentsel süreçlerin içinde yer alan *‘aktörler’* üzerinden, ‘mekanın *dönüşüm* potansiyeli’, kentin –seçilmiş- *‘mekanlar’*ı üzerinden ve ‘mekanın *doluluk* potansiyeli’, kente giren *‘vektörler’* üzerinden tartışılmaktadır. Tartışmaya bakış açısı olan *‘pratikler’*, *‘aktörler’*, *‘mekanlar’* ve *‘vektörler’*, İstanbul’un sahip olduğu çok sayıda pratik, aktör, mekan ve vektör arasından, kent için olumlu sonuçlar doğuracak potansiyel taşıyanlar ya da problem oluşturanlar arasından

seçilmiştir. Bu potansiyellerin İstanbul'daki varlığını ya da yokluğunu, azlığını ya da çokluğunu tartışmak, kentin problemleri hakkında da çözüm üretmeye başlamak anlamına gelmektedir. Olumlu sonuçlar doğuracak ya da problemler yaratacak potansiyellerin ortaya çıkarılması, kent için birer avantaja dönüştürülmesi konusunda da düşünce üretimini tetikleyecektir.

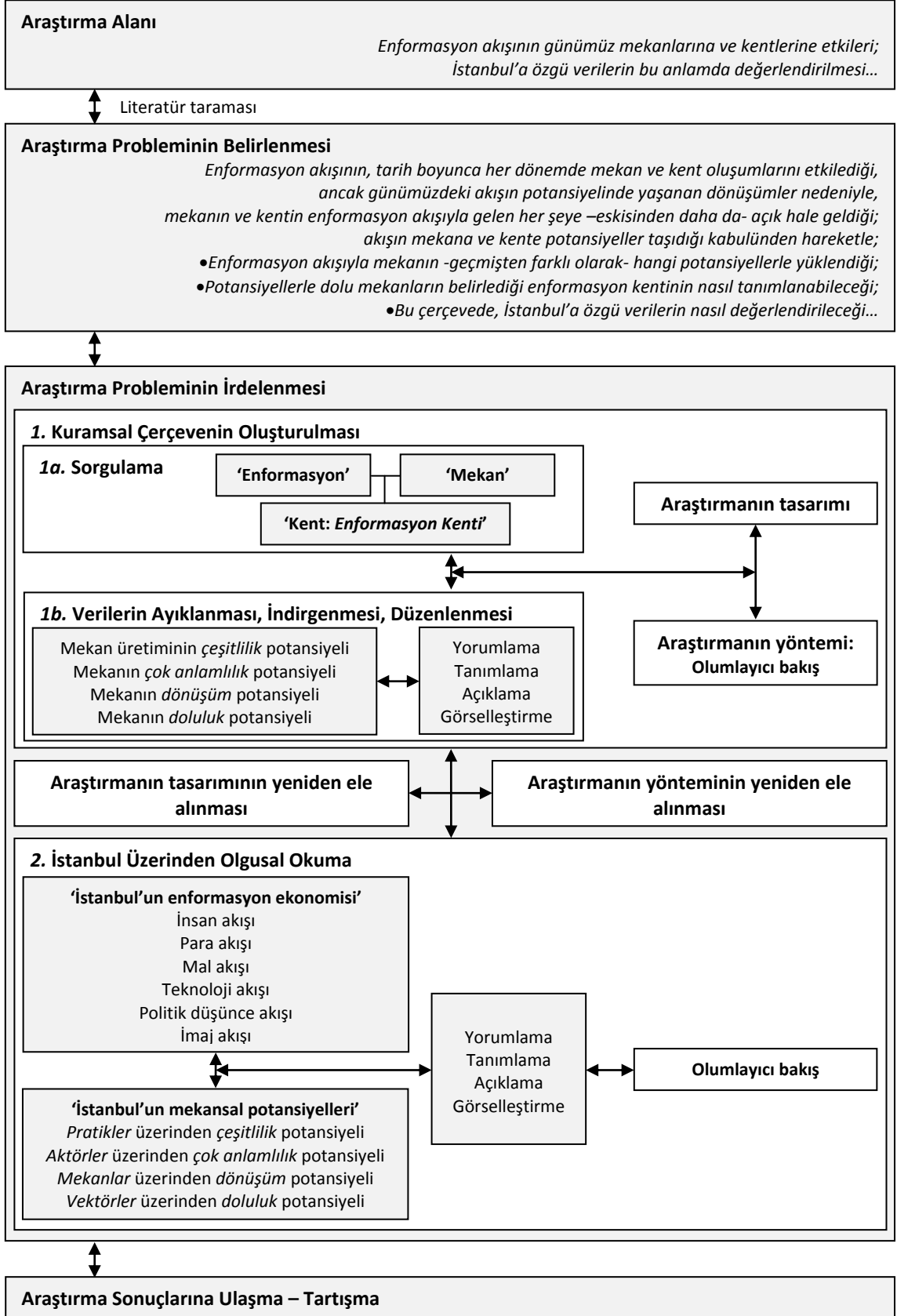
Bu noktada, bu çalışmanın, *pratiklere, aktörlere, mekanlara ve vektörlere* ayrı ayrı ve derinlemesine odaklanmış bir çalışma olmadığı, amacın, bu süreçlerin ve ilişkilerin anlaşılmasını kolaylaştıracak bir çerçeve tanımlamak olduğu belirtilmelidir. Dahası, İstanbul'un mekansal potansiyelleri hakkında yapılacak böylesi bir değerlendirmenin, tek tek binalar üzerinden değil, bu potansiyelleri doğuracak tüm araçlar (*pratikler, aktörler, mekanlar ve vektörler*) üzerinden yapılmasının anlamlı olduğu düşünülmüştür. Dolayısıyla, İstanbul'un mekansal potansiyellerinin çözümlemesi, doğrudan mimarlık örnekleri üzerinden yürütülmemiş; değerlendirmenin kapsamı tüm araçlar üzerinden yapılan olgusal bir okuma ile genişletilmiştir. Bu okuma, konu edilen araçları derinlemesine değil, olgu olarak saptayıp değerlendirmektedir.

Ardından, araştırmaya ait tüm '*sonuçlar*'ın ortaya konduğu son adım gelmektedir. Bu son adımda, İstanbul'un akışla gelen enformasyonu biriktirebilen ve mekansal süreçlerde kullanabilen bir kent olup olmadığı üzerine açılan tartışma, sonuçların olumsuz da olsa ortaya konması ile noktalanır. Bu anlamda, sonuçların, İstanbul için mevcut durumla yüzleşmeyi de beraberinde getirdiği vurgulanmalıdır ki, çalışmanın yönteminden gelen olumlayıcı (*ing. affirmative*) bir çerçeveden bakma meselesi, tam olarak bu düşünce üzerine temellenir.

Aşağıda yer alan Şekil 1.1 ve Şekil 1.2, bu bölümde anlatılmakta olan araştırmanın strüktürünü, tasarımını ve kurgusunu kavramsallaştırmaktadır.

Şekil 1. 1 Tezin strüktürü

Şekil 1. 2 Araştırmanın tasarımı ve kurgusu üzerine

BÖLÜM 2

KURAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın kuramsal çerçevesi, ilgili metinlerin sorgulayıcı bir bakışla incelenmesiyle oluşturulmaktadır. Kuramsal çerçeveyi oluşturmak, enformasyon kentine dair özelliklerin ortaya konmasında, tanımın içine alınacak kavramların belirlenmesinde ve İstanbul ile ilgili değerlendirmenin yapılacağı zeminin hazırlanmasında öncü olması açısından önemlidir. Bu anlamda, kuramsal çerçevenin sorgusu, üç başlık altında toplanmıştır: Bunlar, enformasyon kavramının, üretiminin ve akışının analiz edildiği ‘Organizasyon Biçimi Olarak Enformasyon’ bölümü; mekanın son otuz yıl içerisinde yaşadığı dönüşüm ve ‘enformasyon mekanı’ olarak kavramsallaştırılan günümüz mekanının özelliklerinin ortaya konduğu ‘Enformasyon Akışı Bağlamında Mekanın Yeniden Düşünülmesi’ bölümü ve enformasyon kentinin mekansal potansiyelleri hakkındaki tartışmanın yürütüleceği ‘Enformasyonun Organize Ettiği Kent’ başlıklarıdır.

2.1 Organizasyon Biçimi Olarak Enformasyon

Çalışmanın bu bölümünde ele alınacak konular, altı başlık altında toplanmıştır. Bu başlıklarda, öncelikle ‘enformasyon’ kavramı sorgulanmakta, daha sonra ‘enformasyon üretimi’ ve ‘taşınırken yeniden üretimi’ konuları ele alınmaktadır. Bu bölüm, çalışma için tarihsel anlamda eşik kabul edilen, ‘analog iletişimden dijital iletişim formuna geçiş’ konusunun da ortaya konduğu bölümdür. Daha sonra, enformasyon akışının ölçülmesinin mümkün olup olmadığının tartışıldığı bir bölüm yer almaktadır. Ardından, konuyla ilgili büyük bir parantez açılmakta ve enformasyon tarafından organize edilen toplum ve ekonominin nitelikleri, kendinden önceki dünyaların nitelikleriyle

karşılaştırılarak ortaya konmaktadır. Son olarak, kuramsal çerçevenin birinci bölümünü sonlandıracak olan kritik bir soru üzerinde tartışılmaktadır: ‘Enformasyon akışı, deformasyona mı, *transformasyona* mı sebep olmaktadır?’

2.1.1 Enformasyon Kavramı

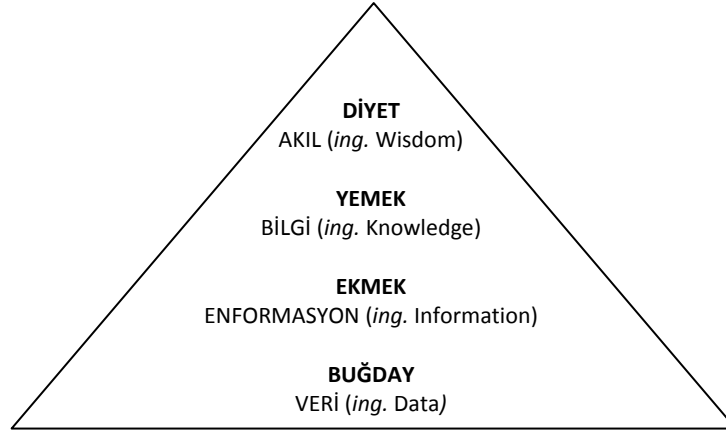
Tarih boyunca toplumların içindeki güçler, zamanla kalıplaşmış düşüncelerin yerinden oynatılmasına ve değişmesine neden olmuştur. Günümüz dünyasında da ‘enformasyon’, çevresini değiştirerek yayılan bir güç olarak, pek çok alanda dönüşümler meydana getirmektedir. Çalışmanın bu bölümünde, ‘enformasyon’ kavramı anlamsal olarak çözümlenmekte; sıklıkla aynı oldukları düşünülen bilgi kavramı ile aralarındaki ilişki ortaya konmaktadır.

Enformasyon (*ing.* information) kavramı, bilgi (*ing.* knowledge) kavramı ile bazı temel noktalarda ayrılmaktadır. Erken Yeniçağ Avrupa’sının bilgi tarihini anlattığı ‘Bilginin Toplumsal Tarihi’ isimli kitabında Peter Burke [8], ağırlıklı olarak 16., 17. ve 18. yüzyıllarda yayımlanmış metinler üzerinden, sözel ve yazılı bilgiyi, bilgi biçimlerini ve bilgi aktarım yollarını tartışmaktadır. Burke [8], bilgi ile enformasyon kavramları arasındaki ayrımı, ‘nasılını bilmek’ ile ‘neyini bilmek’ arasındaki fark üzerine oturtur. Kitapta, enformasyon kavramı ‘çiğ, özgül ve pratik olanı’ anlatmak için kullanılırken; bilgi kavramı, ‘pişmiş, işlenmiş ya da düşünce ile sistemleştirilmiş’ olanı ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu noktada, Samuel Johnson’ın bilgi türleri hakkındaki şu ifadesi yol göstericidir: “*Bilgi iki türdür. Bir konuyu ya kendimiz biliriz ya da onun hakkındaki enformasyonu nerede bulacağımızı biliriz* [8]”.

Platon’un ‘Theaetetus’ adlı eserinde tanım olarak önerilen, bilginin ‘algılama’ olduğudur. Platon’un bu düşüncesi, özünde her şeyin hareket halinde olduğu fikrine temellenmektedir. Algılayan ve algılanan hareket halindedir; ikisinin ilişkisi olan algılamanın oluştuğu durum ise anlıktır [9].

Bilgi ve bilgi toplumu konularında kaleme aldığı çalışmalarıyla öncü olan Daniel Bell, bilgiyi şu şekilde tanımlar: ‘*Mantıklı bir yargı ya da deneysel bir sonuç sunan, başkalarına sistemli bir biçimde bir iletişim aracıyla aktarılan olgulara ya da*

düşüncelere ilişkin örgütlü ifadeler dizisi. Bir başka araştırmacı olan Fritz Machlup da, enformasyonu ‘bilginin iletilmesi’ olarak tanımlar ([10] ve [11]’den aktaran [12]).

Şekil 2. 1 Bilgi hiyerarşisi piramidi [13]

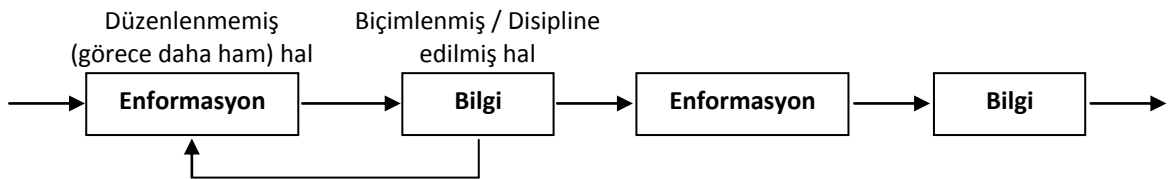
Bu noktada, Bensghir [13] tarafından hazırlanan ‘Bilgi Hiyerarşisi Piramidi’ (Şekil 2.1), iki kavram arasındaki farkı daha görünür hale getirirken, ‘veri’nin işlenerek ‘akıl’ haline dönüşmesi faaliyetini zihinsel bir süreç olarak ortaya koyar. Bu süreçte, öncelikle toplanan veri (buğday) düzenlenerek enformasyona (ekmek) dönüşmekte; daha sonra üzerine anlam katılarak bilgi halini almakta (yemek); son olarak da akıl süzgecinden (diyet) geçirilmektedir.

İki kavramın yukarıdaki tanımlarına ve aralarındaki farklara dayanarak, enformasyonun ‘potansiyellerle dolu olduğu, çok sayıda işlenmemiş veriyi üzerinde taşıdığı ve algı süzgecinden geçip anlamlandığında ya da sonuçlandığında’ bilgi halini aldığı ifade edilebilir. Enformasyon, düzenlenmemiş ve ilişkilendirilmemiş veriler iken; bilgi, üzerine anlam katılmış, tarihsel olarak işlenmiş ve kategorize edilmiş bir durumdur. Diğer bir ifadeyle bilgi, enformasyonun disipline edilmiş bir formudur. Enformasyon, alıcısına göre farklı etkilerle disipline edilerek bilgi halini alır. Alıcı, bir kişi, bir toplum ya da bir kent olabilir. Dahası, tamamen yansız ya da pozisyonuz bir bilgiden de bahsetmek olanaksızdır; çünkü bilgi, zihinsel bir anlatıdır. Bilginin alıcılar tarafından seçilmesi, örgütlenmesi ve sunulmasının yansız bir süreç olmadığını vurgulayan Burke’e [8] göre bilgi, ekonomik, toplumsal ve siyasal sistemler tarafından desteklenen bir dünya görüşünün anlatısıdır.

Bu noktada, kabaca yapılmış olan bu ayrımın, iki kavram arasındaki farkın anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla ileri sürüldüğünü söylemek faydalı olacaktır. Özetle, bilgi,

enformasyona göre daha disipline edilmiş bir haldedir ve gerçek anlamda 'ham bir enformasyon'dan bahsetmek mümkün değildir. Her enformasyon, bilgiye göre – görece- daha az da olsa, değer yükli'dür ve bir pozisyona sahiptir.

Bu anlamsal ilişki, iki kavramın sürekli birbirlerine dönüşme potansiyeli taşıdıklarına işaret etmektedir. Enformasyon, her defasında önce bilgiye, sonra tekrar enformasyona dönüşmektedir. Enformasyon ve bilgi arasındaki bu gidiş-geliş, günümüz taşıyıcılarında/mecralarında geçmişe oranla çok hızlı olmaktadır. Bilginin strüktüre olmuş, disipline edilmiş hali, taşıyıcıların niteliklerine bağlı olarak, bugün geçmişe göre daha kolay çözülebilmektedir. Dolayısıyla, her şey, sürekli enformasyona geri dönebilmekte; parçalanıp yeniden biraraya gelebilmektedir (Şekil 2.2). Bu anlamda, enformasyon, sürekli yeniden biçimlenme/dönüşme, çeşitlenme ve başka bir şey anlatma potansiyeli taşımakta; bu potansiyeli mekandan mekana, kentten kentte aktarmaktadır.

Şekil 2. 2 'Düzenlenmemiş enformasyon' ve 'disipline edilmiş bilgi' birbirlerine dönüşmektedir.

2.1.2 Akış ve Enformasyon Üretimi

Günümüzde, dünya üzerinde, ülkeler, kentler ve mekanlar arasında enformasyonun sürekli hareket halinde olduğu bir akış söz konusudur ki, pek çok alanda dönüşümler meydana getiren bu akış, yeni oluşumlara açık yapısı ile enformasyon üretimini ve taşınımını kolaylaştıran bir zemin teşkil eder. Çalışmanın bu bölümünde, enformasyonun üretimine ilişkin tanımlamalar yapılmaktadır. Bu anlamda, öncelikle çağımızda yaşanan dünya üzerindeki sürekli akış ortaya konmakta, ardından enformasyonun kaynağı ve nerelerde üretildiği tartışılmaktadır.

Dünya üzerindeki akışın kavranmasında Arjun Appadurai'nin 'Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization' isimli kitabı [1] önemli yol göstericilerdendir. Appadurai'nin modern dünyadaki akışları ortaya koyan bu metni, tez çalışması için

önem teşkil eden 'enformasyonu nelerin ürettiği' ve 'enformasyonun nerelerde taşındığı' sorularının da cevap bulduğu yardımcı bir kaynak niteliğindedir. Günümüz dünyasının kültür süreçlerini/formlarını tartıştığı çalışmasında Appadurai, bu tartışmayı modern dünyanın içinde gerçekleşen akışlar temelinde ele alır.

Son yüzyılda teknolojik bir patlama yaşandığını ifade eden Appadurai [1], bunun büyük ölçüde iletişim ve ulaşım alanlarında meydana gelen buluşlar ile meydana geldiğini vurgular. Buharlı gemilerin, otomobilin, uçağın, kameranın, bilgisayarın ve telefonun icadı ile yeni bir komşuluk durumu içine girilmiştir ki, bu dünya Marshall McLuhan [14] tarafından 'global bir köy' olarak teorize edilmiştir. Appadurai'ye göre bu durum, günümüz dünyasının kültür süreçlerinin bir problemi olup, kültür formlarına ait modeller artık değişmek zorundadır. Bu anlamda, Appadurai'nin önerisi, günümüz dünyasının kültür formlarının özünü öklidyen (*ing.* Euclidean) geometrinin tanımladığı sınırlara, strüktürlere ya da düzenliliklere sahip olmayan, üst üste binen, fraktal (*ing.* fractal) bir form olarak düşünmek gerektiğidir. Dahası, günümüzün küresel akışlarına dayanarak, 'akış' ve 'belirsizlik' kavramlarına dayanan bir biçimde soru sormaya başlamak önemlidir. Bundan dolayı eskinin 'düzen', 'stabilite' ve 'sistematiçlik' kavramlarına tercihen, 'kaos' durumu öne çıkmaktadır.

Küresel bir analizden yola çıkarak ekonomik-teknik bir sözlük sunmaya çalışan Appadurai'nin bu çalışması, küresel kültür ilişkilerinin basit bir merkez-çevre modeline (hatta çok merkezli-çevreli olan modellere bile) indirgenemeyeceğini, bu ilişkilerin doğasının küresel akışlar tarafından değiştirildiğini ifade etmektedir. O'na göre, modern dünyada, küresel sistemlerin dinamikleri beş akış etrafında şekillenmektedir ki, bu akışlar, 'ethnoscape', 'technoscape', 'finansscape', 'ideoscape' ve 'mediascape'dir. Küresel sistemin doğası, bu beş alanın farklılıklarından, çelişkilerinden, karşıtlıklarından, ayrılımlarından etkilenmektedir. Terimlerdeki ortak 'scape' eki, bir taraftan bu alanların her birinin akışkan yapılarına, düzensiz formlarına ve değişkenliklerine işaret ederken, diğer taraftan geniş bir anlatımla 'mekansallık' ima etmektedir. Appadurai'nin modern dünyada gerçekleşen akışlarına kısaca değinmek gerekirse:

Ethnoscape, turistler, göçmenler, mülteciler, yabancı işçiler ve diğer hareketli grupların ya da kişilerin hareketlerinden oluşan insan akışıdır. Başka bir ifadeyle, ethnoscape ile yaşadığımız dünyayı değiştiren insanların oluşturduğu bir peyzaj ifade edilir¹.

Technoscape, çoğunlukla çokuluslu şirketlere bağlı olarak üretilen teknoloji akışıdır. Technoscape, -para akışı, politik alan ve pazar ekonomileri gibi- pek çok alandaki ilişkileri yönetmektedir. Bugün çok sayıda ülke, yeni teknolojik oluşumlar sağlayan çok uluslu girişimlerin kökleri haline gelmiştir. Günümüz küresel düzeni, geçmişin dayanıklı sınırları arasında yüksek hızda ve akışkan özellikte hareket etmektedir.

Finansscape, döviz piyasası ve borsa zemininde meydana gelen küresel para akışıdır. Günümüzde küresel paranın akışı, geçmişe göre, çok daha hızlıdır; büyük miktarlarda paralar, büyük hızlarda hareket ederler.

Mediascape, elektronik ve yeni medya tarafından üretilen ve dağıtılan veri akışıdır. Bu zeminde meydana gelen üretim, elektronik kapasitenin dağıtımına ve enformasyonun yayılmasına bağlıdır. Bu akış, dünya çapındaki izleyicilere, gazeteler, dergiler, televizyon kanalları ve film üretim şirketleri aracılığıyla geniş bir imajlar ve hikayeler repertuarı sunmaktadır. Mediascape, nasıl üretilirse üretilsin (özel ya da devlet menfaatleri tarafından), 'imaj' merkezli olma eğilimlidir. Bu yapının başka bir sonucu da, üretim ve tüketim ilişkileri arasında meydana gelen derin değişimdir. Tüketici, mal akışları ve malların reklamlarını yapan 'mediascape'ler aracılığıyla dönüşüm geçirmektedir.

Ideoscape, resmi devlet ideolojileri ve karşı ideolojiler tarafından üretilen ideolojiler akışıdır. Ideoscape, imajların birbirine bağlanmış halidir, fakat çoğunlukla politiktir. Ideoscape, batının aydınlanmacı dünya görüşünün elemanlarından, başka bir ifadeyle özgürlük, refah, hak, egemenlik ve demokrasi terimlerinin ve imajlarının birleşiminden oluşmaktadır.

Appadurai'nin sıraladığı bu akış alanlarının her biri, kendi sınırlarına ve güdülerine hükmetmekte; diğerlerini de kendi hareketi için bir parametre ya da bir sınırlama olarak görmektedir. Bu akışların her birinin hacmi, ölçeği ve hızı çok büyüktür. Appadurai'nin ifadesiyle, çalışma içerisinde 'deneysel' olarak ele alınan küresel akışlar

¹ Ancak Appadurai, bunun stabil toplumların olmadığı anlamına gelmemesi gerektiğini de vurgular.

modeli, insan hareketleri, teknolojik akış, finansal transferler, kitle medyası tarafından üretilen imaj hareketleri ve ideolojiler akışı arasındaki ilişkileri kapsamaktadır¹.

Appadurai'nin ortaya attığı modern dünyada hareket eden beş akışa, Paul Knox [2], 'commoditiescape' olarak kavramsallaştırdığı bir altıncısını ilave eder. Commoditiescape, 'mal akışları'dır. Knox'a göre mal akışları, (giyim, gıda, personel gibi) tüketim ürünlerinin ve hizmetlerin akışları etrafında üretilmektedir. Bu anlamda, Appadurai'nin ve Knox'un kavramsallaştırmalarından hareketle, modern dünyada akışın gerçekleştiği zeminlerde ('scape'lerde) akmakta olan her şeyi, tez çalışması kapsamında 'enformasyon üreticisi' olarak yorumlamak mümkündür. Başka bir ifadeyle, modern dünyanın 'scape'lerindeki hareketler/akışlar, enformasyon üretmektedir. Zira, modern dünyada hareket eden insanların, paranın ve malların hareketleri, teknolojik oluşumlar, medya ve politik ideolojiler enformasyon üretmektedir. Appadurai'nin ve Knox'un bu yaklaşımları, çalışma içerisinde 'enformasyonu nelerin ürettiği' sorusuna da cevap niteliği taşımaktadır.

Özetle enformasyon, modern dünyadaki altı 'scape'de/mekanda/alanda/ağda taşınmakta, bu alanlardaki akışla üretilmektedir. 'Ethno' ağlarda enformasyon, insanların hareketleri tarafından üretilmektedir; insanların okuması, yazması, düşünmesi, birbirleriyle etkileşimi yeni enformasyonlar üretmektedir. 'Finance' ağlarında enformasyon, para piyasasındaki hareketler tarafından üretilmektedir; paranın döviz piyasasında yer değiştirmesi, borsadaki hareketler, bankalararası transferler yeni enformasyonlar üretmektedir. 'Techno' ağlarında, teknolojik oluşumların içindeki hareketler enformasyon üretmektedir; zira, para akışı, insan akışı, politik ideoloji akışı teknolojinin olanaklarıyla gerçekleşmektedir. 'Media' ağlarında, medya tarafından enformasyon üretilmektedir; gazeteler, televizyonlar ve internet imaj ve hikayeler şeklinde enformasyon üretmektedir. 'Ideo' ağlarında, farklı politik

¹ Appadurai, bu akışları bazı ülkeler ve kentler üzerinden örneklemektedir. Örneğin, Meksika ve Brezilya'da, uluslararası borç verme işlemi, ulusal politikalara etki etmekte, bu da 'ideoscape' ve 'financescape'ler arasında radikal ayrımlar oluşturmaktadır. Göçe bağlı olarak ortaya çıkan -lokal ve yer değiştirmiş- topluluklar arasında çatışma yaşayan Beyrut'ta ise, 'ideoscape' ve 'ethnoscape'ler arasında ayrımlar vardır. Orta Doğu'da ve Asya'nın pek çok ülkesinde de 'ideoscape' ve 'mediascape'ler arasında derin ayrımlar vardır. Ulusal politikaları tamamıyla alt olmuş, televizyon ve sinema tarafından üretilen yaşam stillerini barındıran Hindistan'da olduğu gibi.

ideolojiler tarafından enformasyon üretilmektedir. 'Commodity' ağlarında enformasyon, tüketim ürünlerinin ve hizmetlerin akışları etrafında üretilmektedir.

Enformasyonun üretildiği bu ağlar, birbirleriyle sürekli etkileşim halindedir. Bir ağda üretilen enformasyon, yalnızca kendi ağındaki dinamikler etrafında şekillenmez, diğer ağlarda gerçekleşen enformasyon üretiminin dinamiklerine de bağlıdır. Bu anlamda, enformasyonun nelerden oluştuğu sorusunu cevaplamak çok kolay değildir. Ancak Appadurai'nin ve Knox'un ortaya koyduğu akışlardan hareketle yukarıdaki gibi bir açılım oluşturmak, tartışmayı belirli sınırlarda tutmak ve çalışma içerisindeki ilişkileri daha kolay kavramak açısından önemlidir. Zira, bir kente giren ya da bir kentten çıkan enformasyonu saymak mümkün değildir. Ancak bu sayma işlemi, -Appadurai'nin ve Knox'un metinlerinden faydalanılarak ortaya konan- modern dünyanın zeminlerinde enformasyon üreten hareketler/alt parçalar/bileşenler üzerinden görece yapılabilmektedir. Zira, kentlere giren ya da kentlerden çıkan insan sayısı, para ve malların hareketi, kentteki teknolojinin ve medyaların kullanımı, politik ideolojilerdeki hareketler gibi verileri saptamaya yönelik, günümüzde çok sayıda araştırma yapılmaktadır. Bu anlamda, enformasyon kavramını oluşturan hareketleri/alt parçaları/bileşenleri, bu bölümde ortaya konduğu gibi altı başlık altında sınırlandırmak, çalışma boyunca anlatım kolaylığı sunmaktadır.

2.1.3 Enformasyonun Taşınırken Yeniden Üretimi: Analogdan Dijitale Geçiş

Enformasyonun ve bilginin ne olduğuyla ilgilenen çok sayıda araştırmacının yanında, Allan R. Pred [15] ve Nigel Thrift [16] gibi coğrafyacılar da, bilginin mekansal dağılımıyla, iyi dağılmamasıyla ya da belirli yerlerde belirli gruplarla sınırlı kalmasıyla ilgilenmişlerdir [8]. Enformasyonun kullanımı, biraraya getirilmesi, yorumlanması ve taşınması, toplumlar ve çağlar arasında çeşitlilikler göstermiştir. Bazı toplumlarda, enformasyon depolanmış, düzeltilmiş, basılmış; bazı dönemlerde, çalınmış, saklanmış ve üst üste yığılmıştır. 19. yüzyıldan itibaren de, enformasyon dağılmış ve yerini yurdunu kaybetmiştir. Bugün, sürekli olarak ve hızla akmakta, mekanlar, kentler, ülkeler arasında yer değiştirmektedir.

Enformasyon, tarih boyunca her dönemde, kendi döneminin iletişim ve ulaşım araçları aracılığıyla mekandan mekana taşınmıştır. Yüzyıllar önce enformasyonun taşınmasını

sağlayan araçlar, yalnızca insanlar iken (enformasyon sadece insandan insana aktarılabilirken), günümüzde enformasyon, yüksek teknolojiye sahip yeni iletişim ve ulaşım araçlarıyla daha kolay ve daha hızlı taşınmaktadır. Tarihsel olarak analog iletişimden dijital iletişime geçiş, beraberinde enformasyon taşınımını sağlayan araçların niteliklerinde değişimler meydana getirmiştir. Kabaca erken dönem 1980'lere karşılık gelen bu tarihsel eşikle başlayan değişimler, kentlerdeki enformasyon akışı hakkında tartışabilmeyi sağlayan bir zemin ortaya koyması sebebiyle, çalışmanın bu bölümünde konu edilmektedir.

Enformasyon, -önceki bölümde ortaya konduğu gibi- Appadurai ve Knox'un ağlarında üretilmekte, bu ağlarda mekanlar ve kentler arasında taşınmakta ve günümüzün iletişim ve ulaşım araçları, bu taşınımı kolaylaştırmakta, hızlandırmakta, çeşitlendirmektedir. Bu anlamda, günümüzün iletişim ve ulaşım araçlarıyla daha kolay, daha hızlı ve daha çeşitli olarak akan enformasyonun, kent ve mekan üzerinde biriktirdikleri, tez çalışmasındaki problemin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu noktada, enformasyonun taşınımını kolaylaştıran günümüz iletişim ve ulaşım araçlarının değişen niteliksel yapılarına, bu bölümde kısaca değinmek faydalı görünmektedir.

Şenyapılı [17], günümüzün iletişim teknolojisinin çok hızlı ve yoğun bir biçimde gelişmesiyle, insanların dünyanın her tarafından anında bilgi alabildiklerini ve her tarafa anında bilgi yayabildiklerini ifade etmektedir. Yüzyıllar önce bilginin taşınarak iletildiğini ve günümüze kıyasla bunun ne kadar zor olduğunu ise şöyle ifade eder:

"Maraton, Orta Yunanistan'da, Attik yarımadasının doğu kıyısında, Atina'dan 42 kilometre 192 metre uzakta bir köyün adıdır. ... Maraton koşusuna katılan bir atlet de 42 kilometre 192 metrelik bir mesafeyi koşar. ... Maraton koşusuna adını veren, Attik yarımadasının doğu kıyısındaki Maraton köyüdür.

Maraton, yaklaşık yirmi beş yüzyıl önce, İsa'dan önce 490 yılında, önemli bir meydan savaşına sahne olmuştur. Atinalılar, Maraton ovasında, o dönemin en büyük askeri gücü sayılan Pers Ordusunun saldırısına karşı koymuşlardır.

Konumuz açısından önemli olan, Maraton savaşının sonucuyla ilgili haberin, Atina'ya, Maraton-Atina arasındaki 42 kilometre 192 metrelik uzaklığı koşarak geçen bir er, Pheidippedes'ce ulaştırılmış olmasıdır [17]."

Başka bir ifadeyle, yazının bulunuşundan önceki dönemde, bilginin aktarılabilceği tek bir kanalın olduğu, onun da ‘insan hafızasından destek alan söz’ olduğu ifade edilebilir [18].

“... İnka imparatoru ülkesini yönetebilmek için sürekli olarak hızlı, doğru ve gizli bilgi akışına ihtiyaç duyuyordu. Bu nedenle, ülkesinin topraklarını Quto’dan Cuzco’ya kadar boydan boya geçen ve dağları devasa merdivenlerle aşan 2400 kilometrelik taş döşeli bir yol inşa ettirmişti. Bu ana yol, koşar adım bir konak noktasından diğer konak noktasına, aralıksız olarak birbirini izleyen koşucular tarafından saatte ortalama on kilometre hızla aşılyordu. Koşuculardan biri yirmi kilometre yaptıktan sonra yorulmaya başlıyor; o zaman, sırası gelen diğer koşucu ona katılarak yanında koşuyor; öteki ona mesajı ayrıntılarıyla ezberden aktarıyor; o da iyice anladığını ve öğrendiğini doğrulamak için bunu tekrar ediyor ve diğer konak noktasına kadar koşuya tek başına devam ediyordu. Böylece, haberler ağızdan ağıza uçarak imparatorluğu baştan başa geçiyor ve 2400 kilometrelik büyük yolu aşmak için onlara sadece 10 gün yetiyordu.

...

İlkçağ medeniyetlerinden beri, panayır, agora, forum veya tapınak gibi, haberlerin dolaştığı ayrıcalıklı yerler bulunmaktadır. Eski Yunan ve Roma’da günün haberleri agorada, pazar yerinde ilan edilirdi. Acta publica, acta diurna: Bir tür resmi gazete, duvarlara asılarak, Romalı vatandaşlara okunmak üzere sunulurdu. ...

Böylece, XV. yüzyıldan itibaren ve XVI. yüzyıl boyunca, bugünkü gazetelerin ataları olan “el yazması haberlerin” gelişiminin de tanıklık ettiğı, giderek yoğunlaşan bir bilgi dolaşım ağıının kurulduğunu görüyoruz. Özellikle Almanya ve İtalya’daki büyük iş merkezlerinden, ekonomik ve politik durum hakkında özetlenmiş bilgiler yola çıkıyordu. Bunlar ucuca ekleniyor ve yazıcılar tarafından 100, 200, 300 nüsha halinde çoğaltılıyordu:... [18].”

Bugün, bir iletinin yer değıştirmesi için böyle bir şeyin yaşanmasına gerek yoktur. Friedrich Kitler [19], ‘yeni medya’nın doğurduğu mutasyonu tarihsel bir perspektif içinde irdelerken, iletişim ve ulaşım araçlarıyla vücut bulmuş yüksek hıza işaret eder. Benzer şekilde Mark Poster [20] da, modern iletişim ve ulaşım sistemlerinin malların, popülasyonun ve bilginin global boyutta yer değıştirmesine sebep olduğunu ifade etmektedir. İletişim sistemleri ağı, (ing. communication system network) giderek artan bir hızla dünyaya yayılmıştır. İlk olarak su altı kabloları ile telgraf ve telefon sistemleri geliştirilmiş; sonra uydu teknolojisi ile televizyon kullanılmaya başlanmış; sonra da önceki bütün sistemlerin birleştirilmesiyle geliştirilmiş internet, bilgisayarlar ile

kullanılmaya başlamıştır¹. İnternet, bilginin dijital formunu, neredeyse ücretsiz olarak kopyalama, depolama, değiştirme ve dağıtma işlemini gerçekleştirmektedir. Bu sayede, dijital bilgi ücretsiz ve sürekli olarak üretilmekte, merkezi olmayan bir ağ içinde akmaktadır. Buna karşı analog medya sistemlerinde bilgi akışları, ulusal istasyonlar tarafından kontrol edilmekteydi. Örneğin, posta ve telgraf ofisleri, telefon devreleri, radyo yayınları, filmler kolaylıkla güç sistemlerine boyun eğmekteydiler. Bu, dijital kültür ile artık mümkün değildir. Zira, dijital bir mesaj, (yazı, ses ya da hareketli imajlar) gideceği yere kontrol noktalarına dikkat etmeden gider. Başka bir ifadeyle analog bilgi akışından dijital bilgi akışına giden değişiklikte iletişim formu, bilginin mevcut ulusal güç ilişkilerine değmeden geçmektedir. Ulusal sınırlar ve yetkiler, dijital bilgi akışında reddedilmektedir.

Şekil 2. 3 Uzaklardan Ağlama Duvarı'na taşınan enformasyon (Rina Castelnovo'nun fotoğrafı) [21]

Şekil 2.3'de yer alan fotoğrafta, Kudüs'te Ağlama Duvarı'nın önünde bir Yahudi, uzaktaki bir arkadaşı dua edebilsin diye cep telefonunu duvara tutmaktadır. Bu esnada, enformasyonun taşınma işlemi, mekansal sınırların dışına çıkmakta ve uydu aracılığıyla cep telefonu üzerinden gerçekleşmektedir. Ağlama Duvarı'nın 'önünde' gerçekleşen dua etme davranışının, bu sayede nerede ve nasıl yapıldığının önemi ya da anlamı

¹ Enformasyonun yayılma sistemleri içinde, telgraf, telefon ve transatlantik kablolar ilk sayılabilecekler arasındadır. 1836'da icat edilen telgraf, insanlar arasındaki iletişimde bir devrim yaratmıştır. 1858-1866 yılları arasında okyanusa döşenen transatlantik kablo, Atlantik'in karşı yakasıyla doğrudan haberleşmeye olanak sağlayan bir sistemdir. Günümüzde uydular, her türlü verinin iletilmesinde önemli bir rol oynar. 1969'da kurulan internet ise, ABD Savunma Bakanlığı tarafından ağ sistemleri araştırmaları için kurulmuş; o tarihten itibaren de, insanlar ağ üzerinden iletişime geçmiştir [22].

kalmamıştır: Burası ile orası ayrımı yoktur. Dahası kentler/ülkeler arası ayrılmalar/sınırlar, geleneksel sınırlardan farklılaşmış, ‘fiziksel yakınlık’ kavramının içeriği değiştir. Başka bir ifadeyle artık, yüzyüze kurulacak ilişkilere gerek olmaksızın, başka mekanların/kentlerin bir parçası haline gelebilmek mümkün hale gelmiştir. Bu sayede mekanlar/kentler/ülkeler arası iletişim kurma biçimlerinin, geleneksel sınırlara bağlılığı da ortadan kalkmıştır. Bu anlamda, Eisenman [23] da, enformasyonun dünya üzerindeki hareketinin, kentler ve ülkeler arasında geleneksel bölünme biçiminden farklı türde bir bölünmeye neden olduğunu ifade etmektedir. Geleneksel bölünme biçimi, toprak, endüstri ve halk üzerine kurulu iken, günümüzde ülkeler arasında enformasyona dayanan bölünmeler yaşanmaktadır. Geleneksel bölünmeye, Sırbistan ya da Slovakya gibi yakın zamanda politik anlamda bölünme yaşamış ülkeler örnek gösterilebilirken, enformasyona dayanan bölünmeye, fiziksel yakınlıkları ne olursa olsun Singapur, Berlin, Seoul, Tokyo ve New York gibi, teknolojik ve kültürel anlamda birbirlerine bağlanan şehirler verilebilir.

Bauman [24] da, enformasyonun günümüz dünyasında geleneksel taşıyıcılarından bağımsız olarak hareket ettiğini ifade etmektedir. Önceleri, bir yerden bir yere sadece taşıyıcı olan bedenlerle birlikte taşınmakta iken, yeni yüksek hız dünyasında fiziksel mekanda anlamların ve ilişkilerin yeniden düzenlenmesi için bedenlerin yer değiştirmesine gerek yoktur. Bauman, bunun anlamının, gücün ‘fiziksel olmaktan çıkarılması’, başka bir ifadeyle de ‘ağırlıksızlaşması’ olduğuna dikkati çeker. Buna ek olarak, ucuz iletişim, yeni enformasyonun hızlı bir şekilde yerine ulaşması; mevcut enformasyonun üzerini örtmesi; onu bastırması ve kendine yer açması anlamına gelmektedir. Zira, enformasyonun yerel ve küresel ölçeklerde yayılmasının maliyetleri arasındaki fark giderek azalmıştır. Dahası, yaşanan dönüşüm, bazı kavramlar üzerinde de dönüştürücü etkiye sahiptir. Örneğin, yeni dünyada ‘yerellik’, enformasyonun bedenlerle taşındığı zamanlardaki anlamlara sahip değildir.

Bu süreçte, iletişim araçları kadar ulaşım araçlarının da rol oynadığı, Zygmunt Bauman’ın, ‘Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları’ isimli çalışmasına konu olmuştur. O’na göre, ulaşım araçlarının sürekli gelişimi modern tarihe damgasını vurmuştur. *“Ulaştırma ve seyahat, değişimin kökten ve hızlı olduğu alandı; ... Bir yere sabitlenmiş tüm toplumsal ve kültürel “bütünlükler”in aşınması ve zayıflaması tipik olarak modern*

bir süreçtir ve bunu tetikleyen en başta, hızlı ulaşım araçlarının kullanıma sunulması olmuştur; ... [24].”¹

Enformasyonun yalnızca bir kavram olarak değil, bir ‘ideoloji’ olarak yükselişi, bilgisayarların gelişmesiyle kopmaz bir biçimde bağlantılıdır [25]. Tazi’ye [26] göre, günümüzde herşey bilgisayarlarla donatılan, işletilen, bilgisayarlarla elde edilen ve onlara bağlı bir hal almıştır. Sayısallaştırılmıştır. İnternet, bir devrimi ifade etmektedir, global bir beyindir, ruhani bir bilgi formudur. İnternet öznesinin, çok formlu (gelişiminin değişik evrelerinde farklı şekiller gösteren) özelliği, tüketicilik ve kaybolmuş kimlik kavramlarıyla açıklanabilir. Netin ortaya koyduğu ortam bir pazar yeridir. Tazi, internetin zamanların en büyük mücadelesini teşvik ettiğini söyler. İnternet doğası gereği, siber mekanın (*ing. cyberspace*) plastisitesine sahip bir ütopya olarak görülür.

Matbaadan televizyona kadar tüm medyaları içermesi açısından internet, Poster’ın [20] metninde de önemle ele alınmaktadır. Poster, internetin ulusal sınırlar arasındaki imajların, seslerin, metinlerin değişimini mümkün kılarak, zaman-mekan mesafelerini sildiğini ifade etmektedir. Dahası, internetin yayılımının ve etkilerinin başlangıcında olduğumuzu hatırlatan Poster, gelecekte neler olabileceği konusunda da öngörülerde bulunmaktadır. Uluslar, gelecekte geniş parçalardan daha küçük parçalara dönüşebilecek, Hollanda örneğinde olduğu gibi daha küçük ölçekli bürokrasilere ve lokal özerkliklere bölünebilecektir. Öyle ki, toplumun bireyleri, basım makineleriyle ortaya çıkan yenilikler ile zamanla yüz yüze iletişim modelinden kopmuşken, internet ile bedenlerinden ayrılmaları olanaklı hale gelecektir. Dahası, basım ile doğan modern öznenin özerk, rasyonel, stabil ve merkezi pozisyonu bozulacak, ortaya elektronik iletişimin çabukluğu ve interaktivite gibi global koşullarla uyumlu yeni özne formları çıkacaktır. Diğer taraftan pozisyonu bozulan modern özne, enformasyon makineleri ile bağlılık ilişkileri geliştirecektir. Bu ilişki, ortaya Poster’ın ifadesiyle ‘machine-scape’ çıkaracaktır.

¹ Bauman, bu süreci ilk kavrayanın ünlü modernlik formülüyle Tönnies olduğunu ifade eder. Tönnies [27], modernliğin formülünün topluluk ve cemaatten, toplum ve cemiyete; yani Gemeinschaft’tan Gesellschaft’a geçiş olduğunu ileri sürmüştür [24].

Enformasyon teknolojilerinin gelişiminin ardından, geleneksel değer strüktürü yeni bir etken kazanmıştır: Değerlerin hareketi (*ing.* the movement of values). Tarımsal ve endüstriyel toplumlardaki geleneksel değer strüktüründe üretim, ulaşım ve malların tüketimi hesaplanabilen bir zaman diliminde ve fiziksel bir yerde meydana gelmektedir. Günümüzde ise, geleneksel değer strüktürü hala geçerliliğini sürdürüyorsa da, bu strüktürü sarmalayan başka bir belirleyici faktör vardır. Bu faktör, enformasyon akışı sürecinde meydana gelen değer transferinin oluşturduğu bir faktördür. Enformasyon akışı, fiziksel bir araca bağlı olarak hareket ediyorken, artık fiziksel var olma durumundan kurtarılmış ve serbest bırakılmıştır [28].

Ökem'in çalışması, 'enformasyonel mal' (*ing.* information goods) kavramı üzerinde durmaktadır ki, bu mallar, ikili sistemlerde kodlanan mesafelerin daralması, iletimin ve enformasyonun düşük maliyetle teslim edilmesi sonucunda oluşan bir anomaliden doğmuştur. Çalışmada, enformasyonel malların ve bilginin karakteristikleri şöyle sıralanır: İlk olarak, bu durum, geleneksel değer strüktürünün kavramlarıyla (az bulunurluk, fonksiyonellik ve enerjinin somutlaşması) tanımlanamaz haldedir. İkinci olarak, enformasyon veya bilgi ile sağlanan servislerin değeri, dağıtımın hızı ile yakından ilgilidir. Son olarak, ağ içerisinde enformasyonel malların ve bilginin üretiminin maliyeti ihmal edilebilecek kadar azdır.

Manuel Castells ([29], [12]), 'Enformasyon Çağı'nı anlattığı çalışmalarında, oluşmakta olan yeni ekonomiye, topluma ve kültüre odaklanırken, çalışmalarının hareket noktasını 'enformasyon teknolojileri' olarak belirlemiştir. Enformasyon teknolojisi, 1970'lerde, büyük ölçüde ABD'de kurulmaya başlamış, bu oluşum çerçevesinde örgütlenmiş olan yeni teknolojik paradigma, beraberinde yeni üretim, iletişim, yönetim ve yaşama biçimleri doğurmuştur¹. Enformasyon teknolojisi devrimi, toplumun maddi temelini yeniden şekillendirmiş; 1980'lerden itibaren mevcut kapitalist sistemin yeniden yapılanmasında araçsal bir öneme sahip olmuştur.

Castells, enformasyon teknolojisi paradigmasının başlıca üç özelliğine değinir. Bu paradigmanın ilk özelliği, hammaddesinin enformasyon olmasıdır. Başka bir ifadeyle,

¹ Castells [12] bu noktada, teknoloji aygıtlarına bakmaksızın bir toplumun anlaşılamayacağını; bu sebepten araştırmasının hareket noktasının 'teknoloji' olduğunu hatırlatır.

bu teknolojilerin hareket kaynağı enformasyondur. İkinci özelliği, yeni teknolojilerin etkilerinin yayılımıyla ilgilidir. Üçüncüsü, enformasyon teknolojilerini kullanan bir sistemin ağ kurma özelliğidir. Ağlar¹, sınırsız biçimde genişleyebilen, yeni düğümlerle bütünleşen açık yapılardır. Paradigmanın bir diğer özelliği, esnekliktir. Bu özellik, parçaların yeniden düzenlenmesini, süreçlerin geri çevrilebilir olmasını ve değişimi sağlar. Castells'e göre enformasyon teknolojilerindeki başarılı örgütlenmeler, bilgiyi üretme, işleme, küresel ekonominin değişken yapısına uyarlayabilme, değişken hedeflere göre esnek olabilme ve yenilenme becerisine sahip türden örgütlenmelerdir. Castells'e göre bu özellikler, aynı zamanda yeni ekonomik sistemin de nitelikleridir. Yeni paradigmanın temel özelliklerini özetlemek gerekirse, enformasyon teknolojisi paradigması bir sistem olarak kapanmaya değil, çok kenarlı bir ağ olarak açılmaya doğru evrilmektedir. Sürekli yapılandırılabilen, kendini genişleten bir süreçtir [12]. Diğer taraftan Bauman, enformasyonun küreselleşmesi ve serbest dolaşımının boyutları ve özellikleri üzerine şunları söylemektedir:

“Hareket kabiliyetinin tüm teknik faktörleri arasında enformasyon nakli özellikle büyük bir rol oynamıştır; bu öyle bir ulaşım türüdür ki, fiziksel bedenlerin hareketini gerektirmez, gerektirse de bu hareket yalnızca tali ve küçük bir önem taşır. Teknik araçlar mütemadiyen ve kararlı bir biçimde geliştirilmiş, bu da enformasyonun kendi bedensel taşıyıcılarından (ve aynı zamanda iletildiği nesnelerden) bağımsız olarak yol almasını sağlamıştır: Bunlar “gösteren”i “gösterilen”in etkisinden kurtaran araçlardı. Enformasyonun taşıyıcılarının ve nesnelerinin hareketinin enformasyonun hareketinden ayrı hale gelmesi, hareketin hızındaki farklılaşmalara da imkan verdi: enformasyonun hareketi, bedenlerin bir yerden bir yere taşınmasında ya da enformasyonun bildirildiği durumların değişiminde erişilebilen hızdan çok daha fazla bir hız kazandı. Sonunda bilgisayarlar vasıtasıyla kurulan Dünya Çapındaki Ağ’ın [World Wide Web] ortaya çıkışı, enformasyon söz konusu olduğunda “seyahat” (ve katedilecek “mesafe”) kavramının kendisini geçersiz kıldı ve enformasyonu hem teoride hem pratikte, bütün yerkürede aynı anda kullanılabilir hale getirdi [24].”

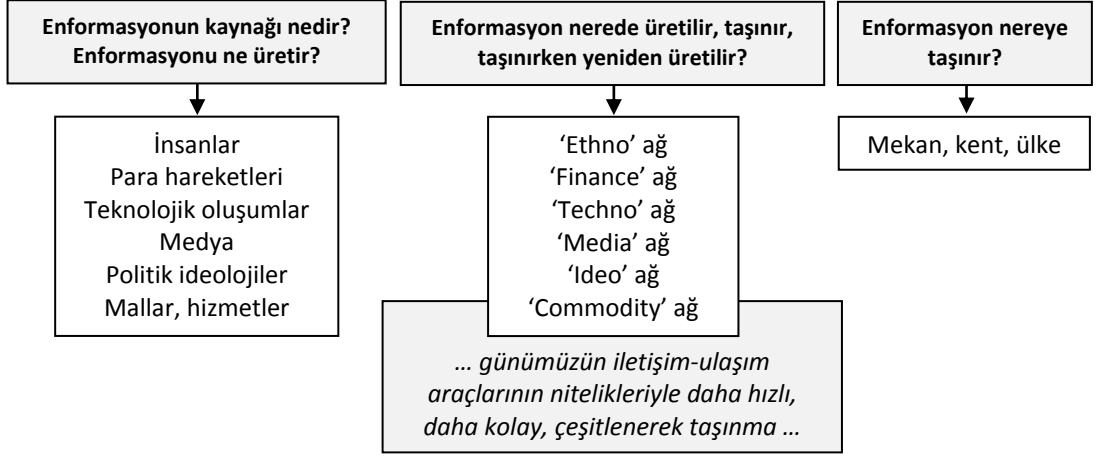
Altıntaş [30], enformasyon teknolojilerinin gelişim sürecini Nikolai Kondratieff [31] ve Joseph A. Schumpeter’in [32] yaklaşımlarını esas alarak aktarmaktadır. Beş aşamadan oluşan gelişim süreci ‘uzun dalga’ olarak nitelendirilmektedir. Sürecin birinci dalgası,

¹ Ağ, birbiriyle bağlantılı düğümler kümesidir. Düğümün ne olduğu, hangi somut ağlardan bahsettiğimize bağlıdır. Küresel finansal akışlar ağında düğümler, menkul kıymetler piyasaları; Avrupa birliğini yöneten siyasi ağda, ülkelerin bakanlar konseyleri ve Avrupa komisyonu üyeleridir [12].

19. yüzyılın ilk yarısında sağlanan yeniliklerle sınırlıdır. Bunlar paralı geçiş yolları, hızlı posta arabalarının hizmete girmesi gibi ulaşım teknolojisini geliştiren yeniliklerdir. Bu sayede mektupla sağlanan iletişim kolaylaşıp, hızlanmıştır. İkinci dalga, 19. yüzyılın ikinci yarısında başlamış olup, demiryolları yeniden yapılandırılmış, buharlı makineler icat edilmiş, telgraf kullanıma girmiş, insansız mesaj iletimi başlamıştır. 20. yüzyılın birinci yarısında başlayan üçüncü dalgada, transmisyon icat edilmiş, elektrik üretimine başlanmasıyla mekanik özelliği olan icatlar ortaya çıkmıştır. Dördüncü dalga, 2. Dünya Savaşı sonrası yıllarını ve elektronik ve bilgiye dayalı yeni ürünlerin piyasaya sunulmasını kapsar. Bu buluşların büyük bir bölümü, 2. Dünya Savaşı döneminde icat edilmiş olup, ulaşım teknolojisinde (jet motorunun icadı gibi) hızlı ilerlemeler sağlanmasına katkıda bulunmuştur. Buluşlar içinde en önemlileri, bilgi ekonomisine dayalı üretim teknolojileri (bilgisayarlar, fotokopi makinaları), transistorlu radyo, televizyon, müzik ve video araçlarıdır. İçinde bulunduğumuz beşinci dalga ise, uzun süre geçmesi gereken bir dönemdir [30].

Özetle, çalışma içerisinde, ‘günümüz dünyasında bedenlerle yapılmasına gerek olmadığı’ konusunda vurguyla ele alınan ‘enformasyonun taşınması’, yüksek teknolojik niteliklerle donatılmış iletişim ve ulaşım araçlarıyla daha kolay, daha hızlı ve çeşitlenerek gerçekleşmektedir. İletişim ve ulaşım araçlarının bu yapısı, ağlarda üretilen enformasyonun parçalanıp biraraya gelmesi işlemini, geçmiştekilere oranla daha kolay yapabilmektedir. Bilgi, geçmişe göre daha hızlı enformasyona dönebilmekte, enformasyon da daha kolay parçalanıp farklı biçimlerde biraraya gelebilmektedir. Bu noktada, çalışma için kritik olan, enformasyonun iletişim ve ulaşım araçları aracılığıyla – Appadurai ve Knox tarafından ortaya atılan ağlarda- taşınırken yeniden üretildiğidir. Zira, enformasyon, taşınma sırasında da dönüşüme uğramakta ve yeniden üretilmektedir. Dolayısıyla, enformasyon akışını kolaylaştıran, hızlandıran ve çeşitlendiren günümüzün iletişim ve ulaşım araçları, basitçe taşıyıcıya indirgenemez özellikler içerir.

Özetle, buraya kadar olan anlatılar, enformasyonun taşınırken yeniden üretilmesi sürecini anlatan Şekil 2.4’de ve analog ve dijital iletişim formlarının enformasyonun taşınması sürecindeki niteliksel farklarını ortaya koyan Çizelge 2.1’de biraraya getirilmiştir.

Şekil 2. 4 Enformasyonun kaynağı, üretilmesi, taşınması

Çizelge 2. 1 Analog ve dijital iletişim formlarında enformasyonun taşınması üzerine

Analog iletişim formu	← 1980'ler →	Dijital iletişim formu
Geleneksel taşıyıcı araçlar: * Söz * Basılı araçlar: Mektup, gazete ve diğer basılı materyal * Kablolu araçlar: Telgraf, telefon, radyo	Enformasyonun taşınmasına aracılık edenler	Günümüzdeki taşıyıcı ağlar: * İnsanların hareketleri * Para piyasalarındaki hareketler * Teknolojik oluşumların içindeki hareketler * Medya * Politik ideoloji hareketleri * Malların hareketi Enformasyonun taşınmasını kolaylaştıran, hızlandıran, çeşitlendiren günümüzdeki araçlar: * Uyduya bağlı iletişim araçları: İnternet, bilgisayar, televizyon, cep telefonu, kamera, kablosuz radyo, enformasyon teknolojileri * Ulaşım araçları: Uçak
Ulusal merkezi istasyonlar	Enformasyonun taşınması sırasındaki kontrol noktaları	Küresel-merkezi olmayan, dağınık ağlar
Yavaş	İşlem hızı	Yüksek
Zamana ve mesafeye bağlı olarak artar.	İşlem ücreti	Zamana ve mesafeye bağlı değil. Düşük-Yok
Daha fazla (Orjinal değerinde kalma hayali hala var.)	Enformasyonun taşınması sırasında orijinal değerinde kalma olasılığı	Daha az-Yok (Orjinal değerinde kalma hayali kayboluyor.)
Daha az	Enformasyonun kopyalama, depolama, dağıtma sırasında transformasyona uğrama olasılığı	Daha fazla
Daha yavaş	Enformasyonun taşınması sırasında transformasyona uğrama hızı	Daha hızlı
Daha yavaş	Enformasyonun bilgiye dönüşmesi işlemi	Daha hızlı
Daha yavaş, daha zor	Enformasyonun parçalanıp biraraya gelmesi	Daha hızlı, daha kolay

2.1.4 Enformasyon Akışı (*Kaza, Şans, Rastlantı*) Ölçülebilir mi?

Enformasyonun tanımının, üretiminin ve taşınırken yeniden üretiminin anlatıldığı bölümlerin ardından, çalışmanın bu bölümünde, enformasyonun dünya üzerinde mekanlar, kentler ve ülkeler arasında gerçekleşen akışı konu edilmektedir.

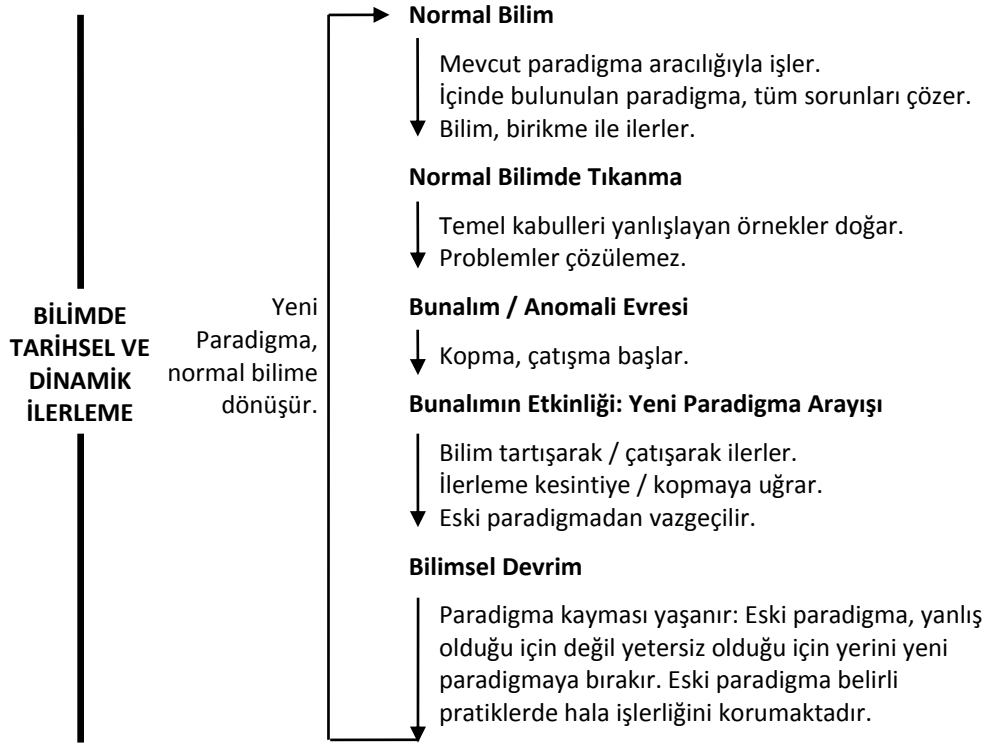
Enformasyon, tarih boyunca her dönemde, mekandan mekana, kentten kente, ülkeden ülkeye, döneminin taşıyıcı ağlarında akmıştır. Günümüzün iletişim ve ulaşım araçlarıyla

ise, bu akış, çok hızlanmış, kolaylaşmış ve taşınan enformasyon çeşitlenmiştir. Öyle ki, bu hız ve çeşitlilik, enformasyonun mekanlararası akışının ölçülemeyecek, hesaplanamayacak boyutlarda gerçekleşmesine neden olmaktadır.

Tarih boyunca her dönem, fakat günümüzde daha da belirgin bir biçimde enformasyon, kontrol edilemeyecek, ölçülemeyecek şekilde akmaktadır. Bu anlamda, enformasyonun kontrol edilemeyen akışının doğrusal/lineer bir düzlemde gerçekleştiğini düşünmek mümkün gözükmemektedir. Bu anlamda, akışın, doğrusal olmayan, süregelen bir yapıda ilerlemeyen, neden-sonuç ilişkisine dayanmayan bir zeminde, rastlantısal hareketlerle ilerlediğini söylemek mümkündür.

Enformasyonun bu doğrusal olmayan, fakat rastlantısal hareketini, bilimin/bilginin ilerleyişini anarşist ve radikal bir tutumla açıklayan 20. yüzyıl bilim tarihinin önemli felsefecilerinden Paul Karl Feyerabend'in görüşleri üzerinden anlatmak, konunun anlaşılması için faydalı görülmüştür. Ancak Feyerabend'den önce başka bir bilgi kuramcısı olan Thomas Kuhn'un görüşlerine öncelik verilmiştir. Zira, Kuhn'un felsefesi, Feyerabend'in kuram anlayışında da etkili olmuştur.

Kuhn'a göre bilim/bilgi, paradigmalara bağlı olarak sürekli dönüşüm geçirir. Kuhn [33], 'Bilimsel Devrimlerin Yapısı' isimli kitabında, tarih boyunca paradigma dönüşümlerinin tekrar tekrar olduğunu, bu dönüşümlerin yapılarının ve gelişme döngülerinin ise benzer olduğunu ifade eder. Bu döngü, mevcut paradigmanın (normal bilimin) dönemin sorunlarını çözemeyişi sonucu bir tıkanma yaşanmasıyla başlar; yeni bir paradigma arayışıyla devam eder ve farklı bir 'normal bilim'in ortaya çıkmasıyla, yeni bir tıkanma yaşanana dek sonlanır. Şekil 2.5'de 'normal bilimin ilerleyişi' anlatılırken, Şekil 2.6'da 'bilimin üç temel paradigmaya bağlı olarak (Aristo Fiziği, Newton Fiziği, Einstein Fiziği) gelişimi' anlatılmaktadır.

Şekil 2. 5 Thomas Kuhn'a göre bilimin ilerleyişi

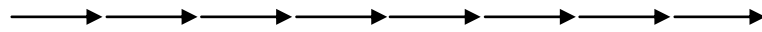
Şekil 2. 6 Thomas Kuhn'a göre bilim tarihi ve 3 paradigma

Kuhn'un ortaya attığı üzere, mevcut paradigmadan yanlış olduğu için değil, yetersiz olduğu için vazgeçilmektedir. Ancak yeni paradigmanın kabul edildiği süre boyunca, eski paradigma belirli pratiklerde hala işlerliğini korumakta, tam olarak terk

edilmemektedir. Bu noktada, Kuhn'un çağdaşı olan Feyerabend'in, Kuhn'a göre daha radikal olan görüşlerine değinmek, enformasyonun dünya üzerindeki akışını anlamak açısından önemlidir. Feyerabend, Kuhn'un paradigma kuramından beslenmiş, ancak bu kuramı daha da ileri götürerek 'anarşist bilgi kuramını' kurmuştur. Feyerabend [34], 'Bilgi Üzerine Üç Söyleşi' isimli kitabında Kuhn'dan öğrendikleri olsa da, onun anlattığı türden bir paradigmal ilerlemeye inanmadığını, bilginin ilerleyişinin rastlantıya ya da kazaya açık olduğunu dile getirir. O'na göre bilim, bilimsel öğeler kadar bilimsel olmayan öğeler tarafından da geliştirilmektedir. Öyle ki, bilimsel olan ile olmayan arasında doğruya yakınlık açısından bir sıralama yoktur.

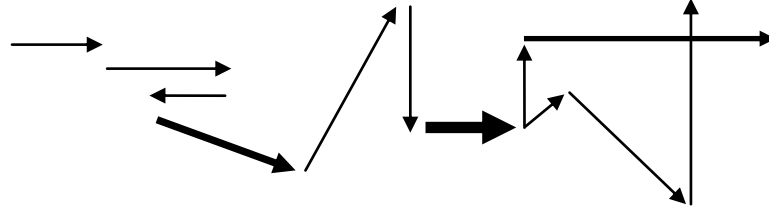
“Evet, Kuhn’dan çok şey öğrendim. Bilime, sanatlara, falan filana mantıksal olarak, diyeceğim kimi süregelen yapıları yakalamaya çalışarak değil, tarihsel olarak, yaşam öykülerinin izini sürerek yaklaşmak gerektiğine beni inandıran oydu (bir de Carl Friedrich von Weizsaecker). Benzeşimler var – ama süregelen yapılar yok. Ama bunu Kuhn’dan öğrendikten sonra, kuramları yeniden işe karıştırma çabası (sıradan bilimin, devrimlerin yeri, şu bu), bu yakınlarda da bu kuramlara bir felsefe “temeli” bulma çabaları beni tedirgin ediyor [34].”

Bu noktada, Feyerabend'in bilimin/bilginin ilerleyişine dair ortaya attığı savların, bu çalışma kapsamında enformasyonun mekanlararası akışındaki davranışıyla benzer görülebileceğini belirtmek gerekmektedir. Enformasyon akışının hiçbir dönemde lineer olmadığı, ancak bugünün hareketli zemininden bakıldığında, artık daha da içiçe geçtiğini, kontrol edilmeksizin, sayılmaksızın gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Enformasyon, birbirini takip eden ya da tıkanma yaşanmasıyla yenisiyle yer değiştiren bir döngüde akmamaktadır, sapmalar ve ayrılmalar yaşamaktadır. Enformasyonun akışında yaşanan bu sapma ve ayrılmalar, bir nedene bağlı olmaksızın, rastlantısal olarak da gerçekleşebilmektedir. Akışın rastlantısal ilerleyen bu hikayesi, Feyerabend'in dilinden bilginin/bilimin ilerleyişindeki rastlantısallık ile üst üste düşmektedir.

Şekil 2. 7 Bilginin/Enformasyonun lineer akışına dair

Şekil 2.7’de, bilginin/enformasyonun lineer akışı, birbirine yakın aralıklarla tekrarlanan benzer lekelerin süregelen biçimde yan yana gelişiyile ifade edilmiştir.

Şekil 2. 8 Bilginin/Enformasyonun rastlantısal akışına dair: Sapmalar ve ayrılmalar

Bilginin/Enformasyonun rastlantısal akışı ise, Şekil 2.8’de ifade edilmiştir. Bu akışta, birbirine benzer lekeler vardır, ancak bu lekeler benzer aralıklarla ve süregelen bir yapıda değil, neden-sonuç ilişkisine dayanmaksızın rastlantısal bir düzende akar. Bu düzen/düzensizlik, kazaya, şansa, rastlantıya açık bir durumdur. Bu şekil, çalışmanın temellendiği enformasyon akışının deseni hakkında da bilgi vermektedir. Enformasyon da, bu desendeki gibi, dünya üzerinde mekanlar, kentler ve ülkeler arasında, lineer bir yolda değil, rastlantısal bir durumda akar. Akan enformasyon, üstüste, altalta, yanyana gelerek, sürekli form değiştirerek yayılmaktadır. Bu anlamda, enformasyonun akış doğrultusunu ve miktarını hesaplamanın zor olacağı ortadadır. Zira, enformasyon, bulunduğu mekanın potansiyeli gereği daha hızlı ve daha fazla yayılabilirken, bazı mekanlarda akışın şiddeti, hızı, miktarı azalmakta, desen farklılaşmaktadır.

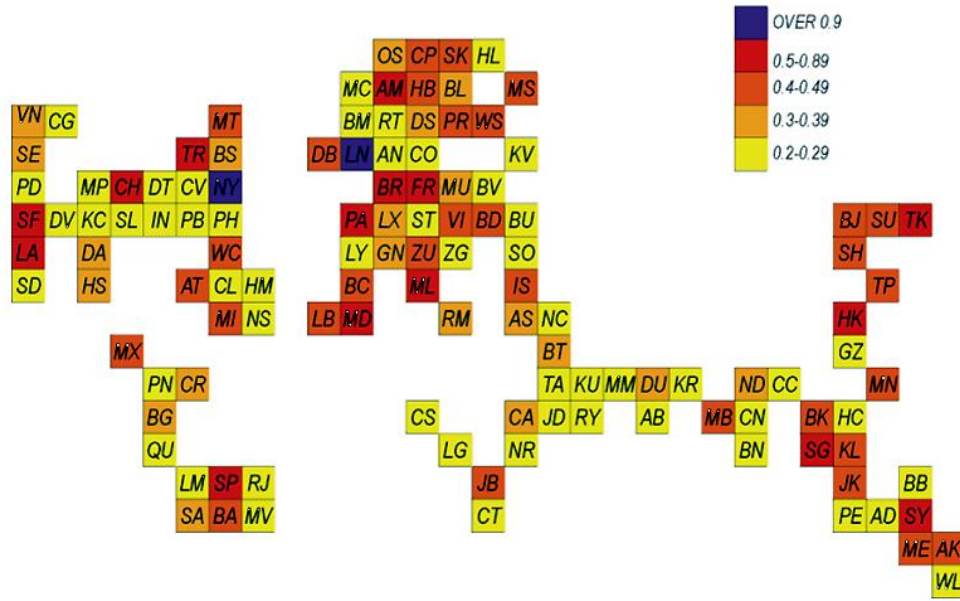
Bu anlamda, enformasyonun dünya üzerinde böyle bir desende akışının yarattığı sonuçlar arasında, ülkelerin, kentlerin, mekanların birbirlerine enformasyon gönderdiklerini, birbirlerinden enformasyon aldıklarını ve bu alışveriş aracılığıyla birbirlerine küresel boyutlarda bağlı olduklarını saymak mümkündür. Ancak, böylesi bir akış zincirinde, enformasyonun kentlerdeki niceliksel birikimini hesaplamanın zor olacağı da ortadadır. Zira, iki mekan arasında gönderilen ve alınan enformasyonu saymak nasıl mümkün olacaktır?

Enformasyonun akışını ve kentlerde birikimini hesaplamanın -yukarıda bahsedilen- zorluklarına karşı, ‘The Globalization and World Cities Study Group and Network’ (GAWC)¹ adlı çalışma grubu tarafından gerçekleştirilen ve sonuçları Şekil 2.9’da yer alan

¹ GAWC, İngiltere’de Loughborough Üniversitesi bünyesinde kurulmuş olan, kentlerarası ilişkileri araştıran ve sosyal bilimlerin bu alanındaki bilgi eksikliğini gidermeyi amaçlayan bir çalışma grubudur. Friedman, Taylor, Castells, Thrift, Hall ve Sassen gibi uzmanların destekleriyle kurulmuştur. Grubun çalışmalarında kullanılan veriler, kentlerdeki ulaşım, iletişim, finans, muhasebe, reklam ve hukuk gibi firmaların formel yollardan elde edilen faaliyet bilgilerinden toplanmıştır [35].

Çalışma, 'kentlerin birbirlerine bağlanırlık değerleri'ni hesaplaması bakımından bu noktada konu edilmelidir. GAWC'ın yaptığı bu çalışma ile, kentlerarası ilişkileri hesaplamada kullanılacak niceliksel bir veri seti ortaya atılmıştır. Bu veri seti, kentlerin küresel ağ içerisindeki bağlanırlılıklarını hesaplamada kullanılmaktadır. Saskia Sassen'in [36] -küresel kentin üreticileri olarak gördüğü gelişmiş- hizmet firmalarına yönelik olarak yaptığı değerlendirme üzerine kurulmuş olan GAWC'ın bu çalışması, hizmet firmalarının küresel ağ içerisinde kritik bir rol oynadıklarını kabul eder. Bundan hareketle, çalışmayı oluşturan enformasyon, küresel hizmet firmalarından toplanmıştır. Bu firmaların bir kent içerisindeki faaliyetleri incelenmiş, kent-dış fonksiyonları hakkında da bilgi toplanmıřtır¹. Zira, büyük küresel hizmet firmaları, dünya genelindeki kentlerde kurdukları ofisler aracılığıyla faaliyet göstermektedir. Firmalar arasındaki bu uygulama, global hizmet merkezleri ağını oluşturmuştur. 316 kent ve 100 firma için toplanan enformasyon, kentlerin hizmet değerlerini ve kentlerarası küresel bağlanırlılıkları hesaplamak için bir matrikse dönüştürülmüştür. Daha sonra bu matrikste yer alan 123 düğüm noktası için, küresel bağlanırlık değerleri hesaplanmıştır. Oluşturulan aşağıdaki harita, küresel ölçekte dünya kentlerinin birbirleriyle olan bağlanırlılıklarını niceliksel bir gösterimle ifade etmektedir. 123 kentin her biri için, diğer 122 kent ile arasındaki bağlanırlık değerleri hesaplanmıştır. Kentler, iki harften oluşan bir kodlama sistemiyle dünya haritası üzerinde coğrafi olarak bulundukları konumda gösterilmektedir. Bu sistemde, kentler birbirlerine farklı bağlanırlık değerleriyle bağlanmaktadır. En yüksek bağlanırlık değerinin 0,9 ve üzeri olduğu bu sistemde, İstanbul (IS), 0,4-0,49 arasında; Atina (AS), 0,3-0,39 arasında; Sofya (SO), 0,2-0,29 arasında küresel bağlanırlık değerlerine sahiptir. New York (NY) ve Londra (LN), bu ağ içerisinde 0,9 üzeri bağlanırlık değerleriyle en önemli kentlerdir. Başka bir ifadeyle her kent, en fazla Londra ve New York ile bağlanırlık içerisindedir.

¹ GAWC tarafından gerçekleştirilen bu çalışma, dört adımda ilerler. İlk adımda, hizmet firmalarına ait enformasyon toplama süreci tanımlanmış, ihtiyaç duyulan enformasyon kayıt edilmiştir. Toplanan bu çok çeşitli enformasyon, ikinci adımda firmalar arasında karşılaştırma yapılacak bir duruma indirgenmiştir. nc adımda, toplanan veri, kentlere göre ayrılaştırılmış ve kentlerin küresel bağlanırlılıkları hesaplanmıştır. Dördüncü adımda ise, dünya kenti ağının hesaplanması için temel bir analiz yapılmıştır.

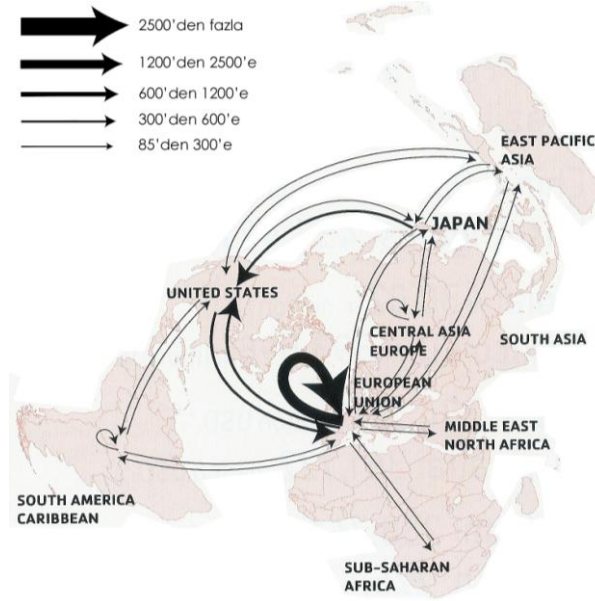
Şekil 2. 9 Dünya kentlerinin küresel bağlanırlıkları (*ing.* Global connectivity of the major nodes in the world city network) [37]¹

Özetlemek gerekirse, rastlantılara, kazaya, şansa açık bir biçimde ilerleyen enformasyon akışının mekanlar, kentler ya da ülkeler üzerinde nasıl paylaştırıldığını ölçmenin/hesaplamanın ve akan enformasyonu saymanın mümkün olmadığı ortadadır. Diğer taraftan, GAWC'ın yukarıdaki çalışması, -yalnızca küresel hizmet firmalarının faaliyetlerinin incelenmesiyle oluşturulmuş olsa da- 'techno' 'scape'de/ağlarda üretilen ve akan enformasyonun boyutları hakkında çalışmaya fikir sunması açısından önemlidir. (Ancak, bu çalışma, tez içerisinde ortaya konan ve enformasyonu ürettiği ve

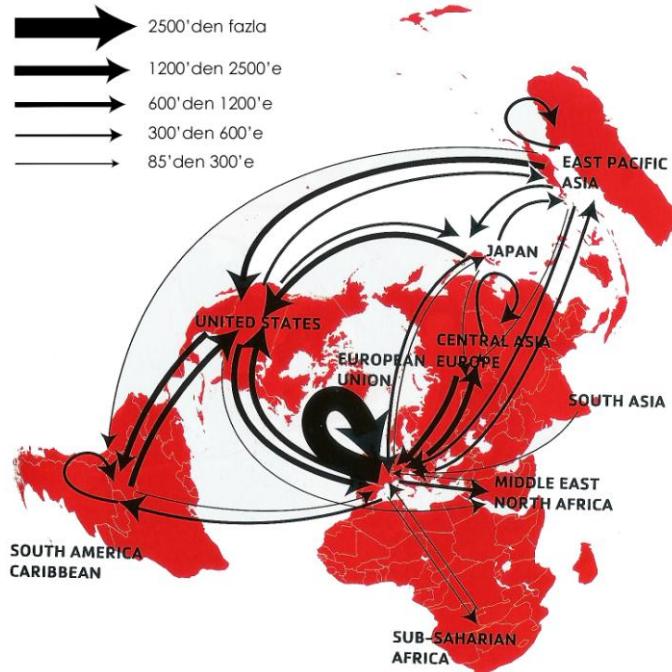
¹ Kent kodları: AB Abu Dhabi; AD Adelaide; AK Auckland; AM Amsterdam; AS Athens; AT Atlanta; AN Antwerp; BA Buenos Aires; BB Brisbane; BC Barcelona; BD Budapest; BG Bogota; BJ Beijing; BK Bangkok; BL Berlin; BM Birmingham; BN Bangalore; BR Brussels; BS Boston; BT Beirut; BU Bucharest; BV Bratislava; CA Cairo; CC Calcutta; CG Calgary; CH Chicago; CL Charlotte; CN Chennai; CO Cologne; CP Copenhagen; CR Caracas; CS Casablanca; CT Cape Town; CV Cleveland; DA Dallas; DB Dublin; DS Dusseldorf; DT Detroit; DU Dubai; DV Denver; FR Frankfurt; GN Geneva; GZ Guangzhou; HB Hamburg; HC Ho Chi Minh City; HK Hong Kong; HL Helsinki; HM Hamilton (Bermuda); HS Houston; IN Indianapolis; IS Istanbul; JB Johannesburg; JD Jeddah; JK Jakarta; KC Kansas City; KL Kuala Lumpur; KR Karachi; KU Kuwait; KV Kiev; LA Los Angeles; LB Lisbon; LG Lagos; LM Lima; LN London; LX Luxembourg; LY Lyons; MB Mumbai; MC Manchester; MD Madrid; ME Melbourne; MI Miami; ML Milan; MM Manama; MN Manila; MP Minneapolis; MS Moscow; MT Montreal; MU Munich; MV Montevideo; MX Mexico City; NC Nicosia; ND New Delhi; NR Nairobi; NS Nassau; NY New York; OS Oslo; PA Paris; PB Pittsburgh; PD Portland; PE Perth; PH Philadelphia; PL Port Louis; PN Panama City; PR Prague; QU Quito; RJ Rio de Janeiro; RM Rome; RT Rotterdam; RY Riyadh; SA Santiago; SD San Diego; SE Seattle; SF San Francisco; SG Singapore; SH Shanghai; SK Stockholm; SL St Louis; SO Sofia; SP Sao Paulo; ST Stuttgart; SU Seoul; SY Sydney; TA Tel Aviv; TP Taipei; TR Toronto; TY Tokyo; VI Vienna; VN Vancouver; WC Washington DC; WL Wellington; WS Warsaw; ZG Zagreb; ZU Zurich [37].

taşıdığı kabul edilen ‘ethno’, ‘finance’, ‘technology’, ‘media’ ve ‘commodity’ ağlarındaki enformasyon akışı hakkında bilgi içermemektedir.)

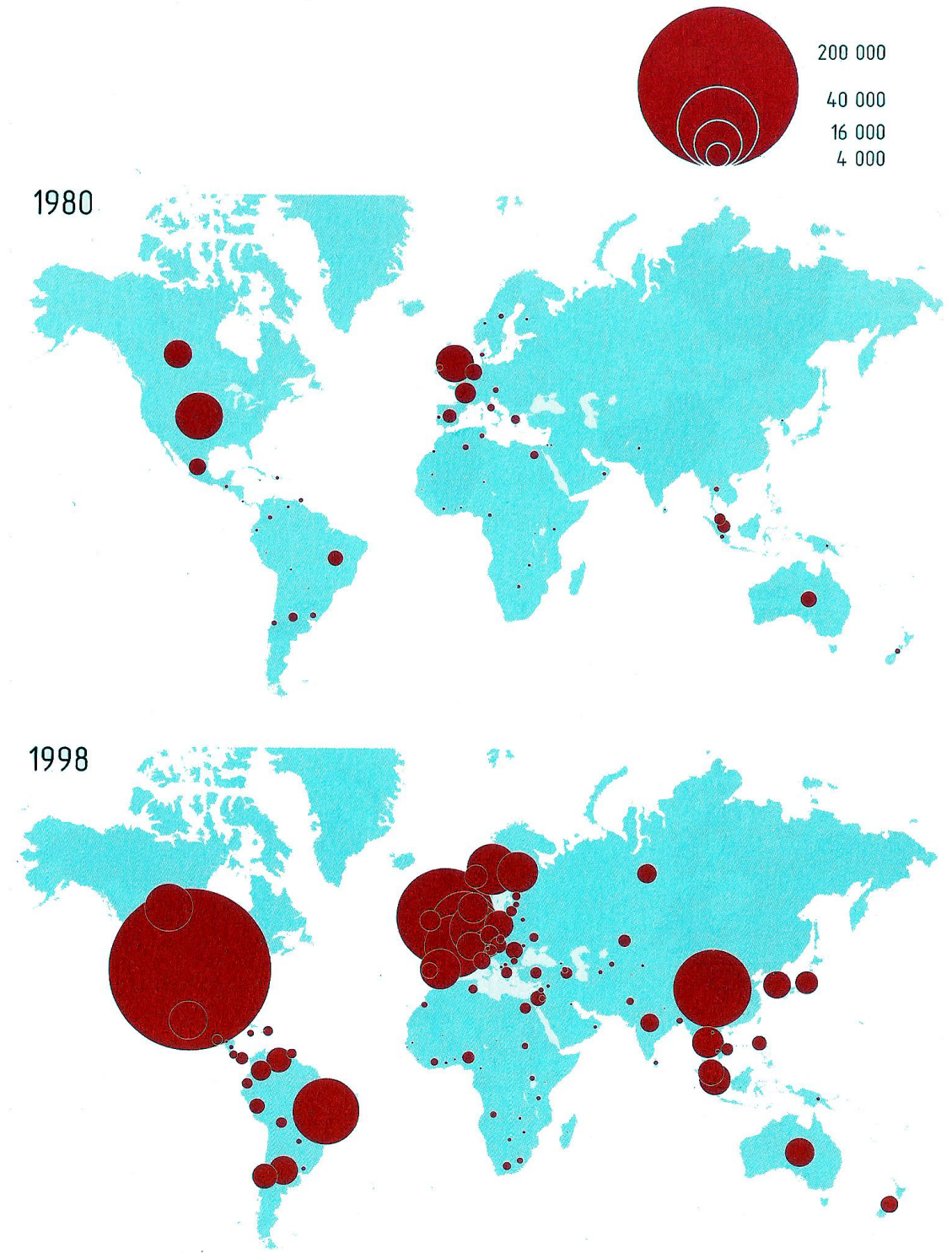
Bu anlamda, enformasyon akışını, sayarak ölçmek yerine, enformasyon üretimine kaynak oluşturabilecek hareketler üzerine yapılan çalışmaları değerlendirmek daha anlamlı ve daha mümkün gözükmemektedir. Bu noktada, Rem Koolhaas [38] tarafından derlenen ‘Mutations’ kitabı, enformasyon üreten kaynakların dünya üzerindeki akışı ile ilgili yorum yapabilmeyi sağlayan çok sayıda grafiği içermesi bakımından önemli bir kaynaktır. Bu kitaptan alınan –ve dünya bankasının hazırlamış olduğu- aşağıdaki grafikler, çalışmaya enformasyon akışı hakkında yorum yapabilmeyi sağlayacak genellemeler sunmaktadır. Zira, ‘uluslararası ticaretin dünya üzerindeki yayılımını’ ve ‘yabancı yatırımların dünya üzerindeki dağılımını’ gösteren Şekil 2.10, Şekil 2.11 ve Şekil 2.12’yi, para hareketlerinin ürettiği enformasyon akışı üzerinden yorumlayabilmek mümkündür. Benzer şekilde, ‘havayolu uçuş güzergahlarını’ ve ‘haftalık uçuş sayılarını’ gösteren Şekil 2.13, çalışmaya insan hareketlerinin ürettiği enformasyon akışı hakkında fikir vermektedir. ‘Dünya üzerindeki cep telefonu ve bilgisayar kullanımlarını’ gösteren Şekil 2.14 ve Şekil 2.15 ise, teknolojik oluşumlarca üretilen enformasyonun akışına altlık oluşturmaktadır. 2000 tarihli de olsa, bu grafiklere, enformasyonun dünya üzerindeki akışının boyutları hakkında fikir verecek bir zemin tanımlamaları sebebiyle, bu noktada yer verilmiştir.

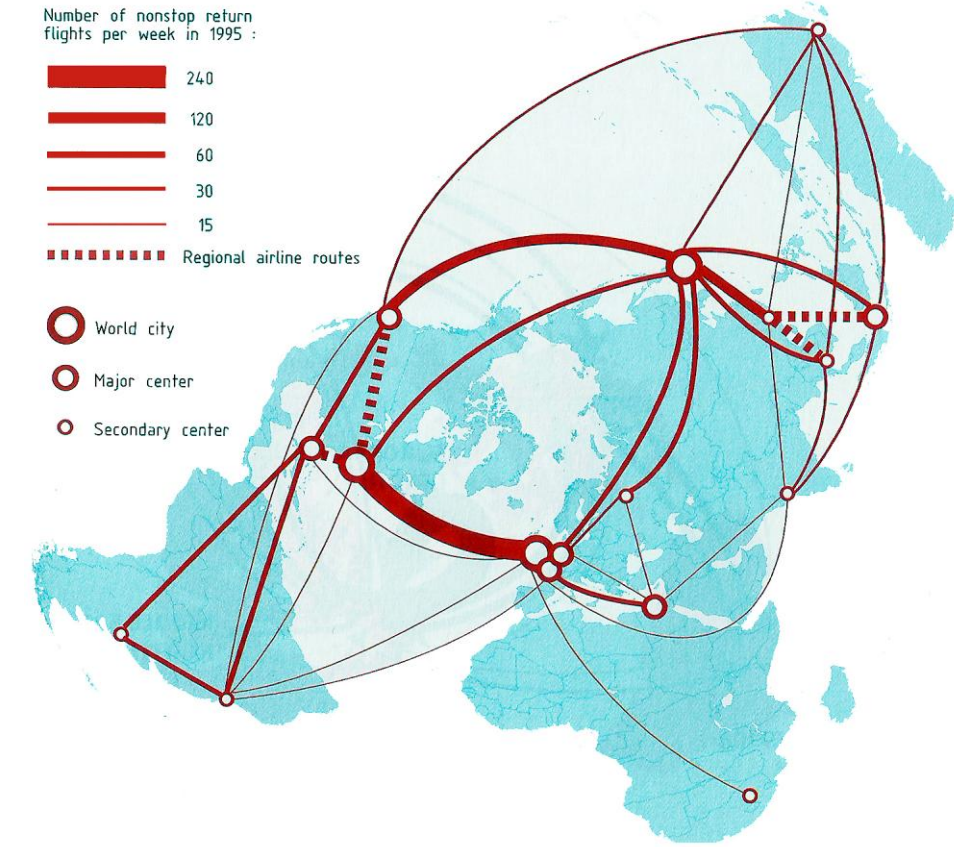
Şekil 2. 10 1988 yılında uluslararası ticaretin dünya üzerindeki yayılımını gösteren harita (Milyar olarak) [38]

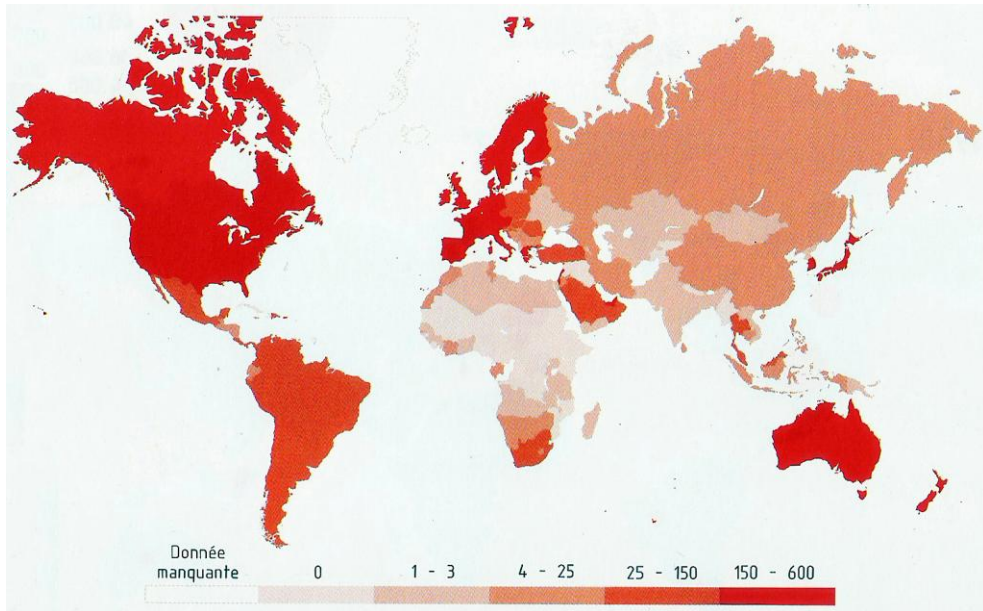
Şekil 2. 11 1998 yılında uluslararası ticaretin dünya üzerindeki yayılımını gösteren harita (Milyar olarak) [38]

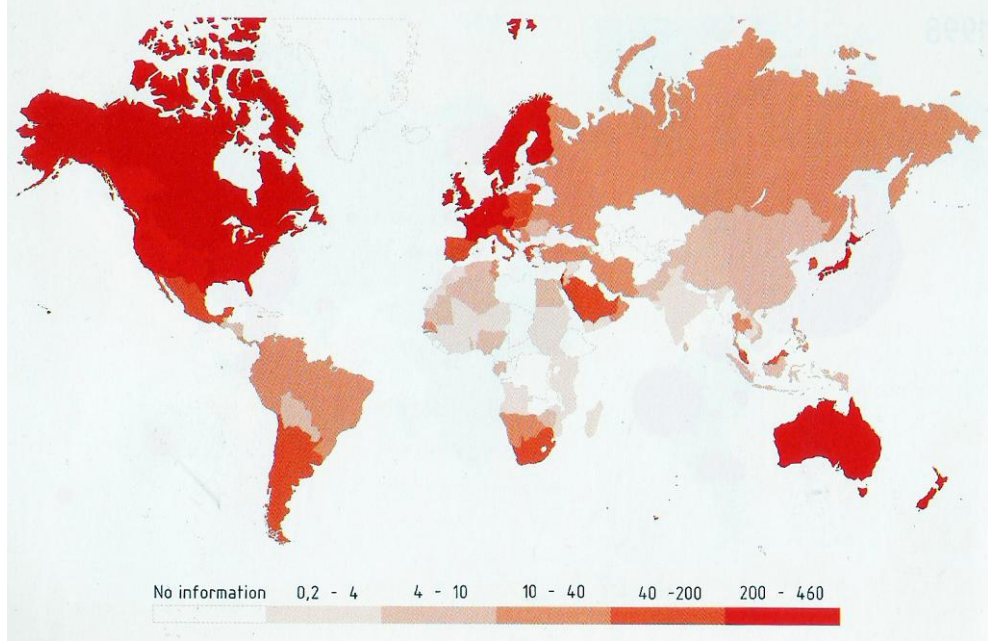
Şekil 2. 12 1980 ve 1998 yıllarında yabancı yatırımların dünya üzerindeki dağılımını milyon \$ cinsinden gösteren harita [38]

Şekil 2. 13 1995 senesine ait havayolu uçuş güzergahlarını gösteren şema ve haftalık uçuş sayıları [38]

Şekil 2. 14 1998 yılına ait dünya üzerindeki cep telefonu kullanımını gösteren şema (1000 sakin başına) [38]

Şekil 2. 15 1998 yılına ait dünya üzerindeki bilgisayar kullanımını gösteren şema (1000 sakin başına) [38]

Özetlemek gerekirse, tarih boyunca her dönemde, mekanlar, kentler, ülkeler arası taşınan enformasyon, günümüzün iletişim ve ulaşım araçlarının teknolojik nitelikleri aracılığıyla geçmişe göre daha hızlı ve daha kolay akmaktadır. Dahası, başka enformasyonlarla etkileşimi, geçmişe göre daha da kolaylaşmıştır. Bu bölümde, enformasyonun mekanlar, kentler, ülkeler arası akışını ölçmenin zorlukları ortaya konmuş, enformasyonun, doğrusal olmayan bir düzlemde, neden-sonuçlara bağlı olmaksızın akmakta olduğu ifade edilmiştir. Enformasyon akışı kazaya, şansa, rastlantıya açıktır. Bu anlamda, Feyerabend'in bilginin ilerleyişine dair ortaya attığı radikal tutum, enformasyon akışının bu davranışının anlaşılmasında kaynak oluşturmaktadır. Dahası, 'enformasyona kaynak oluşturan bazı hareketlerin/bileşenlerin dünya üzerindeki akışlarının boyutları' konusunda genellemeler ortaya koyan bazı çalışmalara, bu bölümde yer verilmiştir.

2.1.5 Parantez: Enformasyon Toplumu ve Enformasyon Ekonomisini Anlamak

Enformasyon akışı, tarih boyunca her dönem, kendi döneminin iletişim ve ulaşım araçlarının niteliklerine ve potansiyellerine bağlı olarak gerçekleşmiştir. Mekanlar, kentler, ülkeler arası gerçekleşen enformasyon akışı, dönemine ait taşıyıcı araçların niteliklerine göre, farklı tarihsel durumlar yaratmıştır. Bu farklı durumlar, o dönemin

dünyayı algılama biçimini değiştirirken, toplumsal yapısını, ekonomisini, mekan ve kent anlayışını da organize etmiştir. Günümüzde, toplumu, toplumun dünyayı algılama biçimini, ekonomik yapıyı, mekanı ve kenti organize eden güç, enformasyondur.

Çalışmanın bu bölümü, konuya ilişkin büyük bir parantez niteliğindedir. Zira, enformasyonun dünya üzerindeki bugünkü hareketini kavrayabilmek –ve mekan ve kent üzerindeki sonuçlarını tartışabilmek- için, çağımızın toplumsal ve ekonomik yapısına kısaca değinmenin faydalı olacağı düşünülmüştür. Enformasyon akışının dönüştürdüğü alanlardan biri ‘toplumsal yapı’ iken, diğeri ‘ekonomi’dir. Bu anlamda, ‘enformasyon toplumu’ olarak karakterize edilen günümüz toplumunun yapısına ve ‘enformasyon ekonomisi’ olarak karakterize edilen günümüzün ekonomik yapısına, bu bölüm kapsamında değinilmektedir.

Burke [8], çağımızın, enformasyon akışı ve enformasyon metalaşması gibi konuları ciddiye alan ilk çağ olduğunu düşünmemek gerektiğini ifade eder. Zira, hükümetler, yönetimleri altındaki halk hakkında, her zaman enformasyon toplamak ve depolamakla ilgilenmişlerdir. Bu durum, daha önceden değilse bile, en azından Asurlulardan beri böyle olmaktadır. Giddens’in [39] deyişiyle de, *“gelmiş geçmiş bütün devletler “enformasyon toplumları” olmuşlardır; çünkü devlet iktidarının türemesi, yönetim amaçları için kullanılacak düzenli enformasyonun toplanmasını, depolanmasını ve denetimini de içeren, sistemin dönüşlü olarak kurulmuş bir yeniden-üretimini olduğunu varsayar* ([39]’dan aktaran [8]). Fakat bugün, ‘enformasyon toplumunda yaşıyoruz’ dememizin önemli bir sebebi, enformasyon üretmenin ve satmanın gelişmiş ekonomilere çok katkısının olduğunun keşfedilmesidir. Günümüzde, uzman bilimsel yöntemlerin egemen olduğu bir ‘enformasyon toplumu’nda¹ (*ing. information society*) yaşamakta olduğumuz pek çok kaynak tarafından ortaya konmuştur² ([12], [40], [41], [42], [43]). Dahası, enformasyon üreten ve yayan uğraşların genişlemesinin sonucu

¹ Daniel Bell [10], ‘post-endüstriyel toplum’ (*ing. post-industrial society*) olarak adlandırmaktadır.

² Diğer taraftan Castells [12], özgüllüklerine bağlı olarak her toplumun farklı olduğunu, dolayısıyla, homojen bir ‘enformasyonel toplum’dan da bahsetmenin mümkün olmadığını söyler. Ancak temel ortak noktaların altını çizen bir ‘endüstriyel toplum’dan bahsedildiği gibi, bir ‘enformasyonel toplum’dan bahsedilebileceğini vurgular.

olarak da ‘enformasyon ekonomisi’nin içinde yer almaktayız ([11], [44], [45]’den aktaran [8], [24], [46], [29], [12], [47]).

Bu bölüm kapsamında konu edilen ‘enformasyon toplumu’ ve ‘enformasyon ekonomisi’ kavramları, kendilerinden önceki toplum ve ekonomiler ile karşılaştırma yapılarak anlatılmaktadır. Zira, enformasyonun organize ettiği toplumun ve ekonominin anlaşılmasının ardında, önceki toplumların ve ekonomilerin anlaşılması yatmaktadır. Bu anlamda, ‘dünyayı dönüştüren toplumsal değişimlerin üç aşamalı olduğu’ hakim görüşünden faydalanılmaktadır. Bu aşamalar, ‘toprak tarafından organize olan dünya’, ‘seri üretim tarafından organize olan dünya’ ve ‘enformasyon tarafından organize olan dünya’dır.

Bu dünyaların içinde organize olan insan kalabalıklarının yapısı, eski bir kaynak olan Tönnies’in [27] ‘Community and Society (*alm. Gemeinschaft and Gesellschaft*)’ isimli kitabından faydalanılarak karakterize edilmiştir. Tönnies, toplumsal değişimi, topluluktan (cemaatten) topluma (cemiyete) geçiş olarak karakterize etmiştir. Bu anlamda, tarım toplumunu oluşturan insan kalabalıkları, ‘topluluk’; sanayi toplumunu oluşturan insan kalabalıkları da ‘toplum’ olarak ifade edilmektedir. Topluluk, örf, adet, akrabalık gibi doğal kuvvetlerle birbirlerine bağlı bireylerin oluşturduğu doğal bir kalabalıktır. Toplum ise, yapay bir mekanizmadır, disipline edilmiş bir kalabalıktır. Topluluk içerisinde bireysel irade, topluluksal irade tarafından silinmiştir. Bireylerin istekleri, topluluğun istekleri ile aynıdır. Kökeninde bireysellik değil, topluluksallık yatar. Politika, din, bilim, mimarlık gibi alanlarda bireyler, bu dünya içerisinde toplulukla birlikte hareket ederler. Diğer taraftan, toplumda bireysellik ve bireysel irade ile etkileşim söz konusudur. Kişisel faydacılık artmış, aile bağları zayıflamıştır.

Tönnies’in kitabından faydalanılarak ‘topluluk’ ve ‘toplum’ olarak karakterize edilen kalabalıklar, bu çalışma içerisinde, enformasyonun organize ettiği günümüz toplumu için ‘Ç O K L U K’ olarak ifade edilmektedir. Çokluğu oluşturan elemanlar/kişiler, ortak bir noktaya indirgenemez özelliklere sahiptir. Çokluk, yapay bir mekanizma olup, kontrol toplumdur. Kökeninde, bireysellik yatar; uzmanlaşmış sosyal ilişkilere dayanır. Topluluğun, toplumun ve çokluğun pratikleri, mekan içinde başka biçimlerde organize olmakta; bu konu, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylı olarak anlatılmaktadır.

Eisenman [47], “Architecture and the ‘Zeitgeist’: The Problem of Immanence” isimli çalışmasında, enformasyonun toplumda yarattığı dönüşümü, Alvin Toffler’ın ekonomik sınıflandırması üzerine temellendirmektedir. Alvin Toffler’e göre dünya üzerindeki ülkelerin ekonomileri üçe ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, toprağa ve insana bağlı olan tarımsal strüktürlerdir (*ing. agricultural structure*) ki, insan gücünden faydalanarak, toprak kullanımı ile üretilen politik organizasyonları içermektedir. İkincisi, endüstriyel strüktürler (*ing. industrial structure*) olup, ham maddelerden, insan gücü ile faydalanarak ortaya çıkmış geleneksel bir formdur. Üçüncüsü ise, insana, toprağa ya da ham maddelere bağıllığı olmayan, enformasyon tabanlı (*ing. information-based*) bir strüktürdür. Bu strüktür, tarım ve endüstri tabanlı diğer iki ekonomik strüktürden farklı olarak, heterojen bir popülasyona sahiptir, popülasyonu oluşturan üyeler arasında dil birliği, toprak ya da kan bağı yoktur. Diğer ekonomik strüktürler, yere bağıllığı desteklerken, Toffler’in üçüncü strüktürü, insana ve yere bağıllığı olmayan yeni ilişkiler tanımlar [47]). Eisenman, bu strüktüre örnek olarak bir enformasyon ekonomisine dayanan Singapur’u gösterir. Singapur, metaforik anlamda bir kent devleti olup, yere ve geleneksel insan düşüncesine sahip değildir. Eisenman bu sınırları olmayan kente, ‘enformasyon kent devleti’ adını verir.

Manuel Castells de, tarihsel süreci, toplumların temel üretim ve kalkınma biçimleri, başka bir ifadeyle ekonomileri üzerinden irdeleyen bir araştırmacıdır. ‘Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür’ isimli üçlemesinin ilk kitabı olan ‘Ağ Toplumunun Yükselişi’nde Castells [12], tarihsel süreci, üç temel üretim biçimi üzerinden anlatmaktadır. Bunlar, tarımsal, endüstriyel ve enformasyonel kalkınma biçimleridir. Her kalkınma biçimi, üretim sürecinde üretkenliği artırmak için temel önemde olan unsurlarca tanımlanmıştır:

“... tarımsal kalkınma biçiminde, artıdeğer artışının kaynağında üretim sürecindeki emek ile doğal kaynaklardaki (özellikle toprak) nicel artışların yanı sıra, bu kaynakların doğal olarak lutfedilmesi vardır. Endüstriyel kalkınma biçiminde, üretkenliğin temel kaynağı, yeni enerji kaynaklarının devreye girmesinde, üretim ve dağıtım süreçleri boyunca enerji kullanımını merkezileştirme becerisinde yatar. Yeni, enformasyonel kalkınma biçiminde, üretkenliğin kaynağı, bilgi üretme, bilgi işleme ve sembollerle iletişim teknolojilerindedir...”

...

Her kalkınma biçimi aynı zamanda, etrafında teknolojik süreçlerin örgütlendiği, yapısal olarak belirlenmiş bir performans ilkesine sahiptir: Sanayileşmecilik ekonomik büyümeye, yani çıktının maksimizasyonuna odaklanmıştır; enformasyonelizm teknolojik gelişmeye; yani bilginin biriktirilmesine ve bilgi işlemde daha üst karmaşıklık seviyelerine odaklanmıştır [12].”

Her nasıl, endüstriyel kalkınmanın arkasındaki ana unsur, enerjinin üretimini ve dağıtımını sağlayan enerji kaynakları (buhar makinesi, elektrik, fosil yakıtlar, nükleer enerji...) ise, enformasyonel kalkınma biçimi için de bilgi ve enformasyonun üretimini, işlenmesini ve iletilmesini sağlayan enformasyon teknolojileri temeldir. Castells [12] bu noktada, bilgi ve enformasyonun bütün kalkınma biçimlerinde kritik olduğunu, çünkü üretim sürecinin her zaman belli bir bilgi düzeyine ve enformasyonunun işlenmesine dayalı olduğunu hatırlatır. Ancak, enformasyonel kalkınma biçimine özgü olan şey, üretkenliğin ana kaynağının, ‘bilginin üzerine bilgi gelmesi’ eylemi olmasıdır. Başka bir ifadeyle, bilgi ve enformasyon, başka bilgilerin üretimini, işlenmesini ve iletilmesini sağlayan aygıtlar üzerine uygulanabilmektedir.

“... Bilgiyi işleme, bir üretkenlik kaynağı olarak bilgi işlem teknolojisinin geliştirilmesine odaklanmıştır; bilgi işlem teknolojisinin geliştirilmesi, teknolojinin kaynağındaki bilgi ile teknolojinin bilgi üretimini, bilgi işlemeyi geliştirmek için kullanılması arasında kurulan döngüde gerçekleşir. Günün modasına uyarak, enformasyon teknolojisine dayalı yeni bir teknolojik paradigmanın ortaya çıkışıyla inşa edilen bu yeni kalkınma biçimini enformasyonel olarak adlandırmamın sebebi budur [12].”

Castells’in ortaya attığı her kalkınma biçimi, yeni bir dünya, yeni bir toplumsal yapı belirlemektedir. İçinde bulunduğumuz dünya ise, Castells tarafından enformasyonel kalkınma biçiminin ortaya çıkışıyla ilişkilendirilmiştir. Bu yeni kalkınma biçimi de, 20. yüzyılın sonlarına doğru kapitalist üretim biçiminin yeniden yapılanmasıyla şekillenmiştir. Başka bir ifadeyle, enformasyon teknolojisi paradigmasına hız kazandıran ve ona bağlı toplumsal biçimleri harekete geçiren en önemli tarihsel etken, kapitalist üretim biçiminin 1980’lerden bu yana içinde bulunduğu yeniden yapılanma sürecidir. Bu süreç, kapitalizmin, 1970’lerde yaşanan yapısal krize karşılık, 1980’lerde yeniden yapılanması ile karakterize edilmektedir. Öyle ki, Castells, söz konusu yeni sistemi enformasyonel kapitalizm¹ olarak nitelemenin yeterli olabildiğini savunur. Bu,

¹ Hem enformasyonel hem kapitalist.

yeni bir tür kapitalizmdir¹; teknolojik açıdan, örgütlenme biçimi ve kurumsal yapılanma bakımından klasik kapitalizmden ayrılmaktadır. Her nasıl, endüstriyel kalkınma biçiminde ortaya çıkmış olan sanayileşmecilik, kapitalist bir üretim biçiminin oluşmasıyla bağlantılı ise, enformasyonelizm de kapitalizmin genişlemesiyle ve yenilenmesiyle bağlantılıdır [12].

Castells ([29], [12]), enformasyon teknolojisi devriminin tetiklediği zemin üzerinde ortaya çıkan enformasyonel kapitalizmin, 20. yüzyılın son çeyreğinde, dünya çapında yeni bir ekonomiyi doğurduğunu ifade eder. O'na göre, günümüz ekonomisi 'enformasyon ekonomisi/ enformasyonel ekonomi'² olarak ifade edilmelidir. Enformasyon teknolojisi paradigması, küresel bir ekonomi yaratarak –seri üretim tarafından organize edilen- endüstriyel ekonominin çapını ve dinamiklerini değiştirmiş, yeni ekonomiyi doğurmuştur. Yeni ekonomide üretkenliğin ana kaynağı, enformasyonel iş gücü potansiyeli, başka bir ifadeyle, yeni enformasyonları işleten ve yaratan enformasyon teknolojileri olarak tanımlanır. Bu ekonomide, enformasyon üretme aktiviteleri, kurumsal değişimlerin, ekonomideki yeniden yapılanmanın ve teknolojik buluşların etkileri altında dönüşüme maruz kalmaktadır.

“Yeni ekonomi belli bir zaman diliminde, 1990'larda, belli bir yerde, ABD'de³, belli sektörlerin, enformasyon teknolojisi ile finans sektörlerinin çevresinde, biyoteknolojinin de ufukta parladığı bir ortamda ortaya çıktı. ... Her teknolojik devrim, kendi temposuyla toplumsal ve ekonomik yapılara yayılır. Tarihçilerin belirleyeceği sebeplerden dolayı, öyle görünüyor ki, bu teknolojik devrimin dünyaya yeni bir donanım kazandırması çeyrek yüzyıl sürdü; kendisinden önceki devrimlerin gereksinim duyduğundan çok daha kısa bir zaman aralığıdır bu [12].”

Yeni ekonomik sistem 'şirketlerin oynadığı, ama kuralları devletin belirlediği' bir rekabet ortamı yaratmaktadır. Enformasyon temelli bu ekonomi, küresel olarak erişime açık ve ağ örgütlenmesine dayalı bir ekonomidir. Bu sistemde, ekonominin dinamizm

¹ Castells, 'The Informational City, Information Technology, Economic Restructuring, and the Urban-Regional Process' isimli çalışmasında da, enformasyon teknolojilerinin gelişimi ile ortaya çıkan yeni dünyayı analiz eder. Çalışma içerisinde, kapitalizmin yeniden yapılanma süreci, enformasyon teknolojilerinin yayını ile ortaya çıkan 'enformasyonel mod' (ing. informational mode of development) ile karakterize edilmektedir [29].

² Daniel Bell'in ileri sürdüğü biçimiyle 'post-endüstriyel ekonomi'.

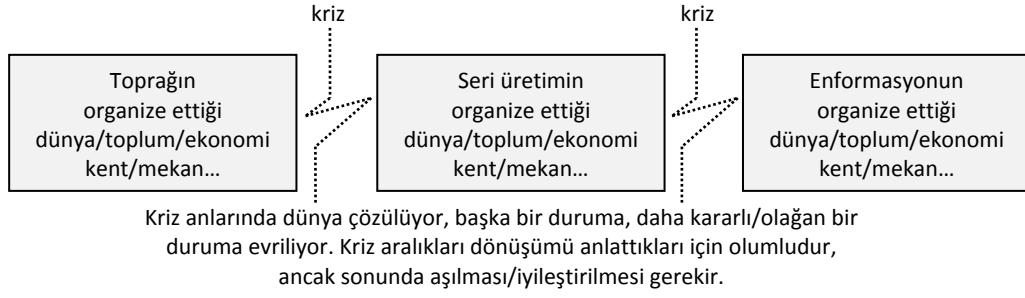
³ Castells [12], yeni ekonominin ABD'de başlamış olsa da, Avrupa'ya, Japonya'ya, Asya Pasifik ülkelerine ve kalkınmakta olan diğer bölgelere yayıldığını ifade eder.

kazanması, enformasyon teknolojilerinin kullanılma becerileriyle ağların yayılmasına bağlıdır¹ [12].

Özetlemek gerekirse, çalışma içerisinde enformasyonun kaynağı olarak kabul edilen ‘insanlar, para, teknolojik oluşumlar, imajlar, politik ideolojiler ve mallar’, kentte parayla gelişen/büyüyen değil, enformasyonla gelişen/büyüyen bir ekonomiyi doğurmaktadır ki, bu ekonomik yapı, ‘enformasyon ekonomisi’ olarak tanımlanmaktadır.

Bu bölümde ‘toprağın organize ettiği dünyadan’, ‘seri üretimin organize ettiği dünyaya’, buradan da ‘enformasyonun organize ettiği dünyaya’ geçildiği kabulü, konunun detaylandırılmasında yol gösterici olmuştur. Başka bir ifadeyle, toprağın organize ettiği dünyanın doğal ilişkiler üzerine kurulmuş olan toplumsal düzeninin çözülmesi sonucu, insanların akıl yoluyla çözdükleri bir dünya olan ‘seri üretimin organize ettiği dünya’ ortaya çıkmış; bu durumun çözülmesi sonucu da ‘enformasyonun organize ettiği dünya’ doğmuştur. Her dünya, ‘toplum’, ‘ekonomi’, ‘mekan’ ve ‘kent’ anlamında, dokusunun ve yapısının değişime uğradığı bir sistem geliştirmektedir. Bir dünya sisteminin ürettiği bütün maddi ve soyut değerler ve ürünler, diğer sistemde başka bir duruma geçmektedir. Her durumda organize olma biçimi farklıdır. Toprağın yarattığı/organize ettiği mekan, kent ve toplum, toprakla bağlantılı ilişkisellikler üzerinden örgütlenen bir sistemdir. Benzer şekilde, seri üretimin yarattığı/organize ettiği mekan, kent ve toplum, seri üretimle bağlantılı ilişkisellikler üzerinden örgütlenmektedir. Sistem son olarak da, günümüzde, enformasyon tarafından organize olan bir duruma geçmiştir. Bu döngüde mekan da, toprağın organize ettiği mekandan, seri üretimin organize ettiği mekana, son olarak da enformasyonun organize ettiği mekana dönüşür (Şekil 2.16).

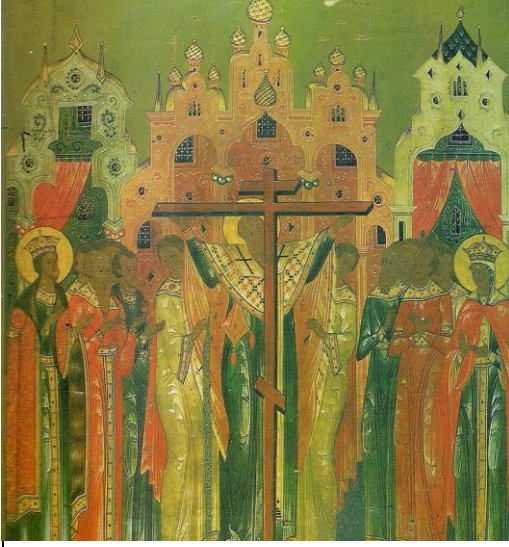
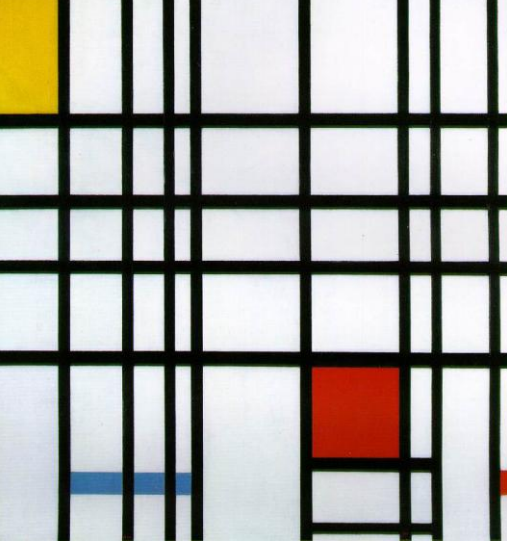
¹ Benzer şekilde, Harvey de, zaman/mekan sıkışması sonucunda ivme kazanan hareketin toplam hızı nedeniyle, bazı nesnelerin ötekilerden daha hızlı hareket ettiğini; hareket kabiliyeti kazanan en önemli alanlardan birinin de ekonomi olduğunu ifade eder. Bauman, yeni ekonominin, kendisini sınırlandırmaya ya da yönlendirmeye çalışabilecek herhangi bir yurt temelli yönetimin her zaman bir adım önünde olacak kadar hızlı hareket ettiğini söyler [24].

Şekil 2. 16 Kriz anları

Bu bölümde, toplumsal, ekonomik ve mekansal potansiyeller anlamında birbirinden farklı üç dünya, incelenen kaynaklar doğrultusunda ve seçilen bazı parametreler üzerinden karşılaştırılmış, aşağıda yer alan Çizelge 2.2 hazırlanmıştır. Bu çizelge, kurmaya çalıştığı bağlam ile, kuramsal çerçevenin oluşturulmasında önem teşkil etmekte olup, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde başka parametrelerin de eklenmesiyle genişletilmiştir.

Çizelge 2. 2 Toprak, seri üretim ve enformasyonun organize ettiği dünyaların karşılaştırılması-1

DÜNYAYI ORGANİZE EDEN GÜÇ	TOPRAK <i>Herşey 'toprağın' etrafında organize oluyor.</i>	SANAYİ / SERİ ÜRETİM <i>Herşey 'seri üretimin' etrafında organize oluyor.</i>	ENFORMASYON <i>Her şey 'enformasyonun' etrafında organize oluyor.</i>
	 <i>Anonim, Mukaddes Haç, XIX. Yüzyıl başı Rus İkonası [48]</i>	 <i>Piet Mondrian, Composition with Red, Yellow and Blue, 1921 [49]</i> <i>Mondrian'ın resmindeki renklerin her biri keskin ayrımlarla birbirinden ayrılmakta, renkler birbirine karışmamakta... Resimdeki renkler, örneğin siyahın içinde hep siyah olduğunu, kırmızının içinde hep kırmızı olduğunu anlatmakta, dağınıklılığı yok etmekte... Denilebilir ki kırmızı toplumun içindeki tüm bireyler, aynı kırmızıdan...</i>	 <i>Jackson Pollock, Number 8, 1949 [50]</i> <i>Pollock'un resmine baktığımızda, ilk anda her noktanın aynı gibi olduğu, fakat tam tersine tüm noktaların birbirinden farklı olduğu görülür. Mondrian'ın resmindeki kırmızı ve siyahın arasındaki ayırım, Pollock'un resminde kaybolmuş durumda... Bu durum, kendi içinde başka bir çoğulluk yaratmakta...</i>
Toplum	Toprağın organize ettiği toplum: Tarım toplumu Doğal topluluk Topluluk/Cemaat (<i>ing. community, alm. gemeinschaft</i>) Doğanın ürünü Bireysel irade, topluluksal irade tarafından silinmiştir. Kökeninde bireysellik değil, topluluksallık yatar. Politika, din, bilim, mimarlık gibi alanlarda bireyler, toplulukla birlikte hareket ederler. Örf, adet, akrabalık gibi doğal kuvvetlerle bağlanan bireylerin oluşturduğu topluluk: Bireylerin istekleri, topluluğun istekleri ile aynıdır. Yüzyüze, duygusal yönü kuvvetli ve resmi olmayan sosyal ilişkilere, doğal dayanışma ile etkileşime dayanır. Topluluğun sınırları vardır.	Sanayinin organize ettiği toplum: Endüstri toplumu Disiplin toplumu Toplum/Cemiyet (<i>ing. society, alm. gesellschaft</i>) Doğanın ürünü değil, yapma bir mekanizma Bireysellik, bireysel irade ile etkileşim Kişisel faydacılık artmış, aile bağları zayıflamıştır. Resmi, sözleşmeli ve uzmanlaşmış sosyal ilişkilere dayanır. Toplumun sınırları vardır.	Enformasyonun organize ettiği toplum: Enformasyon toplumu / Post-endüstriyel toplum / Enformasyonel toplum Kontrol toplumu Çokluk (<i>ing. multitude</i>) İçerisindeki elemanlar, ortak bir noktaya indirgenemez özelliklere sahiptir. Bireysellik 'Yer' merkezli bir toplum değildir. Uzmanlaşmış sosyal ilişkilere dayanır. Çokluğun sınırlarından bahsedilemez.
	Topluluklar zamanla çözülmeye, cemiyetler doğmaya başlar. Günümüzde ise çokluk vardır. Tersine dönmesi mümkün olmayan, giderek karmaşılaşan sosyal evrim		
	[27]	[27]	

	TOPLULUK	TOPLUM	ÇOKLUK
Ekonomik sistem	Toprakla bağlantılı ilişkisellikler üzerinden dünyayı (toplumu, mekanı, kenti) örgütleyen sistem	Seri üretimle bağlantılı ilişkisellikler üzerinden dünyayı (toplumu, mekanı, kenti) örgütleyen sistem	Enformasyonla bağlantılı ilişkisellikler üzerinden dünyayı (toplumu, mekanı, kenti) örgütleyen sistem: Yeniden yapılanan kapitalizm: (Hem enformasyonel hem kapitalist)
	Enformasyon akışının, toplumun ve ekonominin maddi temellerinde kesintiler vardır.		
	FEODALİZM	KAPİTALİZM	ENFORMASYONEL KAPİTALİZM
Ekonomik kalkınma biçimi	Tarımsal ekonomi / Tarımsal kalkınma biçimi	Endüstriyel ekonomi / Endüstriyel kalkınma biçimi	Enformasyonel ekonomi / Enformasyonel kalkınma biçimi
Ekonominin temel hedefi	Doğal kaynaklardaki (özellikle toprak) nicel artış	Ekonomik büyüme, çıktının maksimum hale getirilmesi	Teknolojik gelişme, enformasyonun üretilmesi, işletilmesi, biriktirilmesi, iletilmesi
	Enformasyon, tüm ekonomilerde kritiktir. Çünkü üretim süreçleri her zaman enformasyonunun işlenmesine dayalıdır. Ancak, enformasyon tarafından organize edilen dünyada enformasyonun önemi, ‘enformasyonun üzerine enformasyon gelmesi’ eyleminden kaynaklanır.		
Ekonominin ana kaynağı	Toprağın işlenmesini sağlayan emek	Enerjinin üretimini ve dağıtımını sağlayan yeni enerji kaynakları (buhar makinesi, elektrik, fosil yakıtlar, nükleer enerji...)	Enformasyonun üretimini, işlenmesini ve iletilmesini sağlayan yeni enformasyon teknolojileri (Parayla büyüyen bir ekonomi değil, enformasyonla büyüyen bir ekonomi)
Enformasyon akışı	Topluluklar, birbirlerinden haberdar değiller. (Bilmedikleri için, her toplumu, mekanı, kenti kendi toplumları, mekanları, kentleri gibi zannediyorlar.) Bu dünyayı, yavaş değişen ve hareket eden bir dünya olarak gösteren algının temeli de budur. Topluma/mekana/kente enformasyon girdisi, farklı tarihsel pozisyonlar yaratır. Toplulukların tarihsel pozisyonu, enformasyon akışının miktarına ve çeperine bağlı olarak tanımlanır.	Enformasyon akışı, birbirleriyle karşılaşma, birbirlerinden haberdar olma şansı çok arttı.	Haberdar olmama şansı yok.
Enformasyon akışını sağlayan iletişim ve ulaşım araçları	Geleneksel ve analog iletişim araçları: Söz, mektup Geleneksel ve analog ulaşım araçları: İnsan	Modern ve analog iletişim araçları: Gazete, telgraf, telefon, radyo, Modern ve analog ulaşım araçları: Otomobil, tren, buharlı gemi	Modern ve dijital iletişim araçları: Uyduya bağlı araçlar: İnternet, bilgisayar, televizyon, cep telefonu, kamera, kablosuz radyo, Modern ve dijitalleşmiş ulaşım araçları: Uçak
Enformasyonun seçilmesi/kullanılması	İyi bilgi-kötü bilgi tartışması yoktur. ‘Hem o, hem bu.’	İyi bilgi, kötü bilgiden, doğru bilgi yanlış bilgiden ayırt edilir. Çünkü kötü bilgi, finansal kayıp olarak görülür. ‘Ya o, ya bu.’	Enformasyonun seçilmesinden önce üretilmesi gelir. Büyük enformasyon kümeleri, doğrudan kabul edilir. ‘Ne o, ne bu.’
Fizik	Aristocu paradigma Hiyerarşik doğa düzeni Skolastik mantıkla hiyerarşik bir doğa düzeni kurma çabası ARİSTO FİZİĞİ	Pozitivizm Newtoncu paradigma Neden-sonuç ilişkisi kurma çabası NEWTON FİZİĞİ	Postpozitivizm/Postyapısalcılık Görelilik paradigması Hiçbirşey, Newtoncu paradigmadaki gibi basit ve lineer değildir. EİNSTEİN FİZİĞİ

Çizelge 2.2’de karşılaştırılan dönemler, seçilmiş bazı resimler üzerinden de anlatılmaya çalışılmıştır. Toprak tarafından organize olan dünya, içinde haç figürü olan, ikonografik özelliği yüksek bir resimle; seri üretim tarafından organize edilen dünya, Piet Mondrian’ın bir resmiyle; enformasyon tarafından organize edilen dünya ise, Jackson Pollock’un bir resmiyle anlatılmaya çalışılmıştır. Haç figürlü resim, döneminin dini eğilimini temsil etme derdi taşıyan bir ikonadır. Mondrian’ın resminde birbirinden keskin ayrımlarla ayrılan renkler, dağınıklılığın olmadığını -örneğin kırmızının içinde sadece kırmızının olduğunu- anlatmaktadır. Denilebilir ki, kırmızı toplumun içindeki tüm bireyler, aynı kırmızıdan oluşmaktadır; homojendir. Pollock’un resmine bakıldığında ise, ilk anda her noktanın aynı gibi olduğu, fakat aslında tüm noktaların birbirinden farklı oldukları görülür. Mondrian’ın resmindeki kırmızı ve siyahın arasındaki ayrım, Pollock’un resminde kaybolmuş durumdadır. Bu durumun kendi içinde yarattığı çoğulluk, enformasyon tarafından organize edilen toplumun/ekonominin/dünyanın da bir tasviri niteliğidir.

Üç dünyayı enformasyon akış potansiyellerine göre karşılaştırdığımızda ise şunlar söylenebilir: Toprak tarafından organize edilen dünyada, enformasyonu taşıyan medyalar, insanlardır. Bu anlamda, toplulukların birbirlerinden haberdar olma ihtimalleri yoktur ya da düşüktür. Haberdar olmadıkları için de, diğer toplumların, mekanların, kentlerin kendilerinininki gibi olduğunu düşünmektedirler. Bu dünyayı yavaş değişen bir dünya olarak gösteren algının kaynağında da bu düşünce bulunabilir. Diğer taraftan seri üretim tarafından organize edilen dünyada, -tarım toplumuna oranla daha gelişmiş- iletişim ve ulaşım araçlarının değişen niteliklerine bağlı olarak artan enformasyon akışı ile, birbirleriyle karşılaşma ve birbirlerinden haberdar olma şansları artmıştır. Enformasyon tarafından organize edilen dünyada ise, dijital iletişim ve ulaşım formları devreye girmiş, taşıyıcıların değişen nitelikleri, toplumların birbirlerinden haberdar olmama şanslarının kalmadığı bir dünya ortaya koymuştur.

Çizelge 2.2’de, üç dünya, teorik fizik bilimindeki hakim işleyişlerine göre de karşılaştırılmıştır. Zira, bu parametre, toplum ve ekonomi parametrelerinin ifade ettikleriyle benzeştiği için çizelgeye eklenmiştir. Bu anlamda, Aristo Fiziği/Aristocu paradigma, skolastik mantıkla hiyerarşik bir doğa düzeni kurmaya çalışır. Newton Fiziği/Newtoncu paradigma, pozitivizm olarak da ifade edilmektedir. Bu anlayışa göre,

dünya bir olgular düzeni olarak görülür. Her sonucun nedenine inme, nedensel ilişkiler kurma, bu paradigmanın dayanağıdır. Postpozitivizm ya da Postyapısalcılık olarak da ifade edilen Einstein Fiziği, görelilik paradigmasına dayanır ki, bu paradigmada hiçbirşey, Newtoncu paradigmadaki gibi basit ve lineer değildir, kolaylıkla neden-sonuç ilişkilerine dayandırılmaz.

Diğer taraftan, toprağın, seri üretimin ve enformasyonun organize ettiği dünyaları karşılaştıran bu çizelgenin (Çizelge 2.2) uçlarının açık görülmesi gerektiği, bu noktada önemle belirtilmelidir. Zira, bu üç dönemi, birbirinden kesin tarihlerle ayrılıyormuş gibi (ve bu da takip edilebilirmiş gibi) görmek, çalışmanın temel tutumuna aykırıdır. Bu çalışma, birbirinden farklı süreçlermiş gibi görünen üç dönemi, enformasyon akışının sürekliliğini dikkate alarak, birbirinin üzerine binen, esnek bir durumda ele almaktadır. Bir dönemin bir ucunu, kendinden önceki dönemlerin başlangıcına kadar götürmek mümkündür. Dahası, bir dönemden, bir başka döneme geçiş tarihi, keskin çizgilerle belirlenemeyecek durumdadır, dönemlerin uçları açıktır. (Dönüşümlerin her an devam ettiği, ancak bahsedilen dönemlerde daha kararlı yapılara büründükleri düşünülebilir.) Bu organizasyon biçimleri birbiri içine geçmiş olduğundan, çizelgede dünyayı etkiledikleri tarihsel aralıkların üzerinde durulmamıştır. Şüphe yoktur ki, bu bakış açısı, içinde bulunduğumuz 'enformasyonun organize ettiği dünyanın' da, başka bir döneme geçmiş olabileme ihtimalini kendi içinde barındırmaktadır.

Bu bölümde, 'enformasyonun dünya üzerindeki bugünkü etkilerini' kavrama noktasında büyük bir parantez açılmıştır. Bu parantez, 'enformasyon akışının mekan ve kent üzerindeki etkilerinin' konu edildiği sonraki bölümlere yol gösterici olması bakımından önemlidir.

2.1.6 Son Söz: Enformasyon Akışı Deformasyon mu, Transformasyon mu?

'Tarihsel olarak analog iletişimden dijital iletişim formuna geçişin etkisiyle, enformasyon taşıyıcılarının teknolojik niteliklerinde yaşanan dönüşümler', kuramsal çerçevenin birinci bölümünün temel problematiğini oluşturmaktadır. Bu dönem itibarıyla, mekanlar, kentler, ülkeler arası enformasyon akışının nitelikleri değişmiştir. Önceleri, taşınabilen miktarlar küçük, taşınma hızı daha düşük iken, günümüzde akış hızlanmış, çeşitlenmiş, taşınabilen miktarlar çok büyümüş, haberdar olabilmenin hızı

artmıştır. Bugün enformasyon, mekan ve zamana bağlı olarak ortaya çıkabilecek kısıtlamalardan bağımsız olarak, dünya çapında akmaktadır. Akış, sürekli olarak yeni enformasyonlar üretmekte, yeni hareketlilikler yaratmakta, dönüşümleri hızlandırmaktadır. Öyle ki, günümüzde enformasyonun yer edinemediği bir hareketlilik, akış ve dönüşüm söz konusudur¹.

Bu bağlamda, kuramsal çerçevenin birinci bölümünü sonlandıracak olan soru şudur: 'Enformasyon akışı, *deformasyona* (tr. bozulma) mı, *transformasyona* (tr. dönüşüm) mı neden olmaktadır?'

Kelime anlamlarına bakıldığında, *deformasyon* 'bozulma', *transformasyon* 'dönüşüm' anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, 'deformasyon' ile olumsuz bir durumdan, 'transformasyon' ile 'olağan' bir durumdan bahsedilmekte olduğu söylenebilir. Bir örnek üzerinden açıklamak gerekirse, üretilen yeni bir enformasyonu iki türlü yorumlamak mümkündür. Bir taraftan, 'önceki enformasyonun yok olması ve yerine bir başkasının oluşması' şeklinde yorumlanabilir ki, bu durum değişikliği, bir 'deformasyon'dur. Diğer taraftan, 'önceki enformasyon, olağan bir dönüşüm sürecinin sonunda yenisi ile yer değiştirmiş' olabilir. Bu durum değişikliği ise, bir *transformasyonu* anlatmaktadır.

Bu halde, soruya verilecek cevap açıktır: 'Enformasyon akışı, *deformasyona* değil, *transformasyona* neden olmaktadır. Zira, enformasyon akışının yarattığı her yeni durum, özel tarihsel koşullara göre şekillenmekte, bu koşullardan beslenerek yeni durumlara dönüşmektedir. Başka bir ifadeyle, enformasyon akışının sebep olduğu her durum, her toplum için farklıdır ve o toplumun özelliklerine bağlıdır. Bir toplum için ortaya çıkmış olan yeni bir durumu, başka bir toplumun birikiminden bakarak anlık ya da geçici olarak değerlendirmek, bilimsel bir değerlendirme olmayacaktır. Dolayısıyla, bu değerler, olumsuzluğu karşılayan bir kavram olan 'deformasyon' ile ifade edilemeyecek özelliktedir. Bu değerler, tarihsel süreçte karşılaştığı başka

¹ Bauman [24], 'hareket' ve 'hareketlilik' kavramlarını, günümüzün 'gıpta edilen değerleri' arasında göstermektedir. O'na göre, herkes isteyerek ya da başka seçeneği olmadığı için hareket halindedir. Öyle ki, fiziksel olarak duruyor olsak bile sürekli değişen bir dünyada hareket halindeyizdir. Bu anlamda Bauman, günümüzün anlam ve değer üretim merkezlerinin yurtsuz olduğuna ve yerel kısıtlamalardan kurtulmuş olduğuna dikkat çeker.

enformasyonlarla/değerlerle etkileşimleri sonucu dönüşmekte, yeni tarihsel pozisyonlara bürünmektedir. Bu durum *transformasyondur* ki, hareketliliği ve dönüşümü ‘doğal olan’ ya da ‘olması gereken’ olarak kabul etmektedir. Bu anlamda, çalışmanın oturduğu temel düşüncelerden biri, ‘Önce düzgün bir form vardı, sonra bu form *deforme* oldu’ şeklinde değil, ‘Form, *transformasyona* uğrar.’ cümlesiyle basitleştirilebilir.

Konuya bu perspektiften bakmak, içinde bulunduğumuz durumun transformasyon halinde olduğunu kabul etmek anlamına gelmektedir. Zira, düzgün, bitmiş, tamamlanmış bir formun, bütünlüğün ya da düşüncenin zaten olamayacağı; her düşüncenin bir oluşun parçası olabileceği düşüncesi, bu çalışmanın özgün dayanaklarından biridir. Çalışma boyunca ‘*transformasyon*’, olağan olan durumu anlatmakta kullanılmaktadır.

Kuramsal çerçevenin bu bölümünde, enformasyon akışının işaret ettiği hız ve akışkanlığın, ‘geçici ve anlık değerler üretiyormuş’ gibi gösterilmesinden kaçınılmaktadır. Çalışma içerisinde ‘sürekli enformasyon akışının yarattığı dönüşüm’, zaman zaman ‘geçicilik’ olarak tanımlansa da, dönüşümün yeni enformasyonlar üretmesi olağan görülmektedir. Ancak, ‘değişim/dönüşüm’ kavramları, mevcut durumdan -eskiye göre daha kolay vazgeçiyor olsak da- ‘kolaylıkla’ vazgeçmek anlamında kullanılmamaktadır. Tarihsellik bilinci bağlamından bakıldığında *transformasyon/dönüşüm*, eskiye göre daha kolay dönüşüyor olsak da, olağan olan/olması gereken bir durumu anlatır.

Bu anlamda, tez çalışması, giriş bölümünde de ortaya konduğu üzere, *transformasyon/dönüşüm* sürecine, olumlayıcı¹ bir perspektiften bakmaktadır. Başka bir ifadeyle, *transformasyonun* olanak verdiği dönüşüm, mevcut durumu değerlendirme noktasında, çalışmaya olumlayıcı bir bakış açısı sunmaktadır. Bu bakış açısı, eleştirel ve yorumlayıcı düşünebilmenin bir aracı olarak görülmektedir. Bu noktada, enformasyon akışının yarattığı *transformasyonun* olumlanarak irdelenmesi

¹ Çalışmanın giriş bölümünde de ortaya konduğu üzere ‘olumlayıcı bakış’, içinde bulunduğumuz durumu ‘olumlayıcı/doğrulamayı bir perspektiften görebilmek’ için tercih edilmiş bir bakış açısidir. Konunun ‘olumlu’ ya da ‘pozitif’ perspektiften görülmesi anlamında kullanılmadığı gibi, sonuçları ‘olumlu’ ve ‘olumsuz’ yönleriyle ele alır.

ile, mevcut durumun olumlu ya da olumsuz tüm sonuçlarıyla ortaya çıkacağı önemle belirtilmelidir. Zira, -olumlu ya da olumsuz- sonuçların tartışılabilmesi, değerlendirilebilmesi ve yoğunlaştırılması gereken konuların ortaya çıkarılması için öncelikle durumla yüzleşmek gerekmektedir.

Bugün, çoğu araştırmacının genel eğilimi enformasyon akışını ve sonuçlarını, olumsuzluk yaratan yönleriyle görmeye yöneliktir. Bu 'olumsuz' bakış açısı, akışın hızının ve akışla taşınan miktarların kontrol edilemeyen artışıyla açıklanabilir. Çoğu araştırmanın içinde bulunduğu 'mevcut durumu olumsuzlayan' genel eğiliminin tersine, bu çalışma, durumu anlamayı/olumlamayı ve sonuçları olumlu ve olumsuz yönleriyle doğrulamayı öngörmektedir. Güncel çoğu araştırmanın genel eğiliminin aksine bu durum, çalışma içerisinde *deformasyonun* değil, *transformasyonun* hızlı olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.

2.2 Enformasyon Akışı Bağlamında Mekanın Yeniden Düşünülmesi

Çalışmanın bu bölümünde, enformasyon akışı bağlamında 'mekan' yeniden düşünülmektedir. Bu bölümde ele alınan konular, iki başlıkta toplanmıştır. Bu başlıklarda, öncelikle, dünya literatüründen seçilmiş güncel kaynaklar üzerinden 'mekanın son otuz yıl içerisinde yaşadığı dönüşüm' tartışılmakta, ardından 'Enformasyonun Organize Ettiği Mekan/Enformasyon Mekanı' olarak kavramsallaştırılan günümüz mekanının özellikleri ortaya konmaktadır.

2.2.1 Dönüşümüne Dair Mekan Söylemleri

Bugün, mimarlığın da içinde bulunduğu birçok disiplin, hızlı bir dönüşüm sürecinin parçası halindedir. Özellikle son 30 yıl¹ içerisinde dünyada yaşanan gelişmeler, yalnızca toplumsal ve ekonomik alanlarda değişime neden olmamış, aynı zamanda dünya algısını, kent kurgusunu, mekan anlayışını, zaman-mekan ve özne-mekan ilişkilerini, temsiliyet anlayışını, kısacası mimarlığın tüm meselelerini de dönüşüm sürecinin içine katmıştır. Çalışmanın bu bölümünde, mekanın geçirdiği dönüşümleri ele alan ve farklı

¹ Bu dönem, çalışmanın analog iletişimden dijital iletişime geçiş olarak ifade edilen eşiğiyle, tarihsel olarak üstüste düşmektedir.

kavramlarla, benzetmelerle, örneklerle açıklayan güncel kaynaklara yer verilmiş, sonraki bölümlerde enformasyon mekanı ve kenti üzerine kurulacak bağlamlara altlık oluşturmak hedeflenmiştir.

1970'lere kadar, 'yer', 'bağlam', 'fonksiyon' gibi kavramlar, mekan üretimi konusunda yol gösterici olmuş, ancak 'enformasyon' ve 'akış' olguları üzerinden açıklanan günümüz dünyasında, bu kavramlar yol göstericiliğini kaybetmiştir. Bugün mekan, toplumsal, ekonomik ve politik araçlarla, imajlarla ve mücadelelerle dolmuş, bu mücadeleleri içine alan çok boyutlu bir tasarım diliyle tasarlanır olmuştur. Günümüzde, bu mücadelelerle dolu olduğu söylenen mekanın, tarih boyunca her dönemde benzer araçlarla tasarlandığını söylemek mümkündür. Ancak bugün, mekanın içerisindeki mücadeleler, 'mekan üretiminin nasıl olacağı' sorununu çözümsüz kılarken, bu durum geçmişten farklı bir çatışmayı doğurmuştur.

David Harvey [51], mekanın geçirdiği dönüşümleri üretim teknolojilerinde yaşanan değişimler üzerinden anlatırken, modernizmin seri üretim tarzının mekan üzerinde köklü değişimleri meydana getirecek bir krize neden olduğunu ifade eder. Modernizmin seri üretim tarzı olan 'fordist üretim' büyük miktarlarda mal birikimlerine neden olmuş; bu durum, 1973 yılında ekonomik bir krizin oluşmasını tetiklemiş ve üretim alanına köklü değişimler gelmesini zorunlu kılmıştır. Krizin ardından üretim teknolojileri, yeni ve farklı boyutlar kazanmış; zamanla fordizm, yerini yeni organizasyon biçimlerinin ve teknolojilerinin uygulanmasına bırakmıştır. Fordizmin katılıkları, yeni bir üretim biçimi haline gelen 'esnek üretim' ile aşılmaya çalışılmıştır. Harvey, bu yeni üretime geçişin en önemli sonuçlarından birinin, herşeyin gelip geçici ve uçarı bir duruma gelmesi olduğunu ifade etmektedir. Ürünler, üretim teknikleri, fikirler, ideolojiler, değerler, kısaca 'katı olan herşey' gelip geçici bir hal almakta, buharlaşmaktadır. Bu gelip geçicilik, hayatın her alanına sıçramıştır. Ekonomik, toplumsal ve bireysel alanlarda etkileri güçlü bir şekilde görülmektedir. Harvey'e göre, her alana yayılan gelip geçicilik, parçalanma ve dağılma¹, esnek üretim koşullarının bir taklidi ve yansımasıdır. Dahası, yerlerin ve mekanların da esnek üretime açık bir hale geldiğini ifade etmektedir. O'na göre, kapitalizmin tam merkezine yerleşerek sermaye

¹ David Harvey [51], bu durumu 'postmodernlik' olarak açıklar.

olarak görülmeye başlanan mekanın, parçalanması, güvensizliği ve gelip geçiciliği konuşulmaktadır. Harvey, bu durumu 'mekanın zaman aracılığıyla yok edilmesi', 'zaman-mekan sıkışması' olarak ifade etmektedir. O'na göre, 19. yüzyılın ortalarından sonra aşırı birikim krizleri esnasında zaman-mekan sıkışması oluşmaktadır. Bu sıkışma, zaman-mekan deneyiminin değişmesine; estetiğin etiği, imgenin anlatıyı, gelip geçiciliklerin gerçeği yenmesine neden olmuştur. Bauman, ilk olarak Harvey tarafından kullanılan ve bir dönüşüm sürecine işaret eden 'zaman-mekan sıkışması' teriminin, 'insanlık durumunun parametrelerinde süregiden çok yönlü dönüşümü' özetlediğini ifade etmektedir. Zaman ve mekanın kullanımları farklılaşmış ve farklılaştırmıştır [24].

Edward Soja [52], 'Thirdspace' anlatısında üç mekan tanımlar. Birincisi, maddi, nesnel ve fiziksel mekandır. İkincisi, mantıklı, temsil edilebilen aşkın niteliklere sahip (*ing. representation of space*) mekandır. Üçüncü/öteki mekan ise (*ing. space of representation*), birinci ve ikinci mekanı kuşatan, ancak onların dekonstrüksiyonundan doğan, yaşanan mekandır, deneyim mekandır, radikal açıktır. Radikal olarak açık ve açık bir biçimde de radikaldir. Tüm ikili karşıtlıklar, dualiteler, diyalektikler burada kırılır ve yeniden kurulur. Bu noktada, sürekli bir kırılma, bozulma, çatlama yaşayan üçüncü/öteki mekanın temsil edilmesi de mümkün değildir. Çünkü, öteki mekanda birşey temsil edilecek kadar aşkınlaşamaz; temsil edildiğinde tüm potansiyelini kaybeder. Temsil edilememesi ile mekan, her zaman canlı ve hareketlidir.

Michel Foucault'un [53] 'Heterotopya'ları da, Soja'nın bahsettiği mekan tanımlamasına benzer bir örnektir. Foucault, zaman aşırı mekan olarak ütopyanın, mükemmel bir toplumu taşıyan, aşkın, homojen, arınmış mekanının üzerine, normlara uymayan yer olarak heterotopyayı kurar. Heterotopya, zaman ve mekanın geleneksel olandan farklı biçimde sahiplenildiği bir yerdir. Heterotopyanın mekanları, hareketliliğin ve insan yoğunluğunun yarattığı fiziksel yoğunlaşmanın ötesinde sıkıştıktır. İdeolojiler, politikalar, olaylar, aktörler de heterotopyayı sıkıştırırlar, ancak ona tutunamazlar. Heterotopyaya bir şey tutunamaz, çünkü birşey ona yapıştığı anda heterotopya, heterotopya olmaktan çıkar, geleneksel bir yere dönüşür. Heterotopya, sürekli olarak yeni ideolojilerin, politikaların, olayların, aktörlerin giriş çıkışına imkan verir. Bu nedenle heterotopya, türdeş değil heterojendir; çokluğun, hareketliliğin yerleridir; sağlam bir zemini yoktur;

zemin, kaygan ve geçicidir. Belirli bir formu olmadığı gibi zıt mekanların formunu da alabilir; dolayısıyla, sayısız ihtimali de üzerinde barındırır.

Soja ve Foucault ile benzer şekilde Paul Virilio'nun [54] 'Overexposed City'sinde de benzer bir mekan/kent anlatısı vardır. 'Overexposed City', fraktal bir geometri ile teşhir edilir, anlık, kesintili ve kırılmalıdır. Bu mekanda/kentte estetik, anlık imajlara yerini bırakmış ve sınır kavramı değişmiştir. Sınırlar, kronolojik ve geleneksel değil, anlık ve kesintili bir zamanda, anlık ve kesintili anlamlarla kendini gösterir. Overexposed City, heterojen bir zaman-mekan ilişkisi yaşar. Endüstri, teknoloji ve hız, fiziksel mekanın başlıca meydan okuyucularıdır.

Jean-François Lyotard [55] da 'Domus and the Megalopolis'de, domusdan yavaş yavaş geçici oturma yerlerinin ağına, modern megalopolise transfer olan bir yaşam-mekan anlatır. Domus, evcil bir zamanda ritmik bir hikayeyi yaşar. İdeal bir dünya anlatısı ve tutarlı bir bütünlük hakimdir. Domus, aşkındır. Megalopolis ise, zaman-mekanın başka bir düzeninde varolur. Döngü/ritm kesintiye uğramıştır, hikayeye sır karışmıştır, içkindir.

Bauman [24], küresel enformasyon ağının gelişinden önce, ortada 'inşa edilmiş modern mekan'lar olduğundan bahseder. Bu mekanlar, sert, kalıcı ve tartışılmaz niteliklere sahiptir:

"Mekan, "işlenmiş/merkezileştirilmiş/örgütlenmiş/normalleştirilmiş" hale geldi ve hepsinden de öte, insan bedeninin doğal kısıtlamalarından kurtarıldı. Dolayısıyla, bu noktadan sonra "mekanı örgütleyen" şeyler teknik kapasite, tekniğin eylem hızı ve kullanım maliyeti oldu: "Bu tür tekniklerin yansıttığı mekan kökten farklıdır: Tanrı kerameti değil, inşa edilmiştir; doğal değil, yapaydır; wetware'le dolayimsız ilişkide değil, hardware dolayımıdır; kamulaştırılmamış, rasyonelleştirilmiştir; yerel değil, ulusaldır ([56]'dan aktaran [24])."

Ancak Bauman, küresel enformasyon ağının gelişiyile birlikte, inşa edilmiş mekan üzerine bir üçüncü mekanın geldiğini; insan dünyasının sibernetik (bilgisayar kontrollü) mekanının bindirildiğini ifade eder. Paul Virilio'ya göre, bu mekanın öğeleri "mekansal boyutlardan yoksundur, anlık bir yayılmanın bireysel zamansallığı içine kazanmıştır. Bu noktadan sonra, insanları artık fiziksel engeller ya da zamansal uzaklıklar ayıramaz. Bilgisayar terminalleri ile video monitörlerinin birbirine bağlanmasıyla birlikte, burası ile orası arasındaki ayırım artık anlamsız hale gelmiştir ([57]'den aktaran [24])."

Jean Baudrillard [58], 'Amerika' isimli kitabında, Amerika'yı içkinlik düzlemi üzerine kurulu bir dünya olarak anlatır. Amerika'nın, Avrupa'nın anti-ütopyası olduğunu ve o zamana kadar oluşmuş aşkın değerlerle oluşmadığı ifade eder. O'na göre, Amerika'da oluşmuş olan şey, alansızlaşma, özne-dil ilişkisinin belirsizleşmesi, anlamın/aklın bozulması ve temsiliyetin sona ermesidir. Avrupa, derin düşünce ile gerçeği kavramsallaştırırken, Amerika kavramı gerçekleştirir, Avrupa'nın aşkınlaştırdığı herşey, Amerika'da yaşamın içindedir. Amerika, ütopyanın yok edildiği, anti-ütopyanın gerçekleştirildiği yerdir.

Rem Koolhaas'ın [59] 'Delirious New York'u ise, çağdaş Amerikan kültürünün mimarlık ve şehircilik inşasını, New York kenti üzerinden anlatır. Koolhaas'ın bu anlatısı, tanınmış kentsel müdahale biçimlerinin yerinden edildiğinin bir göstergesidir. New York'da zaman, mekan ve oluş, klasik tarih ve bilinçlilikten gelen herşeyi yerinden eder. Koolhaas bu anlatıyı, 'Retroactive Manifesto' olarak tanımlar. Başka bir ifadeyle 'Delirious New York', olmuş olanın manifestosudur. Burada manifestolardan ve kavramlardan değil, kanıtlardan yola çıkılarak, olmuş olanın neden önemli olduğu anlatılır. Koolhaas'ın bu anlamda ilgilendiği temel mesele, New York'un kalabalık kültürünün ya da çok kültürlü kalabalığının, kendi özel kent formunu nasıl ürettiği ve üretmeye devam ettiğidir. Koolhaas'a göre, New York, aşkın kavramlarla değil, arzularla inşa edilir. Başka bir ifadeyle, New York'un üretimini insanların arzuları hareketlendirir. Bunlar, anlık, bilinçsiz, savurgan olabildiği gibi; ölçsüz, keyfi, megaloman da olabilmektedir. Çünkü New York'da çok insan ve çok arzu vardır. Bu anlamda, New York, çılgındır, yanar, yıkılır, yeniden yapılır, yeniden yıkılır. Başka birşey olmak üzere dolup boşalan bir içeriğe sahiptir. New York'taki üretim, bu nedenle süreklidir. Burada hayat, tanınmış bir yerde kalmaz. Çünkü burası değişen imgelerin yoğunluğunun, izlenimlerin peşpeşeliğinin, toplumsal hız ve çeşitliliğin yeridir. Kentteki geniş etkinlik alanları/mekansal genişlik, seçeneklerin çokluğunun habercisidir. New York'daki yapılar, boyut itibarıyla kent içinde kenttir. Kent, kolektif bir üründür, yığılmaz, sıkışmaz. Koolhaas'a göre, New York'da estetik, yücelik ya da üstünlük niteliklerinden yoksundur. Kendisi dışında hiçbir şeyi ima etmez. Dahası, üretmek için kendinden önceki kavramlarla ya da üretimlerle ilgili bir endişe taşımadan, sürekli kendini yıkar. Bu durum, kentin içinin boşaldığının değil, farklı bir ritimle yaşadığının işaretidir. Kentin

üretiminin enerjisi, aşkınlığın kısırlığından değil, içkinliğin hareketliliğinden gelir. Kent, sürekli üretir ve devinim içindedir.

20. yüzyılın analitik düşünme özelliğini sorgulayan felsefecilerden Deleuze ve Guattari'ye göre, günümüzde zaman ve mekan, homojen anlayışları redederek, heterojen kalıplar aracılığıyla tanımlanmaktadır. Ortaya çıkan mekan, 'formatlanmış/çizgili mekan'ın (*ing. striated space*) zıttında duran 'yumuşak mekan' (*ing. smooth space*) olarak ifade edilir. Yumuşak mekan, 'çokluk düşüncesi' üzerine kurulu olup, burada gerçekliğin algılanışı farklıdır. Bu 'çokluk düşüncesi' (ya da başka bir ifadeyle 'çokluk-çeşitlilik olarak düşünce'), çeşitli yönlerle uzayabilir ve çeşitli ilişkilerle keşilebilir durumdadır. Her an yeni bir mekan tanımlayabilir türden bir düşüncedir [60]. Bu anlayış içinde, Deleuze ve Guattari tarafından içkin bir kavram olarak ele alınan mekan, hareket eden ve parçalı bir durumdadır. Mekan, titreşimlerden oluşmuştur. Titreşim, mekanı meydana getiren bileşenlerin periyodik tekrarları ile oluşmaktadır. Zira, Deleuze, dünyanın da bir rezonansı olduğunu ve mekanın bu şekilde ele alınmasının onun anlaşılmasını kolaylaştıracağını ifade etmiştir. Başka bir ifadeyle, Deleuze'un çoğulcu mekanı, kendisi de çoğulcu olan bir dünyanın içinde yer almaktadır [61]. Deleuze ve Guattari'nin yumuşak mekanı, yersizleşme-yurtsuzlaşmayı (*ing. deterritorialisation*) içinde taşır [62]. Claire Parnet ile birlikte kalem aldığı 'Diyaloglar' isimli kitabında Deleuze, yumuşak/akışkan mekan üzerine fikirlerini şöyle ifade eder:

"Deleuze ve Parnet'e [63] göre sınırların belirginleştirilmesi mekanın sosyal ve kültürel devinimini bozar. Duvarlar kişisel deneyimin yeniden canlandığı özel geçiş arayüzleridir. Mekan özel bir düzeneğe dönüşmelidir. Böyle bir düzenek Deleuze'un 'rhizome' kavramının içeriği ile örtüşebilir. Rhizome (köksap) kökü olmayan bitkiler için kullanılan bir terimdir. Burada çıkış noktası yoktur, köksaplar herhangi bir noktadan diğerine hiçbir hiyerarşik ilinti olmadan erişebilirler, sürekli bir değişiklik ilkesi hakimdir. Köksap bir çokluktur. Kökü olan bir kosmoza karşı kaotik bir dünya öngörmektedir. Rhizome, yersiz-yurtsuzluğun ifadesidir, sürekli bir arada olma durumu söz konusudur. Akışkan mekan da tek bir kimliğin değil çoklu değişkenliğin yansımasıdır ve yaşanan çelişkiyi yansıtmalıdır ([63]'den aktaran [64])."

Deleuze'un ortaya attığı 'yumuşak mekan' anlayışını basit bir örnek üzerinden düşünmek gerekirse, denizde bir dalga seçip, gözümüzle onu takip etmeye çalışsak da, dalganın hızı ve akışı içerisinde bir zaman sonra onu kaybederiz. "Çünkü dalganın bir orijini yoktur, yönsüzdür. O anda çekilmiş fotoğrafı ne ise, dalga odur. Diğer taraftan

denizdeki her dalga ya da boğazdaki her pratik, genetik yapıları aynı olsa da birbirinden farklıdır, fakat birbirinin tekrarıdır. Her tekrar farklılıkla sonuçlanır, söz konusu kaygan mekanda bu bir zorunluluktur. Dalganın hareketi/formu ne tamamlanır, ne de eksik kalır; çünkü, form sürekli oluş halindedir, dolayısıyla sonsuz değişkenlik gösterebilir. Dahası, dalganın hareketi/formu, önceden tahmin edilemez. Çünkü, bir taraftan diğer dalgaların hareketinden etkilenirken, diğer taraftan onları hareketiyle etkiler [62].”

John Rajchman [65], ‘Constructions’ isimli metninde katlardan/katmanlardan oluşan bir ‘topolojik mekan’ tarif etmektedir. Bu mekan, katlardan/katmanlardan oluştuğu için boş ve içi doldurulacak olan birşey değil, zaten kendisi dolu olan bir mekandır. Katmanlar birbirine farklı seviyelerde değebilir; bu sayede sayısız katmanlardan oluşan, kaygan ve hareketli bir zemin ortaya çıkar. Bu anlamda, topolojik mekan, sürekli bir inşaat/üretim halindedir. Hareketli katmanlar, bu üretimi potansiyel olanı arayarak ve görülemeyeni görmeye çalışarak sürdürür. Topolojik mekanda, formlar/figürler/olaylar ideal olmak gibi bir kaygıyla birarada bulunmaz. Zira, ideal olanı bulma kaygısı; zamandan kopma, ideal anı yakalama, dokunulmaz ve aşkın olanı bulma kaygısı ile örtüşmektedir. Oysa, topolojik mekan zamandan koparılamaz, ideal anı barındırmaz ve sürekli geçici durumlar, geçici formlar üretir. Bu mekanda, sürekli başka şekillerde de bağlanabilen gevşek, yumuşak ve hareketli malzemelerle üretim gerçekleşir. Bu dinamik mekanı oluşturan malzemeler o kadar yumuşaktır ki, sabit nitelikler ona yapışamaz ve geometrisi sabit noktalarla çizilemez.

Rajchman’ın tanımladığı ‘topolojik mekan’, hareketle ilişkilidir, sıkı ve bitmiş değil, aralıklıdır. Bu anlamda, her zaman sızıntı yapar. İçine sürekli yeni kavramlar girer. Bu nedenle formu, sızıntının şiddetine, niteliğine göre değişime uğrar. Topolojik mekanda normal olan içerdiği her kavramın/ilişkinin/çizginin dolaşması, katlanması, bükülmesi, gevşemesi ve çözülmesidir. Bu mekan, sonsuz sayıda farklılaşma potansiyeline sahiptir. Topolojik mekanın bir hafızası vardır. Zaman içinde ona değen, içine giren, katlanan, çoğalan her şey mekanın hafızasında birikir, katlanır ve katmanlaşır. Katmanlaşma, herşeyi kendinden önceki kavramlar ve bağlarla ilişkili kılar.

Çağdaş felsefecilerden olan Nadia Tazi [26] de, benzer şekilde mekanı sürekli olarak dönüşen yumuşak ve akışkan (*ing. smooth and fluid*) bir küreye benzetir. Bu küre ‘siber

mekan'dır. Siber mekan, mekanik bir tabula rasaya benzetilir: üzerine hiç yazı yazılmamış bir levha ya da yeni doğan bir çocuğun hiçbir iz taşımayan beyni gibi. Bu mekan, kendini durmaksızın çoğaltır. Bu mekan, sadece aynı anda her yerde bulunma durumunu formüle edip mesafeleri yok etmez ya da bilgiyi aktarmakla, iletmekle kalmaz. Bunların ötesindedir, günümüz güçleri tarafından sömürgeleştirilmiştir. Siber mekan, tüm yönlerde akar, dereceli olarak fiziksel alanlara/yerlere sızar ve onların yapısını değiştirir. İletişimi, (trafiği, ticareti, alışverişi) artırarak yeniden üretir. Siber mimarlık (*ing.* cyberarchitecture) ise, inşa etmek için bir çalışma alanıdır: Bilişimin, grafik sanatların ve soyut tasarımın ticaretinin, bina sanatının ayağını kaydırarak yerine geçtiği bir çalışma alanı. Bu alanda her şey, ticari bir mal olarak ele alınmaktadır. Kozmetik kimlik, kentin içine girmiştir.

Aldo Bonomi [46] de, günümüz mekanını hipermodernitenin yumuşak mekanı (*ing.* the smooth space of hypermodernity) olarak tanımlamaktadır ki bu mekan da içinde bulunduğumuz yeni ekonomik sistemin bir yansımasıdır.

Yukarıda adı geçen mimar, coğrafyacı ve felsefecilerin yanısıra, çağdaş sosyologlardan olan Manuel Castells [12] de, 'Enformasyon Çağı' isimli kitabında, insan hayatının temel boyutlarında meydana gelen dönüşümleri dikkate alarak uzamı (*ing.* space) ve zamanı yeniden tanımlar. O'na göre, uzam ve zaman, enformasyon teknolojisi paradigmasının ve içinde bulunduğumuz toplumsal oluşumların etkisi altında dönüşüm geçirmektedir. Castells, uzamsal biçimlerin, toplumsal yapının dinamikleri tarafından oluşturulduğunu; günümüz toplumunun da yapısal bir dönüşüm içinde olması sebebiyle, yeni uzamsal süreçlerin ortaya çıktığını ifade eder. Günümüz toplumu, akışlar (sermaye akışı, bilgi akışı, teknoloji akışı, örgütsel iletişim akışı, görüntüler, sesler ve sembollerin akışı) etrafında inşa edilmekte, örgütlenmektedir. Bu anlamda, uzamsal dönüşümde, 'mekanların uzamı'nın (*ing.* the space of places) yerini, 'akışlar uzamı' (*ing.* the space of flows) alır. Akışlar uzamı, ağ toplumunu şekillendiren bir uzamsal biçim olup, akış üzerinde işleyen toplumsal pratiklerin maddi anlamda örgütlenmesidir. Bu örgütlenmede, mekanlar ortadan kaybolmazlar, ama mantıkları, dinamikleri ve anlamları ağ tarafından değiştirilmiştir. Başka bir ifadeyle, akışların uzamı mekansız değildir, ama yapısal mantığı mekansızdır. Zaman ise, geçmiş, şimdi ve geleceğin, aynı mesaj içinde birbirleriyle etkileşim halinde olabilecek şekilde programlanmasıyla

silinmiş olarak tanımlanır. 'Akışların uzamı' ve 'zamansız zaman' yeni bir kültürün temellerini oluşturmaktadır. Castells'e göre 'akışların uzamı' ile 'mekanların uzamı'; 'bilgisayarlara bağlı ağların anlık zamanı' ile 'gündelik hayatın saate bağlı zamanı' karşı karşıyadır [12].

Castells'e göre [29], akışların uzamı, enformasyon ekonomisi sürecinin mekansal boyutudur. Enformasyon ekonomisinde üretim, akışların uzamında organize edilmektedir. Enformasyon akışından doğan bu uluslararasılaşmış ekonominin temel mantığı, 'yersiz' olup, akışlar, 'yer'leri çözmekte ve toplumların yerine geçmektedir. Akışların uzamı, temelde 'yer' merkezli toplumların ve kültürlerin yerden ayrıldığını gösterir. Bu yeni ekonominin mekansal dinamikleri, firmaların, kentlerin, bölgelerin ve ülkelerin fiziksel altyapılarına kök salmaktadır. Kentler, enformasyonel ekonominin coğrafyasında vazgeçilmez elemanlardır. Bu coğrafyada kentler, enformasyonel ekonomi içerisinde kendi özel rolünü bulabilmelidir Bu anlamda, yerlerin, akışların uzamındaki sosyal kontrolünün düzenlenmesi sürecinde hükümetler merkezi bir rol oynamaktadır. Başka bir ifadeyle, 'mekanların uzamı'nın (*ing. the space of places*) temelinde 'akışların mekanı'nın yeniden yapılandırılması rolü, yerel hükümetlerindir. O'na göre bu sayede, akışın yersiz mantığında yerlerin yıkımından kaçınılabilir [29].

Son olarak Richard Brath'ın günümüz mekan anlayışına getirdiği alternatif yaklaşıma kısaca değinmek faydalı olacaktır. Brath [66], 'enformasyon mimarlığı'nı (*ing. information architecture*), mimarlık için farklı bir bağlamda gelişen yeni bir gelecek olarak yorumlar. Enformasyon mimarlığı, mevcut sosyal, kültürel ve teknolojik bilgisayar datasının teorik ve teknik araçlar yardımıyla bilgisayar ortamında dönüştürülmesiyle yaratılmaktadır. Bu anlayışta gerçeklik, bilgisayar simülasyonu ile yaratılır. Brath'a göre enformasyon mimarlığının ürünü, bilgisayar içinde yaratılan 'alternatif/temsili mekansal çevreler'dir.

Toparlamak amacıyla, bu bölüm içerisinde yararlanılan kaynakların ortaya attıkları temel fikirler ve başlıca tanımlar aşağıda yer alan Çizelge 2.3'de derlenmiştir.

Çizelge 2. 3 Mekanın dönüşümüne dair söylemler: Söylemin sahibi, temel fikirler, başlıca tanımlar

David Harvey [51]	“Zaman-mekan sıkışması” ... mekanın/yerlerin esnek üretimi kapitalizmin merkezinde sermaye olarak görülen mekan gelip geçici, parçalı, dağınık mekan ...
Edward Soja [52]	“Thirdspace” ... öteki mekan/üçüncü mekan ikili karşıtlıkların kırıldığı öteki yer mekan, temsil edilecek kadar aşkınlaşamaz temsil edilirse, mekan potansiyelini kaybeder ...
Michel Foucault [53]	“Heterotopya” ... normlara uymayan, sıkışık, kaygan, geçici mekan yeni ideolojiler, politikalar, olaylar, aktörler girer, çıkar: mekanı sıkıştırırlar heterotopyaya bir şey tutunamaz türdeş değil, heterojen belirli bir formu yoktur ...
Paul Virilio [54]	“Overexposed city” ... fraktal geometri, kesintili, kırılmalı, anlık imajlarla dolu heterojen bir zaman-mekan sınır, geleneksel değil, anlık ve kesintilidir ...
Jean-François Lyotard [55]	“Megalopolis” ... domus - evcil bir zaman, ritmik bir hikaye, ideal, tutarlı, aşkın megalopolis - kesintili, sırlarla dolu, içkin ...
Zygmunt Bauman [24]	“İnşa edilmiş modern mekan üzerine kurulu üçüncü mekan” ... inşa edilmiş modern mekan: sert, kalıcı, işlenmiş, insan bedeninin doğal kısıtlamalarından kurtarılmış, yapay (Luke, 1996) üçüncü mekan: insan dünyasının sibernetik (bilgisayar kontrollü) mekanı: mekansal boyutlardan yoksun, anlık bir yayılmanın bireysel zamansallığı içine kazınmış durumda, burası-orası ayrımı yok (Virilio, 1991) ...
Jean Baudrillard [58]	“Temsiliyetin sona erdiği anti-ütopya: Amerika” ... içkinlik düzlemi üzerine kurulu bir dünya: Avrupa’nın anti-ütopyası belirsiz, alansız anti-ütopya anlamın/aklın bozulması, özne-dil ilişkisinin bozulması aşkın değerlerle oluşmamış temsiliyetin sona ermesi ...
Rem Koolhaas [59]	“Delirious New York” ... retroactive manifesto: olacak olanın değil, olmuş olanın manifestosu imgelerin çokluğunun, izlenimlerin peşpeliğinin yeri... ... başka bir şey olmak üzere dolup boşalan bir içeriğe sahip aşkın kavramlarla değil, arzularla inşaa edilir: üretmek için kendinden önceki kavramlarla ilgili endişe taşımaz New York çılgındır, yanar, yıkılır, yeniden yapılır, yeniden yıkılır ...

Gilles Deleuze ve Felix Guattari [60]	“Aşkın/çizgili mekandan kaygan mekana: Smooth space (Yumuşak mekan)” ... 20. yüzyılın mekan problemini ve analitik düşünme özelliğini sorgulama çokluk düşüncesi üzerine kurulu, titreşimlerden oluşan mekan, yersizyurtsuzlaşma ...
John Rajchman [65]	“Topolojik mekan” ... katlardan/katmanlardan oluştuğu için boş ve içi doldurulacak olan değil, kendisi dolu olan mekan ideal olma kaygısı taşımayan formlar/olayların biraradalığı zamandan koparılamayan, ideal anı barındırmayan ve sürekli geçici durumlar üreten mekan her zaman sızıntı yapan, içine yeni kavramlar alan mekan içindeki her kavram/ilişki/çizgi dolaşır, katlanır, bükülür, çözülür...
Nadia Tazi [26]	“Siber mekan” ... sürekli dönüşen yumuşak ve akışkan mekan mekan, kendini durmaksızın çoğaltır... ... tüm yönlerde akar, fiziksel alanlara sızar, yapıyı değiştirir...
Aldo Bonomi [46]	“Hipermodernitenin yumuşak mekanı” ... günümüz ekonomik sisteminin bir yansıması olarak günümüz mekanı ...
Manuel Castells [29]	“Mekanların uzamından akışların uzamına” ... ağ toplumunu şekillendiren uzamsal biçim... ...mekanların mantıkları, dinamikleri ve anlamları ağ tarafından değiştirilmiş... ...mekanda akış üzerinde işleyen toplumsal pratikler, maddi anlamda örgütlenmiştir....
Richard Brath [66]	“Enformasyon mimarlığının ürünü: Bilgisayarda yaratılan temsili mekan” ... mevcut sosyal, kültürel ve teknolojik bilgisayar datasının teorik ve teknik araçlarla bilgisayar ortamında dönüştürülmesiyle yaratılan mekan bilgisayar simülasyonu ile yaratılan gerçeklik ...

Yukarıda ele alınan kaynaklar dikkate alındığında, mekanın, son 30 yıldır farklı gerçekliklerle donanmakta olduğu ve mimarlığın bilgisinin, referanslarının, geleneklerinin değişime uğradığı söylenebilir¹. Mekan üretimi, enformasyon akışının hareketli zemininde gerçekleşmekte ve enformasyonun potansiyelleriyle bürünmektedir. Böyle bir zeminde mekan üretiminin gerçekleşebilmesi, rasyonel ve akılcı bir mimarlık anlayışı çerçevesinde değil; enformasyon hareketliliğinden kaynaklanan sürekli değişim mantığına adapte olarak gerçekleşebilmektedir. Günümüzde mekan, akılcılığın çözülmesi ile eskisinden daha da fazla olarak, toplumsal, ekonomik, politik araçlarla ve mücadelelerle dolu olarak tanımlanmaktadır.

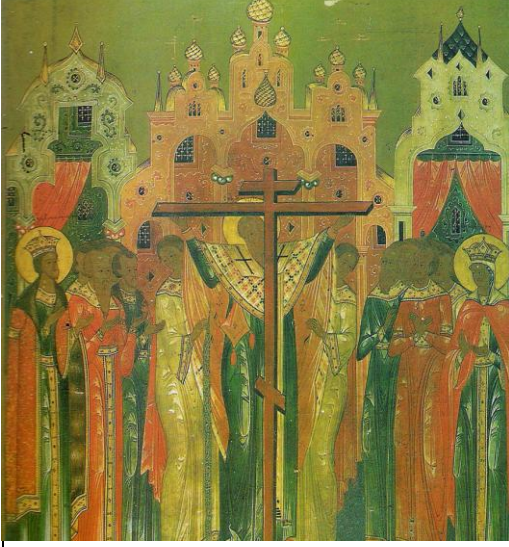
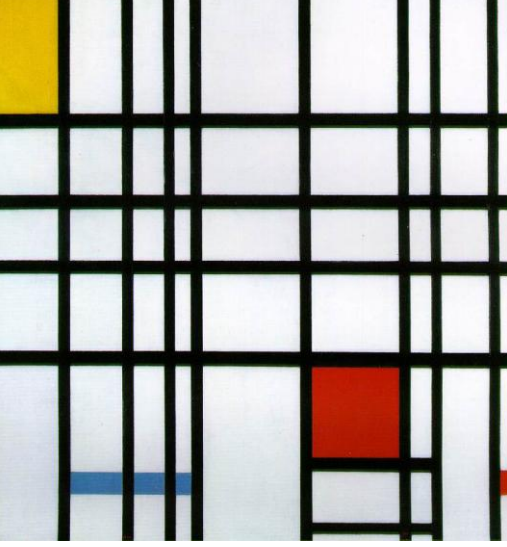
2.2.2 Enformasyonun Organize Ettiği Mekan: Enformasyon Mekanı

Kuramsal çerçevenin birinci bölümünde, ‘toprağın organize ettiği dünyadan’, ‘seri üretimin organize ettiği dünyaya’, buradan da ‘enformasyonun organize ettiği dünyaya’ geçildiği kabulü üzerine, toplum ve ekonomiyi anlamaya yönelik seçilen bazı parametreler birbirleriyle karşılaştırılmıştı. Kuramsal çerçevenin bu bölümünde de, üç farklı dünyanın organize ettiği mekanların özelliklerini anlamaya yönelik olarak başka parametreler seçilmiş, önceki bölümde ortaya atılan ‘Toprak, seri üretim ve enformasyonun organize ettiği dünyaların karşılaştırılması-1’ başlıklı Çizelge 2.2’nin kurduğu bağlam –daha da- genişletilmiştir. Zira, potansiyel olarak mekan da, toprağın organize ettiği mekandan, seri üretimin organize ettiği mekana, son olarak da enformasyonun organize ettiği mekana dönüşmüştür.

Çalışmanın bu bölümünde ana amaç, ‘Enformasyonun Organize Ettiği Mekan/Enformasyon Mekanı’ olarak kavramsallaştırılan ‘günümüz mekanını’ anlamaktır. Bu anlamda, Çizelge 2.4’e ek olarak, üç dünyanın organize ettiği toplumlarda mekan ve zaman kullanımlarını karakterize eden şemalar da (Şekil 2.17, Şekil 2.18, Şekil 2.19, Şekil 2.20, Şekil 2.21, Şekil 2.22, Şekil 2.23) ortaya konmuştur.

¹ Charles Jencks [67] de, ‘The New Paradigm in Architecture’ isimli kitabında mimarlıkta yeni bir paradigmanın ortaya çıktığını; bu paradigmanın, günümüz mimarlık ortamını yeni bir anlayışla temsil eden ürünler ortaya koyduğunu vurgulamaktadır. Frank Gehry, Peter Eisenman, Daniel Libeskind, Rem Koolhaas, Ben Van Berkel, MVRDV, Santiago Calatrava, Coop Himmelblau, Zaha Hadid ve Morphosis gibi mimarlar yeni paradigmanın anlayışını temsil eden mimari ürünler oluşturmaktadır.

Çizelge 2. 4 Toprak, seri üretim ve enformasyonun organize ettiği dünyaların karşılaştırılması-2

DÜNYAYI ORGANİZE EDEN GÜÇ	TOPRAK <i>Herşey 'toprağın' etrafında organize oluyor.</i>	SANAYİ / SERİ ÜRETİM <i>Herşey 'seri üretimin' etrafında organize oluyor.</i>	ENFORMASYON <i>Her şey 'enformasyonun' etrafında organize oluyor.</i>
			
	<i>Anonim, Mukaddes Haç, XIX. Yüzyıl başı Rus İkonası [48]</i>	<i>Piet Mondrian, Composition with Red, Yellow and Blue, 1921 [49]</i> <i>Mondrian'ın resmindeki renklerin her biri keskin ayrımlarla birbirinden ayrılmakta, renkler birbirine karışmamakta... Resimdeki renkler, örneğin siyahın içinde hep siyah olduğunu, kırmızının içinde hep kırmızı olduğunu anlatmakta, dağınıklığı yok etmekte... Denilebilir ki kırmızı toplumun içindeki tüm bireyler, aynı kırmızıdan...</i>	<i>Jackson Pollock, Number 8, 1949 [50]</i> <i>Pollock'un resmine baktığımızda, ilk anda her noktanın aynı gibi olduğu, fakat tam tersine tüm noktaların birbirinden farklı olduğu görülür. Mondrian'ın resmindeki kırmızı ve siyahın arasındaki ayırım, Pollock'un resminde kaybolmuş durumda... Bu durum, kendi içinde başka bir çoğulluk yaratmakta...</i>
Algı	Yaşam sınırları çizilmiştir. Bu sınırları aşmak mümkün değildir. Yaşamı kuran tüm kavramlar aşkınlaştırılmıştır ve değişmez kabul edilmektedir. Değişimin hızı düşüktür ve topluluk tarafından kabul edilmesi zordur. Dönüştüğünü ve tarihsel olduğunu fark etmeyen bir dünya anlayışı vardır.	Toprağın organize ettiği dünyanın aşkınlaştırdığı şeyler, insan aklı ve bilim üzerinden çözülmeye çalışılır. Bu çözümleme ile geleneksel dünyanın aşkınlık düzleminden başka bir aşkınlık üretilir. Yeni kurulan algı, geleneksel dünyadaki ile benzer şekilde, zamansız, mekansız ve değişmez olma iddiasındadır.	Dünyayı kavrama ve bilme biçiminde değişim (episteme kayması) yaşanır. Nesnelerin dünyanın üzerinde değişmez pozisyonlarının olmadığı düşüncesi yaygınlaşır. Fiziksel çevre, olağan/alışlagelmiş dengesini kaybeder. Kurulmuş ontolojiler ve otoriteler yıkılmaya başlar.
	AŞKINLIK	DÜNYEVİ ARAÇLARLA KURULAN YENİ AŞKINLIK	İÇKİNLİK
Mekan	Toprağın organize ettiği mekan: 'Topluluk'taki organizasyonu toprak üzerinden kurulan yer Nesnel ve fiziksel mekan Mekan, insan bedeninin doğal kısıtlamalarına bağımlıdır, yereldir.	Sanayinin organize ettiği mekan: 'Toplum'daki organizasyonu seri üretim üzerinden kurulan yer Mantıklı, arınmış, temsil edilebilen aşkın niteliklere sahip mekan Mekanın içi boştur, içinde hiçbir şey titreşmez. Transformasyonu sevmez. İdeal formu arar, mimarı tarafından düzenlenir. Mekan, sert ve kalıcı niteliklere sahiptir. İnsan bedeninin doğal kısıtlamalarından kurtarılmıştır. Mekanı örgütleyen şeyler teknik	Enformasyonun organize ettiği mekan: 'Çokluk'taki organizasyonu enformasyon üzerinden kurulan yer Normlara/kurallara uymayan mekan. Enformasyonun organize ettiği mekan, sürekli olarak yeni enformasyonların (ideolojilerin, politikaların, olayların, aktörlerin) giriş çıkışına imkan verir. Bu nedenle heterojendir. Enformasyon (ideolojiler, politikalar, olaylar, aktörler) mekanı sıkıştırır, ancak ona tutunamaz. Mekanın içi boş değil, hayat doludur. Görünmeyen titreşimlerle doludur, sıkışık. Transformasyonu sever. İdeal formu aramaz. Açık uçludur, sınırları kronolojik ve geleneksel değildir. Fraktal bir geometri ile teşhir edilir. Yersizleşme-yurtsuzlaşmayı içinde taşır.

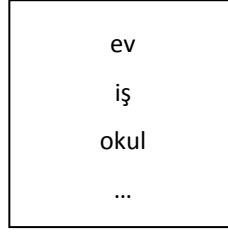
	Mekanlar, organik, doğal, zorunlu bağlarla birbirine bağlıdır. Topluluk üyelerinin doğduğu köy/yer, o topraklarla ve toprağın efendisiyle kurduğu ilişki önemlidir, bireyler köyünü/yerini yurdunu terk edemez. Organik bir çevrede yaşam söz konusudur. DOĞAL ORGANİK MEKAN VARLIK	kapasite, tekniğin hızı ve kullanım maliyetidir. Mekan, ulusaldır. Mekan ile kurulan bağlar mekanik ve disiplinedir. Belirli saatlerde, belirli mekanlarda yaşanır. Bu kentte, mekanik kutuların peşpeşe, yanyana dizilmesi ile birinden çıkıp diğerine girerek geçen ritmik bir yaşamsallık vardır. YAPAY İNŞA EDİLMİŞ KARTEZYEN MEKAN SONUÇ	Mekan, kendisi dışında hiçbir şeyi ima etmez. Mekan, mekansal boyutlardan yoksundur. Bu mekanda, burası ile orası ayrımı yoktur. Mekanlar, birbiri içine girmiştir. Çalışma düzeneğinin değişmesi ile ortaya çıkan esnek çalışma saatleri, evin kullanımıyla ofisin kullanımını karışmıştır (homeoffice); okul mekanı, ev mekanıyla çakışmaktadır (evden eğitim veren üniversiteler). KAYGAN YUMUŞAK MEKAN OLUŞ
Zaman	Doğal zaman kullanımı: Güneşin doğmasıyla gün başlar, güneşin batmasıyla gün biter. DOĞAL RİTM	Saatin kenti / Zamanın mekanik olarak dilimlenmesi: Sabah 09:00’da işe başladığın, akşam 18:00’e kadar çalıştığın bir düzen söz konusudur. İşe başladığın ya da işi bıraktığın saat, karanlık ya da aydınlık olabilir. SÜRE MEKANİK DİLİMLENME	24 saat, enformasyonun organize ettiği mekanlara dağılmaktadır. SÜREÇ DAĞINIK DİLİMLENME
Özne	Doğayı kullanırken mekanı kullanan, mekana doğuştan gelen organik bağlarla bağlı özne DOĞAL ÖZNE	Kendini tamamen kontrol eden, zaman-mekani ‘norm’lara bağlı olarak deneyimleyen özne MEKANİK/KURALCI NORMATİF ÖZNE	İradesiz ve mecburi bir özgürlük içinde mekansal oryantasyonlara katılan özne GÖÇEBE ÖZNE
Mekan ve zamanda temsiliyet anlayışı	Bir şeyi temsil etme/gösterme derdi yok. Bir figürün, gerçekten o figüre benzemesi gibi bir problemleri yok, önemli ve anlamlı değil. İkona, zaten kendisinde kutsallığı barındırıyor. İKONOĞRAFİK TEMSİLİYET	Herşeyin arkasında zorunlu bir anlatı olduğu düşüncesi vardır. Dünyevi araçlarla aşkınlaştırmak, o temsil aracını akıl yoluyla, eksiksiz bilgiyi, tam bilgiyi oluşturacak temsiliyet aracını kurma hayali. ZORUNLU TEMSİLİYET	Hiçbir şeyin arkasında zorunlu bir anlatının olmadığı düşüncesi TEMSİLİYET MANTIĞINDA ÇÖZÜLME
Kent	Toprağın organize ettiği kent	Sanayinin organize ettiği kent	Enformasyonun organize ettiği kent/Enformasyon kenti (Bu kent, ‘Enformasyon Kenti Sözlüğü’nde ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.)

Toprağın organize ettiği modern öncesi geleneksel dünyada yaşam sınırlarının çizildiği ve bu sınırları aşmanın mümkün olmadığı, kökeninde bireysellikten çok, ‘topluluksallığın’ yattığı bir anlayış hakimdir. Bu topluluğun bireyleri, politika, din, bilim, mimarlık gibi yaşamın temel alanlarında, bağlı olduğu toplulukla birlikte hareket etmektedir. Herhangi bir yeniliğin toplum tarafından kabul edilmesi zor olduğundan, kaydedilen gelişmelerin hızı da düşüktür. Ancak toprak tarafından organize edilmiş geleneksel dünya, statik bir dünya değildir; kendi tarihini yazmayan, dolayısıyla tarihsel olduğunu ve dönüştüğünü fark etmeyen bir dünyadır. Bu dünyayı kuran tüm kavramlar, geleneksel toplum tarafından değişmez kabul edilerek aşkınlaştırılmıştır (A Ş K İ N L İ K). Toprağın organize ettiği toplulukta ise mekan, bir boşluk olarak kullanılmaktadır. Mekan, insan bedeninin doğal kısıtlamalarına bağımlıdır; nesnel ve yereldir.

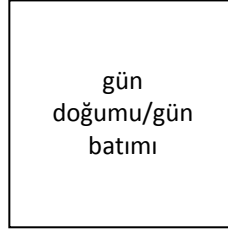
Toprağın organize ettiği kentte mekanlar, organik, doğal ve zorunlu bağlarla birbirine bağlıdır. Topluluk üyelerinin doğduğu köy/yer, memleket, o topraklarla ya da o toprağın efendisiyle kurduğu ilişki önemlidir. Diğer taraftan, köylüsü kadar efendisi de aynı organik/zorunlu bağlarla yerine bağlıdır, ikisi de köyünü/yerini yurdunu terk edemez. Toprağın organize ettiği kentte, sürekli olarak organik bir çevrede yaşam söz konusudur (D O Ğ A L O R G A N İ K M E K A N · V A R L I K)¹ (Şekil 2.17). Dahası, organik-doğal zaman kullanımı vardır. Burada zaman, bir boşluk olarak dilimlenmektedir. Önemli olan doğal ritmdir. Gün, güneşin doğuşuyla başlayıp, güneşin batışına kadar sürer. Güneş, sabah 06:00’da doğuyorsa, gün 06:00’da başlıyor; 09:00’da doğuyorsa, 09:00’da başlıyor demektir (D O Ğ A L R İ T M) (Şekil 2.18). Toprağın organize ettiği mekanı kullanan özne ise, doğayı kullanırken mekanı kullanan, mekana doğuştan gelen organik bağlarla bağlı öznedir (D O Ğ A L Ö Z N E).

Toprağın organize ettiği toplumda, mekanın/zamanın/resmin, bir şeyi temsil etme/gösterme derdi yoktur. Örneğin, ikonadaki bir figürün, gerçekten o figüre benzemesi gibi bir problemi yoktur, temsiliyet önemli ve anlamlı değildir. İkona, zaten kendisinde kutsallığı barındırmaktadır (İ K O N O G R A F İ K T E M S İ L İ Y E T).

¹ Lyotard’ın [55] Domus’undaki gibi, evcil bir zaman, ritmik ve tutarlı bir hikaye yaşar.

Şekil 2. 17 Toprağın organize ettiği toplulukta mekan kullanımı: Bir boşluk olarak mekan

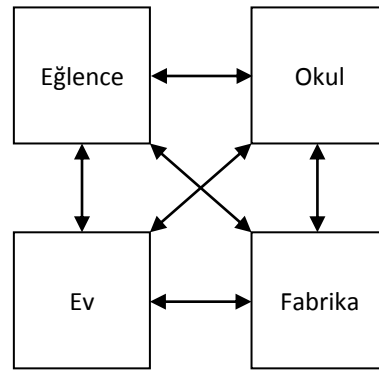

Şekil 2. 18 Toprağın organize ettiği toplulukta zaman kullanımı: Organik doğal zaman

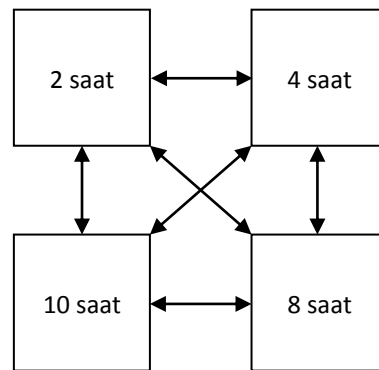
Seri üretimin organize ettiği dünyaya gelindiğinde ise, geleneksel dünyanın ‘toprak’ üzerinden aşkınlaştırdığı şeyler, bu kez insan aklı ve bilim üzerinden çözülmeye çalışılmaktadır. Bu çözümleme ile modern dünya¹, geleneksel dünyanın aşkınlık düzleminden farklı, yeni bir aşkınlık üretmiştir. Yeni aşkınlık düzlemindeki kavramların niteliği geleneksel dünyadan farklı; değişimin hızı fazladır. Yeni kurulan algı, geleneksel dünyadaki ile benzer şekilde, zamansız, mekansız ve değişmez olma iddiasındadır (D Ü N Y E V İ A R A Ç L A R L A K U R U L A N A Ş K I N L I K). Seri üretimin organize ettiği toplumda mekanlar, mekanik kutulara benzerler: Birinden çıkarız, diğerine gireriz. Mekan ile kurulan bağlar mekanik ve disipline bağlardır. Disiplinedir, çünkü belirli saatlerde, belirli mekanlarda olmak gerekir. Tüm aktiviteler, bir disiplin etrafında gerçekleşir. Bu kentte, mekanik kutuların (ev, okul, fabrika, ofis...) peşpeşe, yanyana dizilmesi ile birinden çıkıp diğerine (sabah evden çıkıp işe, akşam işten çıkıp eve...) girerek geçen ritmik bir yaşamsallık vardır. Zamansal ve mekansal olarak peşpeşelik vardır (Y A P A Y İ N Ş A E D İ L M İ Ş K A R T E Z Y E N M E K A N · S O N U Ç) (Şekil 2.19). Mekanik mekanların içi boştur, içinde hiçbir şey titreşmez, homojendir, sert, kalıcı ve temsil edilebilen aşkın niteliklere sahiptir. İnsan bedeninin doğal kısıtlamalarından kurtarılmıştır, ulusaldır. Transformasyonu sevmez, ideal formu arar.

¹ Çalışma içerisinde, zaman zaman toprağın organize ettiği dünya ‘geleneksel dünya’ olarak; seri üretimin organize ettiği dünya ‘modern dünya’ olarak; enformasyonun organize ettiği dünya ‘modern sonrası dünya’ olarak tasvir edilmektedir.

Seri üretimin organize ettiği kente bakıldığında, toprağın organize ettiği kentteki gibi doğal zaman kullanımı yoktur. Mekanik kutuların her birinde bulunacağımız süre belirli ve sınırlıdır. Saatin kentidir: İşe başladığın ya da işi bıraktığın saat, karanlık ya da aydınlık olabilir. Sabah 09:00’da işe başladığın, akşam 18:00’e kadar çalıştığın bir düzen söz konusudur. Zaman, mekanik olarak dilimlenmektedir (Örneğin 24 saatlik günün, 8 saati çalışma yerinde geçer) (S Ü R E · M E K A N İ K D İ L İ M L E N M E) (Şekil 2.20). Seri üretimin organize ettiği mekanı kullanan özne ise, kendini tamamen kontrol eden, zaman-mekanı kurallara bağlı olarak deneyimleyen bir öznedir (M E K A N İ K / K U R A L C I / N O R M A T İ F Ö Z N E). Seri üretimin organize ettiği topluma bakıldığında ise, mekanın/zamanın/resmin/herşeyin arkasında zorunlu bir anlatı olduğu düşüncesi vardır. Akıl yoluyla, eksiksiz ve tam bilgiyi oluşturacak temsiliyet aracını kurma hayali yaygındır (Z O R U N L U T E M S İ L İ Y E T).

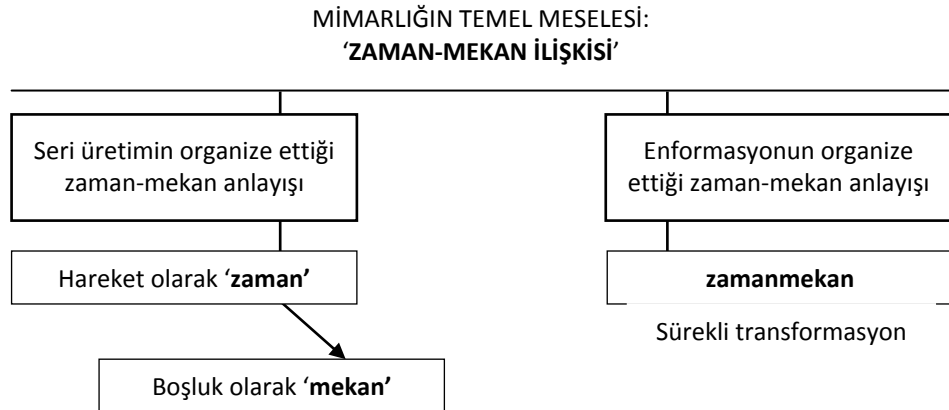
Şekil 2. 19 Seri üretimin organize ettiği toplumda mekan kullanımı: Mekanik dolu kutular

Şekil 2. 20 Seri üretimin organize ettiği toplumda zaman kullanımı: Saatin kenti

Enformasyonun organize ettiği mekanın özelliklerine değinmeden önce, seri üretimin ve enformasyonun organize ettiği dünyaları zaman-mekan ilişkileri bağlamında karşılaştırmak da anlamlıdır (Şekil 2.21). Zira, seri üretimin ve enformasyonun organize

ettiği dünyalarda, zamanın mekan ile kurduğu ilişki de kökten değişmiştir. Günümüzde zaman, mekan ile Giedion'ın [68] anlattığı türden bir ilişki yaşamamaktadır. Giedion'a göre, boşluk olarak mekan vardır, zaman ise hareket olarak mekana girer. Giedion'ın tanımladığı bu zaman-mekan ilişkisi, seri üretimin organize ettiği dünyanın mekanıdır. Bugün ise zaman ve mekan birbirleriyle bu derece kopuk bir ilişki yaşayamaz, iki ayrı şey gibi kavramsallaştırılamaz haldedir. Sürekli transformasyon, bu ikiliyi birbirine değdirir/geçirir, ilişkinin diyalektiğini bozar. Bugün, klasik bağlamlardan kopmuş bir zaman-mekan çokluğu söz konusudur ki, bu durum enformasyonun organize ettiği dünyanın zaman-mekan anlayışı ile örtüşmektedir. Seri üretimin organize ettiği, rasyonelliği ve akılcılığı savunan 'tez+antitez' ikili karşıtlığı, bu zaman-mekan çokluğuna direnemez ve sürekli olarak ötekiler, üçüncüler, sentezler meydana getirir. Yerini, ikili anlamların arasında saklı olanın ortaya çıkarılmasına; arada kalmış anlamların ve katmanların görünür hale gelmesine olanak tanıyan yeni bir mimarlık diline bırakır.

Şekil 2. 21 Seri üretimin ve enformasyonun organize ettiği dünyanın zaman-mekan ilişkisi meselesi

Bu anlamda, enformasyonun organize ettiği 'Ç O K L U K'ta, dünyayı kavrama ve bilme biçiminde önceki dönemlere göre farklı bir dönüşüm (episteme kayması) yaşandığını söylemek mümkündür. Seri üretimin organize ettiği dünyanın/modernliğin aşkınlık düzlemi, zamansız, mekansız ve değişmez olma iddiasının bir sonucu olarak bir çözülme yaşanır. Modernliğin zorunluluk ve bütünlük yanılsamaları, yerini nesnelerin dünyanın üzerinde değişmez pozisyonlarının olmadığı düşüncesine bırakır. Sağlam bilinen ontolojiler ve otoriteler yıkılmaya başlar (İ Ç K İ N L İ K). Bu süreçte, mekanların ve kentlerin de dönüştüğü; bilinen morfolojilerinden kopmaya başladığı; fiziksel çevrenin olağan dengesini kaybettiği ve alışlagelmiş üretimini yapamamaya başladığı yeni

durumlar ortaya çıkar¹. Enformasyonun organize ettiği 'Ç O K L U K'ta mekanlar, diğer mekan kullanımlarına göre aşırı strüktüre olmuş bir haldedir. Mekanın içi boş değil, hayat doludur. Görünmeyen titreşimlerle doludur, sıkışıktır.

Enformasyonun organize ettiği mekan, süreksizdir; parçalanmıştır; düzensizdir ve saçılma halindedir. Böyle olma hali, her ne kadar mekanın içerdiği olumsuz bir duruma işaret ediyor gibi görünse de, tam da bu özellikleri sebebiyle, mekanın daha önce sahip olmadığı bir güce işaret etmektedir. Potansiyellerle yüklü bu yeni mekan, sonsuz sayıda farklılaşma özelliğine sahiptir. Her farklılık, kendinden önce başlayan transformasyonun/tarihselliğin bir parçasıdır, devamıdır. Bükülmeler, gevşemeler, eğilmeler, katlanmalar bu mekanda alışlagelmiş/genel geçer tarih anlatılarını mümkün kılmaz. Bu yeni mekanda, bükülmeler, gevşemeler, katlanmalar mekanın ölçümünü ve temsilini zorlaştırır. Mekan, rijid bir çerçeve ile değil, kıvrımlardan oluşan bir geometri ile sınırlandırılır(!). Kıvrımlar, her durumda farklı bir çerçeve tanımlar.

Enformasyonun organize ettiği mekanın içinden, çok sayıda pratik sürekli olarak gelip geçmektedir. Mekan, sürekli olarak yeni enformasyonların (ideolojilerin, politikaların, olayların, aktörlerin) giriş çıkışına imkan verir. Bu nedenle heterojendir. Enformasyon, (ideolojiler, politikalar, olaylar, aktörler) mekanı sıkıştırır, ancak ona tutunamaz. Bu anlamda, bu mekan, sınırları esnek, yumuşak ve akışkandır; dış ilişkilerden oluşur; dolayısıyla, mekanın katı bir biçimi olduğundan da bahsedilemez. Transformasyonu sever. İdeal formu bulma derdi yoktur. Açık uçludur, sınırları kronolojik ve geleneksel değildir. Fraktal bir geometri ile teşhir edilir. Mekan, kendisi dışında hiçbir şeyi ima etmez.

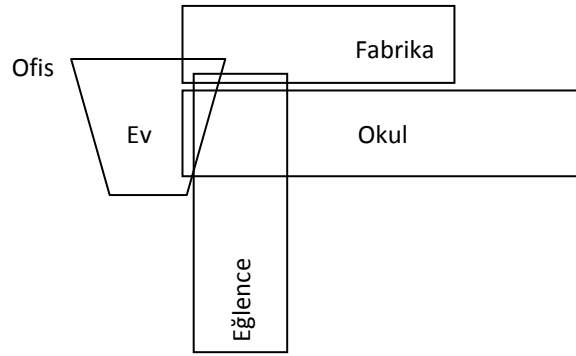
Enformasyonun organize ettiği mekanların kullanımları, birbiri içine girmiş durumdadır. Çalışma düzeneğinin değişmesi ile ortaya çıkan esnek çalışma saatleri, evin kullanımıyla ofisin kullanımını karıştırmıştır (homeoffice); okul mekanı, ev mekanıyla çakışmaktadır (evden eğitim veren üniversiteler) (K A Y G A N / Y U M U Ş A K M E K A N) (Şekil 2.22). Bu mekanda, burası ile orası ayrımı yoktur. 24 saatin kullanımı, bu mekanlara dağılmaktadır. Hangi mekanda kaç saat geçirileceği katı değil, esnektir (S Ü R E Ç · D A Ğ

¹ Sosyal bilimlerde kaotik bir ortamı ifade eden bu yeni durum, bazı kaynaklarca 'postmodern dönem' olarak ifade edilir.

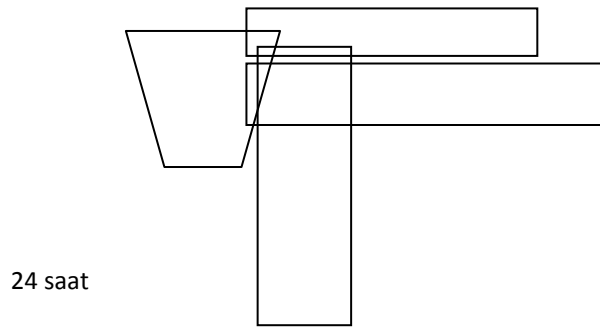
İNİK DİLİMLENME) (Şekil 2.23). Dahası, enformasyonun organize ettiği 'ÇOKLUK'ta, hiçbirşeyin (mekanın/zamanın/resmin) arkasında zorunlu bir anlatının olmadığı düşüncesi yaygındır (TEMSİLİYET MANTIĞINDA ÇÖZÜLMÜŞ).

Günümüzde DAĞINIK DİLİMLENME halindeki zaman kullanımını kavramak için Gülmez'in [64], aşağıdaki derlemesine göz atmak faydalı görünmektedir:

"Harvey [51] tarafından zaman-mekan sıkışması (space-time compression), Jameson [69] tarafından da eklemleme noktasından ayrılmış zaman (time out of joint) olarak ifadelendirilen bu yeni durumda artık gece gündüz ayrımına bağlı zaman algısından bahsedilemez. Yıldırım [70], bu noktada Virilio'nun ortaya attığı 'sahte gün' kavramına dikkat çeker; "Günümüzde uydular sayesinde izleyici bir başka günün ışığı ve yeri ile birlikte. Sermaye açısından ele alındığında ise.....24 saat açık borsalar, bir pazardan diğerine networkler içinde bir dünya yaratır" (s. 81). Algıda durağanlık yerine hız/hareket kavramları artık ön plandadır; durağanlığını yitiren imgelerin devinme hızları artmış ve kaybolma noktasına gelmişlerdir ([70], [64])."

Şekil 2. 22 Enformasyonun organize ettiği çoklukta mekan kullanımı: İç içe kullanım

Şekil 2. 23 Enformasyonun organize ettiği çoklukta zaman kullanımı: Dağınık 24 saat

Enformasyonun organize ettiği mekanı anlama noktasında, Deleuze ve Guattari'nin 'yer' tanımlamaları önemli bir yol göstericidir. Zira, son yıllarda yapılan 'mekan/yer' konulu araştırmaların içinde Deleuze ve Guattari'nin çalışmaları alternatif bir yaklaşım

oluşturmasıyla dikkat çekmektedir. İki düşünürün 'Coğrafi Felsefe' (*ing. geophilosophy*) olarak geliştirdikleri düşünce, 'yerin kendini nasıl ifade edebileceği' ve 'yaşam felsefesinin ne olabileceği' hakkındaki sorulara yanıt ararken, tarihsel ve sosyal kavramlarla ve bu kavramların ilişkide oldukları diğer kavramlarla ilgilenmektedir. Yerin kavramlarla kurduğu bu güçlü ilişki, Deleuze'un eski yazılarından biri olan 'Çöl Ada'da' (*ing. The Desert Island*) şöyle anlatılmaktadır: Bir hayal tarlasında bulunan çöl ada, coğrafi bir şeyi ifade etmekten çok, kavramsal bir şeyi, sembolik bir 'yer'i anlatmaktadır. Bu yerde, kavramlar hareket ederler ve hareket ettikçe kendilerini yeniden anlamlandırır. 'Çöl Ada', seçilmiş erdemlerle yaratılmış hayali bir adadır; algılarla kurduğu ilişkiden hareketle 'yer'i imgeler ([71]'den aktaran [62]). 'Çöl Ada', enformasyonun organize ettiği mekanın bir tasviri niteliği taşır.

Deleuze ve Guattari, çalışmalarında mekanı kullanan özneyi de yeniden kavramsallaştırmıştır. Bu özne, iradesiz ve mecburi bir özgürlük içinde mekansal oryantasyonlara katılan 'göçebe özne'dir (*ing. nomadic subject*) (G Ö Ç E B E Ö Z N E). Göçebe özne, -seri üretimin organize ettiği mekanı kullanan- 'normatif özne'nin (*ing. normative subject*) tam zıttı niteliklere sahiptir. Normatif özne, kendini tamamen kontrol etmekte, zaman-mekanı 'norm'lara bağlı olarak deneyimlemektedir; mekan ve zamanı kaynaştırmaya eğilimlidir. Bu anlamda, normatif öznenin mekanı da, homojen ve düzenli bir boşluktur. Göçebe özne ise, açık uçlu, sınırları olmayan kaygan mekanda hareket halinde olup, normatif özneye göre mekanı farklı deneyimlemektedir. Bu deneyimi basit bir örnek üzerinden anlatmak gerekirse, denizdeki bir dalganın mekan olarak hayal edildiği bir durumda, dalga üzerinde yer alan öznelerden biri de, bir gemi olacaktır. Bu geminin, 1 saniye sonra aynı dalga üzerinde olamayacağı açıktır; başka bir yerdedir, yersiz-yurtsuzlaşmış ve yeniden yerli-yurtlulaşmıştır [62]. *"...“yersizyurtsuzlaşma” mutlak, kendi kendini konumlandıran bir kavramdır, çünkü kendisini, yaratıldığı hareket içinde yersizyurtsuzlaştırır –kendisine kendi anlamını verir [72]."* Benzer şekilde, herhangi bir anda bir geminin herhangi bir yerinde duran bir gemici, 1 saniye sonra aynı yerde bulunmayacaktır, yeri değişecektir. Gemi, bir an sonra başka bir mekanda olacaktır. Çünkü geminin bulunduğu 'yumuşak' mekan, denizdir. Mekanı kullanan özne/göçebe de, mekanda her an farklı bir pozisyonadadır. Dolayısıyla, zaman ve mekan birbirinden ayrılamaz [62].

Deleuze ve Guattari'nin çalışmalarında yukarıda ifade edildiği gibi yeniden kavramsallaştırılan mekan ve özne, Poster'ın [73] tanımlarıyla da benzerlikler taşımaktadır. Poster'a göre [73] günümüz mekanı, bir 'enformasyon koridoru' olarak nitelendirilirken, mekanı kullanan öznenin mekana bağlanma özelliği de değişmiştir. Öyle ki, bu bağlanma biçimi, tanıdık bağlardan oluşmamaktadır. Bedenlerimiz, enformasyon koridorları içine çekilmekte; mekana enformatik olarak bağlanılmaktadır ([73]'den aktaran [24]). Özetle enformasyon, günümüz toplumunun algısını, mekan anlayışını, kent kurgusunu etkileyen/düzenleyen/organize eden bir belirleyicidir. Enformasyon, -Appadurai ve Knox'un ortaya koyduğu ağlarda- günümüz dünyasının iletişim ve ulaşım araçlarının teknolojik niteliklerine bağlı olarak akmakta ve mekanı dönüştürmektedir. Artık mekanı, sürekli enformasyona açık yapısı nedeniyle, kodlarla okumak mümkün değildir. Mekan üretiminde, aşkın olarak bilinen cevap anahtarları, yavaş yavaş yok olmaya başlamış, formatlanmış şablonların artık işe yaramadığı bir durum ortaya çıkmıştır. Bu anlamda, mekan, görsel bir imge olarak ikonografik özelliğini kaybederken, zorunlu olarak kurduğu bağları da terk eder. Mekanın temsil edilebileceği düşüncesi bir yanılsamaya dönüşür, arkasında zorunlu bir anlatının olmadığı düşüncesi yaygınlaşmaya başlar. Üzerine, önceki dönemlerde olmadığı kadar fazla enformasyon yüklenir.

Günümüzde mekan, çok sayıda enformasyona/anlama açılmış bir haldedir. Bu anlamda, önceki bölümde adı geçen, Harvey'in [51] 'zaman-mekan sıkışması' olarak tarif ettiği durumdan ürettiği 'esnek mekanını', Soja'nın [52] 'üçüncü mekanını', Foucault'nun [53] 'Heterotopya' hikayesinden türeyen 'heterojen mekanını', Virilio'nun [54] 'Overexposed city' anlatısında yer alan 'fraktal geometrili mekanını', Lyotard'ın [55] 'Megalopolis'indeki 'içkin mekanını', Bauman'ın [24] 'inşa edilmiş modern mekan üzerine kurulu üçüncü mekanını', Baudrillard'ın [58] anlattığı 'anti-ütopyayı', Deleuze ve Guattari'nin [60] kavramsallaştırdığı 'yumuşak mekan', Rajchman'ın 'topolojik mekanını', Tazi'nin [26] 'akışkan mekanını' ve Castells'in tanımladığı 'akışların uzamını', 'enformasyonun organize ettiği mekan' olarak görmek/yorumlamak elbette mümkündür. Enformasyonun organize ettiği mekan/enformasyon mekanı, günümüz mekanıdır.

Özetle, bu bölümde, enformasyonun organize ettiği sistem, kavramsallaştırılmaya çalışılmıştır: Enformasyonun organize ettiği dünyada, T E M S İ L İ Y E T M A N T I Ğ I N D A Ç Ö Z Ü L M E yaşanmıştır. Bu dünyada, Ç O K L U K lar yaşamaktadır. Çokluğun bu dünyayı kavrama biçiminde İ Ç K İ N L İ K hakimdir. Enformasyonun organize ettiği mekan, K A Y G A N / Y U M U Ş A K M E K A N ; mekanda zamanın kullanımı, D A Ğ I N I K D İ L İ M L E N M E olarak tanımlanır. Mekan, O L U Ş halindedir. Mekanın kullanıcıları G Ö Ç E B E Ö Z N E dir.

2.3 Enformasyonun Organize Ettiği Kent

Çalışmanın bu bölümünde, enformasyonun organize ettiği çokluğun kenti olan ‘Enformasyon Kenti’ tartışılmaktadır. Bu bölümde sırasıyla, ‘tarihsel olarak kentlerdeki enformasyon akışının etkileri’, ‘diğer kent tanımları içinde enformasyon kenti tanımının yeri’ ve ‘sahip olduğu potansiyeller üzerinden günümüz enformasyon kenti’ konuları tartışılmaktadır. Bu bölümün amacı, yeni bir kentin doğmaya başladığı, ancak ona dair tanımların henüz netlik kazanmadığı görüşüyle, enformasyon kentini ve sahip olduğu mekanları tanımdır. Bu bağlamda, mekanın yüklendiği potansiyeller, yeni kenti tanımlamada yol gösterici olmaktadır.

2.3.1 Kentlerde Enformasyon Akışının Etkilerine Tarihsel Bir Bakış

Statik bir yapıdaymış gibi görünmelerine karşın kentler, tarih boyunca her dönemde enformasyon akışlarından etkilenmiş ve bu etkilerle şekillenmiştir. Başka bir ifadeyle enformasyon, tarih boyunca her dönemde, döneminin iletişim ve ulaşım araçları aracılığıyla kentlere akmış, kentin ve mekanın dinamiklerini, formunu, hikayesini değiştirmiştir. Ancak günümüzde, -çalışmanın önceki bölümlerinde ortaya konan tarihsel eşik itibarıyla- enformasyonun taşınmasını sağlayan araçların niteliklerinde yaşanan dönüşümler, önceleri hiç olmadığı kadar büyük miktarlarda enformasyonu, kentten kente, mekandan mekana yüksek hızlarda ve çeşitlilikte akıtmaya başlamıştır. Bu anlamda, enformasyon akışının hızında ve miktarında yaşanan artış, kent ve mekan oluşumlarının dinamiklerini de geçmişten farklı bir yapının içine sokmuştur. Çalışmanın bu bölümünde, enformasyon akışının kentler üzerindeki etkilerine tarihsel bir bakış

atılmakta; iletişim formlarına bağılı olarak kentlere akan enformasyona ve kentsel biçimlenme üzerindeki etkilerine kısaca değinilmektedir.

Şenyapılı'nın 'Toplum ve İletişim' isimli kitabı, iletişim ve ulaşım alanındaki buluşların, enformasyon akışı ve kent örgütlenmesi üzerindeki etkileri konusunda, erken dönemlerden başlayarak önemli noktalara değinmektedir. Şenyapılı [17], uygarlığın okuma-yazma üzerine kurulduğunu; yazının ve papirüsün icadıyla toplum yaşantısı ve mekan örgütlenmesi konularında önemli değişimlerin yaşandığını vurgular. Öyle ki, Sümerler ve Akadlar döneminde, tapınak rahiplerinin bir takım şekillerle nesillerarası iletişim kurmaya başlamaları, o dönemin kent-devlet düzeninde değişiklikler meydana getirmiştir. Sümerler ve Akadlar'da ülke, kent-devletlere ayrılmakta; her kentin merkezinde tapınakların bulunduğu birer kale ve tanrının evi kabul edilen tapınaklarda da rahipler bulunmaktadır. Tapınağın ve tanrının mülkü, gün geçtikçe artmış ve Tanrı adına borç veren rahiplerin, işlerini aksatmadan yapabilmeleri için kayıt tutmalarına gerek duyulmuştur. Aksi takdirde, rahiplerin artan işlerini hafızalarında tutmaları zorlaşacak, verilen borçları geri toplama işinde aksamalar olacaktır. Dahası bu borçları tutan rahipler de ölümlü kişilerdir. Ölmeleri durumunda, borçların takip edilmesi zorlaşacaktır. Böylece rahipler, kime ne verdiklerini bir takım işaretlerle kaydetmeye başlamışlardır. Öyle ki, resim-yazı bu sayede doğmuş; rahiplerin kullandıkları işaretlerin topluma yayılması ile bilgi, kuşaklararası aktarılmaya başlamıştır. Ardından papirüsün bulunmasıyla, kültürün aktarılmasında zaman ve mekan sınırlamaları ortadan kalkmıştır. Öyle ki, toplum yaşantısına egemen olan tapınak, okuma-yazmanın ve papirüsün icadından sonra önemini kaybederek 'kent-devlet'lerin sona ermesine yol açmıştır. Kent-devletler, yazı ve papirüsten önce, daha geniş bir çevreyi denetleme olanağına dayalı olarak ortaya çıkmış, kalın duvarlarla çevrilerek korunan yerleşim yerleri idi. Yollar yazı ve papirüsle birleştirilerek kullanılmaya başlandığında iletişim daha yüksek bir hız kazanmış; bu hızlanma, ticari ve siyasi işlevlerin ayrılaşmasını sağlamıştır. Bu durum, bahsedilen hızlanmanın gerisinde kalarak uyum sağlayamayan kent-devleti düzeninin de çökmesine yol açmıştır. Kırsal yerleşimler olarak köyler ve kent-devletleri, uzun yıllar insanların tüm ihtiyaçlarının sağlandığı temel yerleşmeler iken, yazının ve papirüsün bulunmasıyla yerini başka yerleşim düzenlerine bırakmıştır.

Şenyapılı, iletişim araçlarının toplumda yarattığı değişimleri Roma döneminden başlayarak 15. yüzyıla kadar şöyle özetler:

“İnsanın fiziksel yapısının, sinir sisteminin, duyarlarının yol, tekerlek ve alfabe olarak uzantısı, ‘imparatorluk’ ya da ‘evrensel devlet’ biçimini doğurmuştur. Ama, örneğin Roma, Mısır’ı yitirip de, papirüs sıkıntısı içine düşünce, bürokraside, başka bir anlatımla, ordunun örgütlenmesinde gerileme başlamıştır. Papirüsün yokluğu sonucu, yollar üzerindeki tekerlekli trafik de durmuştur.

Müslümanlar Roma’ya papirüs göndermeyi kesince, uzun dönem bir ‘Roma Gölü’ olarak kalan Akdeniz, bir ‘İslam Gölü’ne dönüşmüştür. Roma’nın merkezlik ettiği merkez-çevre yapısının çevresinde yer alanlar, bir feodal yapı temeli üzerinde yeni bağımsız merkezler haline gelmişlerdir. Roma merkezi, M.S. 5. yy.’da egemenliğini yitirmiş, çökmüştür.

Papirüs bir daha Roma’ya dönmemiştir. Bizans, Orta Çağ’daki öteki merkezler gibi parşömene dayanmıştır. Ama parşömen kağıdı ender bulunan, pahalı bir kağıttı. Değil tecimi, öğretimi bile hızlandıramamıştır. Tecim ve öğretim 11. yy.’dan başlayarak hızlanabilmiştir. Bu hızlanma Yakın Doğu ve Avrupa’ya Çin’den gönderilen kağıt sayesinde olmuştur. Ve basılı sözcüğün yığincillaşmasını sağlayarak ‘12. yy. Rönesans’ın temellerini atmıştır. Sonunda da, 15. yy.’da basımın olanaklı kılınmasına yardım etmiştir [17].”

Erken yeniçağ Avrupa’sında ise bilgi, eşit şekilde kentlere dağılmış olmadığı gibi, giderek merkezileşmiştir. Öyle ki, bu merkezileşme, Burke [8] tarafından, bir dünya ekonomisinin ortaya çıkmasıyla, iktidarın merkezileşmesiyle ve birkaç büyük kentin yükselmesiyle ilişkilendirilmiştir. Bu çalışmasında Burke, yerin bilgi tarihindeki önemine ve kentlerin ‘yol ağızları ya da buluşma yerleri’ olarak işlediklerine değinir. Doğu’da Nagasaki kenti, bu tip kentlere örnek olarak verilebilir. 16. yüzyıla kadar Avrupa, Japonya hakkında çok az bilgiye sahipti. Ancak 16. yüzyıl sonlarından itibaren, Japonya üstünden Batı’ya giden bilgiler Nagasaki limanından geçmekteydi. Benzer şekilde, Batı’da, bazı büyük Avrupa kentleri de, bilgi aktarımı sürecinde başka kentlere göre daha önemli hale gelmişlerdir. Bu kentler, farklı türden insanların olduğu kadar, farklı enformasyon türlerinin de karşılaşma yerleriydi. Dahası kentlerdeki kamusal alanlar, farklı enformasyonların birbirleriyle etkileşmesini de kolaylaştırıyordu. Örneğin Lizbon, Sevilla ve Venedik, özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda, malların yanı sıra enformasyonun da geldiği kentlerdi. Sevilla’nın 16. yüzyılda bir enformasyon merkezi olarak üstünlüğü, gümüşün Meksika ve Peru’dan gelerek Avrupa’ya giriş yaptığı yer olmasına dayanmaktaydı. Limana gelerek Avrupa’ya gümüş getiren gemiler, aynı zamanda Yeni

Dünya hakkında enformasyon da getiriyordu. Bu anlamda, ticaret, enformasyonun yayılmasında çok önemliydi. 17. yüzyıla gelindiğinde Antwerp, Amsterdam ve Londra limanları başka metalar kadar bilgi ticaretinin de merkezi halini almışlar; Avrupa için 'bir enformasyon alışveriş merkezi' haline gelmişlerdir. Diğer taraftan, enformasyon edinme fırsatları açısından limanlar kadar başkentler de önemliydi. 17. yüzyılda Fransız devletinin artan merkezileşmesi, Paris'e akan enformasyonda da bir artışa neden olmuştu. Londra ise, hem liman hem de başkent olma özelliği nedeniyle önemli bir konumdaydı. Çok sayıda yabancı şirketin (Rusya Şirketi, Levant Şirketi, Doğu Hindistan Şirketi ve Afrika Şirketi) merkezleri buradaydı. Bu şirketlere ve bireysel tüccarlara, ticaret sayesinde yurtdışından enformasyon geliyordu. Ticari akımlar, enformasyon akımlarına neden oluyordu. Bu kentler, kendileri hakkında da enformasyon üretmeye başladılar [8].

"Şehirlerde ve başka yerlerde bilginin sistemleştirilmesi, yığmayı, denetlemeyi, düzenlemeyi, çevirmeyi, yorumlamayı, eleştirmeyi, bileştirmeyi ve o zamanlar denildiği gibi "özetleme ve yöntemleştirme"yi (epitomizing and methodizing) içeren daha genel bir geliştirme ya da "işleme" sürecinin bir bölümüydü. Bu süreç, bir montaj kayışına benzetilebilir. Enformasyon parçaları alandan şehre getirilirken, birçok farklı birey onlara kendi katkılarını yapar. Bu yolla, yeni enformasyonun –en azından clerisy'nin gözünde- bilgiye dönüştürülmesi anlamında, bilgi "üretilmiş"tir. Metropoliye kolonilerden birçok "hammaddeler" gelirken, bu yeni enformasyonun kavram ya da kategorilerden arınmış bulunduğunu söylemek saçma olur. ...

... Şehirler için "hesaplama merkezleri" denilmiştir; yani farklı bölgelerden gelen çeşitli konulara ilişkin yerel enformasyonun, haritalara, istatistiklere vb. çevrilerek genel bilgiye dönüştürüldüğü yerler. ...

Erken yeniçağ şehirleri de, pekala hesaplama, eleştirme ve birleştirme merkezleri diye nitelenebilirler [8]."

Bilgi kentlerde işlendikten sonra, basım aracılığıyla yayılıyor ya da yeniden ihraç ediliyordu. Basım Burke'a göre, coğrafi sınırlarını zayıflatarak, bilgileri özgün ortamlardan koparmaktaydı. Bu anlamda, metinde, 16. yüzyılda Venedik, 17. yüzyılda Amsterdam ve 18. yüzyılda Londra'nın, önemli basım ve yayımcılık merkezleri oldukları anlatılmaktadır [8].

Erken Yeniçağ Avrupa'sında bilginin yerleşim yerleri, Venedik, Roma, Paris, Amsterdam ve Londra gibi görece büyük kentlerde giderek çoğalmış, bu kentlerin kamusal alanları,

farklı grupların farklı bilgileri paylaşmasını kolaylaştırmıştır. Bu tür kentler, makro düzeyde, Avrupa'yı Çine ve Amerika'ya bağlayan uzun mesafeli şebekeler içinde duraklar ya da istasyonlar olarak önemli rol oynamışlardır. Goa, Macau, Nagasaki gibi Asya kentleri, Lima ve Meksiko gibi Amerikan kentleri, Sevilla, Roma, Amsterdam ve Londra gibi Avrupa kentleri, bu istasyonların önemli örneklerindendir ([74]'den aktaran [8]).

18. yüzyıla kadar -Burke'un de ifade ettiği- bilginin -bazı kentlerde- merkezileşmesi durumu, bazı uzmanlarca 'merkez-çevre modeli' olarak ifade edilmiştir. Enformasyonun merkezden çevre kentlere dağılması yoluyla gerçekleşen ve kentsel biçimlenmede etkili olan bu modelde, hızı yaratan merkezdir ve çevre, merkezin egemenliği altındadır. Ancak, iletişimin hızlanması sonucu yerleşimler ve toplumlar arasındaki ilişkiler değişmiş, bu model tutarlılığını kaybetmeye başlamıştır. Zira, ulaşılan hızın denetlenecek alanın dışına çıkması durumunda merkez-çevre modelinde bir çözülme yaşanmıştır. Hızın sağladığı denetleme gücünün ötesinde bir çevreyi denetlemeye çalışan merkezler, her yere homojen bir hızda ulaşamadıkları için güçlerini yitirmektedirler. Şenyapılı [17], bu durumu şöyle özetlemektedir: *"Ulaşım ve iletişim hızını yaratan ve denetleyen merkezden çok uzaktaki alanları denetlemeye kalkışıldığında, merkeze bağlı parçaların kendilerini merkezden ayırmaya ve yeni merkez-çevre düzenleri oluşturmaya başladıkları görülmüştür."* Öyle ki, imparatorluklar, ulaşım ve iletişimde ulaşılabilirdikleri hızın denetleyemeyeceği alanları denetlemeye çalışması sonucunda çökmüştür. Her hız artışında, yeni bir merkezi gücün oluşması ve kendi çevresini yaratarak onu homojenleştirmeye çalışması söz konusudur. Şenyapılı'ya göre [17] *"Temel olan, bildirişim (information) hızında homojenliği sağlamaktır. Bu sağlanamazsa, örgütlenme örüntüsünde (patterninde) kopmalar ortaya çıkmaktadır."*

Özetle, bugün gelinen noktada, merkez ve çevre arasındaki ayırım silikleşmekte, nerenin merkez, nerenin çevre olduğu ayırt edilemez bir hale gelmektedir. Yerküre bütünüyle tek bir köyle kaplanmakta, 'küresel köy' ortaya çıkmaktadır [17]. Her ne kadar, eski yerleşim biçimleri ve mekan örgütlenmeleri günümüzde hala kullanılıyorsa da, iletişim ve ulaşım teknolojilerinin bugün geldiği noktada çoğu kent modeli tutarsız kalmaktadır. Öyle ki, iletişim ve ulaşım araçlarıyla erişilen hız, zaman ve mekan sınırı

tanınamamaktadır. (Örneğin uçaklar, insanın hareketliliğini o denli artırmıştır ki, ulaşımın bu hızı kent mekanının boyutlarını tutarsızlaştırmıştır; internet öylesine yüksek hızlarda enformasyon aktarmaktadır ki, zaman algısı değişmiştir.) Bu anlamda, -başta da belirtildiği gibi- iletişim formunun analogdan dijital hale gelmesi olarak belirtilen tarihsel eşik, kentlerdeki enformasyon akışının değiştiğine işaret etmesi bakımından önemlidir. Kentin maruz kaldığı enformasyon akışının eşik itibarıyla değişimi, kentlerin ve mekanların da değişmeye başladığı bir döneme işaret etmektedir.

Castells'e göre ([29], [12]), bilgi, sermaye, teknoloji, görüntü, ses ve sembollerin akışı günümüz toplumunun yapısı, ekonomik düzeni, mekan ve kent biçimlenmeleri üzerinde derin değişimlere sebep olmaktadır. Başka bir ifadeyle, akış üzerinde işleyen pratikler aracılığıyla mekan ve kent de dönüşmektedir. Castells'e göre, enformasyon akışının doğurduğu temel mantık yersiz olsa da, yeni kent örgütlenmesinde, mekanlar ortadan kaybolmazlar. Ancak mantıkları, dinamikleri ve anlamları ağ tarafından değiştirilmiştir. Bu durum, geçmişten farklı mekansal dinamikler doğurmakta, yarattığı yeni toplumun ve ekonominin dinamikleri, mekansal üretim sürecinin de içine yayılmaktadır. Enformasyon teknolojilerinin etkisiyle kent formu, tarihsel, ülkesel, kurumsal bağlamların özelliklerine bağlı olarak dönüşüm geçirmektedir.

Sassen [75], kentlerin uzun yıllardır bilgi, sermaye, emek, mal, hammadde, tacirler ve yolcuların içinden aktığı kavşak noktaları olarak işlediklerini, ancak günümüzde akışın hızının yüksek, miktarının da fazla oluşu nedeniyle, bu akışların çevrelerinde oluşan ekonomiler ve kültürler için stratejik alanlar halini almalarının zorunlu olduğunu ifade eder. Kentler, bugün, bu türden kesişimleri kullanacak ve yönetecek ekonomik, siyasi ve kültürel iktidarların mekanlarını oluşturmaktadır.

Günümüz kentlerinin Friedmann'a [76] göre en önemli yönü, bilgi, para, işçi, mallar ve ekonomik değişkenlerin içinden geçtiği merkez görevini görmeleridir. Bu sayede, küresel birikim alanları oluşturmakta; ekonomik ve politik güce sahip olmakta; kentin mekansal çeşitliliğini ve karmaşıklığını artırmaktadırlar. Bir başka ifadeyle günümüz kentleri, mekansal olarak organize olmuş, sosyo-ekonomik sistemler halini almıştır ([76]'dan aktaran [77]).

Özetle kentler, tarih boyunca her dönemde enformasyon akışına maruz kalmış; akan enformasyonun etkileriyle oluşmuştur. Başka bir anlamda, kenti kent yapan akan/yığılan enformasyondur. Ancak, kentlerdeki enformasyon akışı, analog iletişimden dijital iletişime geçişte yaşanan kırılmalara paralel olarak değişim göstermiş; kentlerde enformasyon akışının etkileri, geçmişten farklı bir kent organizasyonu yaratmıştır. Enformasyon akışı, günümüz kentlerinde farklı *çeşitlilikler, anlamlar, dönüşümler* ve *doluluklar* yaratmaya başlamıştır.

2.3.2 Enformasyon Kenti Tanımını Diğer Kent Tanımlarından Ayırmak

Günümüz kentleriyle ilgili literatür araştırması içine girildiğinde, kent plancıları, mimarlar ve sosyal bilimciler tarafından günümüzdeki kentleşmeyi açıklamaya yönelik olarak ortaya atılmış kent teorilerinin/tanımlarının sayısının fazlalığı ve çeşitliliği dikkat çekicidir. Bu tanımlar arasındaki farklılıklar, dayandıkları kuramların farklı olmalarından, kentleri farklı yönleriyle ele almalarından kaynaklanmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde, günümüzdeki kentleşmeyi açıklamaya yönelik olarak ortaya atılmış bazı kent teorilerine ve literatürde yer alan 'enformasyon kenti/enformasyonel kent' tanımlarının kullanımlarına değinilmektedir. Günümüzdeki kent tanımlarına dair yapılan bu araştırma, çalışmada ortaya atılan 'enformasyon kenti' tanımının yerinin, anlamının, kullanımının belirginleşmesi amacıyla gerekli görülmüştür. Dünya literatüründe geçen 'enformasyon kenti' tanımı, çalışma içerisinde ortaya atılan 'enformasyon kenti' tanımından farklıdır. Bu anlamda, bu araştırma yeni tanımın günümüz kentleşmesiyle ilgili tartışmaların neresinde yer aldığını görmek açısından önemli görülmüştür.

Literatürde Yer Alan Diğer/Bazı Kent Tanımları

1980-1990'lardaki kent tartışmalarının gündemini önemli ölçüde belirleyen 'Dünya Kenti' teorisi, günümüz kentini açıklamaya yönelik teoriler arasında öncü bir konumdadır [77]. John Friedmann'ın [78] formüle ettiği Dünya Kenti¹ (*ing. World City*),

¹ Dünya kenti kavramı, ilk olarak 1915 yılında, döneminin metropolitan alanlarını tanımlamak amacıyla Patrick Geddes tarafından ortaya atılmışsa da, günümüzdeki anlamıyla Peter Hall'un 1966'da yayımlanan "The World Cities" kitabında kullanılmaya başlanmıştır. "Hall, dönemin sekiz büyük kentini diğer kentlerden ayıran unsurlara dikkat çekerek, sözkonusu kentlerin ulusötesi etki alanları olan büyük

uluslararası ulaşım ağının önemli noktalarını oluşturmakta; bu anlamda, iç ve dış göç konusunda odak noktaları olmaktadır. Dahası, dünya ekonomisi ile bütünleşen ve uluslararası sermayeyi kente çekebilecek alt yapıya sahip kentlerdir. Bu anlamda, içinde uluslararası/çok uluslu şirketlerin yönetim merkezleri yer almakta; dünya çapındaki finans hareketleri ve üretim-dağıtım faaliyetleri kontrol edilmektedir. Kentte, ileri üretim ve dağıtım hizmetlerinde uzmanlaşma vardır. Hepsinden önemlisi, tüm bu süreçleri yönetecek mekansal işlevler ile fiziksel ve sosyal alt yapı kent yapısına sinmektedir. New York, Los Angeles, Paris, Tokyo, Rotterdam, Frankfurt ve Chicago gibi kentler, Friedmann'ın Dünya Kenti sıralamasında en üst konumdaki kentler arasındadır. Dünya kenti, içindeki uluslararası kuruluşların sayısına göre kendi içinde alfa, beta, gama kentleri olarak kademelenme göstermektedir.

Friedmann'ın ortaya attığı 'Dünya Kenti' teorisinden birkaç sene sonra, Saskia Sassen [36] tarafından ortaya atılan 'Küresel Kent' (*ing.* Global City) tanımı, günümüz kenti literatüründe önemli yer tutan bir diğer teoridir (Dünya Kenti kavramı, Küresel Kent kavramının ilk prototipi olarak görülebilir.) Sassen'in Küresel Kent tanımı, Friedmann'ın Dünya Kenti tanımı ile temelde benzerlikler taşısa da, teorisini dayandığı düşünce farklıdır. Küresel kentler, küresel denetim ve kontrol mekanizmalarını içinde barındırmaktadır. Uluslararası yatırım için önemli merkezlerdir. Küresel ekonominin ulusal ekonomilere eklemlenme noktalarıdır. Küresel kentler, uluslararası şirketlerin yönetim merkezlerinin ve uluslararası meslek kuruluşlarının merkezlerinin bulunduğu yüksek nitelikli hizmetlerde uzmanlaşmış kentlerdir. Küresel kentlerde haber oluşturma ve yayılma potansiyeli ve hızı yüksek seviyelerdedir. New York, Londra, Tokyo, Amsterdam, Frankfurt, Hong Kong, Meksika, Paris, Sao Paolo, Sdney ve Zürih gibi kentler, Sassen'in küresel kentler arasında sıraladığı kentlerdir [79].

Sassen'e göre Küresel Kent, sabit değil, değişken bir olgudur: Sermaye hareketleri sonucunda değişime uğramaktadır. Kentin içindeki servisler, sermayenin hareketini

hükümet kuruluşları ve örgütleri için merkez olmaları, kalabalık ve lüks tüketim normlarına sahip bir nüfusu barındırmaları, önemli büyük bankacılık, finans, sigortacılık vb. ticari firmaların merkez bürolarına ev sahipliği yapıyor olmalarından dolayı, bu kentlerin "dünya kentleri" olduğunu vurgulamıştır [80]." Ancak, Dünya Kenti kavramının hipotezleştirilerek kullanılmaya başlanması Friedman tarafından gerçekleştirilmiştir.

artırmaya yönelik olarak büyümektedir. Knox’a göre [2] bu servisler, iletişim-telekomünikasyon, bilgi-işlem, finans kurumları, bankalar ve medyadır. Eskiden beri kentlerde yoğunlaşan bu servisler, bugün içinde bulunduğumuz dönemin iletişim potansiyelinin yüksek oluşu nedeniyle, çok daha büyük alanlara hizmet verebilir bir hale gelmiştir. Bu anlamda, bu servisleri bünyesinde barındıran küresel kentler, ülke sınırları dışında da etkin olan stratejik bağlantı noktalarıdır [81].

Küresel Kent ve Dünya Kenti kavramlarının yanında, literatürde popülerleşen bir diğer tanımlama da ‘Mega Kent’ kavramı üzerinden yapılır. Castells [12], üçüncü binyılın kentleşmesi olarak gördüğü Mega kentleri, küresel ekonomiye eklemlenen, enformasyonel ağlara bağlanan ve dünyadaki iktidarın yoğunlaştığı bölgeler olarak tanımlar. O’na göre, mega kentleri yeni bir kentleşme biçimi yapan özellikler de bunlardır. Tüm mega kentlerde nüfus, 10 milyonun üzerindedir. *“Ancak mega kentlerin başlıca niteliği büyüklükleri değil, küresel ekonominin merkezleri olmasıdır: Gezegen çapında üst düzey yönetim, yönlendirme ve üretim işlevleri; medyanın kontrolü; gerçek iktidar siyaseti; mesajlar yaratıp dağıtma yönündeki sembolik kapasitenin yoğunlaştığı yerlerdir* [12].” Mega kentler, dünyanın büyük bölgelerini biraraya getirmeye yönelik güçlerinin bir işlevi olarak görülebilir. Mega kentler, mekansal bölünmeler, işlevsel parçalar ve toplumsal kesimlerin oluşturduğu süreklilik taşımayan yapılardır ([82]’den aktaran [12]).

‘Post-Fordist Kent’ teorisi de, günümüzdeki kentleşmeyi açıklamak için gelişen bir diğer kent teorisidir. Michael Storper’ın [83] üretim faaliyetleri makinası olarak gördüğü Post-Fordist Kent, firmalar arasındaki esnek girdi-çıkı ilişkilerine temellendirir. Fordist üretimin yaşadığı krizin ardından gelişen üretim teknolojilerinin, yeni organizasyon biçimlerinin ve teknolojilerinin uygulandığı bu kentler, üretimin bu yeni formuna göre şekillenmiştir. Post-fordist ekonomi üzerine kuruludur.

Uluslararası literatürde sıklıkla üzerinde durulan ‘Dünya Kenti’, ‘Küresel Kent’, ‘Mega Kent’ ve ‘Post-Fordist Kent’ tanımlamalarına ek olarak, 20. Yüzyıl kentlerindeki değişimleri, kentlerin öznel koşullarının da belirlediğine dikkat çeken söylemleriyle Edward Soja’nın tanımları karşımıza çıkar. Soja ([84], [85]), Los Angeles’ın mevcut kentsel süreçlerden farklı olarak tekil bir gelişme gösterdiğini ifade ederek altı farklı

kentsel söylem ortaya atar: Esneklik Kenti (Fleksite), Evrensel-Kent (Kozmopolis), Dış Kent (Eksopolis), Büyükkent-Kutupsallıkları (Metropolariteler), Kale Kentler (Hapishaneler) ve Benzeşim Kentleri'dir (Simsiteler). Esneklik Kenti ve Evrensel-Kent, kentsel yeniden yapılanmanın nedenleri; Dış Kent ve Büyükkent-Kutupsallıkları kentsel yeniden yapılanma sürecinin mekansal ve toplumsal etkileri; Kale Kentler ve Benzeşim Kentleri, bu yapılanmaya karşı gelişen toplumsal tepkiler olarak tanımlanabilir. Bu söylemlere kısaca değinmek gerekirse, Esneklik Kenti, üretimin egemen olduğu, esnekliğin arttığı, post-fordist endüstri üzerine kurulu kenttir. Evrensel Kent, küreselleşme süreçlerinin egemen olduğu, küresel sermaye ve emeğin üzerine kurulu kenttir. Dış Kent, kentsel biçimin yeniden yapılanışı üzerine gelişen bir kenttir. Büyükkent-Kutupsallıkları, toplumsal yapının yeniden yapılanması üzerine kuruludur; sınıf ya da ırk temelli geleneksel ikiliklerle (sermaye-emek, siyah-beyaz) açıklanamayacak yeni toplumsal kutuplaşma ve tabakalaşma türleri mevcuttur. Kale Kentler, gözetim teknolojilerinin yükselişi üzerine kuruludur. Benzeşim Kentleri, kentsel imgelemin yeniden yapılanması ve gündelik yaşamın güçlenen niteliği üzerine kuruludur. *"... söz konusu altı söylemce temsil edilen değişimler yalnızca Los Angeles'ta değil, mekan ve zaman içinde değişen ölçü ve biçimlerde, bütün yeryüzünde yaşanmaktadır. Bu değişimler özgül yerlerde özgül biçimler almakla birlikte, genel süreçlerdir [84]."* Soja'nın bu analizi, günümüz kentlerinde yaşanan dönüşümlerin tek bir süreçle değil, farklı süreçlerin biraraya gelmesiyle gerçekleşeceğine dikkat çeker.

Joel Garreau [86] da, yeni kentleşme sürecinin çekirdeği olarak gördüğü 'Kenar Kent'i beş ölçütün bileşkesi olarak anlatır. İlk olarak Kenar Kent, en az 544.500 m² ofis alanına sahiptir. İkinci olarak, en az 65.340 m² perakende ticaret alanı bulunmaktadır. Kenar Kent'te, üçüncü olarak yatak odası sayısından daha fazla iş imkanı bulunmaktadır. Dördüncüsü, nüfus, Kenar Kent'i tek bir mekan olarak algılamaktadır. Son olarak 'Kenar Kent'ler, 30 yıl önce kente benzememektedir. Garreau, çalışmasında bu kent modeline benzeyen Amerikan kentlerini inceler. O'na göre, Boston, New Jersey, Detroit, Atlanta, Phoenix, Texas, Güney California, San Francisco ve Washington DC çevresinde bu tür kentlerin sayısı fazladır [12].

Dünya Kenti, Küresel Kent, Mega Kent, Post-Fordist Kent ve adı geçen diğer kent tanımlarının yanısıra, dünya literatüründe günümüzdeki kentleşmeyi açıklayan çok

sayıda tanım ve yaklaşım mevcuttur. Postmodern Kent, Telematik Kent (*ing.* Telematic City), İkili Kent (*ing.* Dual City), Akıllı Kent (*ing.* The Intelligent City), Kablolı Kent (*ing.* The Wired City), Teletopya (*ing.* Non-place Urban Realm), Superville, Metropolis ve Postmetropolis kullanımda olan -ve günümüz kentleşmesini açıklayan- diğer tanımlar arasında sayılabilir. Ancak, bu tanımların tamamına değinmenin güçlüğü nedeniyle, çalışmanın bu bölümü güncel olanların seçilmesiyle sınırlandırılmıştır.

Literatürde Yer Alan Enformasyonel Kent/Enformasyon Kenti Tanımları/Kullanımları

Dünya literatüründe yer alan ve ‘enformasyonun belirleyiciliğinde tanımlanan’ en güncel kent tanımlarını iki kategoride toplayabiliriz. Bu kategorilerden ilki, Manuel Castells tarafından ortaya atılmış olan ‘enformasyonel kent’ tanımı etrafında gelişmiş olup, diğeri kenti internetin sanal mekanı olarak algılayan ‘enformasyon kenti’ tanımıdır. Tez çalışmasının ilerleyen bölümlerde ortaya atacağı ‘enformasyon kenti’ tanımı ise, bu kategorilerden farklıdır.

Manuel Castells [29], enformasyon teknolojilerinin etkilerinin ekonomide, toplumda ve mekansal strüktürlerde görüldüğünü ifade ederek ‘enformasyonel kent’ (*ing.* informational city) kavramını ortaya atar. O’na göre, ekonomik ve toplumsal düzende yaşanan dönüşüme paralel olarak günümüz kentlerinin mekansal yapısı da dönüşüm geçirmektedir.

“... yeni enformasyon teknolojisiyle, mevcut toplumsal değişim süreçleri arasındaki etkileşimin kentler ve mekan üzerinde ciddi etkileri vardır. Bir yandan, kent formu, planlama açısından ciddi bir dönüşüm geçirmektedir. Ancak bu dönüşüm, tek, evrensel bir kalıba göre gerçekleşmez: Tarihsel, ülkesel, kurumsal bağlamların özelliklerine bağlı olarak ciddi bir farklılık gösterir [12].”

Enformasyonel kentler, enformasyonun tüm kısıtlamalardan bağımsız olarak yer değiştirmesi sonucu ortaya çıkan küresel ağın kentleridir. Enformasyon, bu kentlerde bir kar ve güç kaynağı olarak işlemektedir. Castells, enformasyonel kenti aşağıdaki gibi tanımlar:

“Yeni toplumun, bilgiye dayalı, ağlar etrafında örgütlenmiş, kısmen akışlardan oluşan doğası yüzünden enformasyonel kentin bir kent formu değil, bir süreç, akışlar uzamının yapısal hakimiyetinin izini taşıyan bir süreç olduğunu savunacağım [12].”

“... İleri hizmetlerin üretim ve tüketim merkezleriyle, bu merkezleri destekleyen yerel toplumları küresel bir ağ içinde birbirine bağlayan, bir yandan da bilgi akışına dayalı olarak bu merkezlerin arka bölgeleriyle bağlantılarını zayıflatan bir süreç [12].”

Enformasyonel kent, akışlar uzamının yapısından izler taşıyan bir süreçtir; teknolojik altyapısıyla zamanın ve mesafenin üstesinden gelen akışların mekanıdır. Castells’e göre bu kentlerde yer alan enformasyon mekanları, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik mekanlardır; içinde bulunduğu kenti dönüştürmekte; kent de enformasyon mekanını dönüştürmektedir.

Diğer taraftan Mark E. Hepworth [87] da, enformasyon kenti tanımına ekonomi üzerinden açıklık getirmiş bir araştırmacıdır. Hepworth, 1980’lerden bu yana kentsel ekonominin içine yeni enformasyon teknolojilerinin enjekte edildiğini; buna bağlı olarak da kentsel alanların görünümünün hızla değiştiğini ifade eder. O’na göre, teknolojik gelişmelerin etrafında biçimlenen kent ekonomisinin tanımladığı yeni formasyon, ‘enformasyon kenti’ olarak tanımlanmaktadır. Bu kentler, akıllı binalar, fiber optik ağlar, karmaşık bilgisayar ağları ve diğer teknolojiler ile donatılmıştır. Enformasyon kentleri/Enformasyon ekonomisindeki kentler, kamusal bilgisayar ağlarıyla birbirlerine bağladılar. Enformasyonun iletim sürecinde kullanılan bu alt yapılar, enformasyon ekonomisinin mekansal sonuçlarını da beraberinde getirir. Kentte, enformasyonla ilişkili aktiviteler için, zengin iş sahaları kuruludur. Kentin yönetiminde, üretim ve tüketim süreçleri hakimdir. Bu sistemler ile enformasyon kentlerinin ekonomik statülerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Örneğin, Amsterdam’ın enformasyon kenti olarak planlanması, Hepworth’a göre kentin statüsünün küresel bir iş ve finans merkezi olarak yükseltilmesi amacının bir parçasıdır.

Literatürde yer alan, enformasyon tarafından belirlenen, fakat Castells’in ve Hepworth’un tanımlarından farklı bir bağlamda ele alınan bir diğer tanım da, internetin sanal ortamı üzerinden ele alınır. Tanımın bu kullanımında, enformasyon kenti internetin sanal ortamıdır. Jakka Sairamesh ve diğ. [88] ve Lee Sproull ve John Patterson [89], bugün yeni bir kentleşme türünün belirttiğini, bu yapının internetin sanal dünyasında ‘enformasyon kenti’ (*ing. information city*) olarak karşımıza çıktığını ifade etmektedir. Bu yeni türün içinde, milyonlarca kullanıcı sosyoekonomik aktivitelerde birarada bulunmaktadır. Dünya çapındaki kullanıcılar, iş ilişkilerini, kişisel

heveslerini ve sosyal aktivitelerini, günümüzün internet tabanlı siber alt yapısının içinde gerçekleştirmektedir. Sairamesh ve diğ. [88], gelecek 10-20 yıl içinde hayal ettiği çevrenin, fiziksel ve sanal dünyaların birbiri içine harmanlandığı, bu iki dünya arasındaki sınırların gözden kaybolduğu yeni bir sanal kentleşme formu olduğunu ifade etmektedir.

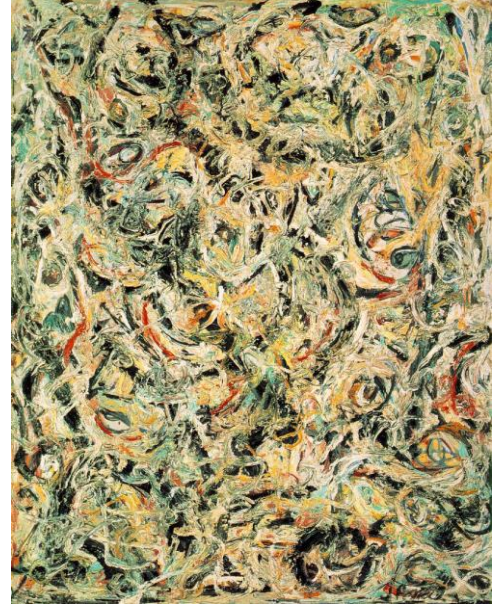
Aşağıda yer alan Çizelge 2.5, 'dünya literatüründe yer alan güncel kent tanımları' ile 'enformasyonel kent' ve 'enformasyon kenti' tanımlarının temel özelliklerini ortaya koymaktadır. Kullanım farkları, anlam ayrılıkları, dayandıkları kuramlar bu çizelgede karşılaştırılmış; bu karşılaştırma, bu bölümde yapılan araştırmanın toparlanması için önemli ve anlamlı görülmüştür.

Çizelge 2. 5 Günümüz kentine dair literatür ve literatürde enformasyon kenti

Günümüz Kentine Dair Literatür	
John Friedmann [78]	“Dünya Kenti” ... çokuluslu girişimlerin/şirketlerin merkezi iç ve dış göçün odak noktaları dünya ekonomisine eklemlenme noktaları uluslararası sermayeyi kente çekebilecek alt yapı üretim ve dağıtım hizmetlerinde uzmanlaşma tüm bu süreçleri yönetecek mekansal işlevler, fiziksel ve sosyal alt yapı içindeki uluslararası kuruluşların sayısına göre: alfa, beta, gama kentler ...
Saskia Sassen [36]	“Küresel Kent” ... küresel finansal kapitalin merkezi denetim ve kontrol mekanizmalarını içinde barındırır uluslararası şirketlerin yönetim merkezlerinin bulunduğu uzman kentler sabit değil, değişken bir olgu: sermaye hareketleri sonucunda kentin içindeki servisler değişir iletişim potansiyeli fazla: bu nedenle, geniş alanlara hizmet verebilen kentler ülke sınırları dışında da etkin olan stratejik bağlantı noktaları ...
Manuel Castells [12]	“Mega Kent” ... küresel ekonomiye eklemlenen, enformasyonel ağlara bağlanan merkezler nüfus, 10 milyonun üzerinde üst düzey yönetim, yönlendirme ve üretim işlevleri medyanın kontrol edildiği merkezler: mesajlar yaratıp dağıtma kapasitesi dünyadaki iktidarın yoğunlaştığı bölgeler ...
Michael Storper [83]	“Post-Fordist Kent” ... üretim faaliyetlerinin merkezi post-fordist ekonomi üzerine kurulu kent firmalar arasındaki esnek girdi-çıkı ilişkileri yeni üretim teknolojilerinin, organizasyon biçimlerinin ve teknolojilerinin uygulandığı kentler ...
Edward Soja [84]	“Esneklik Kenti” ... üretimin egemen olduğu, post-fordist endüstri üzerine kurulu kent ... “Evrensel Kent” ... küreselleşme sürecinin egemen olduğu, küresel sermaye üzerine kurulu kent ... “Dış Kent” ... kentsel biçimin yeniden yapılanışı üzerine gelişen kent ... “Büyükkent-Kutupsallıkları” ... toplumsal yapının yeniden yapılanması üzerine kurulu kent “Kale Kentler” ... gözetim teknolojilerinin yükselişi üzerine kurulu kent ... “Benzeşim Kentleri” ... kentsel imgelemin yeniden yapılanması üzerine kurulu kent ...

Joel Garreau [86]	“Kenar Kent” ... en az 544.500 m2 ofis alanı en az 65.340 m2 perakende ticaret alanı yatak odası sayısından daha fazla iş imkanı nüfus, kenar kenti tek bir mekan olarak algılar kenar kent, 30 yıl önce kente benzemez ...
Literatürde Enformasyonel Kent/Enformasyon Kenti Kullanımları	
Manuel Castells [29]	“Enformasyonel Kent” ... enformasyonun tüm kısıtlamalardan bağımsız olarak yer değiştirmesi sonucu ortaya çıkan küresel ağın kentleri enformasyon, bu kentlerde bir kar ve güç kaynağı bilgiye dayalı, ağlar etrafında örgütlenmiş, akışlardan oluşmuş toplum bir kent formu değil, akışlar uzamının izini taşıyan bir süreç teknolojik altyapısıyla zamanın ve mesafenin üstesinden gelen mekan bu kentlerde yer alan enformasyon mekanları, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik mekanlar enformasyon mekanları kenti dönüştürmekte; kent enformasyon mekanını dönüştürmekte ...
Mark E. Hepworth [87]	“Enformasyon Kenti” ... teknolojik gelişmelerin etrafında biçimlenen kent ekonomisinin tanımladığı yeni formasyon: ‘enformasyon kenti’ akıllı binalar, fiber optik ağlar, karmaşık bilgisayar ağları ve diğer teknolojiler ile donatılmış kentler enformasyonla ilişkili aktiviteler için kurulu zengin iş sahaları üretim ve tüketim süreçlerinin hakim olduğu kent yönetimi kentin ekonomik statüsünün geliştirilmesi amacıyla donatılan sistemler ...
Jakka Sairamesh ve diğ. [88]	“Enformasyon Kenti” ... yeni kentleşme türü: internetin sanal dünyası içinde milyonlarca kullanıcı sosyoekonomik aktivitelerde birarada bulunuyor ...
Lee Sproul ve John F. Patterson [89]	... iş ilişkileri, kişisel hevesler ve sosyal aktiviteler, internet tabanlı siber alt yapısının içinde gerçekleştiriliyor... ... fiziksel ve sanal dünyalar birbiri içine harmanlanmak üzere iki dünya arasındaki sınırlar gözden kaybolmak üzere ...

2.3.3 Enformasyon Kenti

—J. Pollock, Eyes in the Heat, 1946 [50]

Kentler, her dönemde enformasyonun aktığı, kontrol edildiği, işlendiği ve dağıtıldığı merkezler olarak çalışmış, bundan etkilenecek mekansal dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. Ancak enformasyon taşıyıcılarının niteliklerinde yaşanan dönüşümler (analogdan dijitale geçiş) itibariyle kentler, enformasyon akışıyla gelen her şeye – eskisinden daha da- açık hale gelmiş; bu konu, tez çalışmasını oluşturan tartışmanın temelini oluşturmuştur. Enformasyon, akışın sağlandığı taşıyıcılarda yeniden üretilmekte ve taşındığı zemin olan mekanın ve kentin anlamını, kullanımını, hikayesini de beraberinde dönüştürmektedir.

Çalışmanın kuramsal çerçeve bölümünde, enformasyonun ‘potansiyellerle dolu olduğu, çok sayıda işlenmemiş veriyi üzerinde taşıdığı ve algı süzgecinden geçip anlamlandığında ya da sonuçlandığında bilgi halini aldığı’ndan bahsedilmişti. Bu anlamda, dünya üzerinde akan enformasyonun, mekanlara ve kentlere de üzerindeki potansiyelleri bulaştırdığını, mekan ve kentin bilgisini değiştirdiğini söylemek mümkündür. Mekan, enformasyon akışıyla, akışın doğasının üzerindeki potansiyellerle donatılmaktadır. Bu durumda mekan, bir potansiyeller yığınıdır. Bu bağlamda, akışın doğasının çeşitliliği, çok anlamlılığı, dönüşüme açıklığı ve doluluğu, enformasyon

kentinin mekanlarını da çeşitlendirmekte, anlamlandırmakta, dönüştürmekte ve doldurmaktadır.

Bu anlamda, 'enformasyon akışının yarattığı mekanın (Enformasyonun Organize Ettiği Mekanın) -geçmişten farklı olarak- hangi potansiyellerle yüklendiği ve potansiyellerle dolu mekanların belirlediği enformasyon kentinin nasıl tanımlanabileceği' bu bölüme hareket veren temel sorulardır. Bu sorulardan hareketle, enformasyon akışının doğasında yer alan potansiyellerden ilham alınmış, ilgili literatürün içinden mekanın üzerindeki potansiyellerin izi sürülmüştür.

Mekanın yüklendiği bu potansiyellerin izini sürmek ve enformasyon kentini, mekan üzerine yüklenen bu potansiyeller etrafında kavramak, bu bölümün kurgusunu belirleyen temel düşüncedir. Zira, enformasyon kenti, temelde akışla gelen bu potansiyelleri biriktiren ve biriktirdiğini kullanabilen bir kent olarak kabul edilmektedir. Bu potansiyeller, çalışma içerisinde 'mekan üretiminin *çeşitlilik* potansiyeli', 'mekanın *çok anlamlılık* potansiyeli', 'mekanın *dönüşüm* potansiyeli' ve 'mekanın *doluluk* potansiyeli' olmak üzere dört başlık altında toplanmıştır. Bu potansiyeller, her ne kadar ayrı başlıklar altında toplanmış olsa da, gerçekte birbirinin içine geçmiş ve birbirlerini besler niteliktedir. Potansiyeller, günümüz kentinin farklılık gösteren mekansal süreçlerinin içinden seçilerek kavramsallaştırılmış; bu sayede özünde 'günümüzün mekanları' tartışılmak istenmiştir.

Hiç şüphesiz, bu potansiyeller, kent için her zaman olumlu sonuçlar doğuracak mekansal organizasyonlarla gerçeğe dönüştürebilir. Zira, çalışmanın en başında da belirtildiği gibi- 'kent, nitelikli olmayan bir çeşitlilikle donanabilir; olumlu olmayan çağrışımlar yaratacak *anlamlarla* yüklenebilir; olumsuz sonuçlar doğuracak bir *dönüşümün* içinde yer alabilir ya da gerilimler yaratacak bir *doluluğa* sahip olabilir.' Bu noktada, çalışma için hayati kabul edilen meselenin şu olduğu bir kez daha hatırlatılmalıdır:

Mekanın üretiminde, içinde, anlamında gömülü olan bu potansiyelleri keşfetmek, çalışma içerisinde 'olumlayıcı' bir bakış açısıyla gerçekleştirilmektedir ki, günümüz kentinin olağan durumunu olumlu ve olumsuz yönleriyle anlamak açısından, bu bakış açısının bir yol gösterici olduğu kabul edilmiştir. Zira, potansiyellerle yüzleşmek demek,

olağan durumu anlamak ve bu durumun doğurduğu olumlu ve olumsuz sonuçlarla yüzleşmek demektir. Yeni bir kentin varolduğu, ancak ona dair kavramların ve tanımların henüz net olmadığı savından hareketle, mekanın yüklendiği potansiyeller ‘yeni kent’e dair kavramların ortaya çıkarılmasında anahtar olarak değerlendirilmektedir.

Özetlemek gerekirse, ‘enformasyonun organize ettiği kent’ ya da başka bir ifadeyle ‘Enformasyon Kenti’, çalışma içerisinde ‘Ç O K L U K’ olarak tanımlanan günümüz toplumunun kentidir. Enformasyon kentinin mekanları, ‘Enformasyonun Organize Ettiği Mekan’lardır, başka bir ifadeyle, Ç O K L U K’taki organizasyonu enformasyon üzerinden kurulan mekanlardır. Enformasyon kenti, sürekli akışın taşıdığı potansiyellerle dolmaktadır.

Bu noktada belirtmek gerekmektedir ki, çalışma içerisinde getirilen tanım, dünya literatüründeki ‘Enformasyon Kenti’ tanımından farklı, ancak onun referanslarıyla belirlenecek kadar da ona yakındır. Bu anlamda, çalışmanın getirdiği ‘Enformasyon Kenti’ tanımının, mekanın tasarımıyla, üretimiyle, kullanımıyla, anlamıyla ilgili olarak düşünen, tartışan ve başka tartışmalara da açık duran bir tanım olduğunu söylemek gerekmektedir.

Bu bölüm, belirlenen potansiyeller yardımıyla, ‘mimar’ gözüyle, enformasyon kentinden etkilenme biçimleri üzerine bir tartışma başlatmaktadır.

2.3.3.1 Mekan Üretiminin Çeşitlilik Potansiyeli

Enformasyon akışıyla birlikte mekanın yüklendiği potansiyellerden ilki, ‘mekan üretiminin çeşitlilik potansiyeli’dir. Bu potansiyel, kenti oluşturan tüm süreçlerin çeşitliliğine vurgu yapmaktadır. Zira, enformasyon, dijital taşıyıcılarla mekanlar ve kentlerarası akarken, farklı süreçleri, pratikleri, anlatıları, tasarımları da taşımakta, kentin mekanlarını çeşitlendirmektedir. Günümüzde dijital olarak gerçekleşen enformasyon akışı, mimari pratiklerin, formların, yapı türlerinin, kentsel eğilimlerin dünya üzerinde serbest dolaşımını ve paylaşımını kolaylaştırmaktadır. Bu anlamda, enformasyonun/farklı anlatıların/mimari pratiklerin günümüzdeki kadar kolay aktığı bir dünyada benzemezliklerin de arttığı; bunun sonucunda melezlenmenin ve

çeşitlenmenin doğduğu kolaylıkla söylenebilir. Toplamların özgül tarihlerinden ve kültürel yapılarından kaynaklanan çeşitlilikler mekanlararası akarken, farklı tarihsel çeşitlilikler, melezlenmeler ve mimari pratikler ortaya çıkarmaktadır. Akış, beraberinde melezlenmeyi de getirmektedir. Bu anlamda, melezlenmenin, birbirine benzer gibi gözüken, ancak -kaçınılmaz olarak- birbirinden farklılaşan ve çeşitlenen durumlar ortaya çıkarması önemlidir. Bu anlamda, enformasyon tarafından organize edilen mekanlar, melezlenmeler yaşamaktadır ki, bu durumun potansiyeli, ortaya çıkan mekanların çeşitlilikle üretilmesini doğurur. Bu çeşitliliklerin ve benzemezliklerin artırılması, potansiyel olarak farklı düşünceleri açığa çıkarma, farklı mekanlar üretme şansını da artırmaktadır¹.

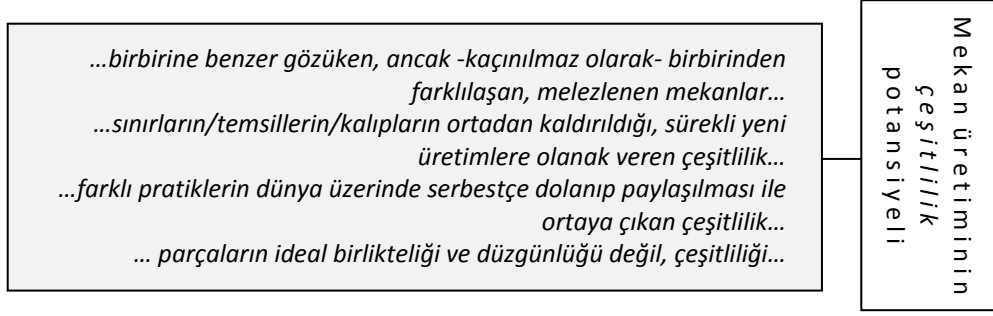
Bu noktada, Simmel'in [90] 'Bridge and Door' metni, bu bölümde konu edilen mekan üretiminin *çeşitlilik* potansiyelini -metaforik de olsa- hayal etmek anlamında faydalı olacaktır. Simmel bu metninde, yaşamın dinamiklerini 'köprü' ve 'kapı' metaforları üzerinden ilişkilendirerek anlatır. Köprü, ayrılığı sabit olan iki şeyi birleştiren bir doğru olarak tek yönlü ve sabit ilişkilere/üretim biçimlerine dayanır. Diğer taraftan kapı, köprünün tam tersi şekilde çalışır, sürekli bir yeniden üretim faaliyeti içindedir. Kapıda sınırlar, ihtimallere, yer değiştirmeye, değişkenliğe dönüşür. Köprü bağlanmayı vurgularken, kapı birleştirme ve ayırmanın aynı hareketin iki yüzü olduğunu anlatır. Kapıda, ayrılan şeyler her seferinde başka şekillerde de birleştirilebilir, yeniden ayrılabilir, farklı şekillerde üretilir. Bu anlamda, kapının üretiminde parçaların ideal birlikteliğinden ve düzgünlüğünden değil, çeşitliliğinden bahsedilebilir. *Çeşitlilik*, ancak sınırların/temsillerin/kalıpların ortadan kaldırıldığı durumlarda sürekli yeni üretimlere olanak verir. Benzer şekilde Rajchman'ın [65] 'Constructions' metninde anlattığı türden bir üretim/düşünme süreci de, yeni üretimleri çeşitlendiren yapısı sebebiyle, çalışmanın bu bölümü için önemli bir tartışma eksenini yaratır. Bu anlatılan üretim, geleneksel üretimlerin aksine, çeşitlilik temellidir. Rajchman'ın her üretimi bir 'kat' (*ing. fold*) tanımlar. Bu anlamda, katların çokluğu üretimi çeşitlendirir. 'Kat', dönüşümün yeni bir düşünce/pratik ürettiği an ortaya çıkar. Her katlanma, çeşitlilikle sonuçlanır.

¹ Çalışmanın önceki bölümlerinde bahsedilen, 'Jackson Pollock'un resmindeki her noktanın ilk bakışta aynı gibi görülmesi, ancak gerçekte hiçbir noktanın birbirine benzememesi', içinde çoğulluğu, çeşitliliği, melezlenmeyi de barındıran bir potansiyeldir.

Bu noktada, dijitalleşmenin mekan üretiminde çeşitliliğe zemin hazırladığı kolaylıkla iddia edilebilir. Zira, dijitalleşme ile, tasarım sürecinde kullanılan araçlar da yenilenmiş; mimari formlar, bilgisayar ortamındaki çizim programları aracılığı ile dijitalleştirilerek oluşturulmaya başlamıştır. Dünya üzerinde serbestçe dolaşan mekansal pratikler/eğilimler, tasarım sürecinde kullanılan dijital araçlarla, eskisinden daha kolay şekillerde işlenen ve çeşitlilikle sonuç veren bir hal almıştır. Günümüzde, bilgisayar ortamında gerçekleşen tasarımlarda eğrisel bir çizgiyi üretmek, düz bir çizgiyi üretmekle eşdeğerdir. Artık dijital ortam, her türlü çizgiyi, formu, düzlemi mekan tasarımının içine katmıştır. Mekan üretiminin, öklidyen geometrinin sınırlarına, düzenliliklerine, strüktürüne uyma zorunluluğu ortadan kalkmıştır. Bilinen/alışlagelmiş formlar çarpıtılmakta, yerinden edilmektedir. Dijital ortamda yürütülen tasarımlar, düzenli, stabil ya da sistematik olma zorunluluğu içermez, öyle ki, içine ‘karmaşa’ ve ‘kaos’ da girebilir. Sürekli olarak ve yeniden düzenlemeye açıktır. Mekan, organik ve fraktal geometrilerle teşhir edilir¹.

Tasarım pratiklerinde kullanılan farklı anlatıların dünya üzerinde serbestçe dolanıp paylaşılabiliyor olması ve geleneksel tasarım araçlarının gerektirdiği sınırların ve zorlamaların günümüz araçlarıyla ortadan kalkmış olması, mekan üretiminde *çeşitlilik* potansiyelini artırmaktadır. Bu anlamda, enformasyon tarafından organize edilen/tasarlanan mekanlar, geçmişte (enformasyon tarafından organize edilen dünyadan önce) olduklarından farklı *çeşitlilik* potansiyelleriyle üretilmektedir. Zira, önceleri mekan tasarımına yön veren ‘yer’, ‘fonksiyon’, ‘bağlam’ gibi kavramlar, günümüzün *çeşitlilik* potansiyeli yüksek mekan üretim sürecinde güncelliğini kaybetmiştir. Günümüzde mekan tasarımı, ‘çoğulcu’, ‘doğrusal olmayan’, ‘neden-sonuç ilişkisine dayanmayan’ düşüncelerle de yapılabilmekte; ‘karmaşıklık’, ‘kaos’, ‘fraktallik’ gibi kavramlar üzerinden okunabilmektedir. Bu anlamda, ‘sınır’ ve ‘biçimsellik’ gibi kavramlar da ortadan kalkmıştır (Şekil 2.24).

¹ Günümüzde pek çok mimar, mekan tasarımında dijital ortamın sunduğu olanaklardan faydalanmaktadır. Öyle ki Michael Hays [91], döneminin strüktürünü oluşturan ekonomi hakkında Marx için teori üretecek ne kadar çok neden varsa, bugün mimarlık teorisyenleri için de bilgisayar yoluyla üretilmiş formlar ya da biomorfik sistemler üzerine teori üretecek o kadar çok neden olduğuna değinir. O’na göre, çağımız karmaşık interaktif sistemlerin çağıdır.

Şekil 2. 24 Mekan üretiminin çeşitlilik potansiyeli

Özetle, mekan üretiminin *çeşitlilik* potansiyeli, eski kurallarla işleyen hiyerarşik bir yapıda işlemez; aşkınlaştırmaları rededer. Zira, aşkınlaştırma ile mekan üretimine, dokunulmaz pozisyonlar ve değişmeyecek mutlaklıklar yüklenir. Mekan üretiminin *çeşitlilik* potansiyeli ise, hareketli bir zeminde üretimi gerektirir. Ancak bu sayede *çeşitlilik* olasılığı artar ve mekan üretimi serbest kalır. Formel ya da enformel olsun, her zaman görünenin ötesindeki katmanları görmeye çalışmakla, mekan üretiminde *çeşitlilik* potansiyeli, sonu olmayan bir potansiyele dönüşür. Bu anlamda, tüm mekan pratiklerinin sınırları zorlanmalı; başka biçimlerde nasıl olabileceğine dair yeniden düşünce üretilmeli ve mekana bir O L U Ş'lar bütünü olarak bakılmalıdır.

2.3.3.2 Mekanın Çok Anlamlılık Potansiyeli

Mekan üretimi, yüzyıllar boyunca anlam üretebilmek, kimlik yaratabilmek, bir değer strüktürü oluşturabilmek ve bu değeri temsil edebilmek için gerçekleşmiştir. Dolayısıyla mekanın, her zaman çok anlamlı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak enformasyon akışının doğurduğu *çok anlamlılık*, çalışma boyunca analog iletişimden dijital iletişime geçişin yaşandığı tarih olarak üzerinde durulan eşikten sonra başlamıştır. Zira, bu eşik, akışın hızının artmaya ve akışla taşınan miktarların çeşitlenmeye başladığı bir döneme işaret etmektedir. Çalışma içerisinde bahsedilen akışlarla, mekanın içerdiği anlam strüktürü değişmiş, çok anlamlı olma potansiyeli artmıştır. Enformasyonun organize ettiği mekan, geçmişten gelen normlara/kurallara uymamaktadır. Kuralları değişen mekanın, sahip olduğu anlam(lar) da dönüşmüştür.

Enformasyon akışının doğası gereği mekan, bugün, önceki dönemlerde olmadığı kadar çok sayıda enformasyona ve anlama açık bir yapı kazanmıştır. Bu sayede mekan, üzerine gelen çok sayıda –işlenmemiş- enformasyonu içine alarak, anlamla yüklü olma

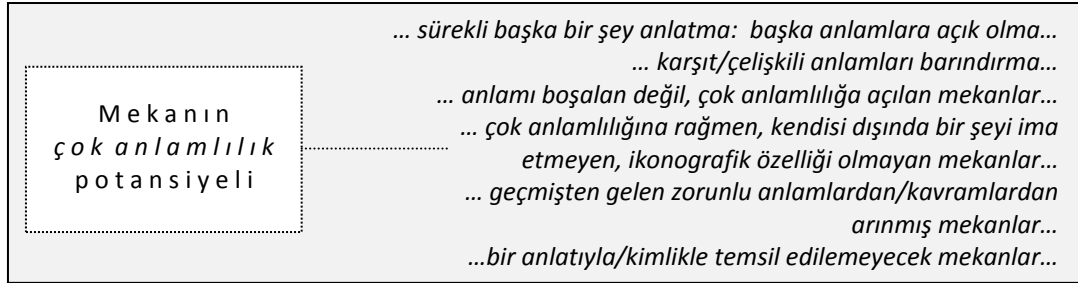
potansiyelini de artırmıştır. Başka bir ifadeyle, mekanın anlamı boşalmamış, mekan çok anlamlılığa açılmıştır. Mekanın taşıdığı bu potansiyel, aynı zamanda sürekli başka bir şey anlatma potansiyelini de barındırmaktadır. Dahası, O L U Ş halindeki mekanın anlamı da O L U Ş halindedir.

Deleuze'un çevre okumalarında başat kavramlardan biri olan 'makina' (*ing. machine*), işleyen ve üreten parçaların toplamı olarak görülür [72]. Bu anlamda, Deleuze'un bu kavramı üzerinden enformasyon mekanının/kentinin *çok anlamlılık* potansiyelini okumak, çalışmanın ortaya koymaya çalıştığı bu başlığa netlik kazandırmaktadır. Zira, bir oluştta, herşey bir makinadır; bir makina gibi, merkezi bir özne olmaksızın formülsüz olarak işler. Özne ve nesne ile ilişkilidir, fakat onlarla bütünlük kurmaz; sabit bir düzeni yoktur, kodlanamaz. Her noktası, diğer noktalarla ilişkilidir. Bir oluş, içiçe geçmiş makinalar silsilesidir. Makina, tekrar ile varolur. Makinayı oluşturan her parça tekrar eder ve her tekrar bir çeşitlilikle sonuçlanır. Makinanın ve parçalarının bir tarihi vardır; makinadaki her kavram hareketlidir ve geçmişteki başka kavramlarla/anlamlarla ilişkilidir. O an da dahil olmak üzere, sürekli olarak bir şeyler toplar, biriktirir, kendini yeniden anlamlandırır. Tekrar eder ve kaçınılmaz olarak çeşitlenir. Bu anlatı, bir makine olarak işleyen mekanın çok anlamlılığına vurgu yapmaktadır. Enformasyon mekanı da, üzerine sürekli olarak farklı anlamlar yükleyerek, kendini çeşitlendirir.

Akış, birbirine karşıt enformasyonları da mekana taşımaktadır. Bu anlamda, mekanın içine girecek anlamlar, ikili karşıtlıklardan da oluşmaktadır. Mekanın içinde, yerel-küresel, sanal-gerçek, tekil-evrensel, homojen-andojen, maddi olan-maddi olmayan gibi birbirine zıt değer strüktürleri birarada okunabilmektedir. Bu değerlerin biraradalığı, mekan üretiminde, mimari tavırların birbiri içine karışarak birlikte yorumlandığı bir ortam olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, mekanın içindeki *çok anlamlılık* potansiyelinin altında, mekanın karşıt/çelişkili anlamları üzerinde barındırması da yatmaktadır.

Bu bağlamda enformasyonun organize ettiği mekan, kendisi dışında bir şeyi ima etmemekte, görsel ya da simgesel olarak ikonografik özellik taşımamaktadır. Geçmişten gelen zorunlu kavramlardan, bağlardan, kalıplaşmış düşüncelerle yapılan üretimlerden arınmıştır, hiçbir üretimin arkasında zorunlu bir anlatı yoktur. Bu

anlamda, mekan artık bir anlatıyla, bir kimlikle, bir kodla ya da bir değerle temsil edilemeyecek, dolayısıyla da okunamayacak yapıya bürünmüştür. Zira, mekanın taşıdığı anlamın/çok anlamlılığın potansiyeli, temsil edildiğinde kaybolmaktadır (Şekil 2.25).

Şekil 2. 25 Mekanın çok anlamlılık potansiyeli

2.3.3.3 Mekanın Dönüşüm Potansiyeli

Enformasyonun kentte ve kentlerarası taşınırken yeniden üretilmesi ile mekanın yüklendiği potansiyellerden bir diğeri, 'mekanın dönüşüm potansiyeli'dir. Bu potansiyel, mekanın sürekli dönüşümünü/transformasyonunu gerektirmektedir. Zira, mekanın kullanımı, kendisi dışındaki ilişkiler –ya da başka bir ifadeyle akan enformasyon- tarafından dönüşüme uğramaktadır. Bu anlamda, enformasyon kentini ve mekanlarını da, tamamlanmış/bitmiş bir şekilde görmek mümkün değildir. Bu kent ve kenti oluşturan mekanlar, sürekli dönüşüm potansiyeli ile 'O L U Ş'¹ (ing. becoming) halindedir. Kent, kendi pratikleriyle işleyen, sürekli enformasyon alışverişiyle başka bir yere dönüşen bir 'O L U Ş'tur; enformasyon akışıyla biriktirdiği her şeyi, kendi yoğunluğu içine hapsederek, içerdiği mekanlara şekil verir. Bu bağlamda bu kentin ve mekanlarının, katı bir biçimi olduğundan da bahsedilemez, sınırları esnektir. Dolayısıyla, kentte ve kentin mekanlarında 'ideal form' arayışı anlamlı değildir. Maddi, nesnel, fiziksel ve temsil edilebilen aşkın niteliklere sahip mekanların zıttı olarak

¹ O L U Ş kavramı, Deleuze ve Guattari'nin çevre okumalarında önemli bir kavramdır. Goodchild [72] bu kavramı, "başka bir çokluk tarafından yersizyurtsuzlaştırıldığı zaman bir çokluğun geçirdiği, öznesiz ya da hedefsiz bir süreç; oluşumu ve işlevi tanılayan bir üretim" olarak tanımlar. 'O L U Ş'u oluşturan ve kara deliklere benzetilen katmanlar, kapma ve yakalama hareketi yaparak ürettiklerini yer moleküllerine dönüştürmektedir. Katmanlar, yerden 'şey'leri toplamakta ve topladıklarını biriktirmektedir [92]. Bu anlamda, enformasyon mekanının formunda bu birikimlerin hapsediğini ve kullanımlarının yerden toplanan 'şey'lere göre evrildiğini söylemek mümkündür.

enformasyon mekanları, ideal form kaygısının taşınmadığı, –dolayısıyla fiziksel olmayan,- içkin niteliklere sahiptir.

Enformasyon kentinin O L U Ş halinde olmasının getirdiği kullanım esnekliği, ‘özel işlevlerine göre tasarlanmayan mekanların’ tasarımını da artırmıştır. Önceleri mekanlar, özel işlevleri olduğu düşünülerek tasarlanmaktaydı; katı fonksiyonlara sahipti. Kullanıcı, belli işlevi olan bir mekandan, belli işlevi olan başka bir mekana geçmekteydi. Ancak bugün, enformasyonun organize ettiği mekanların kullanımları, birbiri içine girmiş durumdadır. Dahası *dönüşüm* potansiyeli, kullanıcı ile mekan arasındaki ilişkinin diyalektiğini de bozmaktadır. Enformasyon tarafından organize edilen mekan kullanımından önce, kullanıcının mekanla kurduğu ilişki, kontrollü bir etkileşim halinde iken, enformasyon tarafından organize edilen mekanların kullanımı, herhangi bir kontrol ya da düzenleme olmaksızın gerçekleşmektedir. Mekanların ve mekanda zamanın kullanımı, kullanıcının yorumlayıcı olmasına imkan veren bir organizasyondadır. Önceki bölümlerde ‘G Ö Ç E B E Ö Z N E’ olarak kavramsallaştırılan bu özne, kendi özgürlüğü içinde bu mekanları kullanmaktadır. Bugün, enformasyonun organize ettiği mekan kullanımından önce olduğu gibi, belirli mekanlar belirli zaman dilimlerinde kullanılmamaktadır: Hangi mekanda kaç saat geçirileceği katı değildir ki, bu durum çalışma içerisinde D A Ğ I N I K D İ L İ M L E N M E olarak kavramsallaştırılmıştır.

Mekanın *dönüşüm* potansiyelinin, kent içerisindeki en görünür örneği, yeni enformasyon teknolojileri, iletişim sistemleri, otomasyon ve bilgisayarların kullanımı ile ortaya çıkan çalışma mekanlarının kullanım dinamiklerindeki değişimlerde yaşanmıştır. Zira, teknolojinin ve imajların akışı, yeni medya teknolojilerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamakta, bu durum mekanların üretimi ve kullanımı konusunda yenilikler doğurmaktadır. Bu anlamda, günümüz ‘çokluğunun’ çalışma düzeneğinin, geçmişe göre farklılaştığını söylemek mümkündür. Çalışma düzeneğinde yaşanan bu dönüşüm ile ortaya çıkan esnek çalışma saatleri ve çalışma işlevinin evde bilgisayar başında gerçekleştirilebilmesi, beraberinde farklı mekansal eğilimleri de getirmiştir. Kentte ve mekan kullanımlarında, yeni durumla uyumlu mekansal algılar ve tercihler gelişmeye başlamıştır. Bu süreçte ofisler, evlere dönüşmeye başlamış ve ‘homeoffice’ler gelişmiştir. Zira, ‘mal’larla değil, ‘enformasyon’la uğraşmak, -bilgisayarlar aracılığıyla-

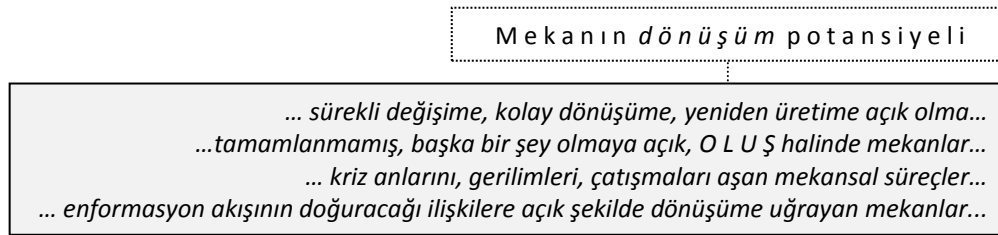
evden de çalışabilmeyi getirir. Bu durum, barınma ve çalışma alanları arasındaki net ayrımın ortadan kalktığı, evin kullanımıyla ofisin kullanımının birbirine karıştığı ve ev ile iş arasında yapılan zorunlu hareketin değiştiği anlamına gelir. Bunun, kent içi ulaşımında ve enerji kullanımında da dönüşümler ortaya koyacağı kabul edilebilir. Dahası, internet üzerinden gelişen ‘e/tele-eğitim’, ‘e/tele-bankacılık’ ve ‘e/tele-alışveriş’, enformasyon teknolojilerinin mekanların kullanımına yönelik ortaya koyduğu dönüşümün izlerini taşır.

Qvortup [93], yeni çalışma düzeneği ile beliren yeni kitleyi, ‘tele-çalışan’ kavramı üzerinden açıklar. O’na göre, tele-çalışanlar üç kategoride toplanır: Birincisi, iş ortamında yapılan işi, evlerinde ‘online’ yapanlar (tele-çalışanlar); ikincisi, evlerinden telekomünikasyondan yararlanarak bilgisayarlarla -serbest- çalışanlar; üçüncüsü, bürolarından eve ek iş getirenler. Bunlara ek olarak, tele-merkezlerde tele-çalışma eğilimi de artmaktadır. Başka bir ifadeyle, çalışanların şirketleriyle online çalışabilmeleri için metropol bölgelerin banliyölerine çalışma ortamları kurulmaktadır. Bu eğilimde çalışma etkinliği metropol bölgelere yayılacaktır. Ortaya çıkan ikinci eğilim de, evden çalışanların sayısının artması sebebiyle etkinliği artan ev merkezli çalışmadır. Evden çalışabilme, beraberinde yüksek teknolojiye sahip ‘elektronik ev’in de yükselişi anlamına gelmektedir [12].

“... Dolayısıyla yeni toplumda ‘ev merkezli’ olmak önemli bir eğilim. Ancak bu kentlerin sonunun geldiği anlamına gelmiyor. Çünkü işyerleri, okullar, tıp kompleksleri, müşteri hizmetleri veren merkezler, eğlence yerleri, ticaret merkezleri, alışveriş merkezleri, spor stadyumları, parklar hala var, varolacaklar; insanlar da bu mekanlar arasında, tam da çalışma sisteminin, toplumsal ağların yenice kazandığı gevşeklik sayesinde, giderek artan bir hareket kabiliyetiyle mekik dokuyacaklar: Zaman daha bir esneklik kazanırken, insanlar mekanlar arasında giderek daha seyyar bir vaziyette gidip gelebildiğinden, mekanlar da daha tekilleşecek [12].”

Diğer taraftan evden eğitim veren üniversitelerin artmasıyla, okul mekanı ve ev mekanı birbirine karışmaktadır. Dahası kentte, karma kullanımlı yeni bina ve yerleşme türleri ortaya çıkmaktadır. Bu yeni tür, alışveriş, eğlence, barınma, çalışma, sağlık, eğitim, yönetim gibi kullanımların birarada gerçekleşmesine imkan veren mekanları içinde barındırır. Enformasyon kentinin tüm bu mekanlarında, *dönüşüm* potansiyelinin izleri aranabilir.

Özetlemek gerekirse, enformasyon kentlerindeki mekanlar, daha önce bilinen kullanım biçimlerinden farklılaşmış, esnekleşmiş, *dönüşüm* potansiyeli kazanmıştır. Sürekli transformasyona uğrayan mekanın dönüşümü, beraberinde bir tamamlanmamışlığa neden olmaktadır ki, bu durum çalışma içerisinde olumsuzluğu doğuran bir durum olarak algılanmamaktadır. Aksine, enformasyon kentinin -resmi mimarlık söyleminden uzak bir biçimde- sürekli değişen ve kolay dönüşen bir kent olması doğal olmalıdır. Kentin mekanlarının her yıkımı ve yeniden yapımı transformasyona neden olmaktadır. Bu durum, mekan ve kent ölçeğinde yeni organizasyonlar ve esnek programlar doğurmaktadır (Şekil 2.26).

Şekil 2. 26 Mekanın *dönüşüm* potansiyeli

2.3.3.4 Mekanın *Doluluk* Potansiyeli

Enformasyonun organize ettiği 'Ç O K L U K'un mekanlarında hareketlilik, yoğunluk ve doluluk hakimdir. Bu yoğunluk ve doluluk, sadece insan yoğunluğuna indirgenerek tanımlanamaz bir haldedir. Enformasyon kentleri, insan, para, teknoloji, politik ideoloji, imaj ve mal akışlarının yarattığı yoğunluklarla dolu mekanlardan oluşmaktadır. Akışla gelen enformasyon, bu mekanlarda yoğunluk yaratmakta, bu mekanları sıkıştırmaktadır. İnsanlar, para, olaylar, ideolojiler ve politikalar bu mekanı doldurmaktadır. Sürekli olarak yeni enformasyonlar üreten farklı insanlar, ideolojiler mekana/kente girip çıkmakta, mekanda/kentte yeni pratikler ve olaylar yaşanmaktadır. İçerisinde çok sayıda kimliği ve çokluğu birarada barındırmaktadır. Mekanın *doluluk* potansiyeli ile enformasyon kentinin içinden, çok sayıda kimlik, çokluk, ilişki sürekli olarak gelip geçmektedir. Enformasyon kentinin sınırları, bu anlamda esnek ve akışkandır; dış ilişkiler ve kavramlar tarafından belirlenmektedir. Kentin sınırları, coğrafi sınırlardan çok, kendilerini sürekli olarak yeniden anlamlandıran kavramsal niteliklerle

belirlenir. Kentteki/mekandaki *doluluk*, o anda orada varlık göstermeyle ilgili değildir, o andan önce ve sonra da vardır¹.

Bu noktada, Arsic'in [60] 'Thinking Leaving' metninde kavramsallaştırılan Thoreau'nun 'kulübe'si, bu bölümde anlatılmak istenen doluluğa referans niteliği taşır. Thoreau, doğanın kendisine ne deneyimletebileceği merakıyla, göl kenarında bir ormanda kendisine bir kulube yapar ve orada kendi varoluş gerçeğini arayarak, mekanı ve yeri kavramayı dener. Kulübe, Thoreau'nun deneyimi sırasında 'herşey'in içine düştüğü, şeylerin üzerinde toplandığı, dolu, bir mekan olarak işler. Thoreau, kulübeden ayrıldıktan sonra da, 'şeyler' hala terk edilmiş kulübededir; duygular ve imgeler kulübenin içinde dolanırlar, orayı doldururlar. Zira, kulübe, duvarları/kabuğu aynı kalsa, onlardan bağımsız olarak bir doluluğa sahiptir. Bu düşünceyle, mekanı sürekli olarak yeniden tanımlamak mümkündür.

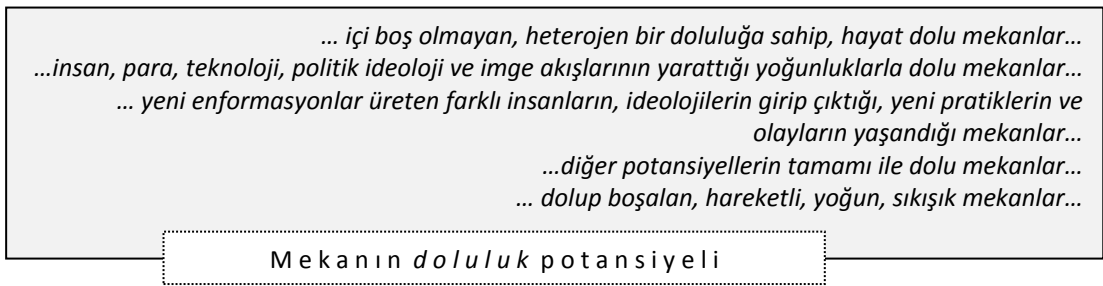
Mekanın *doluluk* potansiyelini kavramsallaştırmayı kolaylaştıran bir başka metin de, Gilles Deleuze'un bir öğrencisi olan mimar Bernard Cache'in [94] 'Earth Moves: The Furnishing of Territories' isimli kitabında karşımıza çıkar. Cache, bu metninde bir formun oluşumunu anlamaya yönelik olarak bir mekansal okuma önerisi geliştirir. Deleuze'un 'coğrafi felsefe' düşüncesiyle olgunlaşmış 'yer' fikri üzerine temellenen Cache'in önerisi, mimarlık ve sanat üzerine yapılan okumaların, geometrik kavramları doğrudan anlattıklarının ötesinde değerlendiren ve yeniden anlamayı öneren bir okuma önerisidir. Bu okuma, geleneksel kent analizlerinden/okumalarından farklıdır. Zira, her formun soykütüğünü, onu dolduran 'vektör'ler üzerinden anlamaya çalışır. Cache'a göre her şey, bir 'vektör' olarak düşünülebilir; her vektör, bir anlam ya da bir form oluşturacak şekilde mekanda/kentte birikir, mekanın/kentin yüzeyine etki ederek yüzeye kaydolur ve mekanı/kenti doldurur. "*Jeolojik hareketler (sismik hareketler, yer kabuğundaki çökmeler, yükselmeler...), coğrafi koşullar, meteorolojik olaylar (sis, kar, yağmur, rüzgar...), doğa olayları (gel-git, güneş tutulması, ay tutulması...), mimari olaylar (kente yönelik alınan kararlar, yasalar, yönetmelikler, politikalar, uygulamalar...), tarihsel olaylar (kentin tarihi, geçirdiği savaşlar, fetihler...), kültürel*

¹ 'Dönüşümüne Dair Mekan Söylemleri' başlıklı bölümde konu edilen, John Rajchman'ın [65] 'Topolojik Mekan' tanımı, burada konu edilen mekansal doluluğa örnek olarak verilebilir.

olaylar (kentte barınan dinler, diller, ırklar...) kent formunu belirleyen vektörler arasında sayılabilir ([94]'den aktaran[62])".

Bugün, ekonomik, kültürel ve politik araçlarla, imajlarla ve mücadelelerle dolu olduğu söylenen mekanın, tarih boyunca her dönemde bu araçlarla dolu olduğu; ancak bugün, mekanın *doluluk* potansiyelinin, mekan üretimine dair geçmişten farklı çatışmaları doğurduğunu söylemek mümkündür. Zira, mekanın *doluluk* potansiyeli, –diğer potansiyeller gibi,- mekanın referanslarını, tarihini, geleneklerini, programını değiştirmektedir. *Doluluk*, fiziksel yoğunluğun ötesinde, bir ‘hayatiyet’ içermektedir. Mekanın *doluluk* potansiyeli ise, tüm akışlarla bağlantılı, farklı enformasyonların içinden geçtiği bir yer tanımlar. Bu potansiyelin içeriğinde, her zaman, enformasyonla beslenen, zenginleşen, çoğalan ve farklılaşan bir transformasyon isteği vardır. Kendi içine kapalı ve başka birşeye dönüşmeyen bir *doluluk* değildir.

Bu anlamda, mekanın yüklendiği potansiyellerin tamamı, mekanı doldurmakta olduğunu söylemek de mümkündür. Mekan, *çeşitlilik* potansiyeli, *çok anlamlılık* potansiyeli ve *dönüşüm* potansiyeli ile dolmaktadır. Enformasyonun organize ettiği mekan, diğer mekan kullanımlarına göre aşırı strüktüre olmuş bir haldedir. Herşey enformasyon mekanının içinde biriktirek, hafızasında yer eder. Mekanın içi boş değildir; heterojen bir doluluğu vardır; hayat doludur. Tez çalışmasında enformasyon kenti olarak tanımlanan kent, sürekli akışın taşıdığı potansiyellerle dolmaktadır (Şekil 2.27).

Şekil 2. 27 Mekanın *doluluk* potansiyeli

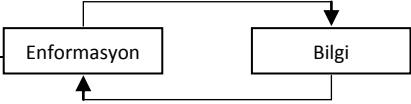
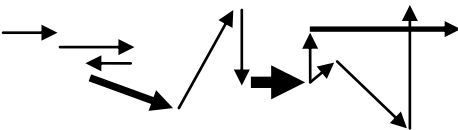
2.3.3.5 Sözlük: Enformasyon Kentini Tanımak

Bu bölümde, enformasyon kentini anlamak amacıyla, kuramsal çerçeve boyunca üzerinde durulan kavramlardan oluşan bir ‘enformasyon kenti sözlüğü’ hazırlanmıştır.

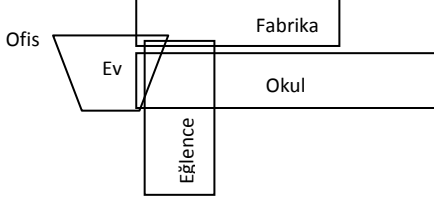
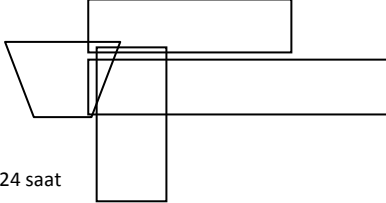
Bu sözlük, Çizelge 2.6’da ortaya konmakta olup, enformasyon kentinden ve sahip olduğu mekanlardan etkilenilme biçimini ‘mimar’ gözüyle anlatmaktadır.

Çizelge 2. 6 ‘Enformasyon kenti’ sözlüğü

SÖZLÜK

Enformasyon	Potansiyellerle doludur, çok sayıda düzenlenmemiş, işlenmemiş, ilişkilendirilmemiş veriyi üzerinde taşır, algı süzgecinden geçip anlamlandığında ya da sonuçlandığında bilgi halini alır. Bilgiye göre, daha az disipline edilmiş (tam olarak ham değil), daha az pozisyonludur. Bilgi ile sürekli birbirlerine dönüşme potansiyeli taşımaktadır.		
Bilgi	 Üzerine anlam katılmış, tarihsel olarak işlenmiş, kategorize edilmiş, düşünce ile sistemleştirilmiş, örgütlenmiş olandır. Aşırı strükture olmuş bir yapıdadır. Enformasyonun –daha fazla- disipline olmuş ve pozisyon kazanmış formudur. Enformasyon ile sürekli birbirlerine dönüşme potansiyeli taşımaktadır.		
Enformasyonun kaynağı ve üretimi	Kaynağı nedir?	Nerede üretilir?	Nasıl Üretilir?
	İnsan	‘Ethno’ ağlarda	İnsan hareketleriyle: İnsanların okuması, yazması, düşünmesi, birbirleriyle etkileşimi yeni enformasyonlar üretir.
	Para	‘Finance’ ağlarında	Para piyasasındaki hareketlerle: Paranın döviz piyasasında yer değiştirmesi, borsadaki hareketler, bankalararası transferler yeni enformasyonlar üretir.
	Teknoloji	‘Techno’ ağlarında	Teknolojik oluşumların içindeki hareketler yeni enformasyonlar üretir.
	İmaj	‘Media’ ağlarında	Medya aracılığıyla: Gazeteler, televizyonlar ve internet imaj ve hikayeler şeklinde yeni enformasyonlar üretir.
	Politik düşünce	‘Ideo’ ağlarında	Politik ideolojiler tarafından yeni enformasyonlar üretilir.
	Mal	‘Commodity’ ağlarında	Tüketim ürünlerinin ve hizmetlerin akışları etrafında üretilir.
Enformasyon akışı	Enformasyon, ‘ethno’, ‘finance’, ‘techno’, ‘media’, ‘ideo’ ve ‘commodity’ ağlarında, günümüzün iletişim ve ulaşım araçlarıyla taşınarak, mekanlar, kentler, ülkeler arasında, lineer bir yolda değil, rastlantısal bir durumda akar. Enformasyon, birbirini takip eden ya da tıkanma yaşanmasıyla yenisiyle yer değiştiren bir döngüde akmaz, neden-sonuçlara dayanmaksızın sapmalar ve ayrılmalar yaşar. Akış, kazaya, şansa, rastlantıya açıktır. Enformasyon, akış sırasında dönüşüme uğramakta; taşınmasını		

	sağlayan zeminde yeniden üretilmektedir. • Enformasyonun akış sırasında orjinal değerinde kalma olasılığı daha az, transformasyona uğrama hızı daha fazladır. • Enformasyonun kopyalama, depolama, dağıtma sırasında transformasyona uğrama olasılığı daha fazladır. • Enformasyonun bilgiye dönüşmesi işlemi daha hızlıdır. • Bilginin aşırı strüktüre olmuş hali, daha kolay çözülebilir. • Enformasyonun parçalanıp bir araya gelmesi daha hızlı ve daha kolaydır.
Enformasyon akışının ölçülmesi	Tarih boyunca her dönem, fakat günümüzde daha da belirgin bir biçimde enformasyon, - hızının, miktarının ve çeşitliliğinin artması nedeniyle- kontrol edilemeyecek, ölçülemeyecek şekilde mekanlararası akmaktadır. Enformasyon akışının ölçümü yapılamaz ancak, enformasyon üreten kaynakların/hareketlerin/bileşenlerin (<i>kentlere giren ya da kentlerden çıkan insan sayısı, para ve mal hareketleri, kentteki teknolojinin ve medyaların kullanımı, politik ideoloji hareketleri</i>) değerlendirilmesi yapılabilir.
Enformasyonun üzerinde taşıdığı potansiyeller	Enformasyon, sürekli olarak yeniden biçimlenme, hareket etme ve başka bir şey anlatma potansiyeli taşımaktadır. Yeni oluşumlara, yeni üretimlere, başka anlamlara ve dönüşüme/transformasyona açıktır. Farklı anlatıları üzerinde barındırır. Dolayısıyla görecelik, melezlenme, çeşitlilik, çok anlamlılık, çoğulluk, doluluk doğasında vardır. Bu özelliği ile karşıt/çelişkili anlamları da içermektedir. Başka bir şey olmaya açık yapısıyla tamamlanmışlığından söz edilemez. Çok sayıda dış ilişki tarafından belirlenir. İnsan, para, teknoloji, politik ideoloji, imaj ve mal akışlarının yarattığı yoğunlukları üzerinde barındırır. Dolayısıyla heterojen bir yapıdadır: Hayat doludur.
Tarihsel eşik	Kabaca erken dönem 1980'lere karşılık gelen tarihsel eşik, analog iletişimden dijital iletişime geçişle birlikte, iletişim ve ulaşım araçlarının niteliklerinde yaşanan değişime işaret eder. Değişimle birlikte, enformasyonun taşınması kolaylaşmış, hareketliliği artmıştır, üretimi çeşitlenmiştir. Bu eşikle beraber, enformasyonun taşınmasını sağlayan araçlar, taşınması sırasındaki kontrol noktaları, kopyalama, depolama, dağıtma sırasında transformasyona uğrama olasılığı ve hızı, bilgiye dönüşme/parçalanıp bir araya gelme hızı değişmiştir. Analog medyalar ← 1980'ler → Dijital medyalar
Deformasyon / Transformasyon	Enformasyon akışı, <i>deformasyona</i> değil, <i>transformasyona</i> neden olmaktadır. Akışın yarattığı her yeni durum, özel tarihsel koşullara göre şekillenmekte, bu koşullardan beslenerek yeni durumlara dönüşmektedir. Dolayısıyla bitmiş, tamamlanmış bir form ya da bütünlük yoktur; her düşünce bir oluşun parçasıdır. Bu durum <i>transformasyon</i> ile açıklanabilir ki, hareketliliği ve dönüşümü 'doğal olan' ya da 'olması gereken' olarak kabul eder. ‘Önce düzgün bir form vardı, sonra bu form deforme oldu.’ ‘Form, transformasyona uğrar.’
Olumlayıcı (ing. affirmative) bakış	Enformasyon akışının yarattığı her yeni durumu, transformasyon olarak görmek, içinde bulunulan tarihsel durumla yüzleşebilmek demektir. Transformasyon, farklı değerler açısından olumlu ya da olumsuz sonuçlanıyor olabilir. Ancak, sonuçların tartışılabilmesi için öncelikle durumla yüzleşmek gerekmektedir. Bunun bir yolu da, bulunduğumuz duruma olumlayıcı bakmaktır. Bu bakış açısı, eleştirel ve yorumlayıcı düşünebilmenin bir aracı olup, konunun 'olumlu' ya da 'pozitif' perspektiften görülmesi anlamına gelmez. Olumlayıcı bakış, kentteki

	potansiyelleri ortaya çıkarmak, mevcut durumla yüzleşmek için tercih edilmiş bir yöntemdir/bakış açısıdır.
Enformasyon ekonomisi	Kent içinde ya da kentler arası enformasyon üreten hareketler/bileşenler olarak kabul edilen 'insanların, paranın ve malların hareketleri, teknolojik oluşumlar, medya, politik ideolojiler' kentte parayla gelişen/büyüyen değil, enformasyonla gelişen/büyüyen 'Enformasyon Ekonomisi'ni doğurmaktadır.
Enformasyon toplumu	Ç O K L U K Topluluktan topluma, toplumdaki çokluğa geçilmiştir. Çokluğun içerisindeki bireyler, ortak bir noktaya indirgenemez özelliklere sahiptir, heterojendir. Kökeninde, toplumsallık değil, bireysellik yatar.
Mekanın/Kentin organize olma durumu	Mekanlar/kentler, toprak, seri üretim ve enformasyon tarafından organize olan yapılar olarak tanımlansa da, 'organize olma' durumu, 'dönüşüm' ve 'O L U Ş' kavramlarına aykırıdır. (Kentler, aşırı organize olmuş yapılar değil, O L U Ş halindeki yapılardır.) Örneğin, tüm 19. yüzyıl kentlerinin 'seri üretim tarafından ya da tüm 20. yüzyıl kentlerinin enformasyon tarafından organize olup olmadığı tartışmaya açıktır. Bu durumu, o dönemin mimarlarının, şehir plancılarının ya da felsefecilerinin taşıdıkları 'o organizasyona sahip olma hayali' olarak yorumlamak önemlidir. Bu anlamda, seri üretim tarafından organize olan kenti, İkinci Dünya Savaşı sonrası yıkıntıların toplanması sürecinde en egemen olmuş kentsel perspektif olarak görmek gerekmektedir. Benzer şekilde enformasyon tarafından organize olan kenti de, 1980 sonrası analog iletişimden dijital iletişime geçişin ardından enformasyon taşıyıcılarının niteliklerinde yaşanan dönüşümün etkisiyle en egemen olmuş perspektif olarak görmek gerekmektedir.
Enformasyonun organize ettiği mekan / Enformasyon mekanı	K A Y G A N / Y U M U Ş A K M E K A N Mekan, toprağın organize ettiği mekandan, seri üretimin organize ettiği mekana, ondan da enformasyonun organize ettiği mekana dönüşmüştür. Enformasyon mekanı, günümüz mekanıdır, O L U Ş halindedir. Çok sayıda potansiyelle doludur. Enformasyon mekânının literatürdeki diğer adları: <i>Kaygan mekan, yumuşak mekan, esnek mekan, üçüncü mekan, heterojen mekan, fraktal geometrili mekan, içkin mekan, inşa edilmiş modern mekan üzerine kurulu üçüncü mekan, anti-ütopya, akışkan mekan, akışların uzamı...</i>
Enformasyon mekânında zaman kullanımı	D A Ğ I N I K D İ L İ M L E N M E (S Ü R E Ç) 24 saatin kullanımı, enformasyon mekânlarına dağılmıştır. Hangi mekânda kaç saat geçirileceği katı değil, değişkendir.

Enformasyon mekanını kullanan özne	G Ö Ç E B E Ö Z N E Bu özne, kendini kontrol etmeden, zaman-mekanı 'norm'lara bağlı olarak kullanmadan, özgürlük içinde mekansal oryantasyonlara katılır. Göçebe özne, kaygan mekanda, durduğu yerde dahi hareket halindedir. <i>"... herhangi bir anda bir geminin herhangi bir yerinde duran bir gemici, 1 saniye sonra aynı yerde bulunmayacaktır, yeri değişecektir. Gemi, bir an sonra başka bir mekanda olacaktır. Çünkü geminin bulunduğu 'yumuşak' mekan, denizdir. Mekanı kullanan özne/göçebe de, mekanda her an farklı bir pozisyonadadır [62]."</i>
Enformasyonun organize ettiği kent / Enformasyon kenti	Enformasyon taşıyıcılarının niteliklerinde yaşanan dönüşümler (analogdan dijitale geçiş) itibarıyla kentler, enformasyon akışıyla gelen her şeye –eskisinden daha da- açık hale gelmiştir. Taşıyıcı zeminlerde, her mekandan her mekana enformasyon aktarılırken, mekanın anlamı, kullanımı, hikayesi dönüşmüştür; kentin mantığı ve dinamiği enformasyon akışı tarafından değiştirilmiştir. Enformasyon akışı, mekana ve kente potansiyeller taşımaktadır. Enformasyon kenti, enformasyon akışıyla, akışın doğasının üzerindeki potansiyellerle donatılan kenttir. Enformasyon kenti, 'çokluk' olarak tanımlanan günümüz toplumunun kentidir. Kentleşme uzmanlarının kenti gördükleri gözle değil, 'mimar' gözüyle, enformasyon kentinin mekanlarının üretiminde, kullanımında, içinde, anlamında altta kalan, gömülü olan potansiyeller:
Potansiyelin adı	Potansiyelin mekan üzerindeki etkisi
Mekan üretiminin çeşitlilik potansiyeli	* Birbirine benzer gözüken, ancak -kaçınılmaz olarak- birbirinden farklılaşan, melezlenen mekanlar * Sınırların/temsillerin/kalıpların ortadan kaldırıldığı, sürekli yeni üretimlere olanak veren çeşitlilik * Farklı pratiklerin dünya üzerinde serbestçe dolanıp paylaşılması ile ortaya çıkan çeşitlilik * Parçaların ideal birlikteliği ve düzgünlüğü değil, çeşitliliği
Mekanın çok anlamlılık potansiyeli	* Sürekli başka bir şey anlatma: Başka anlamlara açık olma * Karşıt/çelişkili anlamları birarada barındırma * Anlamı boşalan değil, çok anlamlılığa açılan mekanlar * Çok anlamlılığın rağmen, kendisi dışında bir şeyi ima etmeyen, ikonografik özelliği olmayan mekanlar * Geçmişten gelen zorunlu anlamlardan/kavramlardan arınmış mekanlar

		* Bir anlatıyla/kimlikle temsil edilemeyecek, sabitlenemeyecek mekanlar
	Mekanın dönüşüm potansiyeli	* Sürekli değişime, kolay dönüşüme, yeniden üretime açık olma * Tamamlanmamış, başka bir şey olmaya açık, O L U Ş halinde mekanlar * Kriz anlarını, gerilimleri, çatışmaları aşan mekansal süreçler * Enformasyon akışlarının doğuracağı ilişkilere açık olarak dönüşüme uğrayan mekanlar
	Mekanın doluluk potansiyeli	* İçi boş olmayan, heterojen bir doluluğa sahip, hayat dolu mekanlar * İnsan, para, mal, teknoloji, politik ideoloji ve imge akışlarının yarattığı yoğunluklarla dolu mekanlar * Yeni enformasyonlar üreten farklı insanların, ideolojilerin girip çıktığı, yeni pratiklerin ve olayların yaşandığı mekanlar * Diğer potansiyellerin tamamı ile dolu mekanlar * Dolup boşalan, hareketli, yoğun, sıkışık mekanlar
Diğer kent tanımları içinde 'Enformasyon Kenti' tanımının yeri	Çalışma içerisinde getirilen 'enformasyon kenti' tanımı, dünya literatüründeki 'enformasyon kenti' tanımından farklı, ancak onun referanslarıyla belirlenecek kadar da ona yakındır. Çalışmanın getirdiği tanımın, mekanın tasarımıyla, üretimiyle, kullanımıyla, anlamıyla ilgili düşünülen, tartışan ve başka tartışmalara açık bir yapıda olması kurgulanmıştır.	

ENFORMASYON KENTİ PERSPEKTİFİNDEN BAKARAK İSTANBUL ÜZERİNE:

'İSTANBUL'UN ELİNDE NE VAR?'

1980 sonrası, İstanbul'un, enformasyon akışlarının hızlandığı ve yoğunlaştığı bir sürece girdiği; bu süreçte, ekonomik, politik ve kültürel değişimlerin yanında, sahip olduğu mekanların düzeninde, organizasyonunda, kullanımında da değişimler yaşandığı açıktır. Ancak bu noktada, bu değişimlerin, enformasyon kentinin üzerine yüklenen potansiyellerin etkileriyle gerçekleşip gerçekleşmediği, bu potansiyellerin İstanbul tarafından açığa çıkarılma biçimleri ve kentin bu potansiyelleri kullanabilen bir 'enformasyon kenti' olup olmadığı soruları gündeme gelir. Zira, enformasyon akışları, barındırdığı potansiyelleri mekana/kente taşımakta, ve *çeşitlilik, çok anlamlılık, dönüşüm* ve *doluluk* potansiyelleriyle yüklenen kent, çalışma içerisinde bir 'enformasyon kenti' olarak tanımlanmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde, İstanbul'un yaşadığı bu süreçte, -kuramsal çerçevede tanımlanan haliyle- 'potansiyelleri değerlendirebilen bir enformasyon kenti' olup olmadığı sorunsalı çözümlenecektir.

Bu bölümde, potansiyel anlamda, *'İstanbul'un elinde ne olduğu'* sorusundan hareketle, kentin mekansal bağlamı, akışın yarattığı dönüşüm sürecinin etkileriyle konu edilmektedir. Dahası, sonuçlar olumsuz da olsa, enformasyon kentinin potansiyellerinin İstanbul tarafından nasıl değerlendirildiği tartışmaya açılmaktadır. Bu anlamda yapılacak değerlendirme, iki koldan yürür:

İlk koldan yapılacak değerlendirmede, İstanbul'da enformasyon üretme potansiyeli bağlamında akışlar ve kentin yarattığı enformasyon ekonomisi tartışılmaktadır. Bu anlamda, İstanbul'un enformasyon üretme potansiyeli, insan akışı, para ve mal akışı, teknoloji akışı, politik düşünce akışları ve medyalar bağlamında değerlendirilmektedir.

Bu bölümden yapılacak çıkarımlar, İstanbul'un mekansal potansiyellerinin nasıl değerlendirildiği hakkında da çalışmaya ön fikir vermektedir.

İkinci koldan yapılacak değerlendirmede, enformasyon kentinin mekanlarında yer alan 'çeşitlilik', 'çok anlamlılık', 'dönüşüm' ve 'doluluk' potansiyellerinin değerlendirilmesi, İstanbul'un mekansal süreçlerinin içinde yer alan seçilmiş dört araç üzerinden yapılmaktadır. Bu araçlar, kenti oluşturan mimarlık '*pratikler*'i, kentsel süreçlerin içinde yer alan '*aktörler*', kentin –seçilmiş- '*mekanlar*'ı ve kente giren '*vektörler*' olarak belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle, İstanbul'un mekanlarındaki potansiyellerin kentte yarattığı olumlu sonuçlara ya da gerilimlere, çatışmalara, çekişmelere, kentteki *pratikler, aktörler, mekanlar* ve *vektörler* üzerinden bakılmaktadır.

Bu noktada belirtmek gerekmektedir ki, İstanbul'un mekansal potansiyellerinin anlaşılması için, kentin oluşumunu etkileyen -çalışma içerisinde belirlenmiş- araçlar (*pratikler, aktörler, mekanlar* ve *vektörler*) rehber alınmıştır. Zira, İstanbul'un içinde bulunduğu mekansal potansiyelleri kavramak, kenti biçimlendiren araçların/süreçlerin tamamını okumakla mümkündür. Kentteki potansiyellerin izinin sürülmesinde yardımcı olan tüm araçlar, çalışma içerisinde derinlemesine değil, olguların saptanması ve değerlendirilmesi düzeyinde konu edilmiştir. Dolayısıyla, bu bölümde yapılacak çözümleme, kentin potansiyellerini, doğrudan mimarlık örnekleri üzerinden basitçe biçimsel olarak eleştirmeyi değil, seçilmiş bu araçlar yardımıyla kentin bütününe olgusal saptamalarla bakarak okumayı amaçlar.

3.1 İstanbul'da Enformasyon Üretme Potansiyeli Bağlamında Akışlar: Kentin Enformasyon Ekonomisi

Saskia Sassen [75] tarafından, 'doğu-batı ve kuzey-güney aksları boyunca akan çok çeşitli hareketliliklerin değişmez kavşağı' olarak tanımlanan İstanbul, tarih boyunca her dönemde enformasyonun aktığı bir kent olmuştur. Ancak, 1980 sonrası (analog iletişimden dijital iletişim formuna geçişin etkisiyle) enformasyon taşıyıcılarının değişen nitelikleriyle, kente giren ve kentten çıkan enformasyonun miktarında ve içeriğinde değişimler yaşanmıştır. Çalışmanın bu bölümünde, bu dönem itibarıyla değişmeye başlayan kentteki akışların, kentin sahip olduğu enformasyon ekonomisi bağlamından bakarak bir değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Çalışmanın kuramsal çerçeve bölümünde ortaya konduğu üzere enformasyon, kontrol edilemeyen miktarlarda, doğrusal olmayan bir düzlemde, rastlantısal hareketlerle, modern dünyada akışın gerçekleştiği altı zeminin üzerinde (ethnoscape, finansscape, technoscape, mediascape, ideoscape, commodityscape¹) akmaktadır. Bu anlamda, kentlerarası akan enformasyonu ölçmenin/saymanın mümkün olmadığı da açıktır. Bu bağlamda, enformasyon miktarını sayabilmenin en olası yolunun, 'kentteki enformasyon üretme potansiyeli taşıyan kaynaklar/zeminler' hakkında konuşmak olduğunu söylemek mümkündür ki, bu kaynaklar, kent içinde bir enformasyon ekonomisi yaratmaktadır. Çalışmanın kuramsal çerçeve bölümünde konu edilmiş olan enformasyon ekonomisi, sadece paranın oluşturduğu bir ekonomi değil, enformasyon üreten tüm kaynakların/hareketlerin/bileşenlerin oluşturduğu bir ekonomidir. İstanbul'un enformasyon ekonomisi de, kentteki enformasyon akışlarıyla beslenen, gelişen, değişen bir ekonomidir. Bu bölümde, 'İstanbul'un enformasyon ekonomisi' hakkında yürütülecek tartışma, Keyder'in [95] de ifade ettiği gibi, '1980'li yıllarda İstanbul'da kentin dönüşümünü biçimlendiren, sermaye, mal, insan, bilgi ve göstergelerin ulusaşırı bakışının yoğunlaşmasının yaşandığı' kabulü üzerine temellenir.

Bu anlamda, İstanbul'un enformasyon ekonomisi, akışın gerçekleştiği kabul edilen altı zemin üzerinden değerlendirilmektedir. Bunlar, 'insan akışı, para akışı, mal akışı, teknoloji akışı, politik düşünce akışları ve imaj akışları' olarak belirlenmiştir. Çalışma içerisinde ortaya konan 'enformasyon kenti', bu akışları içine alan, kullanan, yeni enformasyonlar üreten ve bunları dağıtan bir yapıdadır ki, bu yapı kentin enformasyon ekonomisini geliştirmektedir. Bu anlamda, İstanbul'daki enformasyon ekonomisini, bu akışlar üzerinden tartışmak, enformasyon kentinin mekansal potansiyellerini İstanbul'un nasıl gerçeğe dönüştürdüğü hakkında da çalışmaya ışık tutmaktadır.

3.1.1 İstanbul'un İnsan Akışı Bağlamında Enformasyon Üretme Potansiyeli

'Kentteki insan akışı', kentlerde enformasyon üretme potansiyelini artıran zeminlerden biridir. Appadurai'nin [1] ifade ettiği şekliyle insan akışı, yaşadığımız dünyayı değiştiren

¹ Modern dünyada gerçekleşen altı akış, Appadurai'nin [1] ve Knox'un [2] metinlerinden derlenmiş olup, çalışma içerisinde bu zeminlerin 'enformasyon üretimini ve taşınımını sağlayan zeminler' olduğu kabul edilmiştir.

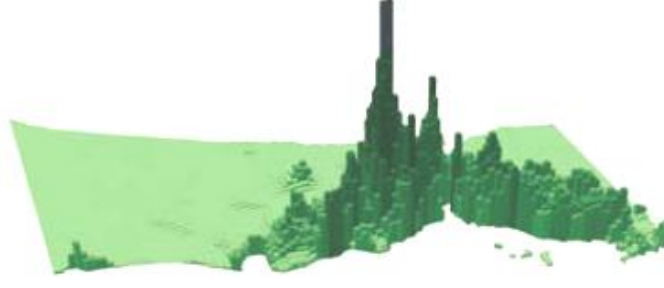
insanların oluşturduğu bir peyzaj tanımlamaktadır. Kentteki ve kentlerarası insan akışı, sürekli olarak yeni enformasyonlar üretmektedir: Okuyan, düşünen, konuşan, birbirleriyle etkileşim halinde olan insanlar, kentte yeni enformasyonlar üretmektedir. Sassen'e [75] göre insanların kentler arasındaki akışı ise, becerileri, yenilikleri ve kültürü de beraberinde taşımakta; göç halindeki insanların dokusu, şehirlere eklenmektedir.

Sassen, Avrupa ve Asya arasında karşılıklı bir insan hareketinin söz konusu olduğunu, bu anlamda, İstanbul'a gelen ve İstanbul'dan göç eden insanların çeşitliliğinin de dikkat çekici boyutlarda olduğunu ifade etmektedir. Bulduğumuz dönemde, farklı ve karmaşık kültürlerin arasında dünya çapında bir eklenme yaşandığını vurgulayan Sassen'e göre, İstanbul gibi derin bir tarihe sahip kavşaklar, belli bilgi biçimlerini de yaymaktadır.

Bu noktada, 2009 senesinin Kasım ayında İstanbul'da gerçekleşmiş olan 'Urban Age Konferansı'¹ kapsamında, İstanbul'un nüfus yoğunluğuna göre oluşturulmuş Şekil 3.1'de yer alan kentsel yoğunluk grafiği², kentte nüfusun mekansal anlamda nasıl dağıldığını ortaya koyması açısından önemlidir. Bu çalışma, 100x100 kilometrelik bir kentsel bölgede çalışılmış olup, İstanbul'da km² başına düşen insan sayısını grafiksel anlamda ifade etmektedir.

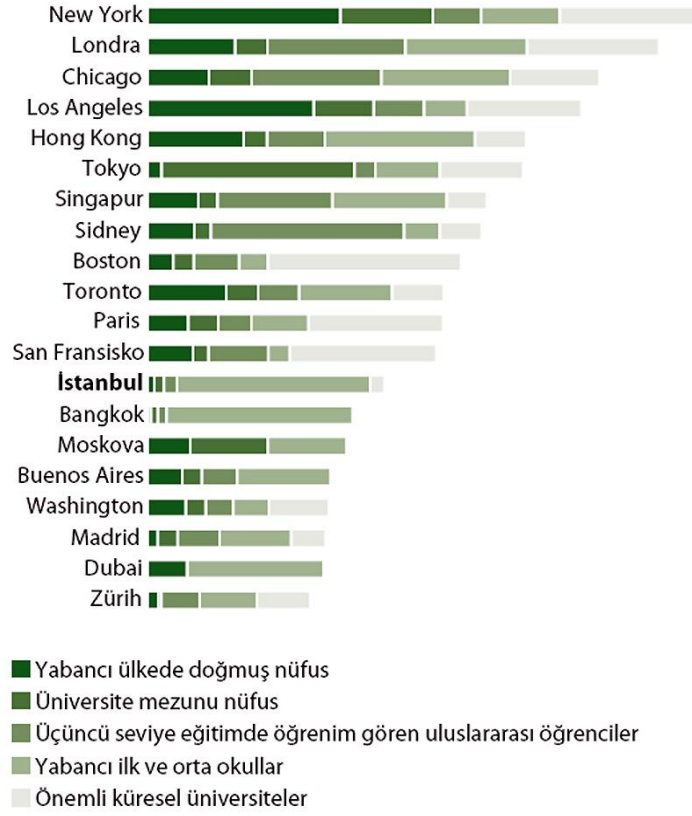
¹ 'Urban Age', kentlerin geleceğine dair dünya çapında yapılan bir araştırma olup, kentleri ekonomik denge, politik etkinlik ve toplumsal bütünlük gibi meseleler etrafında irdelemektedir. Bu araştırma kapsamında çalışılan dokuzuncu kent İstanbul olup, 2005'de New York, Şanghay ve Londra, 2006'da Mexico City, Johannesburg ve Berlin, 2007'de Mumbai, 2008'de Sao Paulo kenti Urban Age konferansına ev sahipliği yapmıştır. Konferans kapsamında, 'kentlerin daima insanların, kültürlerin ve malların kesiştikleri kavşaklar olduğu; İstanbul'un ise araştırma kapsamında incelenen kentlerin tümünden daha uzun bir süredir bu işlevi sürdürdüğü ortaya konmuştur. Öyle ki İstanbul, uygarlıkları birbirine bağlayan küresel bir eklem şehir olarak değerlendirilmiştir.

² Kentsel yoğunluk grafiği, topografik kısıtlamaların, toplu taşıma ve diğer alt yapı durumlarının, kentsel planlama ve imar geleneklerinin etkisiyle oluşturulmuştur.

Şekil 3. 1 İstanbul'un nüfus yoğunluğuna göre oluşturulmuş kentsel yoğunluk grafiği: İstanbul'da (pik noktada) km² başına 68602 kişi düşüyor. [96]

Diğer taraftan, insan sermayesi bağlamında, İstanbul'un sahip olduğu konuma dikkat çeken araştırmasıyla (Şekil 3.2) A. T. Kearney [97], kentin insan hareketliliğiyle oluşması muhtemel enformasyon potansiyeli hakkında da değerlendirme yapılabilecek bir zemin tanımlamaktadır. 2001'den itibaren toplanan verilerle, 2008 yılında tamamlanan araştırma, 60 kenti 'insan sermayesi' değişkeni üzerinden karşılaştırmaktadır. Bu karşılaştırmada dikkate alınan kriterler, 'yabancı ülkede doğmuş nüfus', 'üniversite mezunu nüfus', 'üçüncü seviye eğitimde öğrenim gören uluslararası öğrenciler', 'yabancı ilk ve orta okullar' ve 'önemli küresel üniversiteler'dir. Tokyo, Chicago, New York ve Londra'nın da aralarında yer aldığı sıralamada, İstanbul 13. kettir. Araştırma, İstanbul'u, 'çeşitli insan gruplarını ve yeteneklerini çeken bir mıknatıs' olarak tanımlamaktadır ([97]'den aktaran [75]).

Şekil 3. 2 Kearney'in 'insan sermayesi' değişkeni üzerinden yaptığı araştırmanın sonuçları [75]

Diğer taraftan, Kearney'in liderliğinde yürütülen aynı araştırmanın başka alanlarda ortaya koyduğu sonuçlar, tartışmayı farklı bir düzleme taşır. Zira, Kearney'in bu araştırmasında İstanbul, 'bilgi değişimi' sıralamasında 34'üncü; 'kültürel deneyim' sıralamasında ise 43'üncü sırada yer almaktadır [97] (Çizelge 3.1).

Çizelge 3. 1 ‘Bilgi değişimi’ ve ‘kültürel deneyim’de İstanbul’un yeri [97]

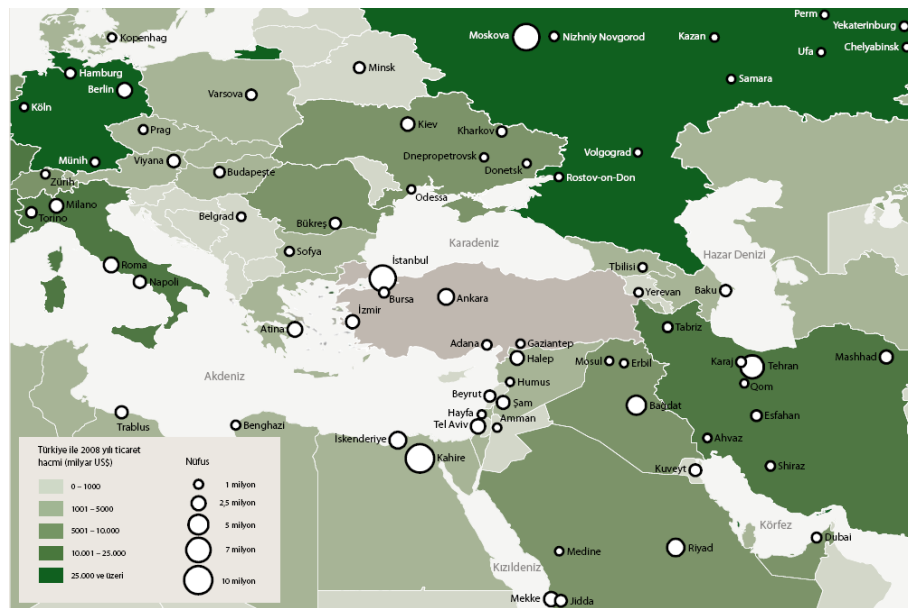
Kent	Bilgi değişimi (ing. Information exchange)	Kültürel deneyim (ing. Cultural experience)
Paris	1	2
Brüksel	2	32
Londra	3	1
New York	4	3
Hong Kong	5	26
Tokyo	7	7
Washington DC	10	14
Los Angeles	11	5
Singapur	15	37
Kahire	17	45
Toronto	18	4
Chicago	24	20
Sdyney	27	36
Pekin	28	19
İstanbul	34	43

Bu noktada, sahip olduğu ‘insan sermayesi’ dikkate alındığında, İstanbul’un enformasyon üretme potansiyeline sahip bir kent olduğu; ancak ‘bilgi değişimi’ ve ‘kültürel deneyim’ sıralamalarında, mevcut potansiyelin ortaya çıkarılma kapasitesinin sınırlı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Kentin barındırdığı insan sermayesinin enformasyon üretme kapasitesi, kent tarafından yeterince ve nitelikli bir şekilde kullanılamamakta; kent, yeni enformasyonların üretilmesi ve dağıtılması konularında sınırlı kalmakta, tıkanmalar yaşamaktadır. Oysa İstanbul, insan akışı bağlamında enformasyon üretimine sayısal olarak yatkın görünmekte, ancak enformasyonun işlenmesi ve niteliksel olarak çeşitlenmesi konularında kısıtlı ve yetersiz kalmaktadır. Bu anlamda, enformasyon akışıyla İstanbul’a taşınabilecek ve kentte kullanılabilecek – mekansal- potansiyellerin önünü açmak için, bilgi paylaşımında bulunmayan, karşılıklı kültürel deneyime girmeyen, birbirleriyle karşılaşmayan ve paylaşmayan insan kitlelerinin faaliyet alanlarının artırılması ve çeşitlenmesi ön koşuldur.

3.1.2 İstanbul’un Para ve Mal Akışları Bağlamında Enformasyon Üretme Potansiyeli

Kentin içinde üretilen enformasyonun potansiyeli hakkında tartışılabilir bir diğer zemin, ‘kentteki para ve mal akışları’dır. Zira, para ve mal hareketliliğinin yarattığı akış zemininde de, kentte enformasyon üretilmektedir. Bu anlamda, İstanbul’daki para ve

mal akışlarının değerlendirilmesi bağlamında, 'Urban Age Konferansı'nın verileri, iyi bir yol göstericidir. Bu anlamda, Türkiye'nin yakın çevresindeki ülkelerle kurduğu ticari ilişkileri gösteren ve Şekil 3.3'de yer alan harita, İstanbul'un bölgedeki beş büyük şehirden biri olduğunu ortaya koyarken, kentin para ve mal akışları konusunda da çalışmaya genel bir fikir verir. Öyle ki, diğer dört büyük şehir, İstanbul'un doğusunda yer almaktadır. Haritada, nüfusu bir milyondan fazla olan şehirler belirtilmiş olup, Türkiye'den İstanbul, Ankara ve İzmir gösterilmektedir¹. Türkiye ticaretinin % 60'ı İstanbul'dan geçmektedir² [98]. Dahası, Türkiye'nin gayri safi yurt içi hasılasına İstanbul'un –yaklaşık- 5'te 1 oranında katkı sağladığı düşünülmektedir [99].

Şekil 3. 3 2008 yılında Türkiye'nin bölgedeki diğer ülkelerle kurduğu ticaret hacimleri
[98]

Urban Age konferansı kapsamında, İstanbul’u sermaye akışları bağlamında inceleyen Saskia Sassen [75], kenti, doğuya ve batıya uzanan sermaye akışı coğrafyasının tam ortasında olarak tanımlar. Her ne kadar İstanbul’un en önemli yatırım ve ticaret ortağı Avrupa Birliği olsa da, son dönemlerde uygulanmakta olan Soğuk Savaş sonrası jeopolitiği Asya ülkelerinin de önemini giderek artırmaktadır. Sassen [75], Asya ülkelerinin ekonomik ve jeopolitik anlamda yükselişinin, bazı kentlerin stratejik

¹ Türkiye'nin önemli ticari ortakları Rusya, Almanya, Çin, İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri'dir. İran dışındaki diğer komşu ülkelerle, kayda değer nitelikte ticari ilişkileri yoktur.

² ‘Urban Age Kent Verileri’nin ‘Bölgesel Bağlam’ başlığı altında yer alan bu veriler, OECD Bölgesel Raporları ve Urban Age Araştırmaları’ndan derlenmiştir.

önemini artırdığını, bunların arasında en çok öne çıkanın ise İstanbul olduğunu ifade etmektedir.

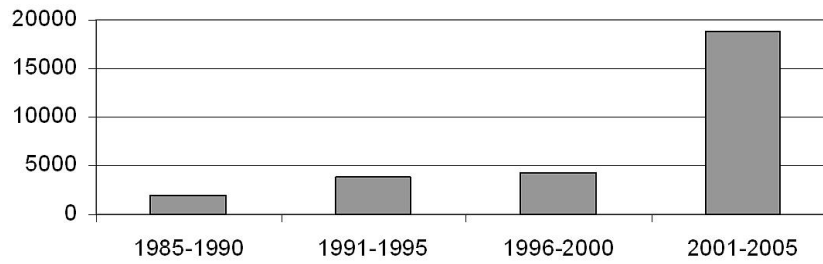
Bu anlamda, Sassen, 2007 yılının sonunda, Türkiye'nin en fazla doğrudan yabancı yatırım (*ing.* Foreign Direct Investment) yaptığı iki ülkenin, Hollanda ve Azerbaycan olduğunu; bu iki ülkenin yan yana gelmesinin ise, Türkiye'nin doğu ile batı arasında coğrafi bir eklem olan varlığının çarpıcı bir göstergesi olduğunu ifade eder¹. 2007 yılında Türkiye'nin 12,2 milyar Amerikan Doları olarak gerçekleşen yabancı yatırımı (FDI), 1990 yılına göre 11 katına, 2000 yılına göre 3,5 katına çıkmıştır. Benzer şekilde, Türkiye'den de artan bir şekilde sermaye çıkışı yaşanmaktadır. 2007 yılında 146 milyar Amerikan Doları olarak hesaplanan yabancı yatırımı (FDI) girişi, 1990 yılına göre 13 kat, 2000 yılına göre 7,5 katına çıkmıştır. Sassen'e göre, sermaye ilişkilerinde 20 yıldır yaşanmakta olan bu hareketlilik, İstanbul'un gelişme kapasitesini yönlendirmekte; imalat, finans ve hizmet sektörlerini değiştirmekte; kenti insan sermayesini çeken bir mıknaatısa dönüştürmektedir [75] (Çizelge 3.2).

¹ Bu ülkeleri, Malta, Lüksemburg, Almanya, ABD ve Kazakistan izlemektedir. Doğrudan yabancı yatırımların en fazla görüldüğü sektörler ise, Türkiye'de iş yapan yabancı şirketler arasında %20 paya sahip, inşaat ve emlak sektörleridir [75].

Çizelge 3. 2 Türkiye'ye giren ve Türkiye'den çıkan doğrudan yabancı yatırımlar (ing. Foreign Direct Investment-FDI) [75]

	Türkiye'ye Giren FDI 2004-2008 (Milyon US\$)	Türkiye'den Çıkan FDI 1980-2009 (Milyon US\$)
Avrupa Birliği (27)	44245	8679
Almanya	2992	665
Hollanda	13043	4266
Birleşik Krallık	2957	536
Fransa	3633	105
İtalya	1191	120
Diğer AB Ülkeleri	20429	2986
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Dışı)	2401	1016
Afrika	111	426
ABD	6048	702
Kanada	242	2
Orta-Güney Amerika, Karayipler	595	17
Yakın Doğu ve Orta Doğu Ülkeleri	6381	3826
Azerbaycan	-	3420
Irak	-	7
İran	-	162
Körfez Ülkeleri	5722	56
Çin	-	26
Güney Kore	-	-
Japonya	-	-
Diğer Asya Ülkeleri	1058	867

Yapılan başka bir araştırma da, Türkiye'ye son 20 yıl içerisinde giren yabancı yatırımların grafik üzerindeki artışını göstermektedir (Şekil 3.4). Yatırımlar, 2001-2005 yılları arasında önemli bir artış göstermektedir.

Şekil 3. 4 Türkiye'deki yabancı yatırımların artışını gösteren grafik (Milyon \$ cinsinden) [100]

Bunun yanı sıra, Berköz ve Türk [101], uluslararası para akışının Türkiye'nin batı bölgelerinde yoğunlaştığını; İstanbul ve komşusu olduğu kentlerin, yabancı yatırımların üçte birini çektiğini ifade etmektedir (Şekil 3.5).

Şekil 3. 5 Türkiye’deki yabancı yatırımların coğrafi dağılımını gösteren harita [101]

Bu noktada, Sassen [75] tarafından ‘doğuya ve batıya uzanan para akışı coğrafyasının tam ortasında’ olarak değerlendirilen İstanbul’un, potansiyel olarak para ve mal akışlarını çekme, toplama ve dağıtma kapasitesine sahip olduğu ve bu anlamda yeni enformasyonlar üretme potansiyeliyle dolu bir kent olduğu söylenebilir. Ancak Keyder ([102], [96]), tarih boyunca tüm ticaret yollarının kesiştiği bir yerde, bir ‘pazaryeri’ gibi işleyen İstanbul’un, bugün küresel ekonomide önemli bir kavşak haline gelmesi yönünde potansiyellerle dolu olsa da, bu potansiyelin kent tarafından büyük ölçüde gerçekleştirilememiş olduğunu ifade eder. Kentte çatışmalar doğuran bu durum, Keyder’e [102] göre, enformel para ve mal akışları ile aşmaya çalışılmakta; bu anlamda, İstanbul’un dünya ekonomisindeki yeni rolü bu dinamik etrafında oluşmaktadır. Dahası, bu dinamik, hizmet ya da bilgi ekonomisinden ziyade, imalat kapasitesine ve dükkancılık potansiyeline dayanan bir yapıdadır.

“Liberalizmin başlangıçta yarattığı dolu dizgin heyecanın ardından Türkiye’nin politik dönüşümü yarım kalmıştır; hem iç, hem dış politikada istikrar yakalanamamış, yabancı sermaye ülkeye akma bakımından gönülsüz olmuştur. Bunun sonucunda, İstanbul’un küresel ekonomi içindeki yeri, politik engellerin enformel düzenlemeler aracılığıyla başarıyla kısa devreye getirilmesi yöntemiyle gelişmiştir: “Kara para” akımları, uyuşturucu ticareti türünden “yasadışı” faaliyetler, “enformel” uluslararası ticaret gibi. Bu faaliyetler, ...yolsuzluğun boy verdiği, yasal olanla olmayan arasındaki kaygan gri alanda sürdürülen kısa vadeli, yüksek riskli faaliyetlerin gelişmesini teşvik eden bir ortam yaratmaktadır. İstanbul’un coğrafi avantajlarını dahiyane yöntemlerle kullanmakla birlikte bu faaliyetler, küresel kentlerin uzmanlık alanını oluşturan, finans, hukuk ve bilgi alanlarında sağlanacak üretici hizmetlerine elverişli bir altyapının, istikrarlı bir iş ortamının ve işgücü arzının yokluğunu telafi edemez [96].”

Keyder’in yukarıda ortaya koyduğu noktalarda, para ve mal akışları açısından İstanbul’un risklerle dolu bir zemininin olduğu; bu zeminin de para ve mal hareketliliğini sağlayan yatırımcılar için, formel yolla kar elde etme konusunda istikrarlı

bir zemin olmadığı söylenebilir. Bu anlamda, kenti, akan parayı ve malı yöneten bir potansiyele sahip olarak değil, paranın ve malın içinden geçtiği bir kent olarak görmek uygun görünmektedir. Başka bir ifadeyle İstanbul, para ve mal akışları konusunda üretici değil, aracıdır.

3.1.3 İstanbul’un Teknoloji Akışı Bağlamında Enformasyon Üretme Potansiyeli

Bu alt bölümde enformasyon üretme potansiyeli üzerinden konu edilmekte olan teknoloji akışı, Appadurai’ye göre [1], çoğunlukla çokuluslu şirketlere bağlı olarak üretilen ve dağıtılan bir zeminde gerçekleşmektedir. Bu anlamda, İstanbul’da çalışan çokuluslu şirketler değerlendirildiğinde, Türkiye’deki 19.000’den fazla yabancı şirketin yarısından fazlasının merkezinin İstanbul’da olduğu dikkat çeker¹ [75]. Sassen, yabancı firmalar için bir çekim alanına dönüşen İstanbul’un bu yapısını, 20 yıldır para akışlarında yaşanmakta olan hareketliliğe bağlamaktadır. Ancak diğer taraftan, Kearney’in [97] 2008 yılında yayınladığı araştırmanın sonuçları, tartışmayı, İstanbul’daki teknoloji akışının potansiyeli bağlamında başka bir düzleme taşır. Bu araştırma, 60 kenti, ‘iş hareketliliği’ başlığı altında karşılaştırılmış; İstanbul, sıralamada 32. kent olmuştur (Çizelge 3.3).

¹ İstanbul’daki yabancı şirketlerin 10.700 tanesi AB şirketi (3100’ü Alman, 1800’ü İngiliz), 4300 tanesi Asya şirkettir (910’u İran, 450’si Azerbaycan, 300’ü Çin) [75].

Çizelge 3. 3 ‘İş hareketliliği’ sıralamasında İstanbul’un konumu [97]

Kent	İş hareketliliği (ing. Business activity)
New York	1
Washington DC	35
Londra	4
Paris	3
Tokyo	2
Hong Kong	5
Los Angeles	15
Singapur	6
Chicago	12
Brüksel	19
Toronto	26
Pekin	9
Kahire	48
Sdyney	17
İstanbul	32

Diğer taraftan, OECD ülkelerini ‘bilişim ve iletişim teknolojilerinin ticaret oranları’ üzerinden karşılaştıran başka bir araştırmanın sonuçları da (Çizelge 3.4), Türkiye’nin değer olarak alt sıralardaki konumuna dikkat çekmesi bakımından önemlidir. Türkiye’nin dışarıya gönderdiği iletişim teknolojileri ticaret oranı (3.096 milyon Amerikan Doları), Amerika’nın gönderdiğinin yaklaşık 50’de 1’i kadarken, Japonya’nın ülkesine aldığı iletişim teknolojileri ticaret oranı, Türkiye’nin aldığının (7.239 milyon Amerikan Doları) yaklaşık 10 katıdır. Bu anlamda, Türkiye’den dışarıya giden teknoloji ticaretinin değer olarak azlığı, ülkede teknolojinin az üretildiği şeklinde yorumlanabilirken, ülkeye giren teknoloji ticaret oranındaki azlık, ülkenin yenilik ve çeşitlilikten yoksun bir teknoloji akışının içinde yer aldığı; dolayısıyla, kullanma potansiyelinin de zayıf olduğu anlamına gelir. Ülke içinde yeni ve farklı teknolojilerin üretilmediği bir durum, dış pazarlarda da dağıtılamamasını doğurmaktadır.

Çizelge 3. 4 OECD ülkelerinde 2004 yılına ait bilişim ve iletişim teknolojileri ticaret oranı (Milyon US \$) ([103]'den aktaran [104])

		Dışarı giden iletişim teknolojileri	İçeri giren iletişim teknolojileri
1	ABD	149.273	234.845
2	Japonya	124.238	72.698
3	Almanya	91.308	89.894
4	Kore	86.099	42.833
5	Hollanda	58.302	57.637
6	Birleşik Krallık	43.678	65.936
7	Meksika	41.336	41.019
8	Fransa	32.579	43.306
9	İrlanda	23.673	15.562
10	Macaristan	16.984	14.097
11	İsveç	14.807	12.964
12	İtalya	14.453	29.844
13	Kanada	14.225	29.868
14	Belçika	13.581	16.237
15	Finlandiya	11.506	6.857
16	Çek Cumh..	9.104	9.290
17	İspanya	8.218	20.393
18	Avusturya	7.862	9.982
19	Danimarka	5.823	7.872
20	İsviçre	4.750	9.470
21	Polonya	3.341	7.661
22	Türkiye	3.096	7.239
23	Portekiz	2.899	4.997
24	Avustralya	2.129	14.503
25	Slovakya	1.811	2.429
26	Norveç	1.670	5.030
27	Lüksemburg	1.229	1.478
28	Yunanistan	585	3.506
29	Yeni Zelanda	464	2.382
30	İzlanda	18	270
Toplam		789.041	880.098

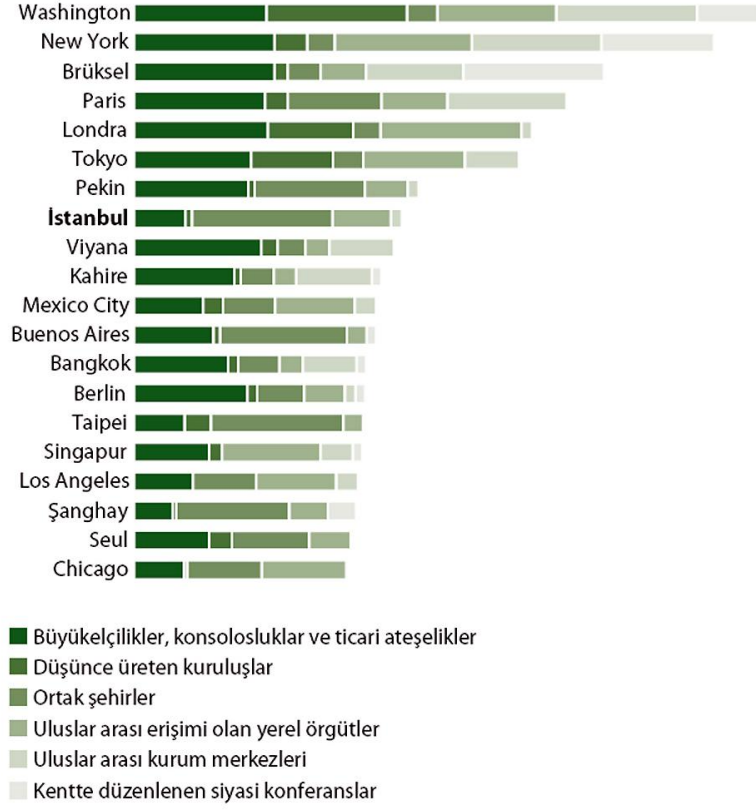
Özetlemek gerekirse, Kearney'in yaptığı araştırmada, 'iş hareketliliği' bağlamında İstanbul'un 32. sırada yer alması, kentin teknoloji akışı bağlamında enformasyon üretme potansiyelinin -çokluğuna değil- azlığına işaret etmektedir. Bu sonuç, - çalışmanın kuramsal çerçeve bölümünde konu edilen Appadurai'nin 'technoscape' tanımından hareketle,- İstanbul'da teknoloji akışını sağlayacak nicelikte, alıcı ve dağıtıcı iş hareketliliğinin/kuruluşların olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Diğer taraftan, OECD ülkeleri arasında teknoloji ticaret oranları dikkate alındığında, kentte teknoloji üretiminin yetersiz olduğunu söylemek de mümkündür. Bu anlamda, İstanbul'da, enformasyon üretimi konusunda teknoloji alımının, kullanımının, üretiminin ve dağıtımının olumlu bir potansiyel oluşturmadığı açıktır. Kent, enformasyon üretimi

konusunda teknoloji akışlarından faydalanabilecek bir zemine sahip değildir. Bu önermeyi tersten okumak da mümkündür: Kent, teknoloji akışlarında üretim yapacak bir enformasyon seviyesine de sahip değildir.

Diğer taraftan, İstanbul'daki teknoloji akışları bağlamında, bu bölümde ortaya konan sonuçlar, -önceki bölümlerde tartışılan- insan, para ve mal akışlarındaki kısıtlılıklar dikkate alındığında, şaşırtıcı görünmemektedir. Zira, insan, para ve mal akışları, teknoloji üretecek insan, para ve malzemeyi kente getirecektir. Tersten bakılacak olursa, kentteki teknoloji çeşitliliği, insan, para ve mal akışlarını da etkileyecektir.

3.1.4 İstanbul'un Politik Düşünce Akışları Bağlamında Enformasyon Üretme Potansiyeli

İstanbul'un sahip olduğu enformasyon ekonomisi hakkında konuşulabilecek bir diğer alt başlık da, kentin politik düşünce akışları bağlamında ürettiği enformasyondur. Bu anlamda, Kearney'in [97] çalışması, bu bağlamda üretilen enformasyonun potansiyeli hakkında düşünmeye başlamak için iyi bir kaynaktır. Zira, kentleri sahip oldukları politik roller üzerinden karşılaştıran bu çalışma, İstanbul'un dünya sıralamasındaki politik önemine dikkat çekmesi bakımından önemlidir. Kearney'in [97] araştırması, 60 kenti 'siyasal etkinlik' değişkeni üzerinden çeşitli kriterleri dikkate alarak değerlendirmektedir. Bu kriterler, 'büyükelçilikler, konsolosluklar ve ticari ateşelikler', 'düşünce üreten kuruluşlar', 'ortak şehirler', 'uluslararası erişimi olan yerel örgütler', 'uluslararası kurum merkezleri' ve 'kentte düzenlenen siyasi konferanslar' olarak belirlenmiştir. Bu çalışmanın Şekil 3.6'da ve Çizelge 3.5'de yer alan sonuçlarına göre, Washington, Pekin, Paris, Kahire, Londra ve Brüksel gibi kentlerin ilk 10 arasında yer aldığı sıralamada, İstanbul 8. sıradadır. Araştırmaya göre, 'siyasal etkinlik' düzeyi, küresel politika üretme ve siyasi diyalog üzerinde bir etki alanı tanımlar.

Şekil 3. 6 Kearney'in 'siyasal etkinlik' değişkeni üzerinden yaptığı araştırmanın sonuçları [79]

Çizelge 3. 5 'Siyasal etkinlik' sıralamasında İstanbul'un yeri [97]

Kent	Siyasal etkinlik (ing. Political engagement)
Washington DC	1
New York	2
Brüksel	3
Paris	4
Londra	5
Tokyo	6
İstanbul	8
Pekin	7
Kahire	10
Singapur	16
Los Angeles	17
Chicago	20
Toronto	24
Hong Kong	40
Sdyney	43

Kearney'in yaptığı bu araştırmayı değerlendiren Saskia Sassen [75], küresel siyasette geldiği konuma göre, İstanbul'un karşılıklı politika alışveriş merkezi haline geldiğine

dikkat çeker. O'na göre, İstanbul'un 'siyasal etkinlik' alanında ön sıralardaki konumu, kentin farklı ekonomik ve jeopolitik coğrafyaların kavşak noktası olarak üstlendiği stratejik rolden kaynaklanmaktadır. Öyle ki, her geçen gün birbirine daha çok bağlanan günümüz dünyasında, bu rolün önemi giderek artmaktadır.

Elbette, Kearney'in İstanbul'un artan politik önemine dikkat çektiği çalışmasının sonuçları üzerinden, kentin enformasyon üretme potansiyeli hakkında fikir yürütmek mümkündür. Zira, İstanbul'un siyasal etkinlik düzeyinde -60 ülke arasında- 8. konumda olması, kentin politik düşünce akışlarının içinde yer aldığı; bu anlamda da enformasyon üretme potansiyelinin var olduğu anlamına gelebilir. Ancak bu noktada, Çağlar Keyder'in [102] İstanbul'u 'Küresel Kent' modeli üzerinden ortaya koyduğu çalışması, potansiyelin çeşitli kısıtlamalar altında açığa çıkarılamadığı bir durumu ortaya koymaktadır. O'na göre İstanbul, fırsat yokluğundan değil, politik alandan gelen türlü tehditler nedeniyle küresel kent modeline uygun bir kent değildir. Politik alandan gelen tehditler ise, Keyder tarafından, İstanbul'un üzerindeki 'popülist politikaların devam etmesi', 'ülke çapında liberal bir çerçevenin yerleştirilmesi konusunda gönülsüzlüğün olması', 'yerli girişimcilerin tutarlı ve birleştirici bir bakış açısı geliştirememiş olmaları', 'hukuk ve altyapı koşullarının politik nedenlerle yerine getirilememiş olması' olarak ifade edilmektedir. Bu anlamda, ülkenin politik dönüşümü yarım kalmış ve mevcut politik tehditler, İstanbul'da enformel/kayıtdışı faaliyetlerle aşmaya çalışılmıştır [102]. Keyder'e [96] göre bu faaliyetler, *"milliyetçi-devletçi bir hukuki ve politik ortamdan liberal enternasyonalist bir ortama geçişin tamamlanamamasından"* kaynaklanmaktadır.

3.1.5 İstanbul'da Enformasyon Üreten ve Taşıyan Medyalar: İmaj Akışları

Bu alt bölümde, İstanbul'un -Appadurai [1] tarafından, gazeteler, dergiler, televizyon kanalları ve film üretim şirketleri aracılığıyla üretilen ve her koşulda 'imaj' merkezli olma eğilimli olarak tanımlanan- 'media' ağlarındaki imaj akışlarının, İstanbul'daki medyalar üzerinden bir değerlendirmesi yapılmaktadır. Medyada üretilen ve dağıtılan imajların İstanbul'daki enformasyon üretme potansiyeli, kentin sahip olduğu enformasyon ekonomisi hakkında konuşulabilecek bir diğer alt başlıktır.

Medyalar, tarih boyunca hiçbir dönemde sadece enformasyon akışını sağlayan bir zemin olmadığı gibi, bugün de, enformasyonu taşımakta ve yeniden inşa etmektedir. 1980'lerle birlikte değişen medyaların nitelikleri, enformasyonun taşınmasında ve üretilmesinde farklı durumlar ortaya çıkarmış; bu durumlar İstanbul'da enformasyonun üretilme potansiyeline de etki etmiştir. Bu dönem itibariyle İstanbul'daki medyalar, politik ve ekonomik süreçlerin odağına yerleşmiştir. Öyle ki, önceleri ekonomik ve politik bir faaliyet alanı tanımlayan medyalar, 1990'larda bir sektör haline dönüşmüştür. Bu anlamda, İstanbul'da bir sektör halini alan medyaların, enformasyonun üretimi ve taşınımı süreçlerinin içine, ticari kaygıları da yüklediğini; dahası enformasyonun imaj merkezli olmasının ya da bir imgeye indirgenmesinin bu sektörün işleyişinin zorunlu bir uzantısı halini aldığını söylemek de yanlış olmayacaktır. Özetlemek gerekirse, İstanbul'da –sektör haline gelmiş- medyalarda, enformasyonun imajının çıkarılması ya da imge haline indirgenmesi, enformasyonun –potansiyellerle dolu- içeriğini sabitlenmekte, çok sesliliğini yok etmekte, varolan potansiyelini kısıtlamaktadır. Enformasyonun potansiyelleri, imajının çıkarılarak içeriğinin sabitlenmesiyle ya da imgeye indirgenerek kitleleştirilmesiyle boğulmaktadır/azalmaktadır. Bu anlamda, İstanbul'da medyalardaki enformasyon üretiminin ve akışının, politik ve ekonomik bir süreç tarafından belirleniyor olması sebebiyle, imaj merkezli olmaya eğilimli olduğunu, tam da Appadurai'nin –çalışmanın başında- anlattığı şekliyle söylemek mümkündür. Bu eğilim, enformasyonun potansiyelinin açığa çıkarılması ve kullanılması sürecindeki özgürlüğünü kısıtlamakta, İstanbul'da yeni enformasyonların üretilmesinin önünü kapatmakta, enformasyonu niteliklerinden arındırmakta, yeni kimliklerin ve varoluş biçimlerinin açığa çıkarılmasının önünde bir engel olarak durmaktadır. Bu anlamda, kentteki enformasyon üretimindeki azalan çeşitlilik, İstanbul'un diğer kentlerden ayırt edilmesini sağlayacak farklılıkların da üretilmemesine neden olmaktadır. Bu noktada belirtmek mümkündür ki, ancak ekonomik ve politik odaklardan bağımsızlaşan ve ideolojik olarak kamu yararına çalışan medyalar, İstanbul için yeni enformasyon üretimlerinin önünü açacaktır.

3.2 Enformasyon Kentinin Potansiyelleri Üzerinden İstanbul'un Mekanlarına Bakmak

Çalışmanın kuramsal çerçeve bölümünde, enformasyon kentinin olumlayıcı (*ing. affirmative*) bakış açısı altında irdelenmesiyle ortaya konan dört mekansal potansiyelin, bu bölümde İstanbul'daki izleri sürülmektedir. Bu süreçte, İstanbul için her bir potansiyelin değerlendirilmesi, farklı araçlar/göstergeler/olgular üzerinden kurgulanmaktadır. Her potansiyel, farklı bir gözlükle/ölçekle/bakış açısıyla okunmaktadır.

Bu anlamda, İstanbul'da mekan üretiminin *çeşitlilik* potansiyeli, kenti oluşturan mimarlık '*pratikler*'i üzerinden; mekanın *çok anlamlılık* potansiyeli, kentsel süreçlerin içinde yer alan '*aktörler*' üzerinden; mekanın *dönüşüm* potansiyeli, kentin seçilmiş '*mekanlar*'ı üzerinden ve mekanın *doluluk* potansiyeli, kente giren '*vektörler*' üzerinden okunmaktadır. Çalışma, bu okumada kullanılan araçların (*pratikler, aktörler, mekanlar ve vektörler*) biraraya gelerek kenti oluşturduğu kabulü üzerinden, İstanbul'u anlamayı ve sonuçları enformasyon kenti üzerinden ilişkilendirmeyi amaçlamaktadır. Tez çalışması, bu okumayı, tüm *pratiklerin, aktörlerin, mekanların ve vektörlerin* içiçe geçtiği, birarada, altalta, üstüste okunduğu bir olgusalılık etrafında kurgulamaktadır.

Çalışmanın bu bölümü bir okuma önerisi, bir okuma denemesidir. İstanbul'un mekansal potansiyellerini olumlu ve olumsuz sonuçlarıyla ele almak, kentteki gerilimleri, çatışmaları, çelişkileri doğuran süreçleri anlamak, -bugün olamasa da bir gün,- gerçek mekansal çeşitliliğin, çok anlamlılığın, dönüşümün ve mekansal doluluğun üretilmesinin yolunu açacaktır.

3.2.1 İstanbul’da Mekan Üretiminin *Çeşitlilik* Potansiyeli: ‘*Pratikler*’ Üzerinden

—İstanbul’un Renkleri, Dokuları, Çeşitleri... [105]

İstanbul’da mekan üretiminin *çeşitlilik* potansiyeli üzerine yapılacak bu bölümdeki kent okuması, İstanbul’un mekanlarını üreten ‘*pratikler*’ üzerinden yapılmaktadır. Kenti aynı anda, yan yana, içiçe biçimlendiren *pratikler*, bu pratiklerin doğurduğu olumlu sonuçlar ya da kentte yarattığı problemler, İstanbul’un mekan üretim sürecindeki *çeşitlilik* potansiyelinin ortaya konması bağlamında hayati kabul edilmektedir.

Şüphe yoktur ki, her kentin, mekansal üretim pratikleri ve bu pratiklerin doğurduğu *çeşitlilik* potansiyelleri farklı ve özgündür. Bu anlamda, bu bölümde, İstanbul’un mekansal üretim süreçlerini etkileyen ve anlamlı olduğu kabul edilen dört pratik konu edilmiştir. İstanbul’un mekanları, ‘Mimarsız/Enformel Mimarlık Pratiği’, ‘Mimarlı/Yaratıcı(!) Mimarlık Pratiği’, ‘Anonim Mimarlık Pratiği’ ve ‘Kentsel Dönüşüm Pratiği’ başlıkları üzerinden değerlendirilmektedir. Burada konu edilen tüm pratiklerin, ayrı başlıklar altında değerlendirilmeye alınmış olmasına karşın, içiçe geçmiş bir yapıda oldukları unutulmamalıdır. Zira, bu sınıflandırma, konunun anlaşılabilirliğini artırmak için yapılmıştır.

Bu bölümde, İstanbul’da mekan üretiminin *çeşitlilik* potansiyeli, *pratikler* üzerinden yapılacak olgusal bir bakışla okunmaktadır. Bu okuma yoluyla ortaya konacak pratiklerin anlaşılması, kent için olumlu sonuçlar verecek potansiyellerin ya da problemlerin fark edilmesi ve bu pratiklerin diğer potansiyellerle ilişkilerinin görünür

hale gelmesi halinde, gerçek mekansal çeşitliliğin ve özgünlüğün üretilmesinin önü açılacaktır.

3.2.1.1 Mimarsız/Enformel Mimarlık Pratiği

İstanbul’da mimar olmaksızın, enformel yollarla üretilen mimarlık pratiği, kentteki mekan üretiminin çeşitliliğinin okunabileceği pratikler arasındadır. ‘Mimarsız/Enformel Mimarlık Pratiği’, kentte kayıt altına alınmayan, kayıt dışı mekanlar üretmekte; ağırlıklı olarak konut üretim biçimlerinde karşımıza çıkmaktadır. Kamu ve özel sektör tarafından karşılanmaya çalışılan İstanbul’daki formel konut üretiminin yanında, formel yolla konut sahibi olamayanlar için, enformel yollarla, mimarsız olarak ve bireysel çabalarla¹, kamunun mülkiyetindeki arazilerin işgal edilmesiyle gerçekleşen enformel konut üretim pratiği,² kendiliğinden bir hareketin sonucudur.

“Bir yandan çok hızlı bir kentleşme, bir yandan 1958 devalüasyonundan sonra bütün kaynağın kentleşmeye değil, sanayileşmeye ayrılmaya karar verilmesiyle birlikte, yeni gelenleri destekleyecek sosyal programların yoksunluğundan insanların enformel stratejileri devreye sokarak kendi başının çaresine bakması: Bugün bir enformel kent olarak tanıdığımız İstanbul’un başlangıçları da tam orada. “Minibüslü, gecekondulu, işportalı şehrin” başlangıcını ve olgunlaşmasını görüyoruz orada [106].”

Keyder [107], İstanbul’un, arazi işgaline dayanan gecekondu mahallelerinin yayılması yoluyla genişlediğini; ve enformel yollarla üretilen bu konutların toprak mülkiyetine dayanan hukuki rejimin tarihçesinin özgüllüğü dolayısıyla da kolaylıkla yasallaştığını ifade eder. Keyder’in [95] enformel konut üretimi konusunda uygulanabilir olarak gördüğü çözüm önerileri ve doğabilecek sonuçlar şöyle özetlenebilir: Bir taraftan kamu mülkiyetindeki araziler üzerindeki yerleşim, devlet tarafından yasaklanabilir; ancak bu durum yasal alanlarda yoğunluğun artmasıyla ve yoksul bir kent dokusunun ortaya çıkmasıyla sonuçlanabilir; diğer taraftan, kamu arazileri en yüksek fiyatı verene satılabilir; ancak bu durumda da konut sorununun çözümü, kapitalist piyasaya bırakılmış olur.

¹ ‘Mimarsız/Enformel Mimarlık Pratiği’, aktörler üzerinden okunan ‘İstanbul’da Mekanın Çok Anlamlılık Potansiyeli’ bölümünde, ‘Kendiliğinden Dönüştürenler’ başlığında yeniden ele alınmaktadır.

² Enformel konut üretimi, ‘Mekanın Dönüşüm Potansiyeli’ bağlamında ‘Gecekondular’ başlığında yeniden ele alınmaktadır.

Bu anlamda, ‘Mimarsız/Enformel Mimarlık Pratiği’, -kentin *çok anlamlılık* potansiyelini üreten- ‘Karar Vericiler’ olarak sonraki bölümde konu edilecek olan aktörlerle ilişkisel anlamda bağlıdır. Zira, ‘Mimarsız/Enformel Mimarlık Pratiği’, ‘Karar Vericiler’in kentin konut ihtiyacını karşılayamaması sonucu hızlanmış olup, İstanbul’da bu yolla üretilen gecekonduların bir kısmı ‘Karar Vericiler’in aldıkları kararlar doğrultusunda zaman içerisinde yıkılmış, yasallaşmış ya da apartmanlaşmıştır. Enformel-plansız yerleşmeler, imar aflarıyla formel yerleşmelere dönüşmüştür.

“Gecekondu türü yerleşmeler barakalar adıyla daha 1930’lu yıllarda ortaya çıkmıştır. Tek parti dönemi olmasına rağmen, bu konutların bir kısmı zaman zaman yıkılsa da, varlıklarına göz yumulmuştur. Ama çok partili rejime geçişle birlikte zaman zaman af yasaları çıkarılarak gecekonduculara güvence verilmiş, yasallaştırılmıştır [108].”

1985 senesinde, ‘af kapsamına giren kaçak yapıların oluşturduğu yasadışı yerleşmelerde, söz konusu yapıları koruyarak; bu yapıların bulunduğu arsalara ek imar olanakları sağlayarak ve aynı bölgede henüz yapılaşmamış arazilere de imar hakkı tanıyarak yerleşmenin ‘planlı’ bir bölge haline getirilmesini amaçlayan ‘İslah İmar Planı’ yürürlüğe girmiştir [109]. 1990’lara ulaşıldığında nüfusu yedi milyonu aşan İstanbul’un çeperleri, büyük bir bölümü enformel yollarla üretilmiş binalardan oluşmaktadır [110] .

“1986-1993 arasındaki yedi yıllık dönem içinde Kartal, Pendik, Ümraniye, Üsküdar, Beykoz, Sarıyer, Şişli, Gaziosmanpaşa, Bayrampaşa, Zeytinburnu, Bakırköy, Bahçelievler, İkitelli, Küçükçekmece, Avcılar, Büyükçekmece gibi, kentin gelişme bölgelerini içeren hemen tüm semtlerinde, nazım planlarda koruma bölgeleri olarak belirlenen alanlar, gecekondulaşma oranı ne düzeyde olursa olsun, doğrudan ıslah imar planlarıyla imara açılmıştır. Yine, bütün bu bölgelerdeki arsa ve arazileri daha önceden çok ucuza fiyatlarla satın alan spekülâtör çevreler, ilçe belediyelerince yürürlüğe sokulan ıslah imar planları sayesinde, imar yasalı arsaları üzerinde yapı hakkı elde ederek, spekülasyon oranlarını olağanüstü yükseltmişlerdir [111].”

Çavuşoğlu ve Yalçınan [112], mekan politikasının, reel zenginliği düzenleyemeyen ve adil dağıtamayan devlet için, her zaman bir ikame politikası olarak işlev gördüğünü ifade eder. Öyle ki, 1980 öncesi, İstanbul’da, kentli tüketici orta sınıfın oluşması için kentsel toprağın işgaline onay verilmiş, 1980 sonrası yaşanan eşitsizlik ve yoksullaşma, imar afları ile düzenlenmeye çalışılmıştır.

“Özal dönemindeki imar afları, özellikle toplumun kaybeden kesimlerinin barınma alanlarına hukuki meşruiyetin yanı sıra 4 kata kadar imar izni vererek ciddi bir dolaylı gelir transferi

sağlamış, bir nevi toplumsal çimento işlevi görmüştür. Bir anlamda, emekçi sınıflar ve dezavantajlı toplum kesimlerine tavizler verilerek sistem tadil edilmiştir. Bu dönemde, bir yandan da, bireyler, sermaye grupları, bizzat yerel yönetimler ve merkezi hükümet birimleri için çeşitli yatırımlar aracılığıyla mekan üzerinden gelir artırmak/yaratmak temel bir stratejiye dönüşmüştür. Bu strateji için kentsel gelişmenin önceden satın alınan arazilere doğru yönlendirilmesi, ilgili mevzuatın zorlanması ve kentsel toprağın ayrıcalıklı imar haklarıyla donatılması türünden spekülatif yöntemler seçilmiştir [112].”

Özetlemek gerekirse, ‘Mimarsız/Enformel Mimarlık Pratiği’, İstanbul’un mekansal süreçlerinin içinde dinamik bir pratik olarak yorumlanabilir; ancak, kentte yarattığı mekansal çeşitlilik, sahip olduğu potansiyelin olumlu özelliklerinden kaynaklanmamaktadır. Zira, bu pratiğin, bu başlık altında konu edilmesi, barındırdığı potansiyelin kentsel ve sosyal dokuda yarattığı problemler nedeniyledir. Sahip olduğu dinamizm, ilerleyen bölümlerde konu edilmekte olan diğer potansiyelleri de boğmakta, kentteki problemlili ilişkilerin giderilmesinin önünde bir engel olarak durmaktadır.

3.2.1.2 Mimarlı/Yaratıcı(!) Mimarlık Pratiği

‘Mimarlı/Yaratıcı(!) Mimarlık Pratiği’, iyi eğitim almış, mimari yarışmaları takip eden, dış dinamiklere açık, yenilikçi ve yaratıcı bir mimar¹ kitle tarafından İstanbul’da mekan üretmektedir. Bu kitle, bilgilenme araçlarını ve kaynaklarını etkin kullanır ve bilgisayar teknolojisinin tasarım, çizim ve yapım sürecindeki avantajlarından faydalanır. Bu anlamda, mekanın üretim sürecinde kullandıkları araçlar ve tasarım dilleri bağlamında kentteki diğer mimarlardan ayrılırlar. Geleneksel kabullerden uzak duran tasarım yaklaşımlarıyla, kentte yapı üretirler; geometrik anlamda daha bağımsız, organik formlar geliştirirler.

Bu noktada, yaratıcı bir mimar kitle tarafından gerçekleşen ‘Mimarlı/Yaratıcı(!) Mimarlık Pratiği’ni, kente çeşitlilikle üretilen mekanlar sunma potansiyeli taşımasından

¹ Bahsedilen yenilikçi ve yaratıcı mimar kitlesi ve mimarlık ofisleri şöyledir: Bektaş Mimarlık İşliğı (Cengiz Bektaş), Boran Ekinci Mimarlık (Boran Ekinci), Çinici Mimarlık (Can Çinici), DB Mimarlık (Bünyamin Derman, Dilek Topuz Derman), Emre Arolat Architects (Emre Arolat), Erginoğlu & Çalışlar Mimarlık (Kerem Erginoğlu, Hasan Çalışlar), GAD Architecture Development (Gökhan Avcioğlu, Ozlem Ercil Avcioğlu), Mars Mimarlar (Atilla Yücel), Mimarlar Tasarım Bürosu (Han Tümerterkin), Nevzat Sayın Mimarlık Hizmetleri (Nevzat Sayın), Tabanlıoğlu Architects (Murat Tabanlıoğlu), Tago Mimarlık (Tatsuya Yamamoto, Gökhan Altuğ), Teğet Mimarlık (Mehmet Kütükçüoğlu, Ertuğ Uçar), Uras x Dilekçi (Emir Uras, Durmuş Dilekçi).

dolayı, olumlu görmek mümkündür. Zira, bu pratik, mekansal çeşitlilik anlamında İstanbul’da potansiyel oluşturabilecek bir mimar kitle tarafından kente etki etmekte ve kent, tasarım ve malzeme anlamında -daha önce olmadığı kadar- farklı ve nitelikli binalarla donatılmaktadır. Dahası, bu pratiğin ürünlerinin kentteki yapı niteliğini yükselttiği ve kullanıcılarına –daha- yaşanabilir mekanlar ürettiği de söylenebilir. Ancak, ürettiği yaratıcılığı yüksek ürünler ile kent için yüksek nitelikli mekanlar üreten ‘Mimarlı/Yaratıcı(!) Mimarlık Pratiği’, diğer taraftan kentte başka problemler yaratan mekanlar da ortaya koymaktadır¹. Bu noktada, bu ürünleri, ‘yer’ ile kurdukları ilişkinin zayıflığı, mimari çevreye duyarsızlıkları, bulundukları çevrenin ölçeğine ve silüetine uygunsuzlukları, yoğun yapılaşmaları ve sebep oldukları mekansal ve toplumsal kutuplaşmalar bağlamında eleştirmek mümkündür. Bu ikircikli üretimin kentte yaygınlaşması, mahalleler ölçeğinde kentin dönüşüm geçirmesine sebep olmaktadır. Ancak, kent açısından gelecek yıllarda gerilimler yaratacak bu dönüşüm, tüm olumlu potansiyelleriyle ve barındırdığı problemleriyle ortaya konmalıdır.

Bu pratiğin yaratıcı mimarları, İstanbul’daki ‘Yatırımcı Aktörler’le birlikte çalışmaktadır. Gayrimenkul temelli bir mekansal üretim ölçeğinin İstanbul’da yaygınlaşması ile, ‘Yatırımcı Aktörler’in temelde para kazanmak amacıyla ürettikleri projeler, reklam amacıyla isim yapmış mimarlara tasarlattırılmaya başlanmıştır. Bu anlamda, bu kitle, -daha önce hiç olmadıkları kadar- kentteki mimarlık pratiğinin içinde yer almaktadır. Ancak ‘Mimarlı/Yaratıcı(!) Mimarlık Pratiği’ni, ‘Yatırımcı Aktörler’in temel ekonomik gerekçelerine bağlı olarak mekan üretmeye yatkın duruşları nedeniyle de eleştirmek mümkündür.

Özetlemek gerekirse, ‘Mimarlı/Yaratıcı(!) Mimarlık Pratiği’, İstanbul’un mekansal çeşitliliği içerisinde yaratıcılığa açık bir potansiyel tanımlasa da, bu pratiğin, kentte yanısıra ürettiği problemler, sahip olduğu bu potansiyelin gücünü de zayıflatmaktadır. Diğer taraftan, 2011 yılı itibariyle, Türkiye’deki 39.172 mimarın, 16.053 tanesi İstanbul’da bulunmaktadır [113]. Sayısal olarak ortaya konan bu mimar potansiyeli, kentin her parçasının ‘tasarlanarak’ üretilebilmesini dahi mümkün hale getirebilir.

¹ Bu pratiğin adının içinde yer alan (!) işareti, yaratıcılığın, problemleri de içinde barındıran bir potansiyele işaret etmesi dolayısıyla kullanılmaktadır.

3.2.1.3 Anonim Mimarlık Pratiği

‘Anonim Mimarlık Pratiği’, İstanbul’daki mekan üretiminin içinde yer alan pratiklerden bir diğeridir. Ancak, bu üretim pratiğinin altındaki yaratıcılık ve kente sunduğu çeşitlilik, ‘yer’e özgü niteliklere göre biçimlenmemiş, anonim bir kendiliğindenlikle sınırlı kalmıştır. Bu bağlamda Köksal [110], İstanbul’un anonim mekanlarını geniş bir perspektiften bakarak şöyle özetler:

“... asıl büyük değişim, kentin 1950’den başlayarak göç alması ve nüfusunun büyük bir hızla artmaya başlaması olacaktır. Kentin yeni gelen nüfusu barındıracak konut stoku yeterli değildir. Sonuçta, kısa bir sürede, sur dışı (extra muros) alanlar, batıda ve kuzeybatıda, geniş gecekondu alanlarına dönüşür. Bu arada kentin kuzeye doğru gelişmesi devam ederken, Asya yakası da doğruya doğru yeni yerleşim bölgeleri oluşturarak genişler. ...1950’den başlayarak, 20 yıl içinde tarihi yarımada içindeki geleneksel doku da tümüyle ortadan kalkacak, yerini –artık İstanbul’a kalıcı karakterini verecek olan- betonarme apartmanlara bırakacaktır. ...Genellikle kalfa eliyle üretilmiş bu yapılar, anonim bir kendiliğindenlikle kentin yeni kimliğini oluşturur.

1973’te açılan ve kentin Avrupa yakası ile Asya yakasını birleştiren Boğaziçi Köprüsü, 19. yüzyılda ana doğrultusu belirlenmiş eksen üzerindeki merkezi daha da kuzeye iter. Köprü çevre yollarının etrafında oluşan informel yapılaşma alanları ise, son derece niteliksiz bir yapı stokunun ortaya çıkmasına yol açar. ... Orta ve üst gelir gruplarının oturduğu bu semtlerdeki apartmanlar da yüksek bir mimari nitelik taşımaktan uzaktır; genellikle bu yapıların mimarisi imar yönetmelikleriyle belirlenmiş anonim bir dille biçimlenmiştir. Başka bir deyişle, artık İstanbul’un çehresine, ister formel, isterse de informel yollardan üretilmiş olsun, aynı türden binaların oluşturduğu oldukça bağdaşık bir karakter egemen olur.

Neoliberal siyasetlerin uygulandığı 1980’ler, İstanbul’a radikal müdahalelerin yapıldığı yeni bir dönemi getirir. İktidarın vizyonu, kenti Ortadoğu’nun yeni finans-kapital merkezine dönüştürmektir. Bu dönemde İstanbul çok katlı otellerle tanışacak, bu kez küresel dünyanın anonim mimarlık dili, yeni kent simgelerini biçimlendirecektir. Yapılaşmaya açılan Boğaz sırtlarında inşa edilen yeni kapalı yerleşmeler ise, üst gelir grupları için, hala mimarlığın anlamlı bir “katma değer” oluşturmadığını gösterir. Bu konutlar, hem modernizm sonrası keyfiliğin sonucudur, hem de geleneksel mimarlığa yapılmış “zorunsuz” atıflar taşır. Ne var ki, bu kendiliğinden oluşmuş tipoloji, talep yaratan bir “imge” tanımlayacaktır.

Boğaz’a yapılan ikinci köprü 1988’de açılır. İlkini daha kuzeyinde inşa edilen bu köprüyle birlikte, merkez aynı eksen üzerinde daha da kuzeye tırmanacak, kısa süre içinde de gökdelenler yeni merkezin belirleyici öğeleri olacaktır. Kuşkusuz, bu gökdelenler bağlamında İstanbul’a özgü bir mimarlıktan söz etmeye olanak yok. Küresel dünyanın yok-yer (non-lieu) mekanları, belirli bir kimlikten arınmış anonim mimarlıklarını da birlikte getirmiştir. Aynı anonim mimarlığı başka bir

yok-yer mekanı olan alışveriş merkezlerinde de görüyoruz. İstanbul ilk alışveriş merkezi ile 1988’de tanışır, yirmi yıl içinde sayıları 100’ü geçer ve merkezden çevreye kentin bütününe yayılır.

1990’lara ulaşıldığında İstanbul’un nüfusu 7 milyonu aşmıştı. Artık bir “kent”ten değil, dev bir metropolden bahsetmek daha doğru olacaktır. Büyük bir bölümü informal yollarla üretilmiş niteliksiz binalar, metropolün çeper alanlarını tümüyle kaplamıştır. Bu yıllarda ortaya çıkan yeni bir oluşum ise, sermayenin konut üretimine el atması ve kent dışında inşa edilen kapalı yerleşmelerin özellikle üst gelir gruplarına yönelik bir arz oluşturmasıdır. Kapalı yerleşmeler, konumlandıkları “yer”den bağımsız (biri “yok-yer” tanımlayan) ve tümüyle pazarlamaya odaklanmış konseptlerle biçimlendirilmiştir [110].”

Bu anlamda, İstanbul’da ‘Anonim Mimarlık Pratiği’ altında üretilen bir kent dokusunun varlığını kabul etmek gerekmektedir. Kentte, özellikle TOKİ ve KİPTAŞ eliyle yapılmış olan konutları ve gecekonduları bu çerçevede değerlendirilebilmek mümkünken, - ileride konu edilmekte olan- ‘Kente Nakledilen’ projeleri de bu mimarlık pratiği altında üretilmiş olarak görmek mümkündür. Bu yapıların çeşitlilikten uzak, ‘yer’le ilişki kurmayan tasarım yaklaşımlarıyla, kentte nitelikli bir mekansal *çeşitlilik* potansiyeli tanımlayamayacağı açıktır. Dahası, ‘Anonim Mimarlık Pratiği’ altında, İstanbul’da, mimari tasarım bilgisi ve yaratıcılığı belirleyici bir rol oynamamaktadır. Bu anlamda, İstanbul’da, her ‘yer’de var olan, benzer, yersiz ve bağlamından kopuk mekanlar üreten ‘Anonim Mimarlık Pratiği’, dünyanın geri kalanıyla ortak paylaştığı, özgünlük ve mekansal yaratıcılıktan uzak mimari çevreler ortaya koymaktadır. Dahası, mekanın *çeşitlilik* potansiyelinin standart yaklaşımlarla açığa çıkarıldığı, niteliksel açıdan değersizleştiği ve kaybolmaya başladığı yeni durumlar yaratır.

3.2.1.4 Kentsel Dönüşüm Pratiği

Mekan üretiminin *çeşitlilik* potansiyeli üzerinden okunabilecek bir diğer pratik, İstanbul’daki mevcut mekansal süreçlerin içinde var olan ‘Kentsel Dönüşüm Pratiği’dir. İstanbul’da bu pratik altındaki girişimler, ‘kentsel dönüşüm’, ‘kentsel yenileme/yenileştirme’, ‘kentsel (yeniden) canlandırma’, ‘sağlıklılaştırma’, ‘iyileştirme/geliştirme’, ‘rehabilitasyon’, ‘soylulaştırma’ gibi projelerle kente etki eder. Dönüşüm pratiğinin kentteki uygulama alanları, fiziksel olarak köhneleşmiş tarihi alanlar, kentsel çöküntü bölgeleri, gecekondular bölgeleri ve deprem tehdidi altındaki

alanlardır. Bu pratiğin temel amacı, uygulandığı bölgenin sorunlarına kalıcı çözümler bulmak; sorunlu bölgenin mekansal, sosyal ve ekonomik açılardan iyileştirilmesini ve sürdürülebilirliğini sağlamaktır.

Türkün [114], İstanbul'da iki tür dönüşüm pratiğinin yaşanmakta olduğunu ifade eder. İlki, *'serbest piyasanın işleyişine bırakılan bir tür dönüşüm'*dür. Bu dönüşüm, rant potansiyeli yüksek alanların serbest piyasa içerisinde *'soylulaştırılması'*na olanak tanımaktadır ki, bu tür dönüşümün *'Sıradan- İnsan/Kullanıcı/İstanbul'lu'* tarafından *'kendiliğinden'* gerçekleştiğini söylemek mümkündür. İkinci tür dönüşüm ise, *'piyasa mekanizması içinde dönüşümü daha zor görünen alanların alınan birtakım kararlarla ve çıkarılan yasalarla 'dönüşüm alanı' ilan edilerek dönüştürülmeleri'*ni kapsar.

İstanbul'da her iki dönüşümün de çok sayıda örneği bulunmaktadır. Beyoğlu, Karaköy ve Tophane, tarihsel konut dokusunun içinde, birinci tür dönüşüm pratiğine örnek alanlardır [114]. Bu tip dönüşüm pratiği, *'Kendiliğinden Dönüştürenler: -Sıradan- İnsan/Kullanıcı/İstanbul'lu'* bölümünde anlatılmakta olup, bu bölümde konu edilen dönüşüm pratiği, kentte –kendiliğinden değil- tepeden verilmiş kararlar sonucu, kamusal/kurumsal müdahaleler ile gerçekleştirilen bir tür dönüşümdür. İstanbul'da bu kentsel dönüşüm pratikleri arasında, Fener-Balat Rehabilitasyon Projesi ve Sahil Kesimi Kentsel Yenileme Projesi¹, Süleymaniye Bölgesi Yenileme Projesi, Yedikule-Yenikapı Sahil Şeridi III. Etap Yenileme Projesi, Tarlabası Yenileme Projesi², Zeytinburnu Kültür Vadisi Projesi, Neslişah ve Hatice Sultan (Sulukule) Mahalleleri Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projesi³, Kürkcübaşı Mahallesi (Bulgur Palas Çevresi) Yenileme Projesi, Küçük

¹ Fener-Balat Rehabilitasyon Projesi ve Sahil Kesimi Kentsel Yenileme Projesi, 29.353 mt² büyüklüğünde bir alanı kapsar. Alandaki 297 adet yapının 181'i tescilli sivil mimarlık örneğidir. Bunların 34'ü anıt eserdir [115].

² Tarlabası Yenileme Alanı, yaklaşık 2000 m² büyüklüğündeki bir alanda yer alan 9 adayı kapsar. Alanda, 210'u tescilli sivil mimarlık örneği olan 278 bina yer almaktadır [115].

³ İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Fatih Belediyesi ve TOKİ tarafından ortak yürütülen Neslişah ve Hatice Sultan (Sulukule) Mahalleleri Yenileme Projesi, 12 ada, 10 sokak ve 3 caddeyi kapsamaktadır. Alanda 17'si sivil mimarlık örneği, 5'i anıt eser olan 22 adet tescilli eser bulunmaktadır [115].

Mustafa Paşa ve Haraççı Kara Mehmet Mahalleleri Yenileme Projesi, Ayazma Kentsel Dönüşüm Projesi¹ yer almaktadır [115].

Kentsel dönüşüm pratiklerini belirleyen ve şekillendiren aktörlerin başında ‘Karar Vericiler’ (‘Merkezi Yönetim’ ve ‘Yerel Yönetim’) gelmektedir. ‘Karar Vericiler’ce başlatılan dönüşüm pratikleri, kentin ‘Yatırımcı Aktörler’iyle ortaklıklar kurarak kente uygulanmaktadır. Ortaklıklar, TOKİ ya da KİPTAŞ gibi ‘Kamu Otoritelerinin Yatırımcıları’ ile kurulabildiği gibi, ‘Özel Sektörün/Piyananın Yatırımcıları’nın ortaklığında uygulanan kentsel dönüşüm pratikleri de vardır.

Türkün [114], merkezi ve yerel yönetimleri, dönüşüm uygulamalarının arkasında işleyen güçlü bir siyasal otorite olmaları konusunda eleştirmektedir. Öyle ki, ‘Karar Vericiler’, yapılması istenen dönüşümlerin önündeki engelleri ortadan kaldırmak üzere, kentleri ilgilendiren yasalar çıkarmakta ve bu sayede dönüşümü, yasal olduğu gerekçesiyle oluşturmaya çalışmaktadır. Sonuç olarak, *“Ahlaki normlara, toplumsal mutabakata ve en basit düzeyde insan haklarına uygun olması ya da bunlara uygun dönüşmesi beklenen yasaların meşruiyeti tartışmalı hale gelmiştir* [114].” Bu anlamda, politik bir süreç olarak işleyen ve özel sektörün ortaklığıyla yürütülen ‘Kentsel Dönüşüm Pratiği’nin, neoliberal politikaların etkisiyle şekillendiğini söylemek de mümkündür. Zira, yüksek rant ve kar beklentisi, kamu-özel ortaklıklarıyla yürüyen dönüşüm süreçlerinde baskın bir beklentidir. Öyle ki, özel sektör için ‘yeni rant alanları yaratma ve bu alanlardan kar elde etme’ amacı, İstanbul’da ‘Kentsel Dönüşüm Pratiği’nin temel amacının önüne geçmektedir. Bu anlamda, bu pratik, özel sektörün faydaları uğruna, kente gerilimlerle dolu dönüşümler meydana getiren bir potansiyel halindedir. Diğer taraftan, özel sektör desteğiyle yürütülen ‘Kentsel Dönüşüm Pratiği’nin, ekonomik açıdan gerçekleşmesi kolaydır; bu ölçüde de dönüşümün gerçekleşme süresi kısaldır. Bu anlamda, özel sektör desteği, bu konularda avantaja dönüştürülmeli; ancak ‘Karar Vericiler’ce ortaya konan yasal çerçeveler eşliğinde denetlenmelidir. Ancak bu sayede, ‘Kentsel Dönüşüm Pratiği’nin üretebileceği, gerçek mekansal çeşitlilikten, bir potansiyel olarak bahsetmek mümkün hale gelebilir.

¹ Ayazma Kentsel Dönüşüm Projesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Küçükçekmece Belediyesi ve TOKİ tarafından ortak yürütülmektedir. 243.795 m²’lik alanda, toplam konut sayısı 2071’dir [115].

Bu pratiğin, olumlu sonuçlar doğuran bir *çeşitlilik* potansiyeli olarak mekana etki edememesinin arkasındaki gerilimlerden bir diğeri de, dönüşümü istenen bölgedeki kullanıcıların bu sürecin içine -yeterince- dahil edilmemesidir. Bu gerilim, dönüşümün gerçekleştiği bölgedeki sorunların tam anlamıyla çözülmesinin önünde bir problemdir ve farklı sosyal sorunları da beraberinde getirir: ‘Kentsel Dönüşüm Pratiği’, kentlinin günlük yaşamının bir parçası haline gelemeyen; kullanımları sınırlı bir kitleye yönelik olur ve kentli, dönüşümü özümseyemez. Ancak, ‘Kentsel Dönüşüm Pratiği’nin kullanıcı katılımıyla sağlanması durumunda, kentteki mekansal çeşitlilik, olumlu bir potansiyel olarak açığa çıkabilir.

Çavuşoğlu ve Yalçın [112] da, İstanbul’da kentsel dönüşümün totaliter bir nitelikte yaşanmakta olduğunu ve uygulandığı bölgeye yeni bir kullanıcı profilini getirmek üzerine planlama yapıldığını ifade eder. Bu amaçla, sanayinin taşınmasına bağlı olarak kent içinde yaşayan önemli bir nüfus, kent dışına transfer edilmektedir¹. Türkün’ün [114] ifadesiyle bu durum, *‘birtakım yerleşik konut alanlarının yıkılıp yeniden yapılması ya da soylulaştırılarak kullanıcılarının değiştirilmesi ve birkaç “round” el değiştirmeler sonucunda rantların en üst seviyeye ulaştırılabilmesi’* olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda, kentteki dönüşüm pratiğinin içindeki yerinden etmeler/el değiştirmeler için en uygun alanlar, özellikle rantı artmış bölgelere yakın gecekondü bölgeleri ve toplumdaki dar gelirli kesimlerin ikamet ettiği tarihsel konut dokusunun bulunduğu alanlar olarak karşımıza çıkar [114]. ‘Kentsel Dönüşüm Pratiği’nin bu tipteki örnekleri, Sulukule’de², Fener-Balat’ta ve Tarlabası’nda¹ karşımıza çıkmaktadır.

¹ “Murat Güvenç’in İstanbul’un uzamsal DNA’sını ölçme girişimleri, mavi yakalıdan beyaz yakalılara dönüşen bazı mahalle profilleri ortaya koyuyor. Bu mahallelerde yaşanan sektörel dönüşüm, işgücünün kalifiye hale gelmesiyle değil mülkiyet el değiştirmeleri üzerinden okunabilir. Kentsel dönüşüm projelerinin de bu el değiştirmelerin toplulaşmasına yönelik geliştirildiğini vurgulamak gerekiyor [112].”

² “Sulukule’de kent arkeolojisi açısından yaşanan olumsuzluklar ve geriye dönüşü olmayan kayıpların yanı sıra, alanın geleneksel morfolojik özelliklerinin ve “somut olmayan miras” yani örneğin yaşam biçimleri açısından özel değer taşıyan sosyal yapısının yok edilmesi de, koruma yönünde büyük kayıplara neden oldu. Ne yazık ki, İstanbul’da yürütülen yenileme projelerinin ana hedefi, kültür mirasının korunması olmamakta. İstanbul’un tarihi farklı fiziksel özelliklerini yansıtan Sulukule, Fener-Balat, Süleymaniye, Tarlabası gibi alanlarında yapılanlar, özgün kullanıcılarından daha üst düzeyde bir kullanıcıya hitap eden yeni bir yerleşme alanı yaratmayı hedefliyor. Bu “soylulaştırma” projeleri, sözkonusu alanların morfolojik ve tipolojik özelliklerini gözardı eden, korumadan çok, 5366 sayılı Yasa’nın “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması” başlığından da anlaşıldığı gibi, “yenileme” hedefli projeler. Bu yaklaşım, tarihi dokuda geriye dönüşü olmayan kayıplara neden oluyor ve İstanbul’un tarihi

Bu bağlamda ‘Kentsel Dönüşüm Pratiği’nde süreç, sosyo-ekonomik anlamda üst düzeydeki sosyal gruplara yer açmak amacıyla, İstanbul’da alt düzeydeki sosyal grupların yaşadıkları mekanların, ‘Karar Vericiler’in müdahaleleriyle, el değiştirmeye zorlanmaları olarak işler. Başka bir ifadeyle bu süreçte, yeni ‘soylu’ sınıfın yaşayacağı mekanlar, başka bir sınıfın yerinden edilmesiyle yaratılmakta; yeni sınıfın faaliyet alanlarıyla donatılmaktadır. Dahası bu mekanlar, -mekansal ayrım olmamasına rağmen- diğer kentlilerin kullanımını dışlamaktadır. Diğer taraftan, yerinden edilenler kent dışındaki yeni yerlerine gönderilmekte, yeni taşındıkları bu mahallelerde aidiyet problemiyle karşılaşmaktadır. Bu anlamda, İstanbul’daki kamusal/kurumsal müdahalelerle gerçekleşen ‘Kentsel Dönüşüm Pratiği’nin, sosyal gerilime ve çatışmalara sebep olan uygulamalar sebebiyle, olumlu bir mekansal potansiyel taşımadığını söylemek mümkündür. Pratikte ihmal edilen sosyal boyut (kullanıcı katılımının kısıtlı olması ve bölgenin sosyo-kültürel profil değişimine, kamulaştırmalara ve mülkiyet el değiştirmelerine zorlanması) ile ilerleyen -eşitliksiz- kentsel dönüşümler, olası bir olumlu potansiyeli de içine hapsedmektedir.

semtlerinin birbirinden farklı olan ve çeşitlilik yaratan fiziksel verileri, ya ortadan kaldırılarak ya da değişime uğratarak özgün karakterlerini yitiriyorlar. Ayrıca, yenileme alanlarında yaşayan kullanıcıların varlığının gözardı edilmesi, onlara alanda kalabilmeleri karşılığında maddi açıdan altından kalkamayacakları öneriler getirerek oradan uzaklaştırılmaları, bu projelerin diğer olumsuz yanı. 2005 tarihli Yenileme Yasası’nın hemen ardından 2006, 2008 ve 2010 yılları Dünya Miras Komitesi raporlarında bu uygulamalarda dikkatli olunması gerekliliği konusunda uyarılar yer alıyor [116].”

¹ “Tarlabaşı içerisinde 9 ada ve 278 parselden oluşan bir alan, yerel belediyenin başvurusu üzerine, 2006 yılı Şubat ayında Kentsel Yenileme alanı ilan edildi. Yakın zamanda çıkarılan 5366 sayılı “Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun” Tarlabaşı’nda ve aynı zamanda tarihi kent içinde yer alan birçok mahallede gerçekleşecek olan yenileme sürecinin alt yapısını oluşturmakta. Yasa, belediyelere tarihi mahallelerdeki köhnemiş alanların yenilenmesini mümkün kılan yeni kamulaştırma yetkileri vermekte.

Tarlabaşı’ndaki yenilenme süreci, özel bir inşaat şirketi olan GAP İnşaat’ın bölgenin yenilenmesi için 2007 yılı Nisan ayında açılan ihaleyi kazanmasıyla resmen başladı. GAP İnşaat’ın teklifi mevcut inşaat alanının yüzde 42’sini yenilemenin ardından eski sahiplerine bırakmaktı, ki bu yapılan teklifler içerisindeki en yüksek olundu. GAP İnşaat, yenileme alanını lüks konut birimleri, alışveriş merkezleri, kafeler ve otellerden oluşan karışık kullanımlı bir alana dönüştürmek için projeler hazırlamak üzere içlerinde kentin önde gelen mimari bürolarının da bulunduğu yedi mimarlık şirketi ile anlaştı.

Ancak bu plan, mahallede yaşayanların çoğunluğunun direnişi ile karşılaştı. 2008 yılında, mülk sahipleri, arsa sahipleri ve kiracılar bir araya geldiler ve yenileme sürecine karşı çıkan bir dernek kurdular. İnşaat şirketinin yaptığı teklifin yetersiz olduğunu iddia eden ve daha iyi koşullar talep eden sakinler şu an için proje sürecini durdurmayı başarmış durumdalar [117].”

‘Kentsel Dönüşüm Pratiği’, özünde mekanı çeşitlendirme potansiyeli olan, dinamik bir pratiktir. Dahası, bu pratiğin uygulandığı alanlar, İstanbul’un mekanlarında çeşitlilik üretimi için büyük bir potansiyel barındırmaktadır. Ancak, yapılan uygulamaların bu potansiyelin olumlu yönlerini ortaya çıkaramamasının, kullanamamasının ve gerçek mekansal çeşitliliğe dönüştürememesinin ardında, pek çok dinamik ve aktör vardır. Bu noktada hayati olan, dönüşüm pratiğinin kente ait dinamikleri ve yere ait hafızayı kullanarak uygulanması durumunda, İstanbul için gerçek mekansal çeşitliliği artıracak bir potansiyele, etkin bir pratiğe dönüşecektir.

3.2.2 İstanbul’da Mekanın Çok Anlamlılık Potansiyeli: ‘Aktörler’ Üzerinden

İstanbul’da mekanın *çok anlamlılık* potansiyeli üzerine yapılacak bu bölümdeki değerlendirme, mekan üretiminde rol alan ‘aktörler’ üzerinden, olgusal bir bakışla yürütülmektedir. Bu aktörlerin mekana yükledikleri olumlu potansiyeller ya da kentte sebep oldukları gerilimler, İstanbul’da mekanın *çok anlamlılık* potansiyelinin anlaşılması bağlamında bir araç olarak görülmekte ve diğer potansiyellerle kurdukları ilişkilerin ortaya çıkarılması anlamında önemli kabul edilmektedir. Bu anlamda, İstanbul’un mekanlarının *çok anlamlılık* potansiyelini, dört aktör üzerinden okumak anlamlı görülmüştür: ‘Karar Vericiler/Kamu Otoritesi: Merkezi Yönetim, Yerel Yönetimler’, ‘Yatırımcı Aktörler: Kamu Otoritelerinin Yatırımcıları, Özel Sektörün/Piyanın Yatırımcıları’, ‘Bilgi Üreten Aktörler: Üniversite-Akademî’ ve ‘Kendiliğinden Dönüştürenler: -Sıradan- İnsan/Kullanıcı/İstanbul’lu’.

İstanbul’un mekanlarının çok anlamlılığına, kenti oluşturan *aktörler* üzerinden bakılarak yapılan bu bölümdeki olgusal okuma, mekandaki gerilimleri, çatışmaları, çekişmeleri ve ilişkileri anlamak açısından önemlidir. Ortaya konanlar, kentteki aktörlerin anlam üretme potansiyellerini ve üretilen anlamların niteliğini tartışmaya açmaktadır.

3.2.2.1 Karar Vericiler/Kamu Otoritesi: Merkezi Yönetim, Yerel Yönetim

İstanbul’un mekanlarında anlam üretebilecek aktör gruplarından ilki, ‘Karar Vericiler/Kamu Otoriteleri’dir. Bu aktör grubu, mekan üzerinde ana kararlar verir; mekanı etkileyecek yasal düzenlemeler yapar; yönetmelikler ortaya koyar ve mekan üzerinde politika üretir. ‘Karar Vericiler’, kentteki mimarlık üretiminin gerçekleşmesi

konusunda hayati rollere sahiptir ve mimarlık pratiklerinin altındaki tüm hareketleri ve refleksleri tanımlar. Bu anlamda, mekanda anlam üretebilecek, potansiyeli en yüksek aktör grubudur.

‘Karar Vericiler’i, yönetsel anlamda, merkezi yönetim ve yerel yönetim olarak ikiye ayırmak mümkündür. Merkezi yönetim, yönetme bakımından yetkinin toplandığı ana yapıdır. İstanbul, temel yönetsel fonksiyonlarının merkeze bağlı olduğu bir yönetim yapısına sahiptir. İstanbul’un yerel yönetimi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB)’nin bünyesinde toplanmıştır. Merkezi yönetim, İBB’ye, ortaya koyduğu kararlarla düzenleyip işlevlendirdiği bir hareket alanı tanımlamaktadır. İBB, kentsel planlama, ulaşım, konut gibi hizmetlerden ve geniş bir bütçeden sorumludur¹ [118]. Diğer taraftan merkezi yönetim, gücünü ve etkisini her alanda sürdürmektedir: Yerel yönetim, her konuda merkeze bağlıdır ve merkezi yönetimle iyi ilişkiler içinde olması önemlidir. Zira, yerel yönetimler, mali açıdan özerk değildir ve yeni kaynaklara ihtiyaç duyması nedeniyle merkeze bağımlı bir yapıdadır. Dahası, yerel yönetimin merkezi yönetimle aynı siyasi görüşü paylaşması da önemlidir. *“Bugünkü yönetimin Ankara ile aynı partiden olması ve hatta merkezdeki kadroların eski Belediye Başkanı olan Başbakan’ın yakınları olması önemli bir avantajdır. İstanbul’la ilgili makro kararların alınması ve bu projeler için kaynak yaratılmasında merkezle yerel arasında bir çatışma söz konusu değildir [119].”*

Erder [119], İstanbul’un merkeze bağlı ve popülist bir yaklaşımla yönetilmekte olduğunu, Türkiye’deki şehircilik uygulamalarının da, bu sistemin özelliklerinden gelen ‘popülizm’ ile ‘otoriterlik’ arasında gidip gelmekte olduğunu ifade eder. İstanbul’da kaotik olarak algılanabilecek oluşumlarda da, bu ikilemin izlerine rastlamak mümkündür. Ancak Avrupa Birliği’ne adaylık sürecinde, kent yönetimi açısından etkili olan iki önemli kavram, kentin gündemine girmiştir: ‘Yönetişim’ ve ‘saydamlık’. *“...Bu çerçevede, gerek kentsel gruplar, gerekse yönetimler yeni katılım biçimlerinin uygulamaya geçirilmesi yönünde önemli çaba göstermektedir. Kentteki yerel yönetimler, artık yasal zorunluluk hale gelmiş olan “yönetişim” ilkesinin uygulanması*

¹ 2004 yılında, İBB’nin idari sınırları 1831 km²’lik bir bölgeden 5343 km²’lik bir bölgeye genişletilmiştir. Bu sayede İstanbul, dünyanın kent düzeyindeki en büyük idari birimlerinden biri haline gelmiştir [118].

amacıyla kent konseyleri kurmakta ve sivil toplum örgütleriyle ilişkiler kurmanın yollarını aramaktadırlar... [119].” Ancak, tüm bu çabalara rağmen, İstanbul’da gerçekleşen mekansal süreçler, gerçek anlamda kentlilerin katılımıyla yürümemektedir:

“Bu konuda karşımıza çıkan ilk ve en önemli sorun, kentte yaşayan büyük çoğunluğun ya örgütsüz oluşu, ya da daha çok hiyerarşik cemaatçi örgütlenmelere dahil olmalarıdır. Böyle bir kentsel örgütlenme alışkanlığı içinde, açık katılım olanakları kısıtlı olmakta, buna karşılık kliyantalist ilişkiler yaygınlaştırmaktadır. Bir başka önemli sorun, kentte artan kentsel dönüşüm faaliyetlerinden zarar gören grupların örgütlenme ve kendilerini ifade etme açısından yaşadıkları sorunlardır. Burada en çok zarar görenlerin eski kent merkezinde yaşayan Romanlar olduğu gözlenmektedir. Aynı şekilde, kentsel dönüşüm bölgelerinde yaşayan diğer yoksullar ve özellikle kiracılar da örgütsüz gruplardır [119].”

Kentteki mekansal faaliyetlere karşı, İstanbullu’nun kendini ifade etme zorluğu, ‘Karar Vericiler’le kentli arasındaki, hayati kabul edilen karşılıklı etkileşimi de yok etmiştir. İstanbul’da, yerel yönetimin temsil ettiği toplum, mekansal süreçlerin dışında tutulmaktadır. Bu durum, kentin ‘Karar Verici’ aktörlerinin, İstanbul’un mekanlarında özgün anlamlar üretebilme potansiyelini de zayıflatmaktadır.

Kentte mekan üretiminde İstanbul’un yerel yönetimi, merkezi yönetimle ortaklıklar kurabilmekte, özel sektörün ‘Yatırımcı Aktörler’iyle ya da yabancı mimarlarla çalışabilmektedir. Hatta merkezi ve yerel yönetim, bünyelerinde yer alan TOKİ ve KİPTAŞ gibi kuruluşlar ile, kent mekanının üretimine doğrudan katılmaktadır. Ancak, ‘Karar Vericiler’in İstanbul’un mekanlarında anlam üretme potansiyelleri değerlendirildiğinde, genel tutumun serbest piyasanın beklentileri güdümünde olduğu dikkat çeker. ‘Karar Vericiler’, serbest piyasanın kendilerine sunmuş olduklarına göre tavır alır. Bu noktada hayati olan, yerel yönetimin, serbest piyasaya sunacağı alternatiflerinin olmadığıdır. Bu anlamda, ‘Karar Vericiler’in, kent mekanı üzerinde özgün anlamlar üretme potansiyellerinin sınırlı olduğunu söylemek de mümkün gözükmektedir.

“Kent, sadece piyasa aktörleri ve kamu otoritelerinin, politik ve ideolojik tercihleri doğrultusunda empoze ettiği plan ve proje kararlarıyla biçimlenmeye başladığında ve buna karşı çıkma mekanizmaları, değişen yasalarla ve TOKİ gibi bazı kurumların artırılan yetkileriyle zayıflatılıyorsa artık “uzlaşma” aramak da anlamını yitirecektir. Artık “uzlaşma” dediğimiz süreç,

tepeden verilmiş kararların belirlediği dar alanda ve son derece eşitsiz güç ilişkileri çerçevesinde yürütülmektedir [114].”

‘Karar Vericiler’, mekansal süreçlerdeki anlam üretme potansiyelini öznel refleksleriyle yönetmektedir. Bu anlamda, ‘Karar Vericiler’ tarafından İstanbul’un mekansal süreçleri, merkezi ve yerel yönetimlerin siyasi eğilimleri ve sermaye akışlarının yönü doğrultusunda yönetilmektedir. Öyle ki, bu yönde, yasal çerçevelerin delindiği durumlar da söz konusudur. Kentin doğal kaynaklarının olumsuz etkileneceği koşullarda mekan üretimine izin verilmesi, kent tarihinin ve kent kültürünün zarar göreceği uygulamaların yapılması, mekansal dokunun yanında sosyal kitlelerin de olumsuz etkileneceği kamulaştırmaların yapılması ve ortaya çıkan bu zararların İstanbul’un marka olarak pazarlanması ilkesiyle giderilmeye çalışılması, ‘Karar Vericiler’in özgün anlamlar üretme potansiyelini de boğmaktadır.

Diğer taraftan, ‘Karar Vericiler’le pazarlık yapacak güçte yüksek sermayeye sahip olan ve her lüksü/boyutu/büyüklüğü yapma şansı olan mekansal süreçlerin yanında ve kentte pazarlık sermayesi olmayan, dolayısıyla da imar yönetmeliklerinin sınırlarının içinde hareket etmek zorunda olan mekansal süreçler de vardır. ‘Karar Vericiler’, imar planlarındaki prensipleri bu iki sermaye grubuna eşit koşullarda sunmamaktadır. Bu anlamda, denilebilir ki, iki farklı sermaye grubu, İstanbul’u aynı anda biçimlendirmektedir.

Özetle, imar kararları ve yönetmelikler, kentte mekansal süreçlerin üretilmesine yöneliktir; ve ‘Karar Vericiler’ tarafından alınır. Bu anlamda, bu aktör grubunun, kentte mimarlık pratiklerini değiştirecek bir yönetsel potansiyele sahip olduğunu söylemek de mümkündür. Ancak İstanbul’un mevcut durumundan hareketle, ‘Karar Vericiler’ ile kentteki mimarlık pratikleri arasında, *çok anlamlılık* üretebilecek bir ilişki kurabilmek mümkün gözükmemektedir. Dahası, İstanbul’da mekanın olumlu/özgün anlamlar üretebilecek potansiyellerinin boğularak, çatışmaya ve gerilime dönüştüğünü, ‘Karar Vericiler’ özelinde söylemek mümkündür.

‘Karar Vericiler’, özünde, kenti dönüştürecek, mekanın anlamını etkileyecek erklerle doludur. Bu erklerin, ‘Karar Vericiler’ ile kentliler arasında oluşturulacak saydam bir zeminde, bilgi paylaşımının ve katılımın artması ile olumlu anlamlar üretecek bir

potansiyele dönüşmesi mümkündür. Zira, ‘Karar Vericiler’ tarafından gerçekleşen İstanbul’un mevcut mekansal üretimi, hiyerarşik bir düzen içinde, merkezin (üstün) yereli (altı); yerelin de kentlileri yönettiği bir siyasal ölçeğin içine sıkıştırılmış bir üretimdir. İstanbul gibi çelişkilerle ve gerilimlerle dolu bir kent için, alınacak kararların tüm kentlileri ilgilendiren çok önemli kararlar olduğu açıktır. Bu noktada, çelişkilerden ve gerilimlerden sıyrılarak mekanda anlam üretebilmenin, kentlilerin kendilerini rahat ifade edebilecekleri bir zeminde, tartışmaların önünü açarak davranmayı zorunlu kıldığı belirtilmelidir.

Kentteki tüm imar girişimlerinin, mimarlık pratikleri içerisindeki yeri ve toplum ve kent açısından sonuçları dikkatlice ortaya konması gereken bir konudur. Bu anlamda, ‘Karar Vericiler’in, -sonraki bölümlerde konu edilecek olan- ‘Bilgi Üreten Aktörler’le birlikte düşünmesi, tartışması ve tasarlaması; ve alınacak kararların da, kentin bütününe yönelik, parçacıl olmayan ve –küçük gruplarca değil- tüm kentlilerce fayda sağlanabilecek türden olması hayatidir.

3.2.2.2 Yatırımcı Aktörler: Kamu Otoritelerinin Yatırımcıları, Özel Sektörün/Piyanın Yatırımcıları

İstanbul’un mekanlarının *çok anlamlılık* potansiyeli üzerinden değerlendirilebileceği bir diğer aktör tipi, projeyi finanse eden ‘Yatırımcı Aktörler’dir. 1980 öncesi projeler, genellikle yerel yönetimlerin, özel müteahhit firmaların (yap-satçıların) ve kooperatiflerin finansmanlığında uygulanırken, 1980 sonrası dönemde, bu finansörler yerini büyük sermaye sahibi, yatırımcı firmalara bırakmıştır. Başka bir ifadeyle, 1980 sonrasında, mekanı anlamlandıran aktörlerin yapısı değişmiş; eski aktörlerin süreçteki etkinliği azalmış ve yeni ‘Yatırımcı Aktörler’ ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, aktörlerin yapısının değişmesi, İstanbul’un kamuya ait topraklarının yatırıma açılması ve bu toprakların değeri üzerinden spekülasyon üretecek yeni bir durumun ortaya çıkması sebebiyledir. Bunun sonucu olarak, gayrimenkul temelli bir üretim ölçeği, genişleyerek ağırlık kazanmaya başlamıştır.

Yatırımcı aktör grubunu, temelde, ‘Kamu Otoritelerinin Yatırımcıları’ ve ‘Özel Sektörün/Piyanın Yatırımcıları’ olarak ikiye ayırmak mümkünse de, bu iki grubun, proje bazlı olarak ortaklıklar kurduğu durumlar da mevcuttur. Diğer taraftan, kamunun

ve özel sektörün yatırımcıları, kendi içlerinde de çeşitlenerek alt aktörlerden oluşmakta; bu alt aktörlerin de çok çeşitli şekillerde iç içe geçtiği kombinasyonlarla da gelişen ortaklıklar ortaya çıkmaktadır. Söz konusu aktörsel ilişkilerin çeşitliliğine rağmen, yatırımcıların faaliyetleri, İstanbul'un mekansal çok anlamlılığındaki rolleri bağlamında, ayrı alt başlıklarda, özetle, aşağıdaki gibi değerlendirilebilir:

Kamu Otoritelerinin Yatırımcıları

1980 sonrasında artan konut ihtiyacının, toplu konut uygulamalarını başlatmasıyla, merkezi yönetim tarafından kurulmuş olan Toplu Konut İdaresi (TOKİ) ve yerel yönetim tarafından kurulmuş olan İstanbul Konut İmar Plan Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi (KİPTAŞ), '*Kamu Otoritelerinin Yatırımcıları*' olarak kentte toplu konut üreten ve kentin büyük bölümünü dönüştüren aktörler olarak karşımıza çıkar.

TOKİ¹, konut açığının kapatılması, kentlerdeki sorunlarının çözülmesi ve işsizliğin azaltılması amacıyla, 1984 yılında, bir finans kurumu olarak merkezi yönetim tarafından kurulmuştur. Başlangıçta, konut finansmanının % 85'ten fazlasını TOKİ, kooperatiflere yönlendirmiş; 1988 yılından sonra da kooperatiflere verdiği desteği azaltmış ve çok sayıda belediye projeleri ve yerel uygulamalar başlatmıştır. 1994 yılında İstanbul'un yerel yönetimi tarafından KİPTAŞ'ın kurulmasıyla birlikte TOKİ, farklı bir yöntem benimsemiş ve -kredi sağlamak yerine- kendi arsaları üzerinde doğrudan konut üretmeye ve özel sektörle işbirliği içinde çalışmaya başlamıştır [120].

Özel Sektörün/Piyananın Yatırımcıları

1980 sonrası, İstanbul'un kamuya ait topraklarının üzerindeki spekülasyonların artması sonucu, özel sektörün kentteki bina yatırımları artmış ve çeşitlenmiştir. 'Özel Sektörün/Piyananın Yatırımcıları', 'Yerli/Özel Yatırımcılar', 'Küresel/Yabancı Yatırımcılar' ve bunların ortaklıklarından oluşan 'Karma Yatırımcı Gruplar' olarak faaliyet göstermektedir. Kentteki toprak rantının, gayrimenkul sektörünün gelişimine yaptığı katkı, kentteki 'Yerli/Özel Yatırımcılar' kadar, 'Küresel/Yabancı Yatırımcılar'ı da

¹ Türkiye'de, 2003-2011 yılları arasında TOKİ tarafından tamamlanan ve inşaatı devam eden proje sayısı 2.165, konut sayısı 516.596'dır. Türkiye'de en fazla TOKİ yatırımlarının yapıldığı il olan İstanbul'da ise, toplam 187 projenin, 111.578'i konut uygulamasıdır. Konut üretiminde, hedef kullanıcı kitlesi düşük ve orta gelir grubu olan TOKİ, 2000 yılı itibarıyla hedef kitlesine yüksek gelir grubunu da dahil etmiştir [121]. KİPTAŞ'ın ise, tamamlanan 44 konut projesi, planlanan 5 konut projesi bulunmaktadır [115].

İstanbul'a çekmiştir. Bu anlamda, 2008 yılında BORYAD tarafından yayınlanan rapor, Türkiye'nin gayrimenkul sektöründe yabancı yatırımcılar için bir potansiyel olarak görüldüğünü belirtmektedir. Bu potansiyel, enformasyon kentinin belirleyicilerinden olan para akışını beraberinde getirmekte ve bu durum, çalışmanın perspektifinden, teşvik edilmesi gereken olumlu bir durum olarak görülmektedir.

"Türkiye'nin potansiyeli, her alanda olduğu gibi gayrimenkul sektöründe de yabancıların gözünden kaçmıyor. Yabancı yatırımcılar gayrimenkul satın alarak, direkt kendileri proje geliştirerek, inşaat ve geliştirme şirketleriyle ortaklıklar kurarak, satınalma ve birleşmeler yoluyla ve borsada gerçekleştirdikleri portföy yatırımlarıyla Türk gayrimenkul sektörüne giriş yapıyorlar. ...Yabancıların son 3 yılda bu sektöre yatırdıkları sermaye ise, 4.3 milyar dolar. Sektöre yaptıkları direkt yatırımların dışında, yabancılar gayrimenkul hisselerine de büyük ilgi göstermeye başladılar [122]."

Proje bazlı olarak, mimarlık/inşaat firmalarıyla da ortaklıklar kurabilen özel sektörün yatırımcıları, -önceki bölümde bahsedildiği gibi- 'Kamu Otoritelerinin Yatırımcıları' ile de birlikte faaliyet gösterebilmektedir. Mimarlık/inşaat firmalarının da yerli, yabancı ya da karma ortaklı olabildiği dikkate alındığında, çok seçenekli bu durum, kent için olumlu sonuçlar doğuracak bir potansiyel olarak yorumlanabilir. Hizmet sektörünün ağırlıklı olduğu konsept projeler, konut fonksiyonunu temel alan korumalı yerleşmeler ve gökdelenler (bu yapı grupları, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde 'Kente Nakledilenler' başlığı altında anlatılmaktadır.) özel sektörün yatırımcıları tarafından gerçekleştirilen yapı türleridir.

Diğer taraftan, İstanbul'da 'Özel Sektörün/Piyanın Yatırımcıları'nın, proje bazlı olarak, bir yatırım şirketi türü olan 'Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları (GYO)' ile beraber ürettiği projeler de mevcuttur. GYO¹, sahip olduğu sermaye ile gayrimenkule, gayrimenkul projelerine ve gayrimenkule dayalı araçlara yatırım yapan, çok ortaklı sermaye yapısına dayanan, özel bir yatırım şirketi türüdür. GYO'ların ana amacı, Türkiye'de finansman problemi yaşayan gayrimenkul sektörüne kaynak yaratmak, kar elde edebileceği gayrimenkullere yatırım yapmak, yaptığı gayrimenkullerden kira geliri elde etmektir.

¹ Türkiye'de GYO'ların kurulmasına yönelik yapılan ilk düzenleme, 1992 yılında 'Sermaye Piyasası Kanunu ve Vergi Kanunları' üzerinden yapılmış; 1995 yılında Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından yasal düzenlemeler tamamlanmıştır.

GYO şirketleri, 1997 yılında ilk kez İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda (İMKB) yerli ve yabancı yatırımcılara açık olarak işlem görmeye başlamıştır [115]. Bugün itibariyle, İMKB'de işlem gören 23 adet GYO¹ şirketi vardır ve GYO hisselerinin büyük çoğunluğunda, yerli-yabancı ortaklığı söz konusudur. Bir kısmında ise ana hissedarlar, sadece yerli ya da sadece yabancı yatırımcılardır [123]. GYO'ların çoğunluğu, özel yatırımcılar tarafından kurulmuştur. Ancak, kamu tarafından kurulmuş olan GYO'lar² da vardır.

“Bugün borsada işlem gören GYO hisselerinin neredeyse tamamında, yabancıların yatırımı bulunuyor. Nisan 2005'te halka arz olan Akmerkez GYO'nun %46.9'u Hollandalı Corio tarafından satın alınırken, 2006 yılında yabancı yatırımcılar ilk defa GYO'ların ana hissedarları olma yönünde de girişimlerde bulunmaya başladılar. ... Alarko GYO'nun halka açık hisselerinin %27.44'ünün, Atakule GYO'nun halka açık hisselerinin %14.65'inin, Yapı Kredi Koray'ın halka açık kısmının %14.91'inin sahibi ise, NCH New Europe Property fonu. Bunun yanı sıra İsveçli East Capital Asset Management Vakıf Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı'nın, Universal Management Overseas'e bağlı fonlar ise Nurol Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı'nın borsadaki en büyük ortağı durumunda. Bu arada borsadaki gayrimenkul yatırım ortaklıklarına yatırım yapan yabancı fonlar sadece adı geçenler değil. Şirket sermayesindeki payının %5'in altında olması nedeniyle ne kadar hissesi olduğunu açıklama gibi bir zorunluluğu bulunmayan çok sayıda yabancı fonun da GYO hisselerinde yatırımları olduğu söyleniyor. GYO birleşme ve satınalmalarının bu denli artması, yakın bir zamanda ülkemizde yabancıların da GYO kurmaya başlayacakları beklentisini doğuruyor [122].”

Türkiye'deki GYO'ların portföy dağılımında en fazla pay tutan üst gelir grubunun kullanımına yönelik olarak üretilen korumalı yerleşmelerdir. Bunun dışında, alışveriş, iş ve eğlence merkezleri, kongre ve sergi alanları, oteller ve turizm yatırımları GYO'ların ürettikleri projeler arasındadır. GYO projeleri ağırlıklı olarak arazi fiyatlarının yüksek olduğu kentin merkezinde yer seçmekte ve ticaret işlevini getirmektedir. Diğer taraftan, projelerin %30'u, orman alanları ve su havzaları gibi doğal rezervlerin yer

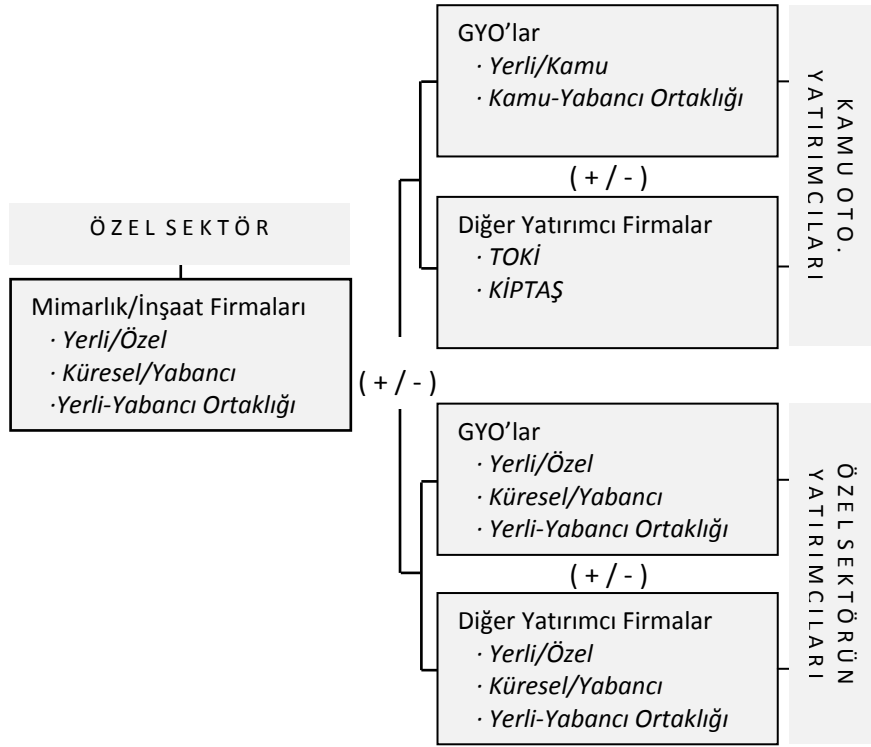
¹ 2001 yılı kayıtlarına göre, -İMKB'de işlem gören- Türkiye'deki GYO'lar şunlardır: Akfen GYO A.Ş., Akmerkez GYO A.Ş., Alarko GYO A.Ş., Atakule GYO A.Ş., Avrasya GYO A.Ş., Doğu GYO A.Ş., EGS GYO A.Ş., Emlak Konut GYO A.Ş., İdealist GYO A.Ş., İş GYO A.Ş., Kiler GYO A.Ş., Martı GYO A.Ş., Nurol GYO A.Ş., Özderici GYO A.Ş., Pera GYO A.Ş., Reysaş GYO A.Ş., Sağlam GYO A.Ş., Sinpaş GYO A.Ş., Torunlar GYO A.Ş., TSKB GYO A.Ş., Vakıf GYO A.Ş., Yapı Kredi Koray GYO A.Ş., Yeşil GYO A.Ş. [124].

² Emlak Konut GYO A.Ş., kamu otoriteleri tarafından kurulmuştur. Vakıf GYO A.Ş., kamu otoriteleri tarafından kurulmuş yabancı ortaklı bir kuruluştur.

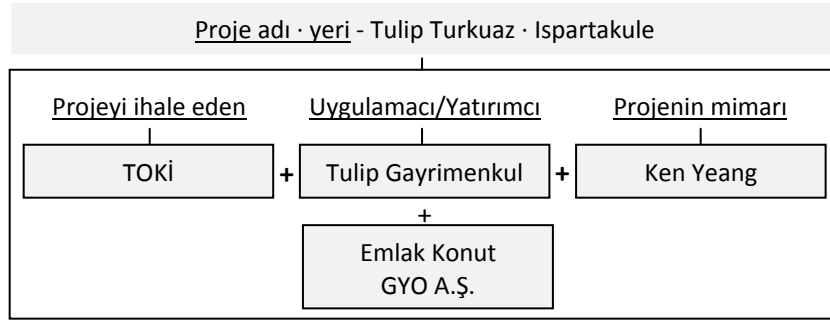
aldığı alanlar¹ üzerinde konut projelerine yatırımlar yapmaktadır [123].

Özetlemek gerekirse, kamunun ve özel sektörün yatırımcılarının birarada ve mimarlık/inşaat firmalarıyla kurdukları ilişkiler ağı, hazırlanan aşağıdaki şema aracılığıyla anlatılmaktadır. Bu şemaya göre, İstanbul'da bazı projeler, herhangi bir yatırımcı aktöre ihtiyaç duymadan, özel sektörün mimarlık/inşaat firmalarının faaliyetleri ile üretilebilmektedir. Bu firmalar, yalnızca yerli kuruluşlar, yalnızca küresel/yabancı kuruluşlar ya da yerli-yabancı ortaklığı ile kurulan kuruluşlar şeklinde olabilmektedir. Ancak, büyük sermaye gerektiren bazı projelerde, bu mimarlık/inşaat firmaları, kamunun ya da özel sektörün yatırımcılarıyla ortaklıklar kurabilmekte; proje bazlı olarak da kamu-özel ortaklıkları geliştirebilmektedir. Kamunun yatırımcıları, kamu tarafından kurulmuş (Emlak Konut GYO A.Ş.) ya da kamu ortaklığındaki (Vakıf GYO A.Ş.) GYO'lar, TOKİ ya da KİPTAŞ'tır. Özel sektörün yatırımcıları ise, yerli/özel, küresel/yabancı ya da yerli-yabancı ortaklığı ile gelişen diğer GYO'lar ve yatırımcı firmalardır. Bu iç içe geçmiş birliktelik, tüm aktörleri ve farklı kombinasyonlara açık yapısı ile Şekil 3.7'de anlatılmaktadır. Ardından, Şekil 3.8 ve Şekil 3.9'da, İstanbul'da yer alan iki projenin, aktörsel künyeleri örnek olarak verilmektedir.

¹ Bu alanlar, Anadolu yakasında yer alan Çekmeköy, Pendik ve Tuzla, Avrupa yakasında yer alan Sarıyer, Şişli ve Eyüp ilçeleri ile Arnavutköy, Çatalca ve Büyükçekmece ilçeleridir [123].

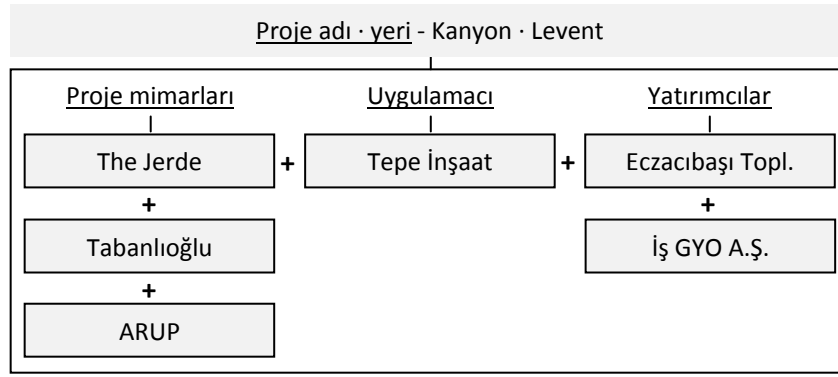

Şekil 3. 7 İlişisel olarak çeşitli kombinasyonlara açık yatırımcı aktörler

Şekil 3. 8 Tulip Turkuaz projesinin künyesi

Ispartakule’de yapılmakta olan Tulip Turkuaz projesi, kamu otoritelerinin yatırımcısı olan TOKİ tarafından, ihaleyle bir Türk, bir İngiliz ve iki Hollandalı şirketin ortaklığında kurulan bir gayrimenkul geliştirme şirketi olan Tulip Gayrimenkul’e verilmiş; ve proje yabancı bir mimar tarafından (Ken Yeang) tarafından tasarlanmıştır.

Şekil 3. 9 Kanyon projesinin künyesi

Levent'teki Kanyon projesinin 'Yatırımcı Aktörler'i ise, Eczacıbaşı Topluluğu ve İş GYO A.Ş.'dir. Projenin uygulaması, yerli/özel bir inşaat firması olan Tepe İnşaat tarafından yapılmıştır. Mimari proje ise, iki küresel/yabancı (The Jerde Partnership ve ARUP), bir yerli/özel (Tabanlıoğlu) mimarlık firması ortaklığındadır.

Özetlemek gerekirse, İstanbul'daki bu yatırımcı çeşitliliğine, kentin gelişimini yönlendirebilecek bir potansiyel olarak bakmak mümkündür. 'Yatırımcı Aktörler'in içiçe geçebilen şekillerde kurdukları ortaklıklar ve mimarlık/inşaat firmalarıyla geliştirdikleri ilişkiler, kentin mekanlarının üretilmesinde çok seçenekli bir durumu ortaya çıkarırken, her duruma uygun bir kombinasyonun olabileceği potansiyelini de beraberinde getirir.

Kentsel gelişmenin aracı olabilecek 'Yatırımcı Aktörler'in, kamusal topraklar üzerindeki ilgisi ve üretebilecekleri proje potansiyelleri değerlendirildiğinde, bu aktörlerin İstanbul'un kentsel gelişimini doğrudan etkileyecekleri ortadadır. Ancak, İstanbul'daki 'Yatırımcı Aktörler'le üretilen mekanlar göz önüne alındığında, bu potansiyelin yeniden yorumlanmasının zorunlu olduğu da öngörülebilir. Zira, bu aktör grubunun, temelde kar elde etmek amacıyla yatırım yaptığı gerçeği, tartışmanın özüne oturmaktadır. Kabul edilebilir ki, sermaye, İstanbul'un kentsel biçimlenişinde önemli bir belirleyicidir ve 'Yatırımcı Aktörler' bu biçimleniş üzerinde etkindir.

Bu bağlamda, sermaye gücünün, kamu yararıyla birlikteliği dikkate alınmalı; sermayenin İstanbul üzerindeki akışı, kentin biçimlenişinde avantaja çevrilmelidir. Bu anlamda, kamunun, sınırlarını yönetmelikler üzerinden ortaya koyması ön koşuldur. Dahası, 'Yatırımcı Aktörler'ce üretilen bu projeler, kentsel bütünlük, mekansal çeşitlilik ve sosyal eşitlik ilkeleri üzerinden değerlendirilmelidir. Olumlu bir potansiyel olarak yorumlanabilecek para akışı, her zaman kamu yararına dönüştürülmelidir. Zira,

‘Yatırımcı Aktörler’in çeşitliliğini ve bu çeşitliliğin doğurduğu para akışını, İstanbul’un mekanlarının *çok anlamlılık* potansiyelini artıran ve çeşitlilik içeren mekan üretimlerinin gerçekleşme ihtimalini bünyesinde barındıran bir yapıda görmek mümkündür.

3.2.2.3 Bilgi Üreten Aktörler: Üniversite-Akademi

Enformasyon kenti mekanlarında *çok anlamlılık* üretebilecek aktörlerden bir diğeri ‘Bilgi Üreten Aktörler’dir. Bu grup aktör, enformasyon kentinde, mekan üretimini anlamlandıracak, akademik düzeyde teorik bilgi ve söylem üretmektedir. İstanbul söz konusu olduğunda, mekanın *çok anlamlılık* potansiyeli, üniversitelerin yaratıcılıkları bağlamında tartışmalı bir konudur. Zira, İstanbul’da mekanın *çok anlamlılık* potansiyelini etkileyecek aktörler arasında en az etkin olan aktör ‘Bilgi Üreten Aktörler’dir.

İstanbul’daki üniversitelerin, ‘Karar Vericiler’le ilişkisi yoktur; ‘Uygulamacı Aktörler’ arasında sayılmamaktadır. Öyle ki, ‘Kendiliğinden Dönüştürenler’ kadar dahi, mekan üretiminde anlam yaratabilecek bir aktör değildir. Üniversiteler, mekan üretimi konusunda ‘kendi kendine’ düşünmekte ve mekan üretim pratiğine yansımayan teorik düzeyde bilgi üretmektedir. Mekanın *çok anlamlılık* potansiyeli başlığı altında, ‘Bilgi Üreten Aktörler’in durumunun ortaya konması, İstanbul için sonuçlarının olumsuz da olsa tartışılması anlamında önemlidir. Konunun olumlu tarafı ise, pratiğe katkısı olmasa da, mekan üzerine akademik düzeyde de olsa düşünce üretiliyor olması ve İstanbul’un kentsel gelişiminde yönlendirici olabilecek, kullanılmayan bir potansiyel taşımasıdır.

3.2.2.4 Kendiliğinden Dönüştürenler: -Sıradan- İnsan/Kullanıcı/İstanbul’lu

Kentte yaşayan her birey, sahip olduğu ekonomik ve sosyal imkanlar yeterince kent üzerinde etkili olmakta ve kenti dönüştürmektedir. Bu anlamda, ‘-Sıradan- İnsan/Kullanıcı/İstanbul’lu’nun, yaşadığı kent üzerindeki ‘kendiliğinden’ ortaya koyduğu etkileri, iki farklı bağlamdan görmek mümkündür.

İlk bağlamda, kamunun ‘Karar Verici’ aktörler tarafından kentte yaşayanlara sunulan olanaklardan mahrum kalmış ‘-Sıradan- İnsan/Kullanıcı/İstanbul’lu’nun, bu olanakları elde etmek için çevresine yaptığı müdahaleler ele alınabilir. Bu müdahaleler sonucu

ortaya çıkan ‘gecekondular’ ve ‘hisseli ifrazla bölünmüş alanlarda yapılan kaçak yapılar’, enformel mimarlık pratiği ile üretilmekte; ‘-Sıradan-İnsan/Kullanıcı/İstanbul’lu’, İstanbul’u ‘kendiliğinden’ dönüştürmektedir.

Esen [125], gecekonduarda yaşayanların, kendilerine ait ekonomik bir ağ kurduklarını, kendi cemaatlerini ve mahallelerini oluşturduklarını ifade eder. Öyle ki, yaşadıkları yerlere dağıtmak üzere su ve elektrik altyapılarını kuracak kadar, çevrelerini ‘kendiliğinden’ dönüştürmektedirler. Diğer taraftan, gecekondu yıkımları sonrası, yakınlardaki bir başka arazide kendilerine yeni evler inşa etmektedirler.

“İstanbul’da 1975’li yıllardan bu yana gecekondu mahallelerini anımsatan yalnız bu defa betonarme ve çok katlı konutlardan oluşan yeni mahalleler kurulup hızla büyümüşlerdir. Bu mahallelerin çoğu tamamlanmamış yapılardan oluşur. Gecekondu sonunda bürokrasinin, kaba kuvvetle denetim kuranların ve hatta yerel yönetim siyasetçilerinin de içinde yer aldığı karmaşık bir sektör haline gelmiştir ([126], [108]) [64].”

İkinci olarak, 1980’lerle başlayan süreçte İstanbul’un bazı semtlerinde yaşanan soylulaştırma¹ hareketinin aktörlerini de, ‘Kendiliğinden Dönüştürenler’ bağlamında yorumlamak mümkündür. 1980’lerde, ağırlıklı olarak azınlıkların yaşadıkları Ortaköy, Arnavutköy ve Kuzguncuk’ta, yavaş ve sınırlı bir şekilde gerçekleşen soylulaştırma, ‘-Sıradan- İnsan/Kullanıcı/İstanbul’lu’nun kurumsal bir müdahale olmadan, çevresini ‘kendiliğinden’ dönüştürmesine örnektir. Zira, bu semtler, içinde bulundukları fiziksel ve sosyal köhneleşme nedeniyle, eski kullanıcıları tarafından terk edilmiş ve zamanla farklı bir sosyal sınıfın yerleşimine sahne olmuştur. Ardından, bu semtlerdeki konut fiyatları, üst ve orta sınıfın yaşayabileceği kadar yükselmiştir. 1990’lara gelindiğinde ise, benzer bir soylulaştırma hareketi, İstiklal Caddesi’nin yayalaştırılmasının ardından, Cihangir, Galata ve Asmalımescit’te yaşanmıştır. Buradaki soylulaştırma hareketi de kurumsal müdahalelerle olmamış, kullanıcının çevresini ‘kendiliğinden’ dönüştürdüğü

¹ İstanbul’da ‘soylulaştırma’ iki türde gerçekleşmektedir: İlk tür, kurumsal/kamusal bir müdahale olmadan, ‘-Sıradan- İnsan/Kullanıcı/İstanbul’lu’nun çevresini zaman içinde, (örneğin, kiralara yükselmesi sebebiyle bölgeyi terk etmesi sonucu) ‘kendiliğinden’ dönüştürmesi; ikinci tür, dönüşümün kurumsal/kamusal bir müdahale ile dayatılarak gerçekleştirilmesidir. İkinci türdeki soylulaştırma hareketi, ‘İstanbul’da Mekan Üretiminin Çeşitlilik Potansiyeli’ bağlamında ‘Kentsel Dönüşüm Pratiği’ başlığı altında ayrıntılı olarak konu edilmiş olup, bu alt bölüm, soylulaştırmanın ‘kendiliğinden’ gerçekleştiği durumlarda taşıdığı çok anlamlılık potansiyelini sorgular.

bir sürece tanıklık etmiştir. Bu semtlerde yaşayanlar, zamanla konutlarını terk etmeye başlamış, terk edilen konutlar, ticari işlevlere açılmıştır ([127]'den aktaran [64]).

'Sıradan- İnsan/Kullanıcı/İstanbul'lu', çevresini kendiliğinden dönüştürme potansiyeline sahip, etkin bir aktördür. Bu potansiyel ile kent, kullanıcıya bağlı özgün koşullar ve nitelikler bağlamında dönüşüm geçirebilir. Ancak, ekonomik nedenlere bağlı olarak sosyal gerilimler doğuran gecekondu üretimi, potansiyelin altındaki dinamizmi yok ederken, soylulaştırmanın –kamusal/kurumsal bir müdahale olmadan- kendiliğinden gerçekleştiği durumlarda potansiyel, olumlu ve özgün anlamlar üretebilecek sonuçlar verme anlamında daha fazla olasılık taşımakta; ancak İstanbul'da bu potansiyel, açığa çıkarılamamaktadır.

3.2.3 İstanbul'da Mekanın *Dönüşüm* Potansiyeli: '*Mekanlar*' Üzerinden

Bu bölümdeki kent okuması, İstanbul'da mekanın *dönüşüm* potansiyelini '*mekanlar*' üzerinden olgusal bir bakışla sürdürmektedir. Tartışmaya konu edilen mekanlar, İstanbul'un sahip olduğu çok sayıda mekan arasından, gerilimle ve çatışmayla dönüşen ya da çevresini olumlu yönde dönüştürme potansiyeli taşıyan mekanlar arasından seçilmiştir.

Şüphe yoktur ki, her kentin mekanları, *dönüşüm* potansiyeli anlamında farklı süreçlerden geçer. Bu anlamda, İstanbul'da mekanın *dönüşüm* potansiyelinin çözümlenebileceği dört mekan, 'Gecekondular', 'Müdahale ile Dönüştürülenler', 'Kente Nakledilenler', 'Yarışarak Tasarlananlar' olarak belirlenmiştir. Konu edilen bu mekanlar, çalışmanın bu bölümünde, derinlemesine değil, olgu olarak saptanıp, yarattıkları olumlu sonuçları ya da problemleri üzerinden okunmaktadır. Bu okuma yoluyla, *dönüşüm* potansiyelinin sadece '*mekanlar*' üzerinden anlaşılması değil, diğer potansiyellerin okuma araçları olan '*pratikler*', '*aktörler*' ve '*vektörler*'le de ilişkilerinin görünür hale getirilmesi amaçlanmıştır. Bu ilişkilerin anlaşılması, kentin olumlu sonuçlar verebilecek mekansal potansiyellerle dolu olarak üretilmesinin de önünü açacaktır. Zira, İstanbul'un, içinde bulunduğu gerilimleri, çatışmaları, krizleri aşarak bir O L U Ş halinde sürekli *dönüşüm* geçiren bir kentte dönüşmesi, bu potansiyellerin çözümlenmesini de zorunlu kılar.

3.2.3.1 Gecekondular

Gecekonduların, bu alt başlıkta, İstanbul'daki *dönüşüm* potansiyeli bağlamında okunması, bu mekan grubunun üzerinde taşıdığı potansiyelin gerilimler ortaya koyan yapısının çözümlenmesinin gereğinden kaynaklanır. Hatırlatmak gerekmektedir ki, Gecekondular, kamunun güdümündeki konut modellerinin başarısız olması sonucu, 'kendiliğinden' gelişen bir hareketin sonucu olarak kente yayılmıştır. 1950 sonrasında, Anadolu'dan İstanbul'a göç eden düşük gelirli göçmenler ve kentte yaşayan yoksullar, maddi yetersizlikler nedeniyle kent içindeki konutlarda yaşama olanakları olmadığı için, kentin çeperlerinde, imarsız ve enformel (yasa dışı) yollarla 'gecekondu'lar inşa etmeye başlamışlardır. Bilgin'e göre [128], 1950 sonrası yaşanan göçün etkisiyle kentlerde artan iskan ihtiyacına, kamunun yeterince kaynak oluşturamaması gecekondulaşmayı hızlandırmıştır. Köksal'a göre [110], 1950'den sonra İstanbul'da yeni gelen nüfusu barındıracak konut stoğu yeterli olamamış; sur dışı alanların batıda ve kuzeybatıda, kısa bir sürede geniş gecekondu alanlarına dönüşmesiyle kentte büyük bir değişim başlamıştır.

"1948'de Zeytinburnu'nda gelişmeye başlayan gecekondu kısa zamanda tüm İstanbul'u kuşaklar halinde sararak kentin hakim konut sunumunu oluşturur hale gelmiştir. Önceleri daha çok hazine toprakları üzerinde insanların kendi emekleri ile gerçekleştirdikleri derme-çatma, tek katlı, bahçeli gecekondu zaman içinde hisseli tapulu topraklar üzerinde ücretli emekle ortaya çıkmaya başlamışlar, eklentilerle ya da tamamen yeniden inşa edilerek apartkondu haline dönüşmüşlerdir... ([126], [108]) [64])."

"Öte yandan, göçle kente yeni gelenler düzensiz olarak bölünmüş 'özel' mülklerin üzerine gecekondu yaptılar. İstanbul'da kaçak yapılaşma, topografya hiç hesaba katılmaksızın, küçük parsellerin üzerinde, dik açılı bir cadde ağının etrafındaki dar sokakların üzerine sırt sırta vermiş bina blokları şeklinde gerçekleşti. Gecekondulardaki koşullar ve hizmetlerin kalitesi zaman içinde gelişti. Su, örneğin, başta çok önemli bir meseleydi. Halk çeşmelerinden ya da belediye sarnıçlarından tedarik edilen suyun dağıtımı, işsizlere iş sağlayan bir küçük ev endüstrisi halinde gelişti. Kanalizasyon sorunu, foseptik tankları ya da bölgedeki dereler aracılığı ile çözüldü. Plansız gelişen yüksek yoğunluk nedeniyle, gecekondu mahallelerindeki kentsel altyapı önemli ölçüde düşük düzeydeydi. Sular sık sık kesilirken, su kalitesi de Dünya Sağlık Örgütü'nün standartlarından daha düşük bir düzeydeydi. Elektrik kesintileri de sık sık yaşanmaktaydı. Hizmet sağlayanların kronikleşmiş yatırım yapmama tutumları buralarda yaşayanları su depoları ve pompaları kurmak gibi kendilerine özgü çözümler yaratmaya yöneltti [129]."

İlk ortaya çıktıkları yıllarda gecekondular, kentin çeperlerinde yer alan iskan edilmemiş, fiili olarak sahihsiz arazilere yapılmış, ancak zaman içinde farklı türden kamu arazilerinin içiçe geçmiş dağılımları nedeniyle, gecekondu bölgeleri ile imara açılmış yerleşim bölgeleri beklenmedik yerlerde karşılaşmaya başlamışlardır. Öyle ki, en zengin semtlerde yer alan lüks konutlarla gecekondular yan yana varolmaya başlamıştır [95]. Keyder [95] İstanbul'daki bu gelişmeleri, devletin mülkiyet rejimi konusunda tutarlı bir tavır takınmadaki isteksizliğinin ve piyasa mantığının uygulanması konusundaki tutumun ikircikli yapısının bir sonucu olarak değerlendirmektedir.

“Bir gecekondu, derme çatma bir kulübe olmaktan çok, kötü yapılmış bir evdir. Köyden göç ederek kent eteklerine yerleşenler buralarda yarı köy niteliğinde yerleşmeler yaratıp köy standartlarına uygun sıradan evler yaptılar. Türk-Müslüman aile yaşamının geleneksel değerlerinin, bu gecekondu bölgelerindeki yaşamın dejenere olmasını bir ölçüde engellediği söylenebilir. Fakat kısa bir süre içinde gelişen örgütlü arazi spekülasyonu, yasadışı yöntemlerini geliştirmiş, büyümeyi denetim altına alarak kendi ekonomisini topluma ve kente zorla kabul ettirmiştir. Gecekondu bölgeleri artık çok katlı apartmanlardan oluşan ya da oluşacak düşük standartlı konut alanları olmuştur; bu nedenle de yıkılıp yerlerine sosyal ve konut yapılması artık ekonomik açıdan olası değildir [130].”

Diğer taraftan Esen'e göre [125], hiçbir bakımdan yasal olmayan gecekonduların İstanbul'daki inşasına, *“hükümete, kentleşmenin maliyetlerini ve siyasi güçlüklerini göçmenlerin sırtına bindirme imkanını verdiği için”* izin verilmiştir [125]. Gecekondular, yönetim birimleri için kentsel yaşamın maliyetlerini düşürmektedir. *“Böyle yapılıncı da, iş dünyası emek maliyetlerini hesaplarken konut harcamalarını göz önüne almak zorunluluğundan kurtuldu, siyasetçiler ise toprak karşılığında oy isteyebildiler [125].”*

Diğer taraftan Tamgaç [131], her zaman olumsuz yönleriyle ele alınan gecekonduların, makro ölçekte sağlıklı olsalar da, kullanıcısının tasarım ve üretim sürecine doğrudan etkisi olması dolayısıyla sosyal açıdan uygun bir geçiş ortamı sağladıklarına ve bu bakımdan olumlu niteliklere sahip olduklarına değinir. Dahası, Şenyapılı'ya göre gecekondunun temel özelliği esnekliktir ve zaman içinde yenilenmesine ve çevrelerinin düzenlenmesine neden olmuştur [132]. Bu anlamda, gecekonduları, kullanıcısının özgün koşullarına bağlı olarak 'kendiliğinden' gelişen bir yaratıcılıkla, bulundukları çevreyi –canlı ve gerçek mahalle hayatıyla- dönüştürme potansiyeline sahip bir mekan grubu olarak da görmek mümkündür. Bir anlamda 'Mimarsız/Enformel Mimarlık

Pratiği' altında, özel bir konut ve yerleşim tipolojisi olarak gelişen gecekondulaşma olgusu, *dönüşüm* potansiyelinin İstanbul'da aktüalize olmuş/gerçeğe dönüşmüş bir halidir. Ancak, gecekondulaşmanın İstanbul'da sebep olduğu mekansal, sosyal ve ekonomik gerilimler, durumun yaratıcı sonuçlar verebilme ihtimalini boğan ve potansiyelin altındaki dinamizmi yok eden bir yapıdadır.

3.2.3.2 Müdahale ile Dönüştürülenler

İstanbul'un mekanlarının *dönüşüm* potansiyelinin olgusal olarak çözümlenebileceği bir diğer mekan grubu, kent mekanlarının içinde 'Müdahale ile Dönüştürülenler'dir. Bu mekanlar, 'Kentsel Dönüşüm Pratiği' bölümünde konu edilen kamusal/kurumsal müdahaleler ile gerçekleşen İstanbul'daki dönüşüm uygulamalarının bir sonucu olarak kentte üretilmektedir. Önceki bölümde, 'Mekan Üretiminin *Çeşitlilik* Potansiyeli' bağlamında *pratikler* üzerinden irdelenmiş olan bu mekan grubu, bu alt bölümde, 'Mekanın *Dönüşüm* Potansiyeli' bağlamında yeniden değerlendirilmektedir¹.

'Müdahale ile Dönüştürülen' mekanları, 1980'lerden itibaren İstanbul'un içinde bulunduğu kültürel, ekonomik ve politik yeniden yapılanmalarla doğrudan ilişkili olarak görmek mümkündür. Bu yıllarda kent, eskiden olduğundan daha fazla insan, para, mal, teknoloji, imaj ve politik ideoloji akışlarının etkisi altında yeni bir döneme girmiştir. Bu anlamda, İstanbul'un kamusal/kurumsal bir müdahale ile dönüşüm geçiren mekanları, kentte pek çok yönden gerilim ve çatışma üretecek şekilde², akışları kendine çekmektedir. Bu mekanlar, tüm sorunlara odaklanan bütüncül bir tasarlama anlayışıyla değil, geçici çözümler üzerinden parçalı müdahalelerle üretilmektedir. Bu üretim biçimi, 'Kentsel Dönüşüm Pratiği' içindeki bu mekanların, kentin bütünüyle ilişki kurmalarının önünde bir engeldir. Öyle ki, bu mekanların, dönüşüm amaçlı üretiliyor olmalarına rağmen kenti dönüştüremediğini; bu anlamda, olumlu sonuçlar verecek şekilde açığa çıkarılmış bir mekansal *dönüşüm* potansiyelini üzerinde taşımadığını

¹ Bu alt bölümdeki değerlendirme, 'Kentsel Dönüşüm Pratiği' bölümünde ortaya konan kuramsal anlatı üzerine temellenmiştir.

² Bu mekanların kentte yarattığı gerilimler ve çatışmalar, 'Kentsel Dönüşüm Pratiği' bölümünde detaylı olarak konu edilmiş olduğundan, bu bölümde yalnızca bu mekanların *dönüşüm* potansiyeline odaklanılmaktadır.

söylemek mümkündür. Zira, *dönüşüm* potansiyeli, İstanbul'un bu mekanlarında, basitçe imar planları üzerinden, sadece fiziksel/mekansal sorunlara odaklanılan müdahalelerle açığa çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bu noktada, ancak uygulanacağı 'yer'in nitelikleriyle ilişki kuran, sorunlara ekonomik ve sosyal bağlamda çözümler üreten bir yaklaşımın, kentin yararına bir dönüşüm gerçekleştireceği söylenebilir.

3.2.3.3 Kente Nakledilenler

Bu başlık altında, İstanbul'un mekanlarının *dönüşüm* potansiyeli, 'Kente Nakledilenler' olarak ifade edilen bir mekan grubu üzerinden çözümlenmektedir. 'Kente Nakledilenler', İstanbul'un yaşamsallığının/hayatîyetinin içine yerleşen ve kent bütününde sosyal ve mekansal kopmalar, parçalanmalar ve ayrışmalar ortaya koyan bir tür mekan grubudur. Bu mekan grubu üzerinden, dönüşümün barındırdığı olumlu potansiyeller ya da sebep oldukları problemler bağlamında yapılacak olan olgusal okumanın, üç alt başlıkta incelenmesi anlamlı görülmüştür: 'Hizmet Sektörünün Ağırlıklı Olduğu Konsept Projeler', 'Konut Fonksiyonunu Temel Alan Korunmalı Yerleşmeler' ve 'Gökdelenler'. Öncelikle belirtmek gerekmektedir ki, söz konusu alt başlıkların ayrımı, yapıların konumlarına, fonksiyonlarına ya da ölçeklerine göre yapılmamış olup, 'İstanbul'da Mekanın *Dönüşüm* Potansiyeli'nin okunabileceği, kenti dönüştürme etkisi birbirinden farklı yapı gruplarından seçilmiştir. Bu bölümde, her yapı grubunun kenti dönüştürücü etkilerine ayrı ayrı odaklanılmaktadır.

Bu grup mekanlar, 1980'lerden sonra, kentte yeni bir sermaye birikim rejiminin ortaya çıkmasına paralel olarak üretilmeye başlamıştır. Yeni sermaye rejimi, kentin enerji kaynaklarını değiştirmiş ve yeni sektörlerin oluşumunu tetiklemiştir. Önceleri 'elektrik ve petrol' olan kentin enerji kaynakları, 1980 sonrası 'elektronik, iletişim, hizmet ve gayrimenkul' halini almıştır. Bu anlamda, İstanbul'un mekanlarının planlanmasında, gayrimenkul yatırımlarına odaklanan bir sermaye, ilk defa 1980 sonrası etkili hale gelmiştir [128]. Bununla birlikte İstanbul, gayrimenkul yatırımlarına odaklanan sermayenin ürettiği yeni yapı gruplarıyla, yeni işlev alanlarıyla dolmaya başlamıştır ki, bu yapı grupları, çalışmanın bu bölümünde 'Kente Nakledilenler' başlığında toplanmıştır. Üç başlık altında incelenmekte olan bu mekanlar, yatırım sermayesinin

geri dönüşünü hızlandırmak ve kar elde etmek amacıyla en uygun kullanımların birarada toplandığı karma kullanımlı yapılardır.

Karma kullanımlı yapılar, 1990'lı yıllardan başlayarak (ve 2000'lerden itibaren artarak) İstanbul'un mekanları arasında yer alan bir yapı türüdür. Ancak, belirtmek gerekmektedir ki, modernizm sonrası Amerika'daki kentlerin, çalışma ve konut alanlarında meydana gelen ayrışma sorununa bir çözüm olarak ortaya çıkmış olan karma kullanımlı yapıların, İstanbul için uygun bir model olup olmadığı tartışmalıdır. Zira, İstanbul'daki kullanımları, Amerikan kentlerindeki gibi temel bir ihtiyaçtan doğmamış; kent toprağının artan değeri sonucunda, yatırım sermayesinin geri dönüşümünü sağlamak amacı üzerine gelişmiştir. Karma kullanımlara açık bir yapı, tek bir fonksiyonun yüklendiği bir yapıya göre, yatırım sermayesini daha hızlı geri kazandıracaktır [133].

Her ne kadar, bu bölümde yapılacak olan okuma üç ayrı yapı grubu üzerinden yürütülmekte ise de, bu yapı gruplarından bazılarını, kentte birbirleri içinde görmek de mümkündür. Örneğin, 'Hizmet Sektörünün Ağırlıklı Olduğu Konsept Projeler'in içinde gökdelenlere rastlamak mümkünken, gökdelenler, aynı zamanda rezidans olarak da çalışabilir (Çizelge 3.6).

Çizelge 3. 6 'Kente Nakledilenler': Birbiri içinde de görülebilen karma kullanımlı yapılar

KENTE NAKLEDİLENLER		Hizmet Sektörünün Ağırlıklı Olduğu Konsept Projeler	Gökdelenler
Konut Fonksiyonunu Temel Alan Korumalı Yerleşmeler	Kentin çeperlerinde yer alan, üst ve üst-orta gelir grubuna hitap eden lüks konut siteleri ve korumalı villalardan oluşan yerleşimler		
	Kentin çeperlerinde yer alan, orta gelir grubuna hitap eden toplu konutlar		
	Kentin merkezinde yer alan, üst gelir grubuna hitap eden rezidanslar	x	x
Hizmet Sektörünün Ağırlıklı Olduğu Konsept Projeler			x

Hizmet Sektörünün Ağırlıklı Olduğu Konsept Projeler

Bu alt bölümde konu edilmekte olan yapı grubu, ticaret, barınma ve çalışma fonksiyonlarının birarada bulunduğu, ancak hizmet sektörüne hitap eden ticaret fonksiyonunun ağırlıklı olduğu karma kullanımlı yapılardır. Kentteki bu yapı grupları, alışveriş merkezi, konut ve ofis yapılarını bünyesinde, birarada barındırır. İstanbul’da bu yapı grubunun üretimine egemen olan aktör grubu, kentteki ‘Yatırımcı Aktörler’ arasında sınıflandırılan –ve aralarında ‘Yerli/Özel Yatırımcılar’, ‘Küresel/Yabancı Yatırımcılar’ ve ‘Karma Yatırımcı Grupları’ da barındıran- ‘Özel Sektörün/Piyananın Yatırımcıları’dır.

İstanbul’da hizmet sektörünün ortaya çıkışını, 1980 sonrası, ‘Özel Sektörün/Piyananın Yatırımcıları’ tarafından kente akan ve gayrimenkul yatırımlarını temel alan sermaye hareketiyle paralel görmek mümkündür. Zira, bu dönem itibariyle, kentte yaşayanların ev dışında geçen zamanlarını tüketim odaklı olarak geçirmelerini sağlayan gayrimenkul yatırımları, İstanbul’da ‘hizmet sektörü’nü doğurmuştur. Hizmet sektörü, birim kullanıcının maliyetini düşürmek için kitlesel hareketi ön gören bir yapıda hareket etmektedir. Bu sektörün İstanbul’daki gayrimenkul ürünleri, ‘konsept projeler’dir¹. Konsept projeler, her ayrıntıyı önceden tasarlayan, -bina olmaktan öte- karma kullanımlı işletmeler halindedir. Bu işletmeler, ‘Özel Sektörün/Piyananın Yatırımcıları’nın sermayelerinin geri dönüş hızını artıran ve kar sağlayan yatırım aracı halini almıştır. Bu nedenle bu binalar, genellikle üst gelir grubu tarafından kullanılabilir bir mekansal kurguda işler [128].

Bilgin’e göre [128] konsept projeler, kendine yeten kapalı bir dünya yaratır. Bu özellikleri ile konsept projeler, fiziksel çevre ve toplumsal yaşam üzerinde köklü değişimlere neden olmaktadır. Kent içerisinde birbirine çok yakın mesafelerde yer alan bu projeler, çevrelerine olduğu kadar birbirlerine karşı da yabancılaşmakta, bu da kentlerin parçalanma/fragmenterleşme eğilimi taşımasına neden olmaktadır. Zira, 20. yüzyılın aralarında büyük boşluklar bırakarak işlevleri birbirinden ayırdığı için kenti

¹ Üst gelir grubuna yönelik olarak yapılan ve konut fonksiyonunu temel alan korumalı yerleşmeleri de, gayrimenkul temelli bir üretimin ürünleri olmalarından dolayı, konsept projeler arasında saymak mümkündür. Ancak bu bölümde odaklanılan, hizmet fonksiyonunun ağırlıklı olduğu konsept projeler olup, konut fonksiyonunu temel alan korumalı yerleşmelere bir sonraki alt başlıkta değinilmektedir.

parçaladığı yolunda eleştirilen modernist şehirciliğinin yanında, günümüzün kentleşmesini de, işlevleri birarada toplayan büyük parçaları, aralarında yerleşmeler bırakarak birbirinden koparttığı için çok daha keskin bir fragmantasyona neden olduğu yönünde eleştirmek mümkündür. Dahası, kenti domine edecek boyutlardaki iri ölçekleri, kentin sürekliliğini tehdit etmektedir. Böylesi bir kentleşme, toplumda bir eşitsizlik yaratmakta; bu projeleri kullananlar ile sosyal statüleri nedeniyle buralarda bulunamayanlar arasında sınıfsal bir ayrımı doğurmaktadır [128]. Bu anlamda, hizmet fonksiyonunun ağırlıklı olduğu konsept projelerin, İstanbul'da mekanın *dönüşüm* potansiyeli bağlamında ele alınan çözümlemesinde, olumlu sonuçlar verebilecek bir potansiyelden söz etmek mümkün değildir. Bu mekan grupları, İstanbul'da yeni bir mekansal örgüyü şekillendirmektedir ki, bu örgü, temelinde sermayenin sürekliliği açısından uygun olan karma kullanımlı yapıları biraraya toplar ve onları kentin bütününden koparır. Bu bölümde, 'Hizmet Sektörünün Ağırlıklı Olduğu Konsept Projeler'in 'Kente Nakledilenler' başlığı altında konu edilmesi, sebep olduğu kopma, parçalanma ve ayrışma ile açıklanabilir.

Konut Fonksiyonunu Temel Alan Korumalı Yerleşmeler

Literatür içerisinde 'korumalı yerleşmeler', tipolojik açıdan, kentte bulundukları konuma (merkez ya da çeper) göre, yerleşim lekelerine (dikey ya da yatay) göre ve hitap ettikleri gelir grubuna (üst, üst-orta, orta gelir grubu) göre çeşitli şekillerde gruplandırılmaktadır¹. Literatürde kabul gören en genel haliyle korumalı yerleşmeler

¹ Levent ve Gülümser [134] tarafından ortaya atılan sınıflandırma, korumalı yerleşmeleri dört grupta toplar:

- * Dikey gelişmeler olarak, kent merkezinde bulunan ve üst gelir grubuna hitap eden korumalı kuleler,
 - * Yatay gelişmeler olarak, kent çeperlerinde bulunan ve üst/üst-orta gelir grubuna hitap eden korumalı villalardan oluşan yerleşimler,
 - * Yatay gelişmeler olarak, çeperlerde yer alan ve üst/üst-orta/orta gelir grubuna hitap eden korumalı apartman blokları,
 - * Çeperlerde bulunan üst/üst-orta/orta gelir grubuna hitap eden karma yerleşimler.
- Bu sınıflandırmaya, sonradan korumalı kimliği kazanan yerleşimleri de yeni bir grup olarak eklemek mümkündür ([134]'den aktaran [135]). Ayrıca banliyöleşmenin bir parçası olarak ele alınan korumalı yerleşmeleri dört grup halinde toplamak da mümkündür:
- * Bahçeşehirler (Banliyö tipi) (Çeperde yer alan karma yerleşimler)
 - * Lüks villalardan oluşan konut yerleşimleri

olarak geçen toplu konutlar, İstanbul'un Avrupa ve Anadolu yakalarında, merkezde ya da çeperlerde, 1980'lerden sonra (ve 1990'lardan itibaren artan bir şekilde), üst, üst-orta ve orta gelir grubunun konut ihtiyaçlarını karşılamak üzere, (yatay, dikey ya da karma olarak gelişen şekillerde) merkezi yönetim, yerel yönetim ve özel sektör tarafından inşa edilmeye başlanmıştır. Toplu konutların¹ üretilmesine olan ihtiyaç, 1980 sonrası², İstanbul'un yaşadığı hızlı büyümeyle konut talebinin artması; ve bu talebin kentin yap-satçı ve enformel piyasalarının gerçekleştirdiği düşük kaliteli konut üretimi tarafından karşılanamamış olması sonucu doğmuştur. Diğer taraftan merkezi ve yerel yönetimlerin, tek başına konut üretiminde yetersiz kalması, özel girişimlerce konut üretimini devreye sokmuştur [128].

Çalışmanın bu bölümünde korumalı yerleşmeler, *dönüşüm* potansiyelleri bağlamında, İstanbul için olumlu sonuçlar veren ya da gerilimler yaratan yönleriyle konu edilmektedir. Çağdaş literatürde çok geniş bir yer tutan korumalı yerleşmeler, çalışmanın bu bölümünde, tipolojik çeşitliliklerine rağmen, üç temel tip üzerinden irdelenmiş; potansiyeller ya da problemler olgu olarak saptanarak ortaya konmuştur³. İrdelenen üç temel tip, 'Kentın çeperlerinde yer alan, üst ve üst-orta gelir grubuna hitap eden lüks konut siteleri ve korumalı villalardan oluşan yerleşimler', 'Kentın çeperlerinde yer alan, orta gelir grubuna hitap eden toplu konutlar' ve 'Kentın merkezinde yer alan, üst gelir grubuna hitap eden rezidanslar'dır.

· Kentın çeperlerinde yer alan, üst ve üst-orta gelir grubuna hitap eden lüks konut siteleri ve korumalı villalardan oluşan yerleşimler

İstanbul'un çeperlerinde yer alan lüks konut siteleri ve korumalı villalardan oluşan yerleşimler, 'Özel Sektörün/Piyananın Yatırımcıları' (Yerli/Özel Yatırımcılar,

* Çok katlı konut blokları (Rezidanslar olarak bilinen korumalı kuleler)

* Kent içi karma konut gelişmeleri ([136]'dan aktaran [135]).

¹ Merkezi yönetim, yerel yönetim ve özel sektör tarafından gerçekleşen toplu konut üretimi, kent dışındaki boş ve büyük arazilerde İstanbul nüfusunun hızla arttığı 1980'li yıllarda, Toplu Konut Yasası'nın çıkması ile gelişen teşviklerle yapılmaya başlamıştır.

² Bu dönemde, mekanik sanayi sisteminden, elektronik sanayi sistemine geçilmeye başlanmıştır [137].

³ Bu anlamda, merkezde yer alan –ve üst ve üst-orta gelir grubu için inşa edilen- korumalı apartmanlar, çalışmanın bu bölümündeki tartışmaya dahil edilmemiştir.

Küresel/Yabancı Yatırımcılar, Karma Yatırımcı Gruplar) tarafından uygulanır; ‘Karar Vericiler/Kamu Otoritesi’ (Merkezi Yönetim, Yerel Yönetim) tarafından denetlenir durumdadır. Kent içinde büyük ölçekli projelere yer sağlayacak kadar boş alanların bulunmaması ve kent merkezinden uzaklaştıkça arsa maliyetinin azalması sebebiyle, bu tip korumalı yerleşmeler, kent merkezinden uzakta, çeperlerde bulunmakta; çevrelendiği yollarla İstanbul’a kolay ulaşılabilen noktalarda konumlanmaktadır ([138], [139]). Üst gelir grubuna ait korumalı yerleşmeler, çeşitli servislerle donatılmıştır: İçerisinde otopark, yeşil alanlar, spor alanları (yüzme havuzları, tenis kortları, binicilik tesisi, golf tesisleri...), alışveriş mekanları, çocuk parkları gibi çok sayıda donatıyı barındırır. Özel araziler üzerine konumlanmış olma durumlarından dolayı içeriye serbestçe, denetimsiz girilemez. Şenyapılı [140], bir yerleşmeyi engeller içine almanın, içeriye girmek kadar çıkmayı da zorlaştırdığını ve içeride yaşayanlar kadar dışarıda yaşayanları da ilgilendirdiğini ve bu durumdan en çok etkilenecek olanların da duvarların içinde ve dışında yetismekte olan kuşaklar olduğunu ifade eder.

Giriş kapıları, güvenlik amaçlı kullanıldığı kadar, mekansal bir ayrışma da tanımlar. Korumalı yerleşmeler, kendisi dışında kalan alanlardan mekansal olarak ayrışmaktadır. Bu ayrışma, aynı zamanda sosyal bir bariyer olarak da işler. Zira, bu kurgu, sosyal statü ayrımını da tetikler. Başka bir deyişle, bu tip korumalı yerleşmelerde yaşama isteğini, kullanıcıları için sınıfsal kimliğe dayalı bir davranış olarak görmek de mümkündür. Her kullanıcı için aynı konfor düzeyi sunulurken, içerisinde aynı gelir düzeyine sahip gruplar barınır.

Üst gelir grubunun mekansal olarak toplumdan ayrı yaşamasıyla özdeşleştirilen korumalı yerleşmeler, İstanbul’daki yeni düzenin, üzerinde en çok tartışılan boyutudur [95]. Zira, *“gelir dağılımının bozulması ve Birinci Dünya türü lüks tüketim ve hayat tarzlarının toplumun geri kalan bölümünün erişemediği mekanlarda tadına varılması yönündeki talep”*, yalnızca İstanbul’a özgü değil, evrensel bir kalıptır. *“Bu tür güvenlik kapılı sitelerin popülizm sonrası toplumsal kutuplaşmanın mekandaki ifadesi niteliğiyle çektiği ilgiyi açıklayan da bu evrensel yaygınlıktır. ...Bu siteler, yalnızca on yıl önce boş arazi olarak duran ya da gecekondü bölgesi olan topraklara doğru hızla yayılmıştır* [95].”

Korumalı yerleşimleri, kendi kendilerine yeten, dikkatlice kimliklendirilmiş ve ayrıştırılmış topluluklar oluşturmaya yönelik banliyöleşme eğiliminin bir parçası olarak görmek mümkündür [64].

“2003 yılı itibarı ile İstanbul’da yaklaşık 400 korunaklı yerleşim bulunmaktadır ve bu yerleşimlerde 60-70 bin kişi yaşamaktadır. Özellikle güvenli ve konforlu villa tipi konutlardan oluşan korunaklı yerleşimlere talep deprem korkusu ve şehrin kalabalığından kaçma arzusuyla artmaktadır. Ancak İstanbul’da korunaklı yerleşimlerin temelde bir statü ve prestij sembolü olduğu, kapıların, izolasyonun ve toplumsal kopmanın yeni bir sosyal statü tanımlama aracı olarak kullanıldığı söylenebilir [141] ...Gecekonduların apartmanlaşması, eve yönelik her türlü tüketim malının yaygınlaşması ve ucuzlaması; gelişen iletişim teknolojileri ile bilgiye ulaşımın kolaylaşması ve tv kültürü vasıtasıyla okumuş olmanın verdiği avantajın sarsılması orta sınıfların hem ekonomik hem de kültürel olarak kendilerini yeniden üretmelerini zorlaştırmıştır. Bu nedenle ‘site yaşamının temiz (homojen) sosyal ve kültürel iklimi’ orta sınıfların kimliklerini koruyup yeniden üretmelerine imkan sağlamaktadır [142]. Bu noktada Bourdieu’nun [143] ortaya attığı ...sembolik sermaye kavramı ve Baudrillard’ın [144] küreselleşmenin yerleşik sembolik hiyerarşileri alt üst ettiğine dair düşünceleri mevcut pratiğin düşünsel altyapısının kavranması açısından önemlidir [64].”

· Kentin çeperlerinde yer alan, orta gelir grubuna hitap eden toplu konutlar

Kentin çeperlerinde yer alan ve orta gelir grubuna hitap eden toplu konutlar, kentteki mekansal üretimi anlamlandıran aktörlerden olan ‘Kamu Otoritelerinin Yatırımcıları’ tarafından yapılmaktadır. Merkezi yönetimin yatırımcısı olan TOKİ ve yerel yönetimin yatırımcısı olan KİPTAŞ’ın gerçekleştirdiği bu uygulamaları, mekanın *dönüşüm* potansiyeli bağlamında çeşitli konularda eleştirmek mümkündür. Öncelikli olarak, bu uygulamaların mekansal çeşitlilikten uzak oldukları söylenebilir. Konut alanları, aynı plan tipi üzerine kurgulanmaktadır. Dahası, bulunduğu ‘yer’ ile fiziksel ve sosyal anlamda uyum aramamaktadır. Bu uygulamalarda ‘mimar’ etkin değildir; mimari çözümlerde ‘tasarım’ dikkate alınmamakta; toplu konutlar ‘yere özgü’ tasarlanmamaktadır. Öyle ki, günümüzde, yalnızca İstanbul’da değil, Türkiye’nin her ilinde toplu konutlar yapan TOKİ’nin, her yerde aynı tip uygulamaları benimsemesi önemli bir sorundur [120].

Bu tip korumalı yerleşmeler, -lüks konut siteleri ve korumalı villalardan oluşan yerleşimlerde olduğu gibi,- kentin çeperlerindeki boş alanlarda yapılabildiği gibi, alt

gelir grubunun yaşadığı gecekondu alanlarında, mevcut dokunun yıkılmasıyla ortaya çıkan boş alanlara da yapılabilmektedir. Toplu konutlar, lüks konut siteleri ya da korumalı villalardan oluşan yerleşimler kadar niteliklerle donatılmış olmasa da, benzer sosyal ve ekonomik düzeye sahip kullanıcıları birarada yaşatmaktadır. Diğer taraftan, mekansal açıdan, Türkiye'nin her yerinde niteliksiz konut çözümleri önerdiği yönünde eleştiriler alırken, plan tipolojileri açısından da, koridor üzerine dizilmiş odalardan oluşan bir düzenin devamlılığı şeklinde tanımlanır [145].

Önceliği yüksek kar marjlarıyla konut üretmek olan özel sektörün gerçekleştirdiği uygulamaları, dönüşüm alanlarında mekansal ve sosyal ihtiyaçları karşılayamamış olması ve kentliler arasında mekansal olduğu kadar sosyal bariyer olarak da çalışması konularında eleştirmek mümkünken, yerel yönetimin yatırımcıları olan TOKİ ve KİPTAŞ'ın uygulamalarının da bu konularda yetersiz kalmış olduğunu söylemek mümkündür. Öyle ki, konut üretimi piyasasına denge getirmesi amacıyla, devletin TOKİ üzerinden konut üretimi sürecine müdahale etmesinin kaçınılmaz bir hal aldığını ifade eden Çavuşoğlu ve Yalçınan [112], gayrimenkul sektöründe yaşanan yeniden yapılanma ve TOKİ'nin giderek artan yetkilerinin, kentteki ikili yapının kutuplaşmasına ve ayrışmalara neden olacak şekilde ilerlemekte olduğunu söyler. Bu süreç, kentsel ve kamusal mekana sınıfsal bir el koyma olarak da okunabilir. TOKİ'nin oluşturduğu konut talebi, kent merkezindeki arazi değerlerindeki artış ile dengelenmek istenmiş, ancak piyasa dengelenememiş ve arazi değerleri artmaya devam etmiştir [112].

- Kentin merkezinde yer alan, üst gelir grubuna hitap eden rezidanslar

Korumalı yerleşmelerin farklı bir formu olan rezidanslar, -kent merkezinden uzakta bir yaşama alternatif olarak- İstanbul'un merkezinde, dikey olarak gelişen ve üst gelir grubuna hitap eden bir yerleşme türüdür. Rezidanslar, sermayenin sürekliliği açısından uygun bir yapı grubu olmalarından dolayı, 'Özel Sektörün/Piyananın Yatırımcıları' (Yerli/Özel Yatırımcılar, Küresel/Yabancı Yatırımcılar, Karma Yatırımcı Gruplar) tarafından inşa edilirler.

Kentin çeperlerinde yer alan korumalı yerleşmelere oranla, rezidanslar, daha küçük parseller üzerinde, ev-otel olarak kullanılmak üzere çok katlı binalar olarak inşa edilirler. İstanbul'un merkezinde yer alan bu tip korumalı yerleşmelerin gelişim süreci,

Görgülü [145] tarafından, demografik bir hareketin sonucu olarak yorumlanırken, bu süreç şu şekilde anlatılmaktadır:

“Kapalı siteler olarak adlandırılan konut yerleşimleri ilk kez Türkiye’de 1990’lı yılların ortalarından başlayarak, özellikle kent dışı alanlarda, üst gelir grubuna yönelik villalar biçiminde oldukça büyük metrekarelerde inşa edilmeye başlanmıştır. 2000’li yıllara gelindiğinde ise, artık yalnız üst gelir grubu değil, orta gelir grubunun da daha küçük metrekarelerle üretilen villalardan ya da apartmanlardan oluşan kapalı yerleşmelere taşındığı gözlenmektedir. Özellikle bu olguya İstanbul örneği üzerinden bakılacak olursa, kentte ciddi bir demografik hareketin varlığından söz etmek gerekmektedir. 1999 depremi sonrası ağırlıklı olarak oluşturulan politikalarla; İstanbul’da merkez alanlarda yaşayan orta gelir grubu, imara açılan kent dışı alanlardaki inşa edilen kapalı sitelere (özellikle sosyal tesisleri olan, güvenli ve depreme karşı güvenli) yönlendirilmiştir. Merkezin giderek orta gelir grubu tarafından boşaltılması paralelinde, imar haklarının artırılması ile kent içinde de -kent merkezlerinde bulunan boş alanlarda ve 2005 yılında çıkartılan kentsel dönüşüm yasası ile ilan edilen alanlarda- kapalı siteler oluşturulmaya başlamıştır. Bu kapalı siteler, daha öncekilerin aksine yatay biçimde gelişen değil, dikey biçimde yükselen ve ‘rezidans’ olarak adlandırılan oldukça lüks yapılardır. Yine rezidanslarda güvenlik ve dışa kapalılık olmazsa olmaz kriterlerden biridir ve yatay yerleşmelerde yer alan tüm sosyal tesisler bu dikey yerleşmelerde de yer almaktadır. Bu yapılarda da hedef kitle bellidir: Kent dışında yaşamaktan sıkılan ve yeniden kente dönerek, kentin aktivitelerinden daha fazla yararlanmak isteyen üst gelir grubu. Böylece kent merkezleri, daha önce de ifade edildiği gibi aşırı değerlenmesinin paralelinde, ciddi biçimde pahalı konutlarla dolmaktadır [145].”

Korumalı yerleşmelerin çalışmanın bu bölümünde konu edilen her tipi, İstanbul’lular tarafından geniş ölçüde kabul görmüştür. Ancak bu sürecin, kentin mekansal kalıplarını değiştirdiğini ve mahalle düzeyindeki sosyal ve ekonomik yapılar üzerinde olumsuz sonuçlar verdiğini eklemek gerekir [146]. Korumalı yerleşmelerin kentte tetiklediği sosyal ve mekansal kutuplaşma, söz konusu olumsuz sonuçlar arasındadır. Kendi içinde ekonomik olarak homojen bir sınıfı barındırırken, kent içinde sınıf ayrımlarını görünür hale getirir; erişebilirliğini hitap ettiği gelir grubuyla sınırlı tutar. Öyle ki, zaman zaman gecekondü alanlarıyla yanyana konumlanabilen korumalı yerleşmeler, farklı sosyal grupların nasıl birarada yaşayacakları sorusunu da gündemde tutar.

“...kentin kutuplaşması, farklı grupların kendi içinde homojen kamplara bölünmesi ve böylece karşılaşma mekanlarının yok olması. Bunu kapalı sitelerde görebiliyoruz, kent farklı kesimler tarafından paylaşılıyor ve gönüllü veya zoraki ayrışmalarının mekanı haline geliyor. Dolayısıyla artık insanlar eskisi gibi birbirleriyle karşılaşmıyor, bunu tercih de etmiyorlar. Bunun aslında

kentleşme için büyük bir tehdit olduğunun altını çiziyoruz, çünkü kentin cazibesi bizim gibi olmayan insanlarla karşılaştığımız yer olması; bu yolla da bizi eğitiyor, dinç tutuyor. Bu anlamda, şu an İstanbul kendisi için ikili bir tehdit oluşturuyor. ...Birbirine hiç değmeyen, birbiriyle karşılaşmayan iki İstanbul var, bunun farkında olmak önemli. Eğer kent bir kent olmaya devam edecekse, bu ikiliğin üstesinden gelmenin bir yolunu bulması lazım, kamusal alanlarını çok başka türlü inşa etmenin yolunu bulması lazım... [106].”

Korumalı yerleşmeler, kısıtlı bir kullanıcı grubunun belirlenmiş ihtiyaçlarına göre özel olarak tasarlanırken, kuşatılmış bir bölge içinde tutarlılık ve sürekliliği artırmak yerine, kesişme noktalarını azaltarak yalıtılmışlığı ortaya çıkarmaktadır [146]. *“Tesadüfi karşılaşmalar ve beklenmedik durumlar, uzak bir mesafede yapılan organize etkinliklerle ikame ediliyor. Odak, artık, cıvılcı sokaklarda yaratılan kent hayatının hareketliliğinin yerine, rahat ve düzenli iç alanlara kayıyor. Bunun sonucu ise, kentin dinamiklerinin ve ekonomisinin entegrasyonu yerine atalet ve yalıtılmışlık [146].”*

Özetle korumalı yerleşmeler, çeşitli açılardan eleştiri konusu olmaktadır. Tasarlanırken, kentin yerleştikleri bölgesi ile mekansal ve sosyal açılardan bağlar kurma endişesinde olmayan korumalı yerleşmeler, kentin bütünüyle de ilişki kurmaz; bu anlamda, kente dönüşümsel olarak olumlu sonuçlar verecek bir potansiyel sunmazlar. Dahası, İstanbul’un yaşamsallığının/hayatîyetinin içine ‘nakledilen’ bu projeler, ‘Mekanın Dönüşüm Potansiyeli’ bağlamında da gerilimler, çatışmalar ve çelişkiler doğururlar.

Gökdelenler

Kentin *dönüşüm* potansiyeli bağlamında değerlendirilebilecek bir olgu olarak saptanan gökdelenler, çalışmanın bakış açısıyla ‘kent içinde bir çeşitlilik’ olarak değerlendirilir. Ancak, İstanbul için sonuçlar, sahip olduğu potansiyeli boğan bir niteliktedir. Zira, İstanbul’daki gökdelenlerin yapılaşma koşulları ve konumları değerlendirildiğinde, gerilimli bir durumun varlığından söz etmek mümkündür.

İstanbul’daki gökdelenler, ‘Anonim Mimarlık Pratiği’ altında, uluslararası tipolojilere uygun olarak tasarlanmakta ve inşaa edilmekte; biçim ya da üretim teknikleri anlamında özgün nitelikler göstermemektedir. Söz konusu anonim rutin, dünyanın geri kalanıyla benzeşen mekan anlayışıyla, paylaşılan ortak biçimlerle ve yapım teknikleriyle üretimi ortaya koyar. Dahası, İstanbul’daki gökdelenlerin yer seçimlerinde, kentin bütüncül değerlendirilmesi gereken planının değil, boş alanların etkili olduğu gözlenir.

Öyle ki, 1980 sonrası İstanbul'da 'fonksiyonlar/sektörler' tarafından gerçekleşen 'yer' paylaşımında¹, kentin geleneksel merkezleri çözülmüş ve gökdelenler, ağırlıklı olarak bir bölgede toplanmışsa da, kentin tamamına plansızca, düzensizce yayılmıştır. Şengezer ve diğ.'nin [147], İstanbul'daki gökdelenlere ait bir veri tabanının oluşturulması anlamında başlattığı çalışma, gökdelenlerin kentteki dağılımı üzerinde konuşulması net sonuçlar ortaya koyar.

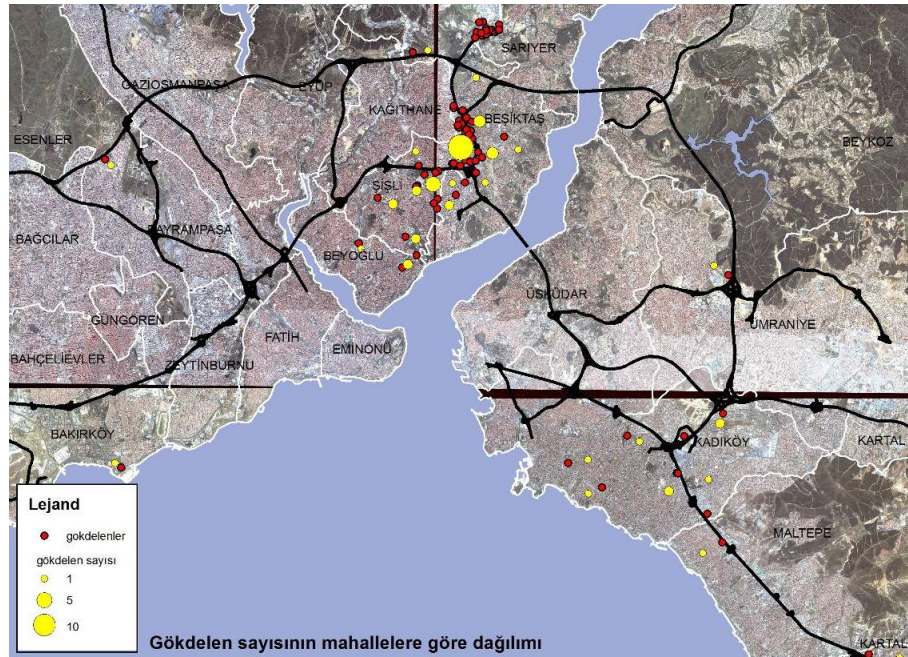
Şengezer ve diğ.'nin [147] çalışmasında, kentteki gökdelenlerin mekansal dağılım haritaları, çeşitli emlak ve yapı şirketlerinin internet sitelerinin taranmasıyla elde edilen bilgilerden oluşturulmuştur. Bu anlamda, 1990–2009 döneminde İstanbul'da yapılmış olan ve yapımı devam eden 20 kat ve üzerinde 100 adet gökdelenin varlığı tespit edilmiştir². Ancak, bu gökdelenlerden 18'i için yeterli veri bulunmaması üzerine, mekansal dağılım haritaları 82 gökdelen üzerinden yürütülmüştür. Ortaya çıkan mekansal dağılım haritası incelendiğinde, gökdelenlerin %76'sının İstanbul'un Avrupa yakasında, Büyükdere Caddesi üzerindeki Zincirlikuyu-Maslak aksı üzerinde yoğunlaştığı gözlenir [147]. Gökdelenlerin, bu aks üzerinde yoğunlaşma eğilimi göstermesi, bölgenin 1980 sonrası yaşadığı dönüşümün bir sonucudur. Zira, 1980 sonrası İstanbul'a gelen (akan) küresel yatırımcıların çalışma yeri seçimleri, -geleneksel merkezin yaşadığı çözülme sonucu- bu aksın üzerinde yer alan Büyükdere Caddesi olmuştur. Aşağıda yer alan Çizelge 3.7 ve Şekil 3.10, Şengezer ve diğ. [147] tarafından yapılan bu çalışmanın sonuçlarını ortaya koymaktadır.

¹ Önceleri kent merkezi, sanayi sektörünün mekanlarını barındırıyorken, bu paylaşım sonucu, hizmet sektörü kent merkezine yerleşmiş, üretim sektörü (sanayi) kentin çeperlerine yayılmıştır. Kent merkezinin fonksiyonel alanlarında yaşanan bu değişim, beraberinde mekansal kalıpları da değiştirmiştir.

² İETT garajı yerine öngörülen gökdelen projesi, danıştay tarafından yürütme ve iptal kararıyla durdurulmuş olup, bu veri tabanının dışında tutulmuştur [147].

Çizelge 3. 7 İstanbul'daki 82 gökdelen için yapılan çalışmanın sonuçları: İlçelere göre dağılım [147]

İlçe	Sayı	Toplam inşaat alanı m ²	Toplam içindeki sayısal oran	Toplam içindeki alansal oran
Şişli	29	2655398	0,35	0,31
Beşiktaş	22	2663800	0,27	0,31
Sarıyer	10	503201	0,12	0,06
Kadıköy	7	396374	0,09	0,05
Büyüçekmece	4	406000	0,05	0,05
Taksim	3	185625	0,04	0,02
Bağcılar	2	306250	0,02	0,04
Kartal	1	98125	0,01	0,01
Küçükçekmece	1	100000	0,01	0,01
Avcılar	1	175000	0,01	0,02
Ümraniye	1	266794	0,01	0,03
Bakırköy	1	900000	0,01	0,10
Toplam	82	8656566	1,00	1,00

Şekil 3. 10 İstanbul'daki 82 gökdelenin kent içindeki dağılımı [147]

Gökdelenlerin yer seçimleri, konuyla ilgili yapılan akademik tartışmalar içerisinde, önemle dikkate alınması gereken temel meselelerdendir. Ancak İstanbul söz konusu olduğunda, gökdelenlerin belli bir bölgede (Zincirlikuyu-Maslak aksında) yoğunlaşma eğiliminde olması olumlu bulunmakta; fakat kent bütünündeki noktasal dağılımları kentsel doku bazında olumsuz dönüşümlere sebep olmaktadır. Başka bir ifadeyle, İstanbul'un planlı bir yüksek yapı bölgesi yoktur; kentteki birtakım yasal boşluklara dayanarak, kentsel dokunun bütünlüğünü ve silüeti bozan bir şekilde, noktasal olarak

kente saçılmış durumdadır. Bu anlamda, kent mekanlarının 'bütün halinde düşünülmesi' gerektiği ilkesi etrafında, gökdelenlerin yapılaşma koşulları ve konumları İstanbul için yeniden sorgulanmalıdır.

Diğer taraftan, İstanbul'da gökdelenlerin zeminle kurdukları ilişki, yaya olarak deneyimlenemeyecek bir seyirdedir: Otoyollar ve kullanılmayan boşluklarla çevrenmekte, zemin katlar mekansal bir zenginlik barındırmamakta ve kent içinde yaşamamaktadır. Başka bir deyişle, gökdelenlerin zemin katlarını yaya olarak deneyimlemek mümkün değildir. Yalnızca araçla yanından geçilip gidilmektedir. Bu nedenle, İstanbul'daki gökdelenler kentin yaşamına katılamaz, kentteki hayatiyete katkı sağlamaz ve bulunduğu yerde potansiyel anlamda olumlu bir dönüşüm tanımlamaz. Öyle ki, mekansal anlamda kent için bir çeşitlilik sunan ve kentte olumlu dönüşümler ortaya koyabilecek bir potansiyeli üzerinde barındıran gökdelenler, İstanbul söz konusu olduğunda, kente 'nakledilmiş' gibi görünen bir mekan grubu ortaya koyar. Dahası, özgün niteliklerle değil, anonim bir dille ortaya konan bu 'kentsel nakil', İstanbul'a noktasal olarak saçılmış olmaları ve zemin katlarının yaşatılamaması gibi konular özelinde çok sayıda problemi de bünyesine hapseder.

3.2.3.4 Yarışarak Tasarlananlar

İstanbul'un mekanlarının *dönüşüm* potansiyelinin olgusal olarak okunabileceği başlıklardan bir diğeri de, kent mekanlarının içinde 'Yarışarak Tasarlananlar'dır. Bu mekan grubu altında, 2005 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı İstanbul Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi (İMP) tarafından düzenlenen ve altı yabancı mimarın davet edildiği yarışmaların sonuçları konu edilmiştir. Yarışmalar, İstanbul'un gelişmekte olan iki bölgesi olan Kartal ve Küçükçekmece bölgeleri için açılmış olup, 'Kartal Sanayi Bölgesi Merkezi İş Alanları Planlaması' konulu yarışmayı Zaha Hadid'in, 'Küçükçekmece sahili İç-Dış Kumsal Rekreasyon Alanları Planlaması' konulu yarışmayı ise Ken Yeang'ın önerisi kazanmıştır.

Kartal bölgesi için düzenlenen yarışma için, Zaha Hadid, Massimiliano Fuksas ve Kisho Kurakawa öneri geliştirmişlerdir. Yarışmayı kazanan Zaha Hadid'in önerisi, bölgenin terk edilmiş endüstri alanında, İstanbul için yeni bir kentsel merkez yaratma düşüncesi üzerine geliştirilmiştir. Projenin kapsamında, merkezi bir iş alanı (ofis binaları), çok katlı

konut blokları, opera binası, müzeler ve tiyatroların olduğu kültür merkezi, cruise gemilerinin yavaşabileceği bir marina, kıyı otelleri ve -eski taş ocağının bulunduğu alanda- yapay bir göl yer almaktadır. Hadid'in görüşüne göre, projede '*Kent içinde yeni bir kent tasarlanmaktadır.*' Çok sayıda altyapısal bağlantının etkisi altında yer alan Kartal, Asya ve Avrupa'yı bağlayan bir otoban üzerinde, sahil boyunca deniz ve trenyolu bağlantılarının kesiştiği bir noktadadır. Projede, uzunlamasına gelişen merkezi aks ile enine bağlantıların kesişimi 'yumuşak bir grid' tanımlar. Projenin konsepti, farklı tipolojiler üreten kentsel bir hattın oluşturulması ve her bölgenin farklı talepleri karşılayan binalar ile bağlantılı bir hibrit sistemin yaratılması olarak tanımlanır [148]. Yarışmanın değerlendirme raporunda, Zaha Hadid'in önerisi, aşağıda yer alan konularda birinciliğe değer bulunmuştur:

" Projenin organize fikirleriyle biçimsel sunumu arasındaki güçlü ve özgün ilişki.*

** Projenin önerdiği 'düzenleyici ağ'ın esnekliği ve gevşek bir ızgara sisteminin, proje alanını çevredeki yapılaşmayla ve şartlarla bağlayacak şekilde başarıyla uygulanması.*

** Kullanımların ve yoğunlukların, kentsel ve mantıksal olarak alan üzerine başarılı olarak dağıtılması.*

** Uyum sağlayabilecek, düzenleyici bir çerçevenin, projenin gelecekteki gelişimi için bir donanım yaratacağı fikri.*

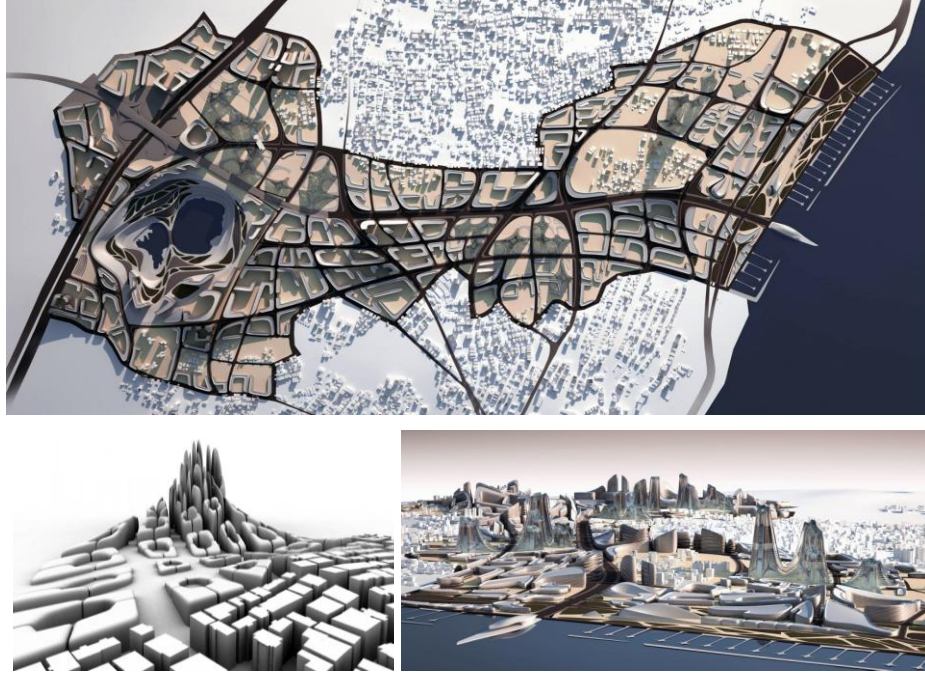
** Projenin, etaplama ve parselizasyonu kolaylaştırma potansiyeli.*

** Bu projenin geleneksel planlama elemanlarıyla ilişkisinin pratikliğinin vurgulanması: blok yapılaşma, değişik büyüklüklerde ve şekillerdeki parseller, yoğunluk düzenlemeleri ve mantıklı ama zorlayıcı olmayan kullanım dağılımları bu öğeler arasında sayılabilir.*

** Projenin dikkatli bir seviyedeki soyutlama anlayışı ve değerlendirme kurulunun, bu soyutlamanın gelecekteki münazaralar için uygun koşullar sağlayacağı fikrinde olması [149]."*

Zaha Hadid'in Kartal için tasarladığı bu projenin on yılda bitirilmesi öngörülmüş, ancak - yarışmadan sonra altı yıl geçmiş olmasına rağmen- henüz projeye başlanmamıştır. Arkitera'da yayınlanan 22 Temmuz 2011 tarihli bir habere göre, Zaha Hadid'in projesi (Şekil 3.11), İBB Belediye Meclis üyesi ve Kartal Belediyesi Meclis üyesi İbrahim Doğan tarafından yargıya taşınmış; yürütmenin durdurulması için İstanbul 1. İdare Mahkemesi'ne dava açılmıştır. Dava sonucunda, projenin yürütmesi durdurulmuştur. "*Kararda; projede yapılacak düzenlemelerin 3194 sayılı İmar Kanunu'na aykırı olduğu*

vurgulandı. Ayrıca projenin yoğunluk artırıcı, bilimsel ve teknik dayanaktan yoksun olduğu, şehircilik ilkelerine ve planlama esaslarına uygun olmadığı belirtildi. Hatta proje için 'Uygulanması halinde telafisi güç zararlar doğuracak nitelikte' denildi." [150].

Şekil 3. 11 Zaha Hadid'in Kartal bölgesi için önerdiği projeye ait görseller [148]

Küçükçekmece bölgesi için düzenlenen yarışmada ise, Ken Yeang, Kengo Kuma, MVRDV öneri geliştirmişlerdir. Proje alanı, İstanbul'u Türkiye'nin diğer kentleri ve Avrupa ile bağlayan E-5 otoyolu üzerinde yer almaktadır. Yeang tarafından, büyük bir potansiyele sahip olarak tanımlanan alan, kuzeyde Küçükçekmece Gölü ve iç kumsal, güneyde Marmara Denizi'nin yer aldığı bir kavşakta bulunur. Yeang'ın tasarımı (Şekil 3.12), kuzeyin yayla ekolojisi ile güneyin kıyı ekolojisi arasında geçiş olan yeni bir ekoloji tanımlamaktadır. Bu alanda, biyolojik çeşitliliğin artırılmasının yanında, mevcut ekosistem için ekolojik bir koridor oluşturulmuş; eko-köprüler ile birbirine bağlanan, iki kilometre uzunluğunda bir kentsel park (ekolojik bir koridor) tasarlanmıştır. Projenin programında, kültür merkezi, dolpinarium, su parkı, marina, yeni kanallar, oteller, konut, eğlence alanları, kamusal alanlar ve plajlar bulunmaktadır. Küçükçekmece'nin, İstanbul'un yeni merkezlerinden biri olması amaçlanmıştır [151]. Projenin gerçekleştirilmesi için Küçükçekmece'de çalışmalar devam etmektedir. Derece alan Ken Yeang'ın projesinin güçlü bulunan tarafları Değerlendirme Komitesi tarafından şöyle ifade edilmiştir:

“ Projenin, içinde bulunduğu ve önemli bir rol oynadığı büyük ölçekteki eko-sisteme ve arazinin kendi mikro-ekolojisine karşı duyarlılığı.*

** Programın yeşil tematiğı ve proje içerisinde yeşil alan kullanımlarının önceliğı ve baskınlığı.*

** E-5 karayolunun ikiye böldüğü arazi parçalarının dikkatli bir biçimde birleştirilmesi.*

** Mimarının, peyzajın içine beraber var olmaya dayalı bir ilişkiyle entegre edilmesi.*

** Sahil dolgularının kamusal kullanımlar ve uygun ekolojiler yaratma adına düzeltilmesi.*

** Marınanın iyi konumlandırılması.*

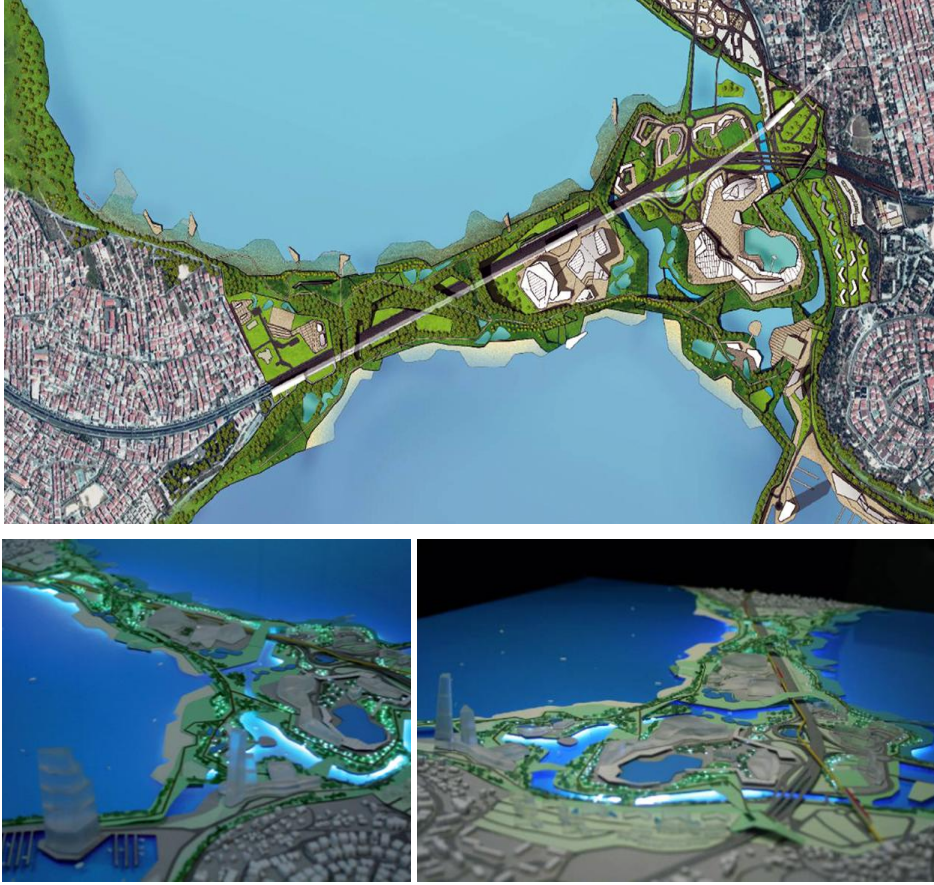
** Kamusal kullanımların önceliğı ve bunların zekice yapılmış karışımı.*

** Proje öğelerinin mantıklı konumlandırılması ve bunların etaplamaya olanak verecek şekilde arazi içerisinde ayrı gelişebilme olanağının olması.*

** İyi organize edilmiş dolaşım sistemi.*

** Projenin ve öğelerinin gerçekçi niteliğı.*

** Arazi ve çevresindeki mevcut ve yeni öğelerin sinerjik ilişkiler kuracak şekilde geliştirilmesine yönelik güçlü çaba [152].”*

Şekil 3. 12 Ken Yeang'ın Küçükçekmece bölgesi için önerdiği projeye ait görseller [151]

Zaha Hadid'in ve Ken Yeang'ın projelerinin jüri tarafından derecelendirildiği bu yarışmalarda, Değerlendirme Kurulu tarafından yayınlanan Sonuç Bildirisi'nde İMP ile ortak yürütülecek çalışmaların önemi vurgulanmaktadır:

“Değerlendirme Kurulu, hepsi itinalı, iyi ifade edilmiş, duyarlı ve özgün nitelikli projeleri övmektedir. Kurul tartışmalarımız, üzerinde konuşulan projelerin üstün seviyeleriyle nitelik kazanmıştır ve bütün bu projeler, bu alanlar hakkında hayati önemi olan sorular ortaya atmış ve bu sorulara provokatif ve uyarıcı çözümler getirmiştir.

... Değerlendirme Kurulu, bu iki projenin de ikinci bir etapla ilerletilmesini, ana fikirlerinin rafine edilip, ilgili aktörlerin de katılımı sağlanarak proje alanlarının gerçek ve reel şartlarının araştırılmasını tavsiye eder. Kazanan müelliflerin, bu ikinci etapta, ana planlama kararlarının geliştirilmesinde ve önerilerin uygulanabilirliğinin, projenin bir veya birkaç kısmı üzerinde örnekleyerek gösterilmesinde İ.M.P. ile yakın çalışmalar yapmasını tavsiye ederiz. Bu projelerin geliştirilmesinin, bu ikinci etapta yapılacak arılaştırma, inceltme esasında yapılmasını tavsiye ederiz [153].”

‘Karar Verici’ aktörlere bağlı olarak çalışan İMP tarafından açılan yarışmaların sonuçları, kentin doğu ve batı yakasında yeni merkezler yaratmaya yönelik öneriler geliştirmiştir.

Henüz ilk aşamada olan bu inşaatlar aracılığıyla, önerilen bölgelerde hızlı bir yenilenme ve dönüşüm sürecinin başlaması beklenmektedir. Geliştirilen önerilerin, bilgisayar teknolojisinin tasarım, çizim ve yapım sürecindeki avantajlarından faydalanması, geometrik anlamda bağımsız ve yaratıcı bir mimarlık pratiğinin ürünleri olması ve mekanın üretim sürecinde kullandıkları tasarım dilinin farklı olması gibi pek çok yönden, İstanbul'daki mimarlık pratiklerine katkı sağlayacağı açıktır. Bu anlamda, yarışma sonuçlarının doğrudan kentteki mimarlık pratiklerine etkisi, *dönüşüm* potansiyeli taşıması anlamında önemlidir. Zira, karışık da olsa kente, mimarlık düşüncelerinin ve pratiklerinin akması, bu tez çalışmasında hayati kabul edilmektedir. Ancak önerilerin, kentte gerilim yaratacak bir potansiyel taşıması, bölgede oluşacak çok yönlü bir ekonomik-sosyal ayrışmanın da temellerini atacaktır. Bu anlamda, özünde İstanbul'un mekanlarını geliştirici ve dönüştürücü bir potansiyelin izlerini barındıran ve kente yeni enformasyonların akışını hızlandıracak bir süreci tetikleyen bu yarışmalar, potansiyel anlamda kentte başka krizlere neden olmaktadır. Bu durum, ancak, kent için geliştirilen her pratiğin, gerilim yaratacak ya da ayrışmalara sebep olacak tüm yönlerinin iyi anlaşılması ve ortadan kaldırılması ile aşılabılır. Ancak bu sayede, enformasyon kentinin temelinde yatan *dönüşüm* potansiyelinin, önce kriz anlarının aşıldığı ve tamamlandığı, sonra tekrar başka birşeye dönüştüğü bir 'O L U Ş' döngüsünün temelleri atılabilir. Aksi durumda kent, sık sık değişen, ama tüm yıkım-yapım faaliyetlerine rağmen, zor dönüşen bir kent olarak kalacaktır; tamamlanamayacaktır. Bu dönüşüm, yabancı mimarlarca öneriliyor olsa da, sınırlı bir hayal gücüyle, az enformasyonla gerçekleşmiş olacaktır.

3.2.4 İstanbul'da Mekanın *Doluluk* Potansiyeli: 'Vektörler' Üzerinden

İstanbul'da mekanın *doluluk* potansiyeli üzerine yapılacak bu bölümdeki değerlendirme, kente etki eden '*vektörler*' aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Her vektörün, kentin oluşumunda bir anlam ya da bir form oluşturacak şekilde mekanda/kentte biriktiği kabulünden hareketle, bu bölümde, vektörel olarak mekana etki eden doluluklar tartışmaya açılmıştır. Bu anlamda, İstanbul'un mekanlarının *doluluk* potansiyeli, üç vektör üzerinden okunmaktadır: 'Ekonomik Vektörler', 'Kültürel

Vektörler’ ve ‘Politik Vektörler’¹. Bu vektörlerin mekana yükledikleri doluluklar, bu dolulukların kentte yarattığı potansiyeller, etkileşimler ve gerilimler –derinlemesine değil- olgusal saptamalarla irdelenmektedir.

Belirtmek gerekmektedir ki, kentin/mekanın doluluğu, insan, para, teknoloji, politik ideoloji, imaj ve mal akışlarının kentin içinden geçtiği/aktığı bir durum tanımlamakta; enformasyon akışlarının yarattığı yoğunluklardan oluşmaktadır. Dolayısıyla, doluluk, enformasyonla beslenen, zenginleşen, çoğalan ve dönüşen bir durumdadır. Bu anlamda, transformasyon bu doluluğun özüne işlemiştir. Öyle ki, mekansal doluluk, - fiziksel yoğunluğun ötesinde- mekanın hafızasında yer alan bir ‘hayatiyet’ içermektedir. İstanbul’un hayatiyet içeren bir doluluğa sahip olup olmadığı sorusu ise, çalışmanın bu bölümünü yönlendirmektedir.

Çalışmanın bu bölümü, kentin mekanlarının, doğrudan anlattıklarının ötesinde, sahip olduğu doluluklar üzerinden yürüyen bir okuma denemesidir. Bu denemede araç olarak belirlenen ‘vektörler’, İstanbul’un mekansal süreçlerinin anlaşılmasında bir rehber niteliğindedir. Bu bölümün alt başlıklarındaki tartışmalar, -önceki bölümlerde konu edilen- İstanbul’un Enformasyon Ekonomisi’ üzerine yapılan değerlendirmeler dikkate alınarak yapılmaktadır. Diğer taraftan, -önceki bölümlerde- ‘pratikler’, ‘aktörler’ ve ‘mekanlar’ üzerinden yapılan mekansal okumalar da, ‘vektörler’ üzerinden yürütülecek bu bölümdeki tartışmaya rehber olmaktadır.

3.2.4.1 Ekonomik Vektörler

İstanbul’da mekanları ekonomik anlamda dolduran başlıca vektörler, kentteki yerli/kamu, yerli/özel ve küresel/yabancı para akışlarıdır ki, bu vektör, kent için olumlu sonuçlar doğuracak bir potansiyel olarak yorumlanabilir. Ancak İstanbul için bu vektörler, kentte problemler doğuran bir vektör olarak işler ki, bu bölümde tartışmaya açılan, kent için olumlu sonuçlar yaratabilecek bir potansiyelin İstanbul’da yarattığı olumsuz sonuçlardır.

¹ Şüphe yoktur ki, ekonomik ve politik her süreç, temelinde toplumsallığı barındırması sebebiyle aynı zamanda kültürel bir süreçtir. Ancak bu bölümde, ‘Kültürel Vektörler’, kentteki sosyal sınıfların mekana dayalı yaşadıkları problemler ve çatışmalarla sınırlandırılmış olup, bu anlamda ayrımın ‘ekonomik, kültürel ve politik’ olarak yapılmasında bir sakınca görülmemiştir.

İstanbul'un mekanlarına etki eden ekonomik vektörlerin temelinde, toprak mülkiyetinin şahıslara verilmesi ve -kamuya değil- özel kullanımlara açılması yatmaktadır. Bu sistemde, kent toprağı, spekülasyona açılmaya ve değer kazanmaya başlamıştır. Bu anlamda, bu topraklar üzerine üretilen mekanın da, yatırım sermayesini geri kazanacak ve kar elde edecek faaliyet alanlarıyla dolu olması, kullanıcılarını tüketime yönlendirmesi beklenmektedir. Bu noktada, kent toprağı üzerinde spekülatif üretimler yapan 'Yatırımcı Aktörler'in ekonomik vektörler arasındaki rolüne dikkat çekmek gerekmektedir. 'Yatırımcı Aktörler', -'İstanbul'da Mekanın Çok Anlamlılık Potansiyeli' bölümünde de konu edildiğı gibi- 'Kamu Otoritelerinin Yatırımcıları' ve 'Özel Sektörün/Piyananın Yatırımcıları'ndan oluşmaktadır. 'Kamu Otoritelerinin Yatırımcıları', TOKİ ve KİPTAŞ olup, 'Özel Sektörün/Piyananın Yatırımcıları', 'Yerli/Özel Yatırımcılar', 'Küresel/Yabancı Yatırımcılar' ve bunların ortaklıklarından oluşan 'Karma Yatırımcı Gruplar'dır. 'Yatırımcı Aktörler', İstanbul'un mekansal süreçlerinde, neoliberal ekonomi politikaları kapsamında piyasayı yönetmektedir. Bu anlamda, İstanbul'da, sermayeyi kente çekecek niteliklerle donatılmış projeler, serbest ekonomi düzeninde işleyen piyasalarda üretilmeye başlamıştır.

Diğer taraftan, İstanbul'un mekansal süreçlerinde 'Yatırımcı Aktörler' kadar önemli, ancak onlar kadar etkin rol almayan bir aktör grubu vardır ki, bu grup, kent için olumlu sonuçlar doğurabilecek ekonomik vektörlerin, problemlerle dolu mekanlar üretmesinin temelinde yatan, sorumlu 'Karar Vericiler'dir. Bu grup aktör, neoliberal politikalar içerisinde yürütölen ekonomik piyasayı, karar süreçlerinde denetlemediğı gibi, İstanbul'un mekansal potansiyellerinin, kent ve kentliler yararına sonuçlar doğurması yönünde de kararlar alamamaktadır. Zira, 'İstanbul'un Enformasyon Ekonomisi' bölümünde tartışıldığı üzere, İstanbul'daki para ve mal akışı, doğru yönetildiğı takdirde, kentsel süreçlerde avantajlar doğurabilecek bir ekonomik vektör olarak değerlendirilebilecek iken, İstanbul'da alınan kararların sonuçları, kentin mekansal süreçlerinin içine, problemler ve gerilimler yükler. Bu anlamda, kentteki ekonomik süreçlerin, olumlu sonuçlar doğuracak potansiyeller değil, problemler yaratan bir vektör haline gelmesindeki temel sebep, 'Karar Verici' aktörlerin etkin olmayan rolleridir.

Bu noktada, İstanbul'daki mekan grupları arasında, 'Müdahale ile Dönüştürülenler'i, 'Kente Nakledilenler'i ve 'Yarışarak Tasarlananlar'ı, yer seçimleri ve üretim gerekçeleri kapsamında, neoliberal ekonomi politikalarının yön verdiği ekonomik vektörlerin etkisiyle üretilmiş olarak görmek mümkündür. Bu mekan grupları, para akışını hızlandıracak, kar sağlayacak ve rant yaratacak türden mekanlardır. Başka bir ifadeyle bu mekanlar, ekonomik vektörlerce, kentte 'ekonomi nesnesi' olması yönünde biçimlendirilmekte ve İstanbul'u doldurmaktadır ki, bu durum başka bir problemliliğin varlığına işaret eder: Bu zeminde gerçekleşen üretim, birer ekonomi nesnesi haline getirilen mekanların özgün kimliklerinin, benzemezliklerinin ve farklılıklarının ortadan kaldırılmasına neden olmaktadır.

Bu noktada, durumu şu şekilde görmek de mümkündür: Mekansal kimliklerin ve benzemezliklerin ortadan kaldırılması, mekanların birer ekonomi nesnesi olarak algılanmasına ve mekanın/kentin tüketilmeye açık bir metaya/ımegeye/markaya/sembole dönüşmesine neden olmaktadır. Dahası, daha fazla nitelik tanımlanıyormuş gibi görünmesine rağmen, İstanbul'un mekanlarının metalaştırılması/markalaştırılması ile, mekanın sahip olduğu farklı karakterler ve varoluş biçimleri görünmez kılınmakta; diğer mekanlardan/kentlerden sınırlı şekillerde ayırt edilebilir hale getirilmektedir. Zira, bir mekanı/kenti metalaştırmak/markalaştırmak, mekansal potansiyellerini sabitlemek ve hemen satılabilir bir mala indirgemek anlamına gelmektedir. Bu anlamda, ekonomi nesnesine dönüşen İstanbul'un mekanları, para akışını hareketlendirecek yeni işlevlerle yüklenmekte, mala/paraya dönüştürülmektedir.

Özetlemek gerekirse, İstanbul'un kimliklerini/farklılıklarını tehdit ederek azalmalarına neden olan ekonomik vektörler, kent toprağının spekülasyona açılarak değerinin artırılması ve sermayenin örgütlediği bu piyasada metalaştırılması/markalaştırılmasıdır. Bu süreçte, İstanbul'un mekanları, sahip oldukları kimliklerle değil, üzerine yüklenen metalarla/ımegelele/markalarla/sembollerle ön plana çıkarılmaktadır.

Özetle, kent için avantajlarla sonuçlanabilecek bir ekonomik doluluğun, İstanbul için problemlilerle dolu mekan üretimine dönüşmesinin temelinde, kent topraklarının, 'Yatırımcı Aktörler' arasında mal olarak paylaşılması, bu paylaşımda mekan üretiminin

ekonomik bir sürece dönüşmesi ve 'Karar Vericiler'in bu süreçte etkin rol almaması yatmaktadır.

Kentte para akışı ve 'Yatırımcı Aktörler'in çeşitliliği, kenti biçimlendiren olumlu ekonomik vektörlerdendir. Dahası, böylesi bir ekonomik doluluğun kentteki varlığını da teşvik etmek gerekmektedir. Ancak, İstanbul'daki ekonomik vektörlerin, kentte meta/imge/marka/sembol üretmeye çalışması, kente ait sembollerin ve kimliklerin ortadan kaldırılmasıyla sonuçlanmaktadır ki, bu türden bir ekonomik doluluk, İstanbul için, içinden çıkılmaz bir süreci de beraberinde getirmektedir. İstanbul'daki ekonomik doluluk, kentin mekanlarındaki kimlikleri ve çoklukları görünür hale getirmediği ve kentin başka mekanlara göre sahip olduğu -niceliksel değil, niteliksel- farklılıkların ortaya çıkarılması anlamında yorumlanmadığı sürece, kent için transformasyonla/dönüşümle sonuçlanan bir mekan tanımlayamayacaktır. Aksi durumda ekonomik vektörler, kendine ait sayısız kimliği ve sembolü olan bir kentin bu potansiyellerini sabitlemekte, sahip olduğu karmaşayı/çeşitliliği yok etmektedir. Bu noktada, kentteki para akışının ve yatırımcı çeşitliliğinin, 'Karar Vericiler' tarafından denetlenerek mekansal süreçlerin içine dahil edilmesinin gerektiğini; ancak bu sayede, bu potansiyelin ekonomik bir avantaja dönüştürülebileceğini ve kentte iyi mimarlık ürünlerinin üretilmesinin önünü açacağını belirtmek gerekmektedir. Aksi durumda, kentin mekanları, İstanbul'da olduğu gibi problemler yaratan ekonomik vektörlerce doldurulur hale gelecektir.

3.2.4.2 Kültürel Vektörler

'Mekanın *Doluluk* Potansiyeli'nin, insan, para, teknoloji, politik ideoloji, imaj ve mal akışlarının (kısacası tüm enformasyonların) kentin içinden geçtiği/aktığı bir durumu tanımladığı kabulünden hareketle, bu bölümde, İstanbul'un kültürel doluluğu, kentin nüfus büyüklüğünün içinde değil, nüfusun niteliğinde, çeşitliliğinde ve pratik yoğunluğunda aranmaktadır. Bu noktada, 'İstanbul'un Enformasyon Ekonomisi'nin tartışıldığı –önceki- bölümlerde ortaya konan, 'kentin akışlar bağlamındaki potansiyelini tam olarak ortaya çıkaramadığı' saptaması bu bölüme yol gösterici olmaktadır. Zira, akışlar bağlamında, kentte bir olumlu sonuçlar verecek bir potansiyelin varlığından bahsedilebilmekte; ancak, ortaya çıkarılması anlamında problemleri bir durumun varlığını

da ifade etmek gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, kentte potansiyel bir kültürel doluluktan bahsedilebilir; ancak, bu doluluğa etki eden vektörlerin, çatışmalarla ve gerilimlerle birarada yaşayan sosyal gruplardan oluştuğunu da kabul etmek gerekmektedir. Bu kabulün, özünde mekansallık tanımladığı düşüncesi üzerinde, bu bölümdeki tartışma, 'vektörler' aracılığıyla, İstanbul'un mekanları üzerinden yürütülmektedir. Bu anlamda, kentin mekansal süreçlerinin içinde yer alan seçili 'mekanlar'ı üzerinden yapılacak ilk çözümlemede, kentin kültürel doluluğu bağlamında şu sonuçlara varmak mümkündür:

'Kente Nakledilenler' arasında bahsi geçen mekan gruplarından olan 'Konut Fonksiyonunu Temel Alan Korumalı Yerleşmeler (üst sınıf için üretilen lüks konut siteleri, villalı yerleşimler ve rezidanslar ya da orta sınıf için üretilen toplu konutlar)', barındırdığı sosyal gruba kendi içine kapalı bir yaşam sunmakta, kendilerinden olmayanları da bu yaşamın içine kontrol kapılarından geçerek almaktadır. Bu anlamda, bu mekanların kullanımları, kentin diğer mekanlarıyla kaynaşmamaktadır. Benzer şekilde, 'Hizmet Sektörünün Ağırlıklı Olduğu Konsept Projeler' de, hitap ettiği gelir grubu dışındakileri kendi kullanımına gönüllendirmez; kullanımları kentin diğer mekanlarıyla bütünsellik kurmaz. Diğer taraftan, üst gelir gruplarına yer açmak amacıyla, alt gelir gruplarının yerinden edilmesi sonucu üretilen 'Müdahale ile Dönüştürülenler' de, farklı bir sınıfsal çatışmaya işaret eder.

Diğer taraftan, şunu da eklemek mümkündür ki, 'Kente Nakledilenler' ile 'Gecekondular'ın kullanıcıları arasında doğan sınıfsal çatışmalar da, vektörel olarak kentin kültürel doluluğunun içine işlemiştir. Bir taraftan, bu kullanıcı grupları kendi aralarında yaşamsal gerilimlerle dolu bir ilişki geliştirdikleri gibi, diğer taraftan bu grupların hiçbiri, gerçek anlamda kentle bütünleşme yaşamaz. Bu mekanların kullanımlarına bağlı olarak, benzer sosyal gruplar arasında gelişen kendi içine kapalılık, kent içerisinde hiçbir zaman biraraya gelemeyecek sosyal grupların aralarındaki ayrımları da körükler. Bu mekan grupları, kent içerisinde zaman zaman birbirlerine çok yakın konumlanmakta, bu durum farklı sosyal grupların yan yana nasıl yaşayacakları sorununu da beraberinde taşımaktadır. Dahası bu durum, kentteki enformasyon akışlarından faydalanma potansiyeli farklı, iki sosyal gruba da işaret eder. Öyle ki, bu gruplar, birbirlerine bilgi ve deneyimlerini de aktarmazlar. İyi eğitim almış, uzmanlaşmış

bir üst gelir grubunu temsil eden bir kitle, enformasyon akışlarından daha iyi faydalanırken, -diğerleri kadar- eğitimli olmayan, -daha- az vasıflı bir alt gelir grubu enformasyon akışlarından sınırlı şekillerde faydalanır. Dolayısıyla, bir grup, yoksunluk duygusuyla kent içinde yaşar. Bu noktada belirtmek mümkündür ki, İstanbul’da mekansal organizasyon yapısının körüklediği ekonomik ayrışmalar, beraberinde kültürel farklılıkları da körüklemiştir. Bu durum, çalışmanın bu bölümünde, İstanbul’daki mekansal ayrışmaların sebep olduğu ekonomik-sınıfsal farklılıklar tarafından yaratılan bir kültürel doluluk olarak tanımlanabilir ki, bu tanım, doluluğun problemlerle dolu zeminine işaret eder.

‘Aktörler’ tarafından bakıldığında da, ‘Karar Vericiler/Kamu Otoriteleri’nin sınıfsal çatışmalara sebep olan kültürel vektörler arasındaki rolü etkindir. Zira, ‘Kentsel Dönüşüm Pratiği’ altında ‘Müdahale ile Dönüştürülen’ mekanların üretiminde ve ‘Gecekondular’ın imar aflarının çıkarılmasında rol alan ana aktör grubu ‘Karar Vericiler’dir. Öyle ki, bu aktör grubu, kentteki kültürel doluluğun içindeki çelişkileri de artırmaktadır. Benzer şekilde, İstanbul’un mekanları üzerinden kar elde etmek amacıyla üretilen ‘Kente Nakledilenler’ de, -bu mekan gruplarını üreten- ‘Yatırımcı Aktörler’in, kentin çatışmalarla dolu kültürel yapısındaki etkin rolüne işaret eder. Son olarak, ‘Kendiliğinden Dönüştürenler’i de, gecekondu üretimindeki (ve bu üretimin sebep olduğu sınıfsal ayrışmalardaki) etkin yapısı sebebiyle, İstanbul’daki olumsuz sonuçlar doğuran kültürel vektörler arasında saymak gerekir.

Bu anlamda, bu yapıyı kültürel birikim oluşturacak bir potansiyel olarak tanımlamak da mümkün değildir. Zira, İstanbul’un kültürel doluluğu, birbirlerinin varoluş biçimini ve kültür kalıplarını tanımayan, birbirleriyle sınırlı şekillerde diyalog kuran kültür grupları tarafından tanımlanmaktadır. Dolayısıyla, kültürel çeşitliliğin ve bu çeşitliliğin biraradalığının yarattığı bir kültürel doluluktan bahsetmek de olası değildir. İstanbul, kültürel anlamda potansiyel biriktirmekte zorlanan, biriktirdiğini potansiyele dönüştüremeyen bir kenttir.

Özetlemek gerekirse, enformasyon üreten tüm akışların (insan, para, mal, teknoloji, politik ideoloji ve imaj), kentte çok çeşitli kültürel akımları, -ya da enformasyon kenti sözlüğünün diliyle Ç O K L U K’ları- biraraya getirme potansiyeliyle dolu olduğu

söylenebilirken, bu akışların İstanbul'da gerilimler ve çatışmalar yaratacak şekilde kültürel bir doluluk tanımladığı ifade edilebilir. Bu noktada, kültürel doluluk anlamında kentte hayatiyet yaratacak bir potansiyelden bahsetmek de mümkün değildir. Dahası, İstanbul'un sahip olduğu kültürel doluluğun, mekansal potansiyellerin (*çeşitlilik*, *çok anlamlılık* ve *dönüşüm*) barındırdığı birikimi aktüalize edemeyecek bir nitelikte olduğundan da bahsedilebilir.

Özetlemek gerekirse, İstanbul, kültürel anlamda nitelikli bir doluluk potansiyeli tanımlamaya yatkın gözükse de, temelde akışların kente alınması, kentte kullanılması, üretilmesi ve dağıtılması konularında yaşanan tıkanmalar, özelde de kentin mekansal potansiyellerinde yaşanan boğulmalar, söz konusu doluluğun problemliliği bir zeminde değerlendirilmesini gerekli kılar¹. Bu anlamda, İstanbul'un kültürel doluluğunun - kuramsal çerçevede ortaya konduğu şekliyle- 'enformasyon kentinin sahip olduğu türden bir kültürel doluluk' olmadığı, 'ekonomik-sınıfsal çatışmaların, kentin kültürel doluluğuna etki eden bir vektör olarak çalıştığını söylemek gerekmektedir. Farklı sosyal grupların birarada yaşayamamaları, kentte yeni enformasyonlar üreten farklı insanların, ideolojilerin, pratiklerin, olayların karşılaşmalarının, kaynaşmalarının önünde bir engeldir. Bu noktada, İstanbul'un kültürel doluluğunun içerdiği gerilimlerin ve çatışmaların ortadan kalkması, kent mekanının yeniden kurgulanmasıyla ve karşılıklı kültürel paylaşımı ve deneyimi arttıracak, etkileşime açık nitelikte kurgulanacak mekanların üretilmesiyle mümkün olabilecektir.

3.2.4.3 Politik Vektörler

Bu alt bölümde, İstanbul'un mekanlarına etki eden politik vektörlerin, kentte yarattıkları mekansal *doluluk* potansiyeli konu edilmektedir ki, bu vektörlerin, kent için olumlu sonuçlar ortaya koyan bir mekansal *doluluk* tanımlamadığı en baştan söylenebilir. Zira, İstanbul'un politik süreçlerindeki en etkin aktör grubu olan 'Karar

¹ İstanbul, 2010 yılında Avrupa Kültür Başkentliği yapmış üç Avrupa kentinden biridir. Bu bağlamda, kentte pek çok üretim gerçekleşmiş; ancak bu üretimler kenti dönüştürememiştir. Bu nedenle, bu kapsamda kentte gerçekleşen üretimlerin etkilerine, bu bölümdeki kültürel vektörler arasında yer verilmemiştir.

Vericiler'in kente yaklaşımlarındaki bakış açısı, İstanbul'daki mekansal doluluğun içine, problemler ve gerilimler ortaya koyan bir vektör olarak işler.

Bu noktada belirtilmelidir ki, olumlayıcı bir bakış açısıyla yaklaşıldığında, İstanbul'da 'Karar Vericiler'in mekansal süreçler üzerinde –imar haklarının çıkarılması, kamulaştırmalara karar verilmesi ve kentsel dönüşüm projelerinin geliştirilmesi gibi konular özelinde, son yıllarda arttırılmış olan- ekonomik ve yönetsel güçleri, kent için olumlu sonuçlar verebilecek bir potansiyel olarak değerlendirilebilir. Zira, mekansal süreçler, sağlam bir ekonomik zeminde ve kamu yararına işleyecek bir denetimle yönetildiği takdirde, kentteki gerilim noktaları ortadan kalkacak ve olumlu potansiyeller açığa çıkacaktır. Ancak bu potansiyelin, İstanbul'da, 'Karar Vericiler'in politik görüşlerinden kaynaklanan zaaflar nedeniyle boğulmalar yaşadığını ve kentte problemler doğurduğunu ortaya koymak gerekmektedir. Zira, İstanbul'da mekansal süreçler üzerindeki kararlar, süreklilik gösteren bir ortak akıl ya da politika altında yürütülmemiş; her gelen 'Karar Verici', farklı uygulamalarla kentsel süreçlerdeki sürekliliği yok etmiştir. Bu süreksizlik, mekan üretimi konusunda İstanbul'un bütününe yönelik kararlar alınmasının önünde bir engel niteliğindedir. Bazı 'Karar Verici'ler, yerel seçimlerde daha fazla oy aldıkları gruplara yönelik mekansal politikalar geliştirirken; bazıları, mekansal süreçleri üst gelir gruplarının faydasına olacak şekilde yönetmiştir. Bazı dönemler, İstanbul'un küresel bir kent olması yönündeki söylemler, mekan üretimini yönlendirirken, bazı dönemlerde, Osmanlı'nın mirası üzerinden hareket eden bir yaklaşım sergilenmiştir. Bu anlamda, İstanbul'daki politik güçlerin dengelerine bağlı olarak dönüşen İstanbul, 1980 sonrası, süreksiz bir mekansal gelişmeyi de beraberinde getirmiştir.

Diğer taraftan, 'Kendiliğinden Dönüştüren' aktörler tarafından 'Mimarsız/Enformel Mimarlık Pratiği' ile üretilen 'Gecekondular'ı da, İstanbul'u biçimlendiren politik vektörler arasında görmek mümkündür. Diğer taraftan, bu politik vektörün 'Karar Vericiler' tarafından çıkarılan imar aflarından beslendiğini ve gecekonduların (ve içinde yaşayan yoksul kesimlerin) problemlerinin tam olarak ortadan kaldırılmasının önünde bir engel teşkil ettiğini eklemek gerekmektedir. 'Karar Vericiler', yerel seçimlerle ilişkili olarak oy toplama kaygısıyla çıkardığı imar aflarını, gecekonduarda yaşayan yoksul kesimlerin problemlerine geçici -ya da uzun vadede başka problemler ortaya çıkaracak-

özüm yolları olarak sunmaktadır. Bu anlamda, kentteki bu üretim, diğerkentlilerle ve kentin diğerkentlilerle ilişki kuramayan bir sınıfın varlığını da tetiklemektedir.

Politik mekan üretiminin, İstanbul’da ortaya koyduğu mekanlar arasında, ‘Kentsel Dönüşüm Pratiğı’ ile üretilen ‘Müdahale ile Dönüştürülenler’i de saymak mümkündür ki, bu grup, ‘Karar Vericiler’in doğrudan kent üzerinde ürettikleri politikaların en görünür mekanlarındandır. Öyle ki, kentteki dönüşümlerin önündeki tüm yasal engeller, ‘Karar Vericiler’in ortaya koydukları kararlarla/yasalarla ortadan kaldırılmakta ve dönüşüm, meşrulaştırılmaktadır. Dahası, ‘Müdahale ile Dönüştürülen’ mekanların, bazı uygulamalarda ‘kamulaştırma’lara tabi tutulduğu; ve kamu gücüyle, özel mülkiyette bulunan malların kamusal mülkiyete dönüştürüldüğü bilinmektedir. Kamulaştırma politikalarının, olumsuz bir politik vektör olarak işleminin altındaki temel neden, spekülative amaçlara konu olması ve kentliler açısından sorunlar yaratacak uygulamaların yapılmasıdır.

‘Yatırımcı Aktörler’in girişimleriyle üretilen ‘Kente Nakledilen’ mekanları da, doğrudan politik mekansal süreçler arasında görmek mümkündür. Zira, söz konusu mekan grubu, neoliberal bir zeminde üretilmektedir ki, bu süreç, ‘Karar Verici’lerin kararlarıyla ve onların yararına işlemektedir. Bu noktada, -ekonomik vektörlerde anlatıldığı üzere- kent toprağının spekülative amaçlara açılarak değeriinin yükseltilmesi ve mekanların ekonomi nesneleri haline dönüştürülerek, metaya/imgeye/markaya/sembole indirgenmesinin temelinde yatan, sorumlu aktör grubunun ‘Karar Vericiler’ olduğu hatırlatılmalıdır. Özetle, bu ekonomik süreci, ‘Karar Vericiler’in elindeki politik süreçlerden ayrı görmek mümkün değildir. Bu anlamda, kent topraklarının ekonomik kaynak olarak görüldüğü ve ona göre yönetildiğı ‘Yarışarak Tasarlananlar’ı da bu süreç içerisinde değerlendirmek mümkündür.

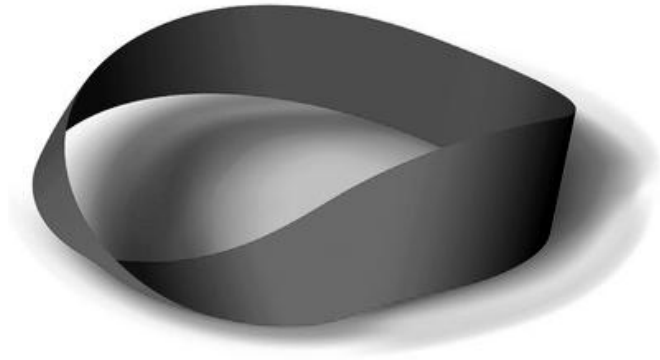
Politik vektörlerin İstanbul’da sebep olduğu olumsuz sonuçlar arasında, mekansal süreçlerin hiçbirinde kentlilerin doğrudan kendilerini temsil edemiyor ve alınan kararlara katılamıyor olmaları da sayılabilir. Bu durum, kentte yaşayan tüm sınıfların kent için söz söyleyebilir hale gelerek mekansal süreçlere katılmasıyla, gerçek anlamda kamu yararına dönüşebilir. Bu anlamda, kentte yaşayanların yaşamsal taleplerinin

öğrenilmesi ve tüm kentlilerin etkileşim halinde oldukları bir 'karar verme' yapısının kurulması önemlidir.

Özetlemek gerekirse, İstanbul'un mekanlarına etki eden politik vektörler, 'Karar Vericiler'in ortaya koyduğu politik baskılarla kenti biçimlendirmektedir. Bu anlamda, 'karar alma' aşamasından kaynaklanan problemlerin, kentin mevcut mekansal potansiyellerini de boğduğunu ve bu anlamda, enformasyon kentinde aranan mekansal doluluğun içinde sayılamayacağını söylemek gerekmektedir. İstanbul'daki politik vektörler, problemler ortaya koyduğu noktaların giderildiği ve olumlu sonuçlar doğuracak niteliklerin ortaya çıkarıldığı sürece, mekansal *doluluk* potansiyelini açığa çıkaracaktır. Bu anlamda, kentsel süreçlerde inisiyatif alabilecek en etkin aktör grubu olması sebebiyle, 'Karar Vericiler'in rolünün yeni yorumlara açılması gerekmektedir.

BÖLÜM 4

SONUÇ VE ÖNERİLER

—Möbius Şeridi

‘Enformasyon’ kavramının belirleyiciliğinde, günümüz kentine dair bir düşüncenin ortaya konması ve bu düşüncenin İstanbul üzerinde denenmesi yoluyla üretilen bu çalışmanın, kenti okumaya dair –henüz Türkiye’deki çalışmalar içinde yer almayan- özgün bir epistemolojik bakış açısı/okuma biçimi sunması yönünde mimarlık araştırmalarına katkı sağladığı düşünülmektedir. Çalışmanın sonuçları, birkaç başlık altında sunulmuştur:

Enformasyon Kentine Dair

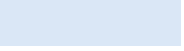
Çalışma boyunca, ‘Enformasyon Kenti’ne dair yürütülen tartışma, ‘kentin mekanlarının enformasyon akışının yarattığı kaygan bir zeminde üretildiği’ düşüncesi temelinde ilerlemektedir. Mekanın bu zemindeki üretimi, geçmişin rasyonel ve formalist yaklaşımlarıyla ya da aşkın ve zamandan soyutlanmış kavramlarıyla değil, enformasyon akışıyla taşınan ‘çeşitlilik’, ‘çok anlamlılık’, ‘dönüşüm’ ve ‘doluluk’ potansiyellerinin etkisiyle gerçekleşmektedir. Dahası, insanların, paranın, malların, teknolojilerin, politik

ideolojilerin ve imajların, kısacası enformasyonların birbirleriyle karşılaşma ve etkileşme yeri olarak tanımlanan ‘Enformasyon Kenti’, akışla gelen bu enformasyonları da biriktiren ve biriktirdiğini kullanan bir kenttir.

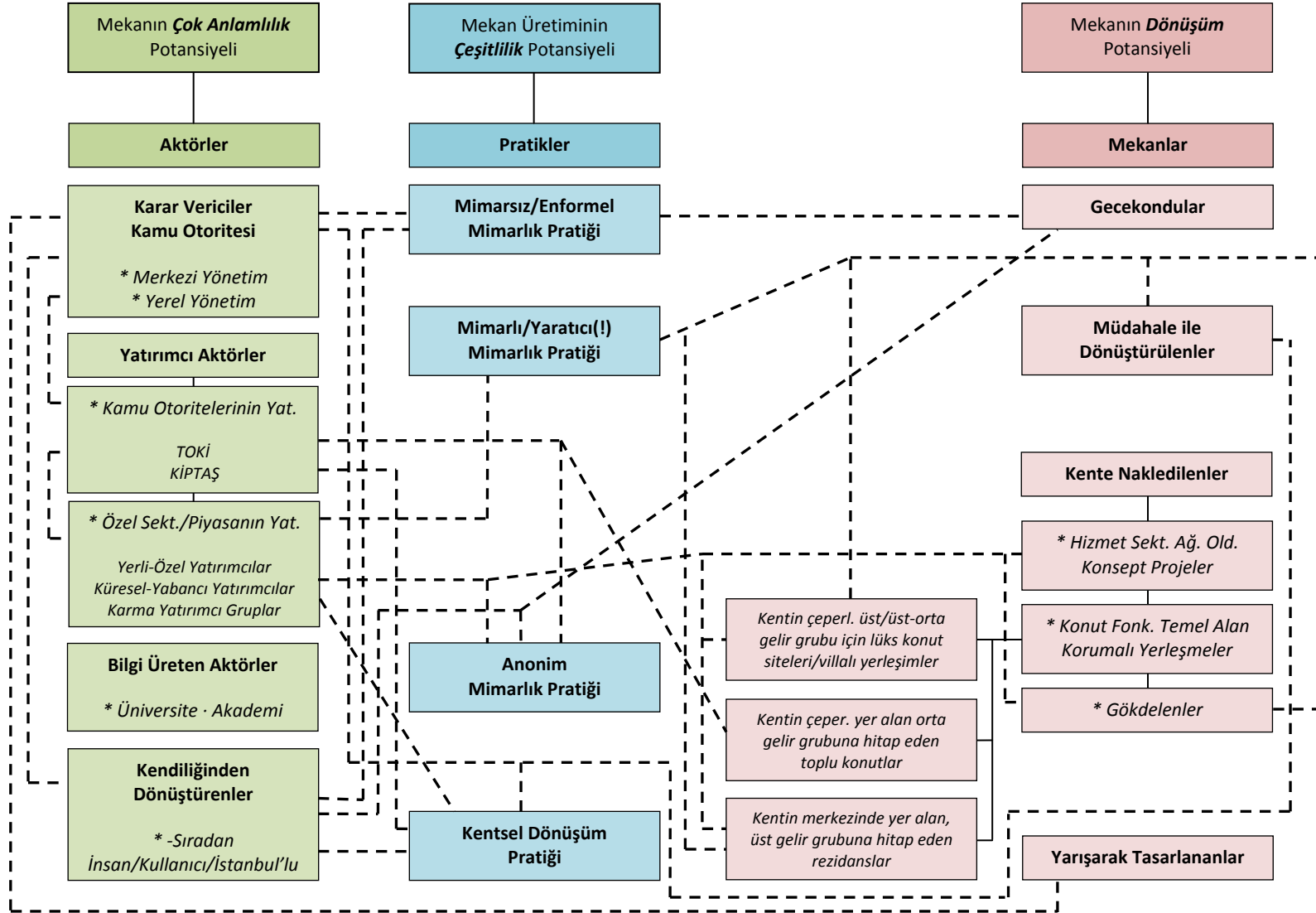
Bu çalışmada, ‘enformasyon’ kavramının belirleyiciliğinde günümüz –enformasyon-kentini etkileyen ilişkileri anlamaya dair bir kuramsal çerçeve geliştirilmiş, bu çerçeve ile İstanbul’a özgü mekansal süreçlerin değerlendirildiği/okunabildiği bir zemin tanımlanmıştır. Bu okuma, İstanbul’un ‘Enformasyon Kenti’nin bu tanımına nasıl karşılık veren ve mekansal potansiyelleri nasıl değerlendiren bir kent olduğu soruları üzerine, bu bölümde bir tartışma açarak son bulmaktadır.

İstanbul’un Kavramsal Potansiyeller Haritası

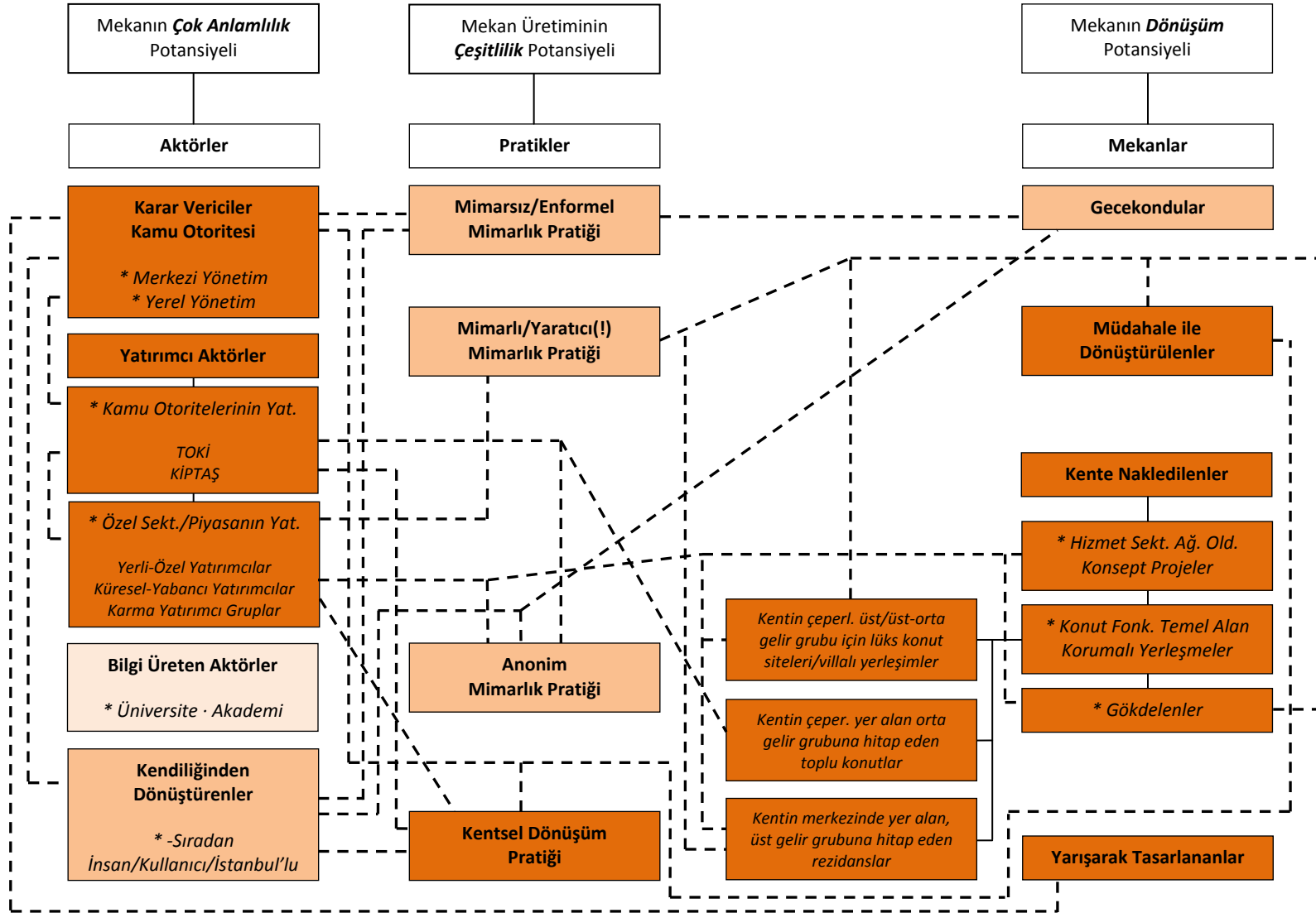
‘Enformasyon Kenti’nin potansiyelleri üzerinden, İstanbul’un mekansal süreçlerinin ‘pratikler’, ‘aktörler’, ‘mekanlar’ ve ‘vektörler’ aracılığıyla sorgulandığı bu okuma, sonuçlar bağlamında, Şekil 4.2’de yer alan ‘İstanbul’un Kavramsal Potansiyeller Haritası’nı ortaya koymaktadır. ‘İstanbul’un elinde ne olduğunu’ ve enformasyon kenti bağlamında içinde barındırdığı tüm ilişkileri ortaya döken bu haritada, öncelikle, kentteki ‘pratikler’, ‘aktörler’ ve ‘mekanlar’ arasındaki ilişkiler gösterilmekte (Şekil 4.2), ardından harita üzerinde ekonomik, kültürel ve politik vektörlerin etkileri işaretlenmektedir (Şekil 4.3, Şekil 4.4, Şekil 4.5). İlişkilerin gösterildiği harita (Şekil 4.2), ‘hangi aktör grubunun, hangi pratik aracılığıyla, kentte hangi mekanları ürettiğini’ ortaya koyarken, Şekil 4.1’de yer alan lejand, vektörlerle ilgili ortaya konan haritaların okunmasında rehber olmaktadır. Bu haritalarda, ekonomik, kültürel ve politik vektörlerin ‘doğrudan etkilediği’, ‘2. dereceden etkilediği’ ve ‘dolaylı olarak etkilediği’ aktörler/pratikler/mekanlar farklı renk gruplarıyla işaretlenmiştir.

Ekonomik Vektörler	Kültürel Vektörler	Politik Vektörler	
			Doğrudan etkilenen aktörler/pratikler/mekanlar
			2. dereceden etkilenen aktörler/pratikler/mekanlar
			Dolaylı olarak etkilenen aktörler/pratikler/mekanlar

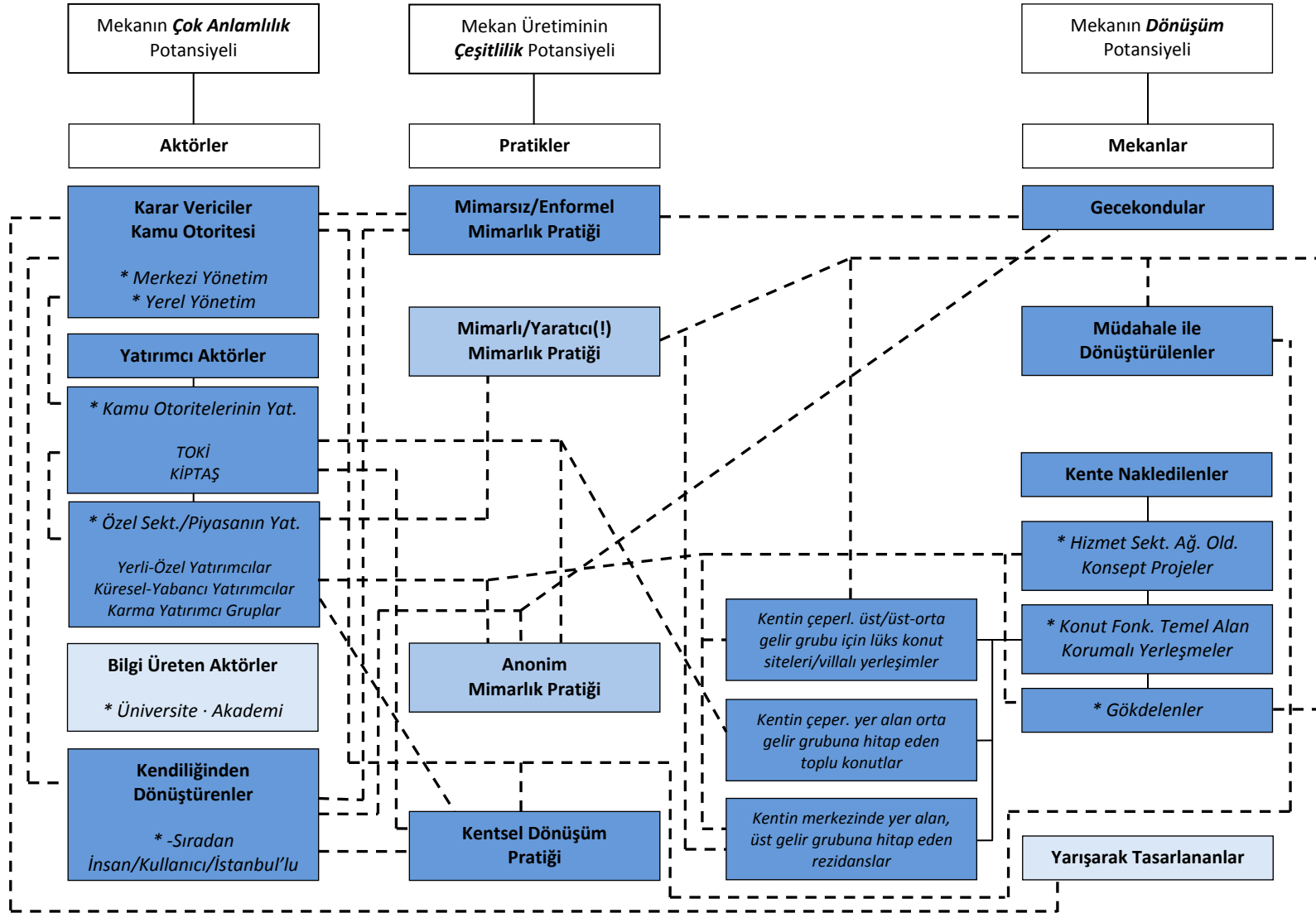
Şekil 4. 1 Lejand 1: Vektörlerin etki lejandı

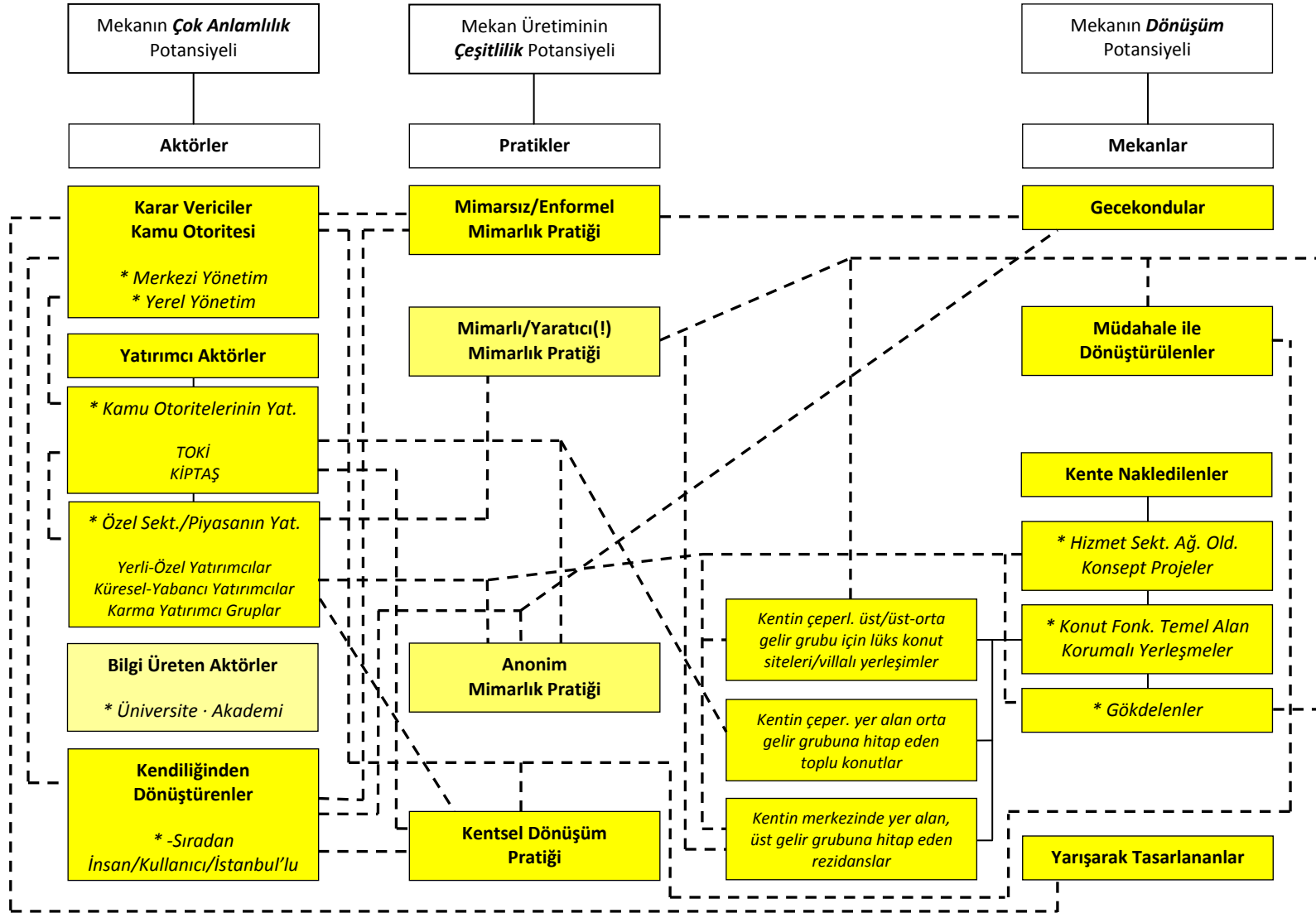
Şekil 4. 2 'İstanbul'un elinde ne var?': Kentin 'kavramsal potansiyeller haritası': İlişkiler

Şekil 4. 3 'İstanbul'un elinde ne var?': Ekonomik vektörlerin kentin 'kavramsal potansiyeller haritası'na etkisi (Yol gösterici: Lejand 1)

Şekil 4. 4 'İstanbul'un elinde ne var?': Kültürel vektörlerin kentin 'kavramsal potansiyeller haritası'na etkisi (Yol gösterici: Lejand 1)

Şekil 4. 5 'İstanbul'un elinde ne var?': Politik vektörlerin kentin 'kavramsal potansiyeller haritası'na etkisi (Yol gösterici: Lejand 1)

Bu bölüme kadar konu edilen tartışmalar, yukarıdaki haritalar bağlamında değerlendirildiğinde, sonuçlar şöyle ortaya konabilir:

‘Pratikler’ aracılığıyla İstanbul’da mekan üretiminin **çeşitlilik** potansiyeli değerlendirildiğinde şunlar söylenebilir:

‘Mimarsız/Enformel Mimarlık Pratiği’, kent için dinamik bir pratik olarak tanımlansa da, kentte aktüalize ettiği mekanlar, barındırdığı dinamizmin avantajlarından kaynaklanmamakta, türlü (sosyal ve mekansal) problemlerle sonuçlanmaktadır. Bu anlamda, bu problemlerin, bu mimarlık pratiğinin altında yatan potansiyellerden kaynaklandığı ve çözümünün -yine- bu potansiyelin içinde yer alan dinamizmde aranması gerektiği baştan belirtilmelidir.

‘Mimarlı/Yaratıcı(!) Mimarlık Pratiği’, potansiyel anlamda, İstanbul için ‘yer’e özgü verileri ayrıştırarak kullanabilecek, insana ve kente ilişkin üretimler ortaya koyabilecek ve yaşamın sürekliliğini dikkate alabilecek bir mekan üretimini içinde barındırmaktadır. Ancak, İstanbul bağlamında sonuçlar, kentin mimari bilgisini –tümüyle- bu anlayışla etkilememektedir. Bu pratiğin, kentte politik ve ekonomik baskılarla da üretim yaptığını söylemek mümkündür. Şüphe yoktur ki, potansiyelleri açığa çıkarılmış bir ‘Mimarlı/Yaratıcı(!) Mimarlık Pratiği’, nitelikli çevreler üretme yolunda kentin mimari bilgisini etkileyecektir.

‘Anonim Mimarlık Pratiği’, İstanbul’da pek çok mekan grubunu üreten bir pratiktir ki, bu pratiğin, mekan üretilen alanları ‘boş’ olarak algılaması ve ‘yer’e ait verileri dikkate almadan üretim yapması, kentin özgün çeşitliliğini ve anlamlılığını yok etmektedir. Bu anlamda, bir mimarlık pratiği olarak etkileri, İstanbul’da zayıflatılmalıdır.

İstanbul’daki **‘Kentsel Dönüşüm Pratiği’**nin ise, dönüşüm amaçlı olarak gerçekleştiriliyor olsa da, kentte olumlu yönde bir evrilmeye sebep olmadığı belirtilmelidir. Bu pratik, ‘Karar Vericiler’in politik ve ekonomik yönlendirmeleriyle gerçekleşmekte; mekansal süreçler için kuralları olmayan ve kentliler için tepeden inme müdahaleler olarak algılanan bir üretim ortaya koymaktadır.

İstanbul’un mekanlarının **‘aktörler’** üzerinden ortaya konan **çok anlamlılık** potansiyeli hakkında çalışmanın ortaya koydukları şöyle özetlenebilir:

‘Karar Vericiler’, potansiyel anlamda, kente giren enformasyon akışlarını kontrol edebilme, biriktirebilme ve mekansal süreçlerde kullanabilme yetkisine/gücüne sahip iken, İstanbul’un mekansal süreçlerini, bu yetkiyi/gücü avantaja dönüştürebilecek şekilde yönetememektedir. Bu anlamda, ‘Karar Vericiler’in, diğer aktörlerle uzlaşma içinde yürümesi gereken bir ilişki geliştirmesi gerekmektedir: ‘Yatırımcı Aktörler’i yöneten, ‘Bilgi Üreten Aktörler’le birlik kuran, ‘Kendiliğinden Dönüştüren’ aktörlerin seslerine kulak veren bir rol, bu aktör grubunun içinde barındırdığı potansiyelleri, kentte olumlu sonuçlar verecek şekilde açığa çıkaracaktır.

Diğer taraftan, **‘Yatırımcı Aktörler’**in çeşitliliği, şüphesiz ki kent için olumludur. Ancak, İstanbul’da olduğu gibi mekansal süreçleri ekonomik gereklilikler temelinde yönlendirilen ‘Yatırımcı Aktörler’, bu çeşitlilik potansiyelini boğan bir nitelikte üretim yapmaktadır. İstanbul, bu yatırımların kentten neler götürdüğü değerlendirilmeden ve bütünde yarattığı etkiler düşünülmeden tasarlanmaktadır. Sonuçlar, İstanbul’un kendine özgü canlılığını yok etmekte, içinde sayısız kimlik barındıran tarihselliğinin üzerini örtmektedir.

İstanbul’daki **‘Bilgi Üreten Aktörler’**in mekansal süreçlerdeki etkisinin, yalnızca söylem üretme düzeyinde kaldığı ve üretime etki edemediği söylenebilir. Dahası, ‘Bilgi Üreten Aktörler’in, kavramsal potansiyeller haritasında ilişkide olduğu bir aktör grubu, bir mimarlık pratiği ya da bir mekan grubu yoktur. Ancak, kentte nitelikli bir üretimin gerçekleşebilmesi yolunda, bu aktör grubuyla kurulacak ilişkilerin güçlendirilmesinin ve sahip olduğu potansiyellerin açığa çıkarılmasının hayati olduğunu eklemek gerekmektedir.

‘Kendiliğinden Dönüştürenler’ ise, mekansal süreçlerde isteklerinin cevap bulması ve açığa çıkarılması gereken bir potansiyeli üzerinde taşımaktadır. Ancak, İstanbul bağlamında, mekansal süreçlerin dışında tutulan bu aktör grubu, ‘Karar Vericiler’le de otoriter bir ilişki yaşamaktadır. Bu anlamda, ‘Kendiliğinden Dönüştürenler’in katılımına açık pratiklerin, aktörsel ilişkilerin ve mekanların, potansiyel anlamda, her zaman nitelikli bir çeşitlilikle sonuçlanacak üretimi de beraberinde getireceği bilinmelidir.

‘Mekanın **Dönüşüm** Potansiyeli’, **‘Mekanlar’** üzerinden değerlendirildiğinde sonuçlar şöyle sıralanabilir:

Bu çalışmaya, özel bir konut ve yerleşim tipolojisi olması yönünde taşıdığı potansiyel sebebiyle konu olan **‘Gecekondular’**, İstanbul’daki gelir eşitsizliğinin, sosyal kutuplaşmanın ve mekansal ayrışmanın aktüalize olduğu bir mekan grubudur. Bu anlamda, ‘Gecekondular’ın kentte yarattığı dönüşümün ve sebep olduğu gerilimli yapının çözümlenmesi ve kentteki etkinliğinin sönümlenmesi gerekmektedir.

-Üst gelir gruplarına yer açmak amacıyla, alt ve orta gelir gruplarının yerinden edilmesi ile üretilen- **‘Müdahale ile Dönüştürülen’** mekanları, mekansal ve sosyal bütünlüğü bozan/sekteye uğratan bir mimarlık pratiğinin ürünleri olarak görmek gerekmektedir. Müdahalelerin, kentin o parçasını başkalaştırdığı, kenti dönüştürdüğü şüphesizdir; ancak, bu dönüşümün sonuçları, kamusal ve tepeden inme bir müdahalenin izlerini de mekanlar ve kentliler üzerindeki olumsuz etkileriyle ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan, **‘Kente Nakledilenler’**in, diğer mekan gruplarından daha ağırlıklı olarak İstanbul’u dönüştürdüğünü söylemek mümkündür. ‘Hizmet Sektörünün Ağırlıklı Olduğu Konsept Projeler’, -tekil dursalar dahi,- diğer mekan türlerinden daha etkili bir şekilde çevresini dönüştürmekte, İstanbul’a başka anlamlar katmaktadır. Dahası, ‘Konut Fonksiyonunu Temel Alan Korumalı Yerleşmeler’in, kısa bir sürede bulundukları çevrenin komşuluğunu farklı sosyal gruplar arasındaki ilişkileri zayıflatacak yönde değiştirdiği söylenebilir. ‘Gökdelenler’in ise, -kentsel silüet anlamında ortaya koyduğu problemlerin yanı sıra,- kent yüzeyinde parçalanmalara sebep olacak boş alanlar oluşturmaları ve zeminle kurdukları ilişkinin yayalar açısından problemlili yapısı bağlamında İstanbul’u dönüştürdüğü şüphesizdir.

‘Yarışarak Tasarlananlar’, İstanbul için –henüz- aktüalize olmuş bir mekan grubu olmasa da, farklı tasarım dillerini ve karşıt da olsa farklı mimarlık düşüncelerini kente taşımaları bağlamında potansiyellerle dolu olması sebebiyle çalışmaya konu olmuştur. Taşıdığı bu potansiyel, kent için nitelikli mekanlar üretme anlamında açığa çıkarılmalı, barındırdığı dönüşüm gücü, İstanbul adına avantaja dönüştürülmelidir.

İstanbul’un mekanlarının **doluluk** potansiyeli, **‘Vektörler’** aracılığıyla değerlendirildiğinde ortaya çıkan sonuçlar şöyle özetlenebilir:

İstanbul’da **‘Ekonomik Vektörler’**in yarattığı mekansal doluluk, ‘Karar Vericiler’ tarafından yönetilemeyen bir mekansal süreç olarak işler ki, bu yönetimsizliğin,

kentteki problemlere yeni problemler eklediği öncelikle belirtilmelidir. Bu anlamda, mekansal süreçlerin yürütülmesinde, ekonomik doluluğun, olumlu sonuçlar doğuracak bir potansiyeli açığa çıkaracak şekilde yeniden yorumlanması ve ‘Karar Vericiler’ce denetimden geçirilerek gerçeğe dönüştürülmesi ön koşuldur.

Şüphe yoktur ki, ‘**Kültürel Vektörler**’, ancak, kentte yaşayanların birbirleriyle karşılaştıkları, birbirlerine karıştıkları ve deneyimlerini paylaştıkları bir doluluk potansiyeli olarak açığa çıkarıldığı sürece, kent için anlamlı sonuçlar verebilir. Ancak, İstanbul’un mekanlarındaki kültürel doluluk, kentin çeşitlilik arz eden nüfusunun/kültürünün bu yolla canlandırılmasıyla değil, sınıfsal çatışmaları tetikleyen bir mekansal sürecin sonucunda oluşmaktadır.

Diğer taraftan, ‘**Politik Vektörler**’in kentte yarattığı problemleri, ‘Karar Verici’ aktörlere dayandırmak mümkündür ki, bu aktör grubunun bakış açılarının içinde yer alan boşluklar, mekansal süreçlerdeki problemlerin ana kaynağıdır. Ancak, kente etki eden tüm (ekonomik, kültürel, politik) vektörleri ve bunların kent üzerindeki etkilerini birbirlerine bağlı olarak görmek gerektiği önemle belirtilmelidir. Asıl olan, İstanbul’un mekanlarını dolduran tüm vektörlerin, her zaman mekansallık tanımladığını kabul etmektir ki, bu önerme tersten de okunabilir: Tüm mekansal süreçler, kentteki vektörlerce belirlenir. Bu anlamda, kentin vektörel doluluğu, -tüm çalışma boyunca anlatılan- problemlerin çözümlenerek, avantajların ortaya çıkarılması yönünde yeniden yorumlanmalıdır. Aksi durumda, İstanbul’da olduğu gibi, kenti nitelikçe ayrıştıran ve parçalı şekillerde üreten, olumsuz bir vektör olarak işler ve kentte ekonomik, kültürel ve politik baskıların belirlediği gerilimli bir doluluk yaratır.

Bu noktada, önemle belirtilmesi gereken bir diğer konu da, İstanbul’un mekansal potansiyellerine dair yapılan bu okumanın, hiç şüphesiz, başka araçlarla da yapılabileceğini söylemektir. Zira, *çeşitlilik* potansiyelini, -bu okumada olduğu gibi ‘*pratikler*’ üzerinden değil de- ‘*aktörler*’, ‘*mekanlar*’ ya da ‘*vektörler*’ üzerinden; *çok anlamlılık* potansiyelini, -‘*aktörler*’ üzerinden değil de- ‘*pratikler*’, ‘*mekanlar*’ ya da ‘*vektörler*’ üzerinden değerlendirecek bir okumanın da anlamlı sonuçlar verebileceğini söylemek mümkündür. Ancak, bu kombinasyon çeşitliliğinin, bu çalışmada yapılan bir kabulle dondurulmuş olmasının ve okumanın bu araçlarla gerçekleştirilmiş olmasının

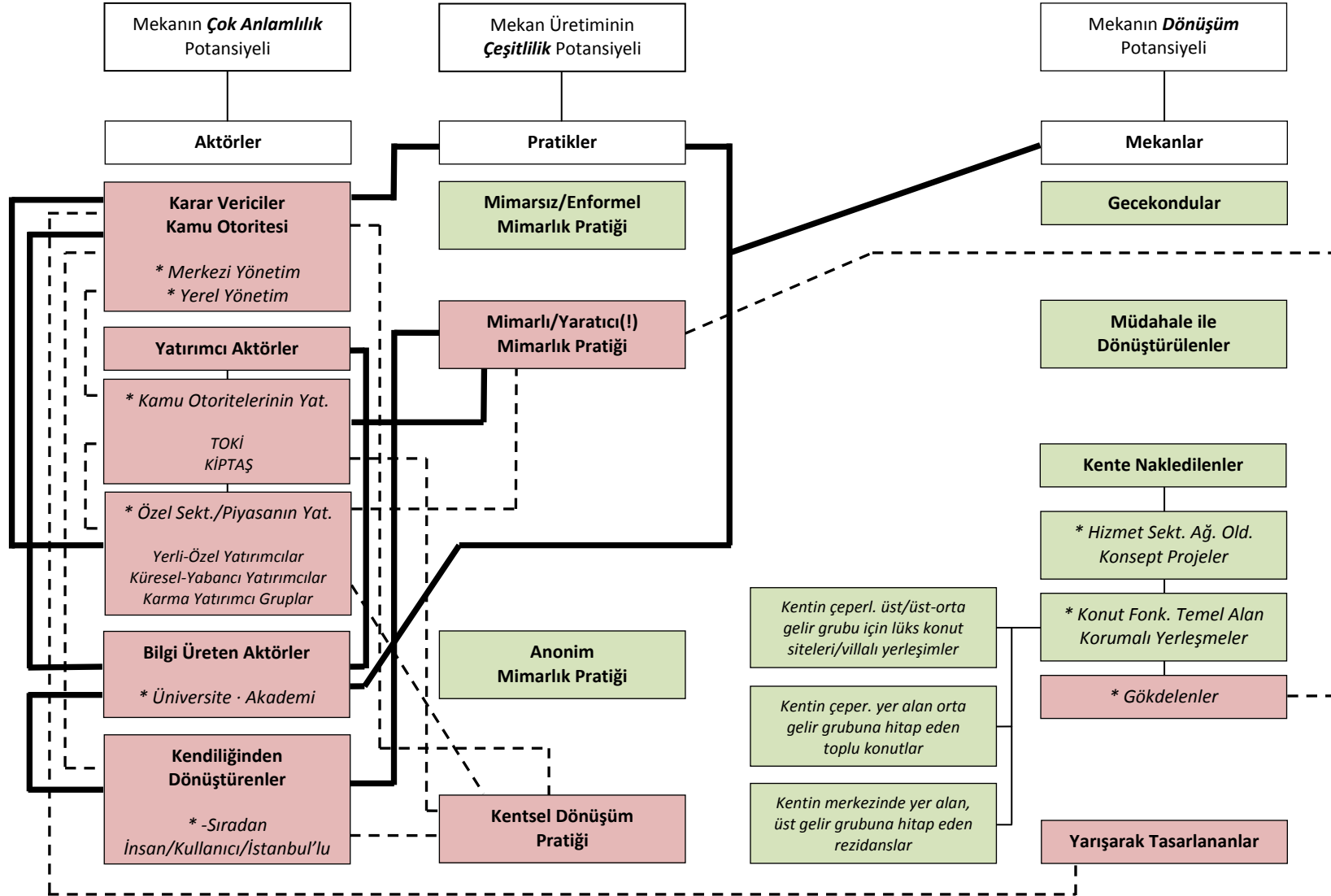
sonuçların anlamlılığına olumsuz yönde etki etmediği de vurgulanmalıdır. Zira, bu bölümde ortaya konan 'İstanbul'un Kavramsal Potansiyeller Haritası' ile tüm potansiyellerin ve okuma araçlarının –aslında- birarada okunabilecekleri ortaya konmuştur. Bu sayede, tüm potansiyeller kavramsal haritadaki ilişkiler ağı sayesinde tüm diğer araçlarla da ilişkilendirilebilir. Başka bir ifadeyle, haritanın ortaya koyduğu ilişkiler ağı, okumayı sanki tek biri üzerinden değil, diğer araçlarla da yapılmış gibi sonuçlandırmaktadır. Örneğin, çeşitlilik potansiyeli '*pratikler*' aracılığıyla okunmuş olsa da, sonuçlarını diğer araçlarla ve potansiyellerle de ilişkilendirmek mümkündür. Bu sayede, tüm araçlar ve potansiyeller birbirleriyle ilişkili bir halde görülebilir.

Yeniden Yorumlanan İstanbul'un Kavramsal Potansiyeller Haritası

Buradaki tartışmalar temelinde, İstanbul'un geleceğine dair öngörülerin önünü açması anlamında, haritada ortaya konan ilişkilerin idealize edilerek yeniden yorumlanmasının faydalı olacağı düşünülmüş ve Şekil 4.7'de yer alan 'kavramsal potansiyeller haritası', bu bağlamda yeniden üretilmiştir. Zira, enformasyon kentinin mekansal potansiyellerini aktüalize edecek bir kent olması yolunda, İstanbul için atılacak ilk adımın, bu süreçlerin yeniden yorumlanması olduğu açıktır. Kentte gerilim yaratan ve çatışmalar doğuran '*pratikler*'in, '*aktörler*'in, '*mekanlar*'ın ve '*vektörler*'in birbirleriyle ilişkilerinin idealize edilmesi, olumlu potansiyelleri açığa çıkarılmış bir mekansal üretimin önünü açması anlamında hayatidir. Bu anlamda, Şekil 4.7'de yer alan yeni harita, İstanbul adına, 'yeniden yorumlanması', 'ortadan kaldırılması' ve 'ortaya çıkarılması' gereken ilişkiler hakkında düşünmeye başlamak için atılmış bir adımdır ki, bu yeni haritanın ortaya koyduğu bağlamın, İstanbul'un geleceğine yönelik öngörülerini de biçimlendireceği açıktır. Başka bir ifadeyle, bu yeni harita ile, İstanbul'un ortaya koyduğu kaotik yapının içinde gömülü olan -idealize edilmiş- potansiyeller aranmaktadır. Yeni haritayı okumak için, Şekil 4.6'da yer alan 'Lejand 2' yol gösterici olarak alınabilir.

	Olumlu sonuçlar doğuracak potansiyel içeriyor; ancak açığa çıkarılırken problemler doğuruyor. Potansiyel, yeniden yorumlanmalı.
	Potansiyel, olumlu sonuçlar doğurmuyor. Aktör/pratik/meکان ortadan kalkmalı.
	Potansiyele dönüşebilecek yeni ilişkiler açığa çıkarılmalı.
	Eski ilişkiler, yeniden yorumlanarak sürdürülmeli.

Şekil 4. 6 Lejand 2: Yeniden yorumlanan ‘kavramsal potansiyeller haritası’nın lejandı

Şekil 4. 7 İstanbul'un geleceğine dair yeniden yorumlanan 'kavramsal potansiyeller haritası' (Yol gösterici: Lejand 2)

Yeni haritada dikkat çeken ilk noktanın, ‘Karar Vericiler’in tüm aktörler ve tüm pratikler üzerindeki etkinliği olduğu söylenebilir. ‘Karar Vericiler’, İstanbul’un mekansal süreçleri üzerinde yönlendirici ve denetleyici olması gereken ve kamu yararına işleyen bir süreç geliştirmelidir. Dahası, ‘Bilgi Üreten Aktörler’in tüm diğer aktörlerle ilişkili olması, tüm pratiklerin bu aktör grubunun söyleminden yararlanması ve tüm mekan gruplarının bu söylem üzerine üretilmesi, İstanbul için hayati sonuçlar ortaya koyacaktır. Ek olarak, ‘Mimarsız/Enformel Mimarlık Pratiği’ ve ‘Anonim Mimarlık Pratiği’nin kent içindeki etkinliği ortadan kaldırılmalı; ‘Mimarlı/Yaratıcı(!) Mimarlık Pratiği’ ve ‘Kentsel Dönüşüm Pratiği’nin içinde barınan potansiyeller, olumlu sonuçlar verecek şekilde açığa çıkarılmalıdır. Haritada yer alan diğer araçlar ve ilişkiler de, kent için avantajlar doğuracak şekilde yeni yorumlara açılmalıdır. Ancak bu sayede, enformasyon akışının mekana taşıdığı potansiyeller, İstanbul için, nitelikli bir mekansal *çeşitliliğin*, olumlu çağrışımlar yaratacak bir *çok anlamlılığın*, olumlu sonuçlar doğuracak bir *dönüşümün* ve hayatiyet içeren bir *doluluğun* açığa çıkarılması yönünde değerlendirilebilir. Dahası, bu sayede, enformasyon kentinin temelinde yatan transformatif/dönüşümsel olma durumunun ortaya çıkarılması ve önce kriz anlarının aşılarak tamamlandığı, sonra tekrar başka birşeye dönüştüğü bir ‘O L U Ş’ döngüsünün temellerinin atılması mümkündür.

Bu noktada, İstanbul adına tanımlanan bu haritaya/çerçeveye getirilecek yeni yorumun, herkes (‘Karar Vericiler’, ‘Yatırımcı Aktörler’, ‘Bilgi Üreten Aktörler’ ve ‘Kendiliğinden Dönüştürenler’) tarafından farklı olabileceği, haritanın farklı taraflarca farklı renklerle boyanabileceği ve farklı zaman kesitlerinde geçerliliğinin değişebileceği söylenebilir. Başka bir ifadeyle, bu haritayı tek bir şekilde yorumlamanın mümkün olmadığı (dolayısıyla da, tek bir doğru haritadan bahsedilemeyeceği) vurgulanmalı; ancak, farklı yorumlara bir altlık oluşturması ve bir okuma çerçevesi tanımlaması anlamında önem oluşturduğu da ilave edilmelidir.

Kavramsal Potansiyeller Haritasının Başka Zamanlar ve Başka Kentler İçin Söyledikleri

Enformasyon akışlarının ve bu akışların taşıdığı potansiyellerin ‘zaman’la doğrudan ilişkili olduğu düşünülerek gerçekleştirilen bu çalışmanın, İstanbul adına, bir zaman

diliminde yapılan bir değerlendirme olduğunu, bu noktada önemle vurgulamak gerekmektedir. Bu çalışma, belirli bir tarih kesitinden bakarak ve anlık bir durum tespiti yaparak, yalnızca İstanbul'daki enformasyon akışını ve onun yarattığı mekansal potansiyelleri anlamaya yönelik bir değerlendirme yapmaktadır. Bugünün ara kesitinden bakılarak yapılan bu yüzleşmenin/değerlendirmenin sonrasında, şüphesiz ki, gelişme devam edecektir. Ancak, gelişmelerin, ortaya atılan 'kavramsal potansiyeller haritası' ile tanımlanan çerçeveye eklenmesi ve okumanın tekrarlanması ile –yeniden- anlamlı sonuçların doğacağı düşünülmektedir. Zira, bugünden sonra ortaya çıkacak ya da ortadan kaybolacak yeni pratikler, aktörler, mekanlar ya da vektörler üzerinden yapılabilecek başka tarihli çalışmalarda da, bu okumanın özgün biçimlerde tekrar edilebilir olması hedeflenmiştir. Haritaya yerleştirilen yeni süreçlerin değerlendirilmeleriyle ortaya çıkacak farklı kesitler, burada önerilen okuma biçiminin sürekli olarak çalışabilir, geliştirilebilir ve yeni okumalara açık yapısına işaret etmektedir. Başka bir ifadeyle, bu harita, kenti farklı zaman kesitlerinde değerlendirebilmek anlamında bir yol gösterici, kentteki yeni ilişkilerin okunması anlamında bir çerçeve/bakış açısı/yöntem ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan, bu harita ile başka kentler adına yapılacak benzer okumalar için de bir zemin sunulmaktadır ki, burada yapılan okumanın başka kentler için yapılacak tekrarlarının da anlamlı sonuçlar vereceği düşünülmektedir. Zira, İstanbul için ortaya atılan 'kavramsal potansiyeller haritası', her kent için uygulanabilir bir esnekliktedir. Başka kentlerin özgün pratiklerinin, aktörlerinin, mekanlarının ve vektörlerinin, -bu çalışmada olduğu gibi- olgusal olarak değerlendirilmeleri anlamında, bu çalışmanın başka çalışmalar için öncü ve rehber olduğu düşünülmektedir.

İstanbul'da Enformasyon Akışı, Deformasyon mu, Transformasyon mudur?

Kuramsal çerçevenin ilk bölümünde ortaya atılmış olan 'Enformasyon akışı, deformasyona (tr. bozulma) mı, transformasyona (tr. dönüşüm) mı neden olmaktadır?' sorusunun, çalışmanın bu başlığında, İstanbul için cevabının aranmasının hemen öncesinde, şu hatırlatmayı yapmak önemli görülmüştür: İstanbul'u enformasyon akışları bağlamında değerlendirebilmenin, tezden önceki tarihlerde ortaya konmuş -ve İstanbul'un enformasyon ekonomisi bölümünde adı geçen- kaynakların/verilerin

yetersizliği nedeniyle zor olduğu; dolayısıyla burada yapılacak değerlendirmenin de sınırlı olacağı söylenebilir¹. Bu anlamda, yukarıdaki soruya ilişkin verilecek cevabın, kaynakların yetersizliğinden dolayı, kesin bir yargı olarak anlaşılmaması gerektiği; ancak, eldeki veriler üzerinden çıkarsanacak bir yorum olduğu önemle hatırlatılmalıdır.

İstanbul'un, tarih boyunca enformasyonun aktığı bir kent olduğu, analog iletişimden dijital iletişim formuna geçişin etkisiyle enformasyon taşıyıcılarının niteliklerinde yaşanan dönüşüm nedeniyle de, kente akan enformasyonun miktarında, niteliğinde ve çeşitliliğinde değişimlerin yaşandığı açıktır. Ancak, İstanbul, sahip olduğu 'Enformasyon Ekonomisi' bağlamında değerlendirildiğinde, kente gelen akışların niceliksel ve niteliksel anlamda sınırlı oldukları, yeni ve yaratıcı ilişkiler kuramadıkları, dahası kente akan enformasyonun -emaneten alınmış gibi- toplumsal yapıyla uzlaşmayan şekilde, yorumlanmadan kullanıldığı ve akışın içine yeni enformasyonlar üretemediği ortaya konabilir. İstanbul, enformasyon akışlarının kentin içine alınması, kullanılması, üretilmesi ve dağıtılması noktalarında problemler yaşamakta; akışın ana güzergahından gidenlerle değil, kenarlara saçılanlarla beslenmektedir. Bu anlamda, İstanbul'un, 1980 sonrası enformasyon akışlarının etkisiyle dönüşüm geçirdiği; ancak bu dönüşümün enformasyon kentinin özünden gelen transformatif/dönüşümsel olma durumundan kaynaklanmadığı söylenmelidir. Zira, enformasyonun birikmesi, çoğalıp bir yerlerden başka yerlere akması ve yeniden üretilmesi, enformasyon kentinin transformatif/dönüşümsel olma durumu için zorunlu iken, İstanbul, akışın doğasıyla taşınan potansiyelleri boğan nitelikler göstermektedir. Bu noktada, - kaynakların/verilerin eksikliğini tekrar hatırlatarak- verilecek cevabın da, 'enformasyon akışının, İstanbul'da *transformasyona*/dönüşüme değil, *deformasyona*/bozulmaya neden olduğu' şeklinde ortaya konacağı açıktır.

İstanbul, Biriktirdiğini Kullanabilen Bir Enformasyon Kenti midir?

İçinden çok sayıda enformasyonun gelip geçtiği bir kent olmasına rağmen, İstanbul'un yaşadığı süreci, 'enformasyonun organize ettiği bir dünya/toplum/kent/mekan'

¹ Bu noktada, İstanbul'un 'Enformasyon Ekonomisi' bağlamında akışlarla ilgili toplanan verilerin 2008 tarihine kadar yayınlanan kaynaklardan elde edildiği hatırlatılmalıdır. O tarihten itibaren süregelen gelişmeler, çalışma içerisinde yapılan değerlendirmelerde ihmal edilmiştir.

anlayışından bakarak anlamının zor olduğu, bu noktada açıkça belirtilmelidir. İstanbul özelinde, mekansal potansiyeller bağlamında ortaya konan resim, -Pollock'un resminde olduğu gibi (Şekil 4.8) potansiyellerin olumlu şekillerde açığa çıkarıldığı bir durumu değil,- gerilimlerle, çatışmalarla, çelişkilerle dolu, kaotik bir durumu anlatmaktadır. Elbette, gerilimleri, çatışmaları, çekişmeleri yeni durumlara evrilme potansiyeli taşıdıkları için olumlu görmek mümkündür. Ancak, bu gerilim/çatışma/kriz anlarının aşılmasının ve –en azından bir süreliğine- daha kararlı bir yapıya bürünülmesinin kent için hayati olduğu da açıktır. Diğer taraftan, kentin zaman zaman uzlaşma yaşadığı ve bu krizleri aştığı durumlar da söz konusudur. Ancak, bu durumlarda da potansiyelleri olumlu şekillerde açığa çıkaracak mekansal organizasyonların doğduğunu, kentin/mekanın esnek bir yapıya büründüğünü ve gelişime doğru evrildiğini söylemek mümkün değildir. İstanbul'un içinde bulunduğu süreç, 'mekansal potansiyellerin ortaya çıktığı anda yok olduğu/boğulduğu' bir durumla anlatılabilir.

İstanbul, tüm yapım-yıkım faaliyetleriyle sürekli değişen, ancak zor dönüşen bir kenttir. İstanbul, yapım-yıkım faaliyetleriyle aşmaya çalışılan bir tür tamamlanmamışlık içerisindedir ki, bu tamamlanmamışlık, kentin başka birşeye dönüşme potansiyeli taşıması durumundan kaynaklanmaz. İstanbul'daki tamamlanmamışlık, dönüşümün geçici değişimlerle ve emanet alınmış gibi görünen düşüncelerle üretilmeye zorlanmasından kaynaklanmakta gibidir. Başka bir ifadeyle, İstanbul'da bazı şeylerin kolay değişebildiğini söylemek mümkündür, ancak bunun transformatif anlamda bir dönüşümü tetiklemediği; sınırlı bir hayal gücüyle ve çok az enformasyonla gerçekleştiğini söylemek de mümkündür. Dolayısıyla, İstanbul'da mekansal süreçlerin '*çeşitlilik, çok anlamlılık, dönüşüm ve doluluk*' potansiyelleri, kenti bir 'O L U Ş' olarak tanımlamadığı gibi, bu potansiyellerin ortaya çıkarılması ve kullanılması konularında, kentte tıkanmalar ve sıkışmalar yaşanır.

Özetle, İstanbul, sahip olduğu 'Enformasyon Ekonomisi' ve mekansal potansiyeller bağlamında değerlendirildiğinde, enformasyonu biriktiren ve potansiyelleri kentte

olumlu sonuçlar yaratacak şekilde kullanan bir enformasyon kenti değildir¹. İstanbul, farklı insanların, paraların, malların, teknolojilerin, imajların ve politik düşüncelerin, kısacası farklı enformasyonların karşılaştığı bir yerdir. Ancak, bu enformasyonu değerlendirebilen ve mekansal süreçlerde aktüalize edebilen bir kent değildir. İstanbul'un mekansal süreçleri, 'çeşitlilik', 'çok anlamlılık', 'dönüşüm' ve 'doluluk' potansiyellerini, kentin canlı, hassas, renkli, karmaşık, hareketli ve esnek olabilmesi yönünde gerçeğe dönüştürememektedir.

İstanbul'un içinde bulunduğu bağlam, potansiyelleri avantaja dönüştürebilen bir enformasyon kenti olması için yeterli değildir; ancak, böyle bir kent olması için ihtiyaç duyduğu dinamiğe, özünde sahiptir.

Sonsöz

-Bu bölümün başında yer alan- Möbiüs Şeridi (*ing.* Möbiüs Strip), tek yüzlü ve yönlendirilemeyen bir şerittir ki, içinin ve dışının doğal hareketi, sürekli olarak transformasyon/dönüşüm tanımlar. Sona yaklaşırken, Möbiüs Şeridi'nin yüzeyleri arasındaki doğal hareketin tanımladığı türden bir transformasyonun/dönüşümün, bu çalışma sürecinde konu edilen 'mekansal süreçleri' anlamak için hayati ve ilham verici olduğu söylenmelidir.

Aşkın önermelerden kurtularak başka bir düşünme/üretme biçimi kurmaya çalışan bu deneme, yeni düşüncelerin/üretimlerin yolunu açması hedefiyle/umuduyla, burada sona erer. 'Mekana bir O L U Ş'lar bütünü olarak bakılması gerektiği' düşüncesi ile başlayan bu çalışma, farklı oluşlara olanak sunan, zamanın getireceklerine açık, her durumda değişebilen bir düşünme biçimini, farklı zamanlar ve farklı mekanlar için de denenebilir bir çerçeve ile sınırlar ve burada kendini noktalar.

¹ Bu noktada, 'enformasyon akışlarıyla ilgili verilerin kısıtlı olması' ve 'değerlendirmenin bugünün ara kesitinden bakılarak yapılması' konuları özelinde, 'İstanbul'un biriktirdiğini kullanabilen bir enformasyon kenti olup olmadığı' sorusunun, ancak mevcut veriler üzerinden cevaplandırıldığı hatırlatılmalıdır.

Şekil 4. 8 Enformasyon kentini yeniden düşünmek (J. Pollock, Eyes in the Heat, 1946)
[50]

KAYNAKLAR

- [1] Appadurai, A., (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*, University of Minnesota Press, USA.
- [2] Knox, P.L., (2000). "World Cities in a World System", *World Cities in a World System*, Cambridge University Press, Cambridge, 3-20; Derleyen: Knox, P.L. ve Taylor, P.J., (2000). *World Cities in a World System*, Cambridge University Press, Cambridge.
- [3] Özdamar, K., Odabaşı, Y., Hoşcan, Y., Bir, A.A., Kırcaali-İftar, G., Özmen, A. ve Uzuner, Y., (1999). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- [4] Keat, R. ve Urry, J., (2001). *Bilim Olarak Sosyal Teori*, İmge Kitabevi, İstanbul.
- [5] Groat, L. ve Wang, D., (2001). *Architectural Research Methods*, John Wiley & Sons, Canada.
- [6] Feyerabend, P.K., (1982). *Science in a Free Society*, Verso, London; Çeviren: Kardam, A., (1999). *Özgür Bir Toplumda Bilim*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- [7] McQueen, R. ve Knussen, C., (2002). *Research Methods for Social Science: An Introduction*, Pearson Education Limited, Harlow.
- [8] Burke, P., (2000). *A Social History of Knowledge*, Polity Press-Blackwell Publishers, Cambridge; Çeviren: Tuncay, M., (2004). *Gutenberg'den Diderot'ya Bilginin Toplumsal Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- [9] Yürekli, H. ve Yürekli, F., (1996). "Peter Eisenman'ın Düşündürdükleri", *Yapı*, 180:88-91.
- [10] Bell, D., (1976). *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*, Basic Books, New York.
- [11] Machlup, F., (1962). *The Production and Distribution of Knowledge in the United States*, Princeton University Press, Princeton.
- [12] Castells, M., (1996). *The Information Age: Economy, Society and Culture, The Rise of the Network Society*, Vol. I, Blackwell, Oxford; Çeviren: Kılıç, E., (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*, Cilt 1: Ağ Toplumunun Yükselişi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- [13] Bensghir, T.K., (1996). Bilgi Teknolojileri ve Organizasyonel Değişim, Birinci Baskı, TODAİE Yayınları, Ankara.
- [14] McLuhan, M., (1962). The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man, University of Toronto Press, Toronto; Çeviren: Güven, G.A., (2001). Gutenberg Galaksisi: Tipografik İnsanın Oluşumu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- [15] Pred, A., (1973). Urban Growth and the Circulation of Information, New York.
- [16] Thrift, N., (1985). "Flies and Germs: A Geography of Knowledge", Social Relations and Spatial Structures, Macmillan, London, 366-403; Derleyen: Gregory, D. ve Urry, J., (1985). Social Relations and Spatial Structures, Macmillan, London.
- [17] Şenyapılı, Ö., (1981). Toplum ve İletişim, Turan Kitabevi, Ankara.
- [18] Jeanneney, J.-N., (1990). Une Histoire des Medias, Des Origines a Nos Jours, Points, Paris; Çeviren: Atuk, E., (2009). Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- [19] Kitler, F., (2000). "What's New About The New Media", Mutations, Actar Publishing, Barcelona, 58-69; Derleyen: Koolhaas, R., (2000). Mutations, Actar Publishing, Barcelona.
- [20] Poster, M., (1999). "National Identities and Communications Technologies", The Information Society, 15:235-240.
- [21] Poster, M., (2001). What's the Matter With the Internet?, University of Minnesota Press, Minneapolis, London.
- [22] Stratton, J., (2002). "Siberalan ve Kültürün Küreselleşmesi, İnternet: Üçüncü Devrim?", Cogito, 30:80-99.
- [23] Eisenman, P., (1994). "Confronting the Double Zeitgeist", Architecture, 83 (10):51-55.
- [24] Bauman, Z., (1998). Globalization: The Human Consequences, Colombia University Press, New York; Çeviren: Yılmaz, A., (2006). Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- [25] Kumar, K., (1995). From Post-Industrial to Post-Modern Society: New Theories of the Contemporary World, Blackwell Publishers, Oxford; Çeviren: Küçük, M., (2004). Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları, Dost Kitabevi, Ankara.
- [26] Tazi, N., (2000). "Fragments of Net-Theory", Mutations, Actar Publishing, Barcelona, 42-50; Derleyen: Koolhaas, R., (2000). Mutations, Actar Publishing, Barcelona.
- [27] Tönnies, F., (1988). Community and Society, Michigan State University Press.
- [28] Ökem, S., (2006). "Information City: The Network of International Capital, Media and Culture", IAPS 19: Environment, Health and Sustainable Development International Conference, 11-16 Sept. 2006, Alexandria, Egypt.

- [29] Castells, M., (1999). The Informational City, Information Technology, Economic Restructuring, and the Urban-Regional Process, Blackwell Publishers, Oxford, UK.
- [30] Altıntaş, H., (2002). Küreselleşme ve Küresel Kent Kavramı: New York, Londra, İstanbul Kentlerindeki Ekonomik-Sosyal Transformasyon Sürecinin Analizi, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- [31] Kondratieff, N.D., (1935). "The Long Waves in Economic Life", The Review of Economic Statistics, 17:105-115.
- [32] Schumpeter, J.A., (1939). Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Account of the Capitalist Process, 2 Volumes, McGraw Hill, New York-London.
- [33] Kuhn, T., (1962). The Structure of Scientific Revolutions, University of Chicago Press, Chicago; Çeviren: Kuyaş, N., (2000). Bilimsel Devrimlerin Yapısı, Alan Yayınları, İstanbul.
- [34] Feyerabend, P.K., (1991). Three Dialogues On Knowledge, Blackwell, Oxford; Çeviren: Güzel, C. ve Kavas, L., (1995). Bilgi Üzerine Üç Söyleşi, Metis Yayınları, İstanbul.
- [35] Erder, S., (2010). "İstanbul'dan "Küresel" Etkilere "Yerel" Karşılıklar", Dosya: Küreselleşen İstanbul, Mimarlık, 356:31.
- [36] Sassen, S., (1991). The Global City, Princeton University Press, Princeton.
- [37] Taylor, P.J., Catalano, G. ve Walker, D.R.F., (2002). "Measurement of the World City Network", Urban Studies, 39 (13): 2367-2376.
- [38] Koolhaas, R., (2000). Mutations, Actar Publishing, Barcelona.
- [39] Giddens, A., (1985). The Nation-State and Violence, Polity Press, Cambridge.
- [40] Poster, M., (1990). The Mode of Information: Poststructuralism and Social Context, Polity Press, Cambridge.
- [41] Stehr, N., (1994). Knowledge Societies, Sage Publications, London.
- [42] Webster, F., (1995). Theories of the Information Society, Routledge, London.
- [43] Porat, M.U., (1978). "Emergence of an Information Economy", Economic Impact, 4, 24:30.
- [44] Machlup, F., (1980-1984). Knowledge, Princeton University Press, Princeton.
- [45] Rubin, M.R. ve Huber, M.T., (1986). The Knowledge Industry in the United States 1960-1980, Princeton University Press, Princeton.
- [46] Bonomi, A., (2000). "Smooth Space", Mutations, Actar Publishing, Barcelona, 450-457; Derleyen: Koolhaas, R., (2000). Mutations, Actar Publishing, Barcelona.
- [47] Eisenman, P., (1995). "Architecture and the 'Zeitgeist': The Problem of Immanence", AV Monographs, 53:27-32.

- [48] Yılmaz, N., (1993). Ayasofya Müzesi'ndeki İkonalar Katalogu II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- [49] Webmuseum, Mondrian, Piet, <http://www.ibiblio.org/wm/paint/auth/mondrian>, 16 Eylül 2010.
- [50] Webmuseum, Pollock, Jackson, <http://ibiblio.org/wm/paint/auth/pollock/>, 18 Eylül 2010.
- [51] Harvey, D., (1991). The Condition of Postmodernity, Blackwell, Oxford; Çeviren: Savran, S., (1997). Postmodernliğin Durumu, Metis Yayınları, İstanbul.
- [52] Soja, E., (1996). Thirdspace, Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places, Blackwell, Oxford.
- [53] Foucault, M., (1998). "Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias", Rethinking Architecture, Routledge, London, 350-356; Derleyen: Leach, N., (1998). Rethinking Architecture, Routledge, London.
- [54] Virilio, P., (1998). "The Overexposed City", Rethinking Architecture, Routledge, London, 381-390; Derleyen: Leach, N., (1998). Rethinking Architecture, Routledge, London.
- [55] Lyotard, J.-F., (1998). "Domus and The Megalopolis", Rethinking Architecture, Routledge, London, 271-279; Derleyen: Leach, N., (1998). Rethinking Architecture, Routledge, London.
- [56] Luke, T.W., (1996). "Identity, Meaning and Globalization: Detraditionalization in Post-modern Space-Time Compression", Detraditionalization, Blackwell, Oxford, 109-133; Derleyen: Heelas, P., Lash, S. ve Morris, P., (1996). Detraditionalization, Blackwell, Oxford.
- [57] Virilio, P., (1991). The Lost Dimension, Semiotext(e), New York.
- [58] Baudrillard, J., (1989). America, Verso, New York; Çeviren: Avunç, Y., (1996). Amerika, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- [59] Koolhaas, R., (1994). Delirious New York, The Monacelli Press, New York.
- [60] Arsic, B., (2005). "Thinking Leaving", Deleuze and Space, Edinburg University Press, Edinburg, 126-143; Derleyen: Buchanan, I. ve Lambert, G., (2005). Deleuze and Space, Edinburg University Press, Edinburg.
- [61] Dewsbury, J.D. ve Thrift, N., (2005). "'Genesis Eternal': After Paul Klee", Edinburg University Press, Edinburg, 89-108; Derleyen: Buchanan, I. ve Lambert, G., (2005). Deleuze and Space, Edinburg University Press, Edinburg.
- [62] Koca, S.K., (2006). "Bir Formun Soykütüğü Araştırması: İstanbul Boğazi'nda Biçimsel Bir Okuma", Arredamento Mimarlık, 197:110-113.
- [63] Deleuze, G. ve Parnet, C., (1977). Dialogues, Columbia University Press, New York; Çeviren: Akay, A., (1990). Diyaloglar, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- [64] Gülmez, N.Ü., (2008). Metropolde Çeşitlenen Hanehalkları ve Konut, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [65] Rajchman, J., (1998). Constructions, MIT Press, London.

- [66] Brath, R., (1991). "Information Architecture", ACADIA Conference: Reality and Virtual Reality, October 1991, Los Angeles, USA.
- [67] Jencks, C., (2002). The New Paradigm in Architecture: The Language of Post-modernism, Yale University Press, NewHaven.
- [68] Giedion, S., (1967). Space, Time and Architecture: The Growth of a New Tradition, Harvard University Press, Cambridge.
- [69] Jameson, F., (1991). Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism, Duke University Press, Durham; Çeviren: Plümer, N., (1994). Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Mantığı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- [70] Yıldırım, S., (2000). "'Tasarlanmış Derinliksizlik' Karşısı 'Tasarlanmış Derinlik' ve Nouvel Mimarlığı", Arredomento Mimarlık, 10: 81-86.
- [71] Conley, T., (2005). "The Desert Island", Deleuze and Space, Edinburg University Press, Edinburg, 207-219; Derleyen: Buchanan, I. ve Lambert, G., (2005). Deleuze and Space, Edinburg University Press, Edinburg.
- [72] Goodchild, P., (1996). Deleuze and Guattari: An Introduction to the Politics of Desire, Sage Publications, London; Çeviren: Ögdül, R.G., (2005). Deleuze & Guattari: Arzu Politikasına Giriş, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- [73] Poster, M., (1996). "Database as Discourse, or Electronic Interpellations", Detraditionalization, Blackwell, Oxford, 277-293; Derleyen: Heelas, P., Lash, S. ve Morris, P., (1996). Detraditionalization, Blackwell, Oxford.
- [74] Harris, S.J., (1996). "Confession-Building, Long-Distance Networks, and the Organization of Jesuit Science", Early Modern Science, 1:287-318.
- [75] Sassen, S., (2009). "The Immutable Intersections of Vast Mobilities", Istanbul: City of Intersections, LSE, London, 5-6.
- [76] Friedmann, J., (2000). "Where Do We Stand: A Decade of World City Research", World Cities in a World System, Cambridge University Press, Cambridge, 21-47; Derleyen: Knox, P.L. ve Taylor, P.J., (2000). World Cities in a World System, Cambridge University Press, Cambridge.
- [77] Thorns, D.C., (2002). The Transformation of Cities: Urban Theory and Urban Cities, Palgrave Macmillan, London; Çeviren: Nal, E. ve Nal, H., (2004). Kentlerin Dönüşümü, Kent Teorisi ve Kentsel Yaşam, Soyak Yayıncılık, İstanbul.
- [78] Friedmann, J., (1986). "The World City Hypothesis", Development & Change, 17:69-83.
- [79] Sassen, S., (2006). Cities in a World Economy, Thousand Oaks, California.
- [80] Çadırcı, H., (2006). Küresel Kentler ve İstanbul'un Küreselleşmesi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- [81] Brotchie, J., Batty, M., Blakely, E., Hall, P. ve Newton P., (1998). Cities in Competition, Longman, Melbourne.
- [82] Mollenkopf, J. ve Castells, M., (1991). Dual City: Restructuring New York, Russell Sage Foundation, New York.

- [83] Storper, M., (1997). "The City: Centre of Economic Reflexivity", The Service Industrial Journal, 17 (1):1-27.
- [84] Soja, E., (2002). "Postmetropolis Üzerine Altı Söylem", 20. Yüzyıl Kenti, İmge Yayınları, 285-306; Derleyen: Duru, B. ve Alkan, A., (2002). 20. Yüzyıl Kenti, İmge Yayınları.
- [85] Soja, E., (2005). "Talking Los Angeles Apart: Towards a Post-Modern Geography", The City Reader, Routledge, 189-200; Derleyen: LeGates, R.T. ve Stout, F., (2005). The City Reader, Routledge.
- [86] Garreau, J., (1991). Edge City: Life on the New Frontier, Doubleday, New York.
- [87] Hepworth, M.E., (1990). "Planning for the Information City: The Challenge and Response", Urban Studies, 27 (4):527-558.
- [88] Sairamesh, J., Lee, A. ve Anania, L., (2004). "Information Cities", Communications of the ACM, 47 (2):29-31.
- [89] Sproull, L. ve Patterson, J.F., (2004). "Making Information Cities Livable", Communications of the ACM, 47 (2):33-37.
- [90] Simmel, G., (1998). "Bridge and Door", Rethinking Architecture, Routledge, London, 66-69; Derleyen: Leach, N., (1998). Rethinking Architecture, Routledge, London.
- [91] Hays, K.M., (1995). "Architecture Theory, Media and the Question of Audience", Assemblage, 27:41-46.
- [92] Lambert, G., (2005). "What the Earth Thinks", Deleuze and Space, Edinburg University Press, Edinburg, 220-239; Derleyen: Buchanan, I. ve Lambert, G., (2005). Deleuze and Space, Edinburg University Press, Edinburg.
- [93] Qvortup, L., (1992). "Telework: Visions, Definitons, Realities, Barriers", OECD: Cities and New Technologies, Paris, 77-108.
- [94] Cache, B., (1995). Earth Moves: The Furnishing of Territories, The MIT Press, Cambridge.
- [95] Keyder, Ç., (2006a). "Enformel Konut Piyasasından Küresel Konut Piyasasına", İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında, Metis Yayınları, İstanbul, 171-191.
- [96] Urban Age, (2009a). "Yoğunluk", Urban Age Kent Verileri, İstanbul: Kesişimler Şehri, London School of Economics and Political Science, London, 28-29.
- [97] Kearney, A.T., The 2008 Global Cities Index, <http://www.atkearney.com/index.php/Publications/the-2008-global-cities-index.html?q=global+index>, 11 Kasım 2011.
- [98] Urban Age, (2009b). "Bölgesel Bağlam", Urban Age Kent Verileri, İstanbul: Kesişimler Şehri, London School of Economics and Political Science, London, 38.
- [99] Urban Age, (2009c). "İklim Değişikliği ve Kent Ekonomisi", Urban Age Kent Verileri, İstanbul: Kesişimler Şehri, London School of Economics and Political Science, London, 22-23.

- [100] Hazine Müsteşarlığı, http://www.hazine.gov.tr/stat/yabser/dyyvb_Aralik2006.xls, 22 Aralık 2006.
- [101] Berköz, L. ve Türk, Ş.Ş., (2007). “Yabancı Yatırımların Yer Seçimini Etkileyen Faktörler: Türkiye Örneği”, İTÜ Dergisi/a Mimarlık Planlama Tasarım, 6 (2):59-72.
- [102] Keyder, Ç., (2006b). “Arka Plan”, İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında, Metis Yayınları, İstanbul, 9-40.
- [103] OECD KEY ICT Indicators, Measuring the Information Economy, www.oecd.org/sti/ICTindicators, Mayıs 2004.
- [104] Akyazı, A., (2007). Bilgi Toplumunda Dijital Bölünme ve Yeni Medya Kavramının Dijital Bölünmeye Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- [105] Urban Age, (2009d). Kapak Resmi, İstanbul: Kesişimler Şehri, London School of Economics and Political Science, London, 1.
- [106] Korkmaz, T., (2010). “İmparatorluk Başkentinden Küresel Kente: İstanbul’un Bir Asırlık Öyküsü”, Mimar-ist, 38:12-15.
- [107] Keyder, Ç., (2006c). “Sonuç”, İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında, Metis Yayınları, İstanbul, 223-235.
- [108] Tekeli, İ., (2001). Modernite Aşılırken Kent Planlaması, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- [109] Kana, D., (2006). İstanbul’da Kentleşme ve Değişim “İstanbul”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- [110] Köksal, A., (2010). “İstanbul’un ve Mimarlığın Kente Bitişik Öyküsü”, Mimar-ist, 38:103-107.
- [111] Ekinci, O., (1994). “Arsa Spekülasyonu”, İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Ortak Yayını, Cilt 1, 319-323.
- [112] Çavuşoğlu, E. ve Yalçın, M.C., (2010). “Küresel İstanbul Tahayyülünün Eleştirisi”, Dosya: Küreselleşen İstanbul, Mimarlık, 356:34-37.
- [113] TMMOB Mimarlar Odası, 1 Kasım 2011 Tarihi İtibariyle Mimarlar Odası Üyelerinin Şubelere Göre Dağılımı, <http://www.mo.org.tr/index.cfm?sayfa=genel&sub=304>, 7 Kasım 2011.
- [114] Türkün, A., (2010). “İstanbul’da Kentsel Dönüşüm: Mali Kaynak Yaratma Aracı Olarak Kent”, Dosya: Küreselleşen İstanbul, Mimarlık, 356:42-43.
- [115] Seçkin, E., (2011). “İstanbul’da Yapılı Çevrenin Biçimlenmesinde Mimarlık”, Yaratıcı İstanbul: Yaratıcı Sektörler ve Kent, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 133-153; Derleyen: Enlil, Z. ve Evren, Y., (2011). Yaratıcı İstanbul: Yaratıcı Sektörler ve Kent, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- [116] Akın, N., (2010). “Söyleşi: Nur Akın ile ‘Tehlike Altındaki Dünya Mirası’ İstanbul Üzerine”, Dosya: Küreselleşen İstanbul, Mimarlık, 356:55-57.

- [117] İslam, T., (2009). "Tarlabası", İstanbul: Kesişimler Şehri, London School of Economics and Political Science, London, 51.
- [118] Urban Age, (2009e). "Kentlerin Yönetişi", Urban Age Kent Verileri, İstanbul: Kesişimler Şehri, London School of Economics and Political Science, London, 26-27.
- [119] Erder, S., (2009). "İstanbul'da Yerel Yönetim", İstanbul: Kesişimler Şehri, London School of Economics and Political Science, London, 46.
- [120] Gür, M.A. ve Dostoğlu, N.T., (2010). "TOKİ Konutlarında Kullanıcı Memnuniyeti: Fırsat ve Sorumluluklar", Mimarlık, 355.
- [121] TOKİ Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Faaliyet Özeti 2003-2011, <http://www.toki.gov.tr>, 17 Ekim 2011.
- [122] BORYAD Borsa Yatırımcıları Derneği, GYO'ların Piyasadaki Etkinliği Artıyor, <http://www.boryad.org/boryad/boryad-arastirmalar/gyolar-tanitim-sorunuyla-karsi-karsiya.html>, 21 Ocak 2008.
- [123] Şahin, E.T., (2010). Gayrimenkul Yatırım Ortaklıklarının Kentsel Gelişmeye ve Planlamaya Etkilerinin İstanbul Örneğinde İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [124] GYODER, GYO'ların Listesi, <http://www.gyoder.org.tr/BrowseContent.aspx?MainCatID=7&SubCatID=18>, 20 Kasım 2011.
- [125] Esen, O., (2009). "İstanbul'un Gecekonduları", İstanbul: Kesişimler Şehri, London School of Economics and Political Science, London, 49.
- [126] Kümbetoğlu, B., (1996). "Gecekonduda Kadın ve Yaşam Alanları", TMOBB Mimarlar Odası, Ankara; Derleyen: Komut, E., (1996). Diğerleri'nin Konut Sorunları, TMOBB Mimarlar Odası, Ankara.
- [127] İslam, T., (2006). "Merkezin Dışında: İstanbul'da Soylulaştırma", İstanbul'da Soylulaştırma, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 43-58; Derleyen: Behar, D. ve İslam, T., (2006). İstanbul'da Soylulaştırma", İstanbul'da Soylulaştırma, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- [128] Bilgin, İ., (2006). "Kent Üretimini ve Kamu Yaşamının Örgütlenmesinde Güncel Eğilimler", Toplum ve Bilim, 105:166-177.
- [129] Güvenç, M. ve Ünlü-Yücesoy, E., (2009). "İstanbul ve Çevresindeki Kentsel Mekanlar", İstanbul: Kesişimler Şehri, London School of Economics and Political Science, London, 52.
- [130] Kuban, D., (1996). İstanbul Bir Kent Tarihi, Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- [131] Tamgaç, S., (1997). Küçük Konut ve Mahremiyet, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [132] Şenyapılı, T., (1996). "Yeni Sorunlar/Eski Çözümler: Kentsel Mekanda Bir Gecekondulu Yolculuğu", Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme,

- Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul; Derleyen: Sey, Y., (1996). Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- [133] Görgülü, T. ve Koca, S.K., (2009). “Küresel Akışlar, İstanbul ve İstanbul’da Küresel Mimarlık”, Megaron, 4 (2):1-9.
- [134] Levent, T.B. ve Gülümser, A., (2007). “Gated Communities in İstanbul: The New Walls of the City”, Proceedings of the 3rd EURODIV Conference, Diversity in Cities: Visible and Invisible Walls, UCL, London, 1-18.
- [135] Aydın Yönet, N., (2011), Korumalı Yerleşimlerin Tercih Sebeplerinde Etkili Olan Faktörleri Açıklamaya Yönelik Kavramsal Bir Model, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [136] Turgut Yıldız, H., Kowaltowski, D.C.C.K., Monteiro, E.Z. ve AydınYönet, N., (2010). “The Walls of Gated Communities in Brazil and Turkey: Security, Separation or Status”, IAPS 21: Vulnerability, Risk and Complexity: Impacts of Global Change on Human Habitats, June 27-July 2, Leipzig, Germany.
- [137] Bilgin, İ., (1996). “Anadolu'da Modernleşme Sürecinde Konut ve Yerleşme”, Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 472-490; Derleyen: Sey, Y., (1996). Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- [138] Görgülü, T., (2002). “İstanbul’da 1980’den Bugüne Alternatif Yaşam Çevrelerinde Değişen Eğilimler”, II. Konut Kurultayı, 22-24 Mayıs 2002, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- [139] Görgülü, T. ve Koca, S.K., (2007). “Türkiye’de Barınma Biçimlerinde Yaşanan Değişimler: Son Dönemde Yapılan Tüketim Odaklı Konutlar”, Mimarlık, 337:29-31.
- [140] Şenyapılı, T., (2003). “Kaçış Adaları”, Arredamento Mimarlık, 160:57-61.
- [141] Gülümser, A., (2005). Kentleşme Yeni Bir Eğilim: İstanbul’daki Korumalı Yerleşmeler, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [142] Öncü, A., (2005). ““İdealinizdeki Ev” Mitolojisi Küresel Sınırları Aşarak İstanbul’a Ulaştı”, Mekan, Kültür, İktidar, Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler, İletişim Yayınları, İstanbul, 83-103; Derleyen: Öncü, A. ve Weyland, P. (2005). Mekan, Kültür, İktidar, Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler, İletişim Yayınları, İstanbul; Çeviren: Şimşek, L. ve Uygun, N., (2005). Mekan, Kültür, İktidar, Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler, İletişim Yayınları, İstanbul.
- [143] Bourdieu, P., (1984). Distinctions, Routledge and Kegan Paul, London.
- [144] Baudrillard, J., (1981). For a Critique of the Political Economy of the Sign, Telos Press, St. Louis.
- [145] Görgülü, T., (2011). “Kapalı Yerleşmeler ve Mimari Arayışlar”, Dosya: Kapalı Yerleşmeler ve İzmir, Ege Mimarlık, 2 (77):22-25.

- [146] Christiaanse, K., Michaeli, M. ve Rieniets, T., (2009). "İstanbul'un Mekansal Dinamikleri", İstanbul: Kesişimler Şehri, London School of Economics and Political Science, London, 53.
- [147] Şengezer, B., Evren, Y., Ökten, A.N. ve Som, S., (2009). "Kentte Yaratılanlar ve Paylaşılanlar: İstanbul'da Gökdelenler Üzerine Bir İnceleme", Megaron, 4 (2):71-78.
- [148] Zaha Hadid Architects, Kartal-Pendik Masterplan, <http://www.zaha-hadid.com/masterplans/kartal-pendik-masterplan/>, 6 Aralık 2011.
- [149] Arkitera, Kartal Kentsel Dönüşüm Projesi Jüri Değerlendirmesi, <http://v3.arkitera.com/yp88-zaha-hadid.html?year=&aID=587>, 30 Nisan 2006.
- [150] Arkitera, Kartal Düştü, <http://www.arkitera.com/haber/index/detay/kartal-dustu/3353>, 22 Temmuz 2011.
- [151] Llewelyn Davies Yeang, Küçükçekmece-Avcılar Internal-External Field Urban Design Project, <http://www.ldavies.com/index.cfm?categoryname=Services&category2ID=249&category3ID=&projectID=147602&depth=2&detail=1&imageID=47067>, 5 Aralık 2011.
- [152] Arkitera, Küçükçekmece Kentsel Dönüşüm Projesi Jüri Değerlendirmesi, <http://v3.arkitera.com/yp88-ken-yeang.html?year=&aID=584>, 30 Nisan 2006.
- [153] Arkitera, Kartal ve Küçükçekmece Kentsel Dönüşüm Projeleri Değerlendirme Kurulu Sonuç Bildirisi, <http://v3.arkitera.com/yp88-kartal-ve-kucukcekmece-kentsel-donusum-projeleri.html?year=&aID=585>, 30 Nisan 2006.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Senem KAYMAZ KOCA
Doğum Tarihi ve Yeri : 1977 - Samsun
Yabancı Dili : İngilizce
E-posta : senemkaymazkoca@yahoo.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Y. Lisans	Mimari Tasarım	İstanbul Teknik Üniversitesi	2005
Lisans	Mimarlık	İstanbul Teknik Üniversitesi	2001
Lise	Fen-Matematik	Samsun 19 Mayıs Lisesi	1994

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	Firma/Kurum	Görevi
2007 - ...	Yıldız Teknik Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2005 - 2007	Bahçeşehir Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2004 - 2005	Atölye4N Mimari Tasarım Ofisi	Mimar
2003 - 2004	İstanbul Teknik Üniversitesi	Öğrenci Asistanı

2002 - 2003

M&A Mimari Tasarım Ofisi

Mimar

YAYINLARI

Makale

1. **Koca, S.K.**, “Blokland ve Harvey’in Metinlerinin Yöntembilim Açısından Karşılaştırılması”, İTÜDERGİSİ/a (Seri A: Mimarlık, Planlama, Tasarım), Cilt: 10, Sayı: 2, 2011. (Kabul yazısı gönderilmiştir; makale basım aşamasındadır.)
2. Görgülü, T., **Koca S.K.**, “Küresel Akışlar, İstanbul ve İstanbul’da Küresel Mimarlık”, Megaron Dergisi, Cilt Vol. 4, Sayı No. 2, 101-109, 2009.
3. Görgülü, T., Tuncer, F., Kerestecioğlu, F., Ökem, S., **Koca, S.K.**, “Bir Stüdyo Çalışması: Yenikapı Theodosius Limanı Buluntuları, Müze Tasarımı ve Mimar Olmak”, Yapı Dergisi, 350, 82-91, 2011.
4. **Koca, S.K.**, “Tunus’un Medina’larında Mekansal Bir Deneyim: Dokular, Renkler, İzler”, Yapı Dergisi, 338, 44-48, 2010.
5. **Koca, S.K.**, “Yeni Akropol Müzesi”, Arredamento Mimarlık, 216, 58-61, 2008.
6. **Koca, S.K.**, “18. Yüzyılda Halk ile Saraylının Buluşma Noktası: Aynalıkavak Kasrı”, Yapı Dergisi, 320, 44-49, 2008.
7. Görgülü T., **Koca, S.K.**, “Türkiye’de Barınma Biçimlerinde Yaşanan Değişimler: Son Dönemde Yapılan Tüketim Odaklı Konutlar”, Mimarlık, 337, 29-31, 2007.
8. **Koca, S.K.**, “Bir Formun Soykütüğü Araştırması: İstanbul Boğazi’nda Biçimsel Bir Okuma”, Arredamento Mimarlık, 197, 110-113, 2006.
9. **Koca, S.K.**, “Çağdaş Mimarlıkta Özne Üzerinden Aidiyet Okuması: Yersizlik”, Arredamento Mimarlık, 194, 108-115, 2006.

Bildiri

1. **Koca S.K.**, Görgülü, T., “The Appraisal of İstanbul Through the Perspective on the Information City”, Proceedings Internet Page of the ARCC/EAAE 2010 International Conference on Architectural Research, <http://info.aia.org/arcc/program/program.html>, 23-26 June 2010, Howard University, Washington DC, America.

2. **Koca, S.K.**, Görgülü, T., “Global Flow, Global Cities, Istanbul”, Proceedings CD of the Mediterranean Conference For Academic Disciplines, Vol. 1(6): 384 (2009), ISSN: 1943-6114, Proceedings Internet Page of the Mediterranean Conference For Academic Disciplines,
http://www.openaccesslibrary.org/images/MAL259_Senem_Kaymaz_Koca.pdf, International Journal of Arts and Sciences, 23-26 February 2009, University of Malta, Gozo, Malta.
3. Görgülü, T., **Koca, S.K.**, “Küresel Akışlar, İstanbul ve İstanbul’da Küresel Mimarlık”, PM10 Planlama ve Mimarlık Alanının Son 10 Yılı Sempozyumu Bildiri Kitabı’nda Basım Aşamasında, 11-12 Haziran 2009, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.